НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УСАТОВА ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 343.91:343.54

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ СТВОРЕННЮ АБО УТРИМАННЮ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВУ В УКРАЇНІ

12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дісертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Т.І. Усатова**

Науковий керівник: **Батиргареєва Владислава Станіславівна**, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Харків – 2018

АНОТАЦІЯ

Усатова Т.І. Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, Національна академія правових наук України, Харків, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній кримінології монографічним дослідженням, в якому дається соціально-правовий та кримінологічний аналіз звідництва, створення або утримання місць розпусти та визначаються перспективні стратегічні напрями запобігання вчиненню цього злочину в Україні. За підсумками проведеного дослідження представлено низку нових теоретичних положень, пропозицій та рекомендацій, що мають важливе значення для прирощення нового наукового знання та упровадження останніх у практичну площину.

У роботі констатовано, що останнім часом в Україні національна кримінально-правова політика характеризується зміною акцентів у запобігання випадкам розпусти. Адже із проституції, що перестала бути кримінально караною, увагу зміщено на можливі форми організації заняття нею з метою отримання матеріальної вигоди, якими, зокрема, є звідництво та створення або утримання місць розпусти. Загалом звідництву та створенню або утриманню місць розпусти як злочину проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, притаманні певні специфічні ознаки, серед яких особливо помітними є такі, як: спільність мети вчинення, а саме організоване налагодження сексуальних послуг на більш-менш постійній основі; конкретна сфера прояву злочинної активності – сексуальні стосунки людей; конкретний вид цієї діяльності у сфері сексуальних стосунків – організація, налагодження, оптимізація цих стосунків та, нарешті,

своєрідність «суб'єктного складу» злочинної діяльності, що створюється через участь у механізмі злочинних подій не лише злочинця, а й інших осіб, принаймні, отримувачів і надавачів відповідних послуг. Перелічені протиправні діяння як складова частина злочинності проти моральності є відносною поширеними правопорушеннями у структурі злочинів проти громадського порядку та моральності, що пов'язані із проституцією як фоновим для злочинності явищем, відрізняються надзвичайно високим рівнем латентності і що тяжіють до перетворення на організований протиправний бізнес зі стабільним прибутком. У структурі злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XII Особливої частини КК України, аналізоване правопорушення стабільно посідає п'яту позицію (за виключенням 2012 р. – четверта позиція).

У роботі наводиться низка факторів, що вказують на можливість виокремлення особи злочинця, яка вчиняє діяння, передбачені ст. 302 КК. Серед таких факторів, зокрема: умисність дій у розглядуваній сфері; наявність специфічного процесу мотивації; складна форма самої дії злочинця, в якій можна вирізнити основні блоки дій, спрямовані на «успіх» відповідної діяльності, пов'язаної зі звідництвом або створення чи утриманням місць розпусти; бажання займатися цією діяльністю протягом тривалого часу; докладання зусиль для втягнення у злочинну подію інших осіб; відповідні морально-психологічні риси таких осіб; особлива сфера прояву злочинного умислу – сфера сексуальних стосунків та ін. На підставі з'ясування визначальних факторів, що вказують на можливість виокремлення особи злочинця, діяння якого кваліфікуються за ст. 302 КК України, наведено визначення цієї особи, під якою розуміється людина, що характеризується сукупністю певних соціально значущих властивостей та ознак, котрі проявляються в наполегливій умисній поведінці, спрямованій на порушення норм моралі і права у специфічній сфері сексуальних стосунків, як правило, у виді промислу за мотивами протиправного отримання наживи, а так само за мотивами влаштування власного особистого життя або особистого життя будь-кого, задоволення сексуальних потягів, отримання відповідного досвіду та ін.

Проведеним кримінологічним аналізом злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом, виявлено, що серед звідників створювачів або утримувачів місць розпусти превалюють жінки (понад 50%), пік криміногенної активності яких припадає на 31-35 років. Переважна більшість злочинців офіційно не працюють, хоча відрізняються достатньо високим освітнім цензом, не одружені та не судимі. При цьому домінуючою потребою в розглядуваних злочинцях є потреба у комфортному житті, а провідним інтересом – специфічний інтерес до сексуальної сфери і всього того, що із цією сферою пов'язано, як-от: підвищена увага до сексуальних стосунків, пошук осіб, зацікавлених у налагодженні таких стосунків, створення умов, що сприяли б тривалому заняттю такою діяльністю та отриманню від цього стабільного прибутку, та ін. У свою чергу, сексуальні послуги чотири із п'яти жінок, які фігурували в матеріалах кримінальних проваджень, надають у віці від 18-25 років. Вони, як правило, ніде офіційно не працюють, не мають власних сімей, а їх морально-психологічний портрет в цілому є схожим із портретом злочинців, засуджених за ст. 302 КК.

За мотивацією злочинних дій, що пояснює спонукальні чинники поведінки винної особи та визначає спрямованість її дій на конкретну сферу людських стосунків й особливості діяльності у цій сфері, виділено два типи особи злочиня, а саме: корисливий та примітивно-альтруїстичний. Таим чином. двома провідними мотивами дій аналізованих злочинців є користь і альтруїзм. Причому ці мотиви слід розглядати у поєднанні з особливою сферою свого прояву – сексуальною сферою людських стосунків.

У детермінаційному комплексі злочинів, передбачених ст. 302 КК, доцільно виокремлювати як зовнішні спонукальні сили, що є головною умовою протиправної активності злочинця (масовий попит на сексуальні послуги), так і внутрішні причини протиправної поведінки злочинця (корисливість і хибно зрозумілий альтруїзм), які формуються внаслідок чисельних факторів негативного впливу суспільства. При цьому серед життєвих цілей злочинців б превалюють: отримання матеріальних благ, пошук постійного партнера, сексуальні стосунки без будь-яких

зобов'язань, допомога іншим особам у встановленні сексуальних стосунків. Протиправності випадкам створення або утримання місць розпусти і звідництва надає наявність генеральної мети – обійти закон, що забороняє порушення засад моральності у міжособистісному сексуальному спілкуванні. Крім того, нерідко злочинцям притаманні такі особистісні риси, як елементарна розбещеність, зрадництво, цинізм, грубість, брутальність, глупство, що в цілому є наслідком морального занепаду особи.

За послугами звідників або тих, хто утримує будинки розпусти, звертаються пересічні правослухняні громадяни, три чверті з яких – чоловіки у віці 26-35 років (40,3 %), офіційно одружені або такі, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах (54,7 %). При цьому кожний десятий є громадянином іноземної держави (9,1%). Для отримання відповідних послуг клієнти переважно звертаються за номерами контактних телефонів, розміщених у місцевій пресі.

Зроблено висновок, що залежно від ставлення держав до заняття проституцією та різних форм організації цієї діяльності всі держави можна поділити на такі групи: 1) держави із заборонною моделлю; 2) із ліберальною (регламентаційною) та 3) з анормативною. Водночас можна виокремити умови підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо проституції та протиправної організації надання сексуальних послуг у національній площині. Такими умовами, зокрема, є: а) аналіз зарубіжного досвіду з метою виявлення регіонів (країн) із найбільш вагомими успіхами у подоланні (обмеженні) цього явища; б) визначення шляхів запозичення або урахування у власній країні найкращих запобіжних стратегій і практик у цій сфері; в) дослідження відповідних міжнародно-правових документів, положення яких мають антикриміногенний потенціал для запобігання зазначеним явищам в Україні.

Основними напрямами запобігання звідництву та створенню або утриманню місць розпусти мають стати: 1) удосконалення законодавства, насамперед кримінального, що спрямовується на запобігання зазначеним злочином; 2) боротьба з корупцією у правоохоронних органах із метою не допущення приховування фактів незаконного надання сексуальних послуг; 3) підвищення морального рівня

населення. До першого напряму стратегічного характеру з найближчою перспективою реалізації доцільно віднести декриміналізацію звідництва для розпусти, якщо воно не переслідує мети наживи. Як компоненти другого стратегічного напряму із середньостроковою перспективою реалізації слід виокремити: політичну державну волю щодо подолання корупції у масштабах країни; продовження процесу реформування системи Національної поліції; установлення партнерського діалогу між населенням і правоохоронними органами та ін. Третім стратегічним напрямом запобігання звідництву, створенню або триманню будинків розпусти із довгостроковою перспективою реалізації має стати: підвищення морального рівня населення країни; соціальну рекламу щодо шкоди неупорядкованого сексуального життя, насамперед серед підлітків і молоді; практику поширення спеціальних пам'яток про те, як не стати жертвою цих злочинців; витіснення моделі негідного способу життя у молоді ідеями патріотизму, цінності освіти, гуманного ставлення до оточуючих, релігійності та ін.; запровадження контролю за інформаційним контентом та сувора заборона пропаганди культу насильства, сексуальної розпусти і проституції у ЗМІ; прищеплення відповідних правових знань; тощо. При цьому слід брати до уваги, що головні напрями стратегії запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, залежить від того, як розв'язується в цілому проблема ставлення суспільства до проституції. На теперішній час, будуючи стратегію запобігання аналізованим злочинам, треба виходити з того, що українське суспільство не готове до такого радикального кроку, як легалізація проституції, оскільки такий крок ще більше розколе його. Коли не вирішені інші соціально-економічні та морально-етичні проблеми, торкатися проблеми дозволу проституції видається передчасним. У зв'язку із цим заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного характеру, які складають фундамент запропонованої стратегії, слід будувати з урахування того факту, що питання про легалізацію проституції найближчим часом не може ставати на порядку денному та вважати пріоритетним завданням української держави.

Ключові слова: проституція, звідництво, місця розпусти, кримінологічна характеристика явища розпусти та особи злочинця, що займається звідництвом чи створює або утримує місця розпусти, детермінація, стратегія запобігання.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Усатова Т.І. Співвідношення проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг: кримінологічний аналіз. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2015. Вип. 29. С. 243-256.

2. Усатова Т.І. Кримінологічна специфіка звідництва та створення або утримання місць розпусти як різновиду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. *Вісник Асоціації кримінального права.* 2015. № 2 (5). С. 313-328. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/22_Усатова.pdf.

3.Усатова Т. Криминологическая характеристика сводничества и создания или содержания притонов разврата в Украине (ст. 302 УК Украины*). Legea şi Viaţa*. 2016. June. С. 133-137.

4. Усатова Т.І. Кримінологічна характеристика особи злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. / редкол. О.М. Бандурка (голов. ред.). № 3 (14). 2016. Харків: ХНУВС, 2016. С. 202-216.

5. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, повязаниз зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 33. С. 285-300.

6. Усатова Т.І. Основні стратегічні напрями запобігання злочинам, пов’язаним зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Часопис Київського університету права*. 2017/1. С. 337-342.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Усатова Т.І. Кримінологічний аналіз співвідношення деяких форм організації надання сексуальних послуг. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (11-13 березня 2015 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2015. С. 153-155.

8. Усатова Т.І. Латентність діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Молодіжний науковий юридичний форум*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки (м. Київ, Нац. авіац. ун-т, 26 травня 2016 р.). Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 236-240.

9. Усатова Т.І. Поняття та особливості кримінологічних рис особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)*: матеріали «круглого столу» (22 квітня 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 494-497.

10. Усатова Т.І. Зарубіжний досвід оцінювання, протидії проституції та створенню або утриманню місць розпусти і звідництву. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівськ. наук.-практ. конф. (Київ, 24 березня 2017 р.). Ч. 2. Київ: НАВС, 2017. 117-119.

11. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2017 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 553-555.

12. Усатова Т.І. Щодо специфіки кримінологічних рис звідництва та створення або утримання місць розпусти. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 504-508.

13. Усатова Т.І. До аналізу кримінально-правових ознак злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 544-547.

SUMMARY

T.I. Usatova. Criminological characteristics and prevention of establishment or operation of brothels and procuring in Ukraine. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law Sciences (Doctor of Philosophy), specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Ukrainian Academy of Law Sciences, Kharkiv, 2018.

The thesis represents the first comprehensive monographic study in Ukrainian criminology to offer social, legal and criminological analysis of procuring and establishment or operation of brothels, and outline prospective strategic ways of preventing this crime in Ukraine. Based on this analysis, a number of new theoretical provisions, proposals and recommendations important for augmentation of new scientific knowledge and practical implementation of the latter were presented.

The thesis stresses that in recent years, the national criminal legal policy in Ukraine has been characterized by shifting emphasis in prevention of lechery. The attention was shifted from prostitution, which has been decriminalized, to possible forms of organizing prostitution for the purpose of deriving material benefits, such as, in particular, procuring and establishment or operation of brothels. In general, procuring and establishment or operation of brothels as a crime against morality in the sex trade have certain specific features, the most notable of which are commonness of the purpose, i.e. organized provision of sexual services on the more or less continuous basis; specific sphere of manifestation of criminal activity – sexual relationships of people; specific form of this activity in the sphere of sexual relationships –

organization, facilitation and optimization of these relationships, and finally, the uniqueness of the "subject composition" of criminal activity created via participation in the mechanism of criminal deeds of not only a criminal but also other persons (at least the recipients and providers of sexual services). The aforementioned illegal actions as the components of crime against morality are relatively widespread offenses among crimes against public order and morality, which are related to prostitution as the background of crime, distinguishable for the extremely high level of latency and having the tendency for transformation into an organized criminal business generating steady profits. Among the crimes entailing criminal liability under Section XII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, the analyzed criminal offense has been consistently ranked as fifth (except in 2012, when it was ranked fourth).

The present work cites a number of factors indicating the possibility of defining the personality of a criminal that committed offenses under Article 302 of the Criminal Code of Ukraine. These factors include, in particular, deliberateness of actions committed in this sphere; existence of a specific motivation process; complex form of the criminal's very actions, which can be categorized into the main blocks of actions aimed at "succeeding" in the activity related to procuring or establishment or operation of brothels; desire to conduct this activity for a long period of time; taking efforts to engage other persons in a criminal deed; relevant moral and psychological features of these persons; special sphere of manifestation of a criminal intent: the sphere of sexual relationships, and others. After ascertaining the determinant factors indicating the possibility of defining the personality of a criminal that committed offenses under Article 302 of the Criminal Code of Ukraine, a definition of this personality was provided as a person characterized by a set of certain socially significant properties and features manifesting themselves in the persistent, deliberate behavior aimed at violating moral and legal norms in the specific sphere of sexual relationships, as a rule, in the form of trade driven by the motive of illegal profiting and by the motives of creating comfortable personal life for him(her)self or another person, satisfying sexual desire, gaining experience in this sphere, etc.

A criminological analysis of criminals establishing or operating brothels and engaged in procuring has revealed that the prevalent category among procurers and founders or operators of brothels are women (over 50%), whose criminal activity peaks at the age of 31-35 years. The overwhelming majority of criminals are not officially employed, although they are distinguishable for a quite high level of education, are not married and do not have a criminal record. At the same time, the dominating force driving these criminals is the need for comfortable life, while the lead interest is the specific interest in the sexual sphere and everything related to it, such as heightened attention to the sexual relationship, search of persons willing to establish this form of relationship, creating conditions that would facilitate a lasting engagement in this activity and generate steady profits, etc. In turn, four out of five women featured in criminal proceedings provide sexual services at the age of 18-25 years. As a rule, these women are not officially employed, do not have their own family, and their moral and psychological portrait largely resembles that of the criminals convicted under Article 302 of the Criminal Code of Ukraine.

In terms of motivation of criminal actions, that explains the factors driving the behavior of a guilty person and determines orientation of that person's actions toward a particular sphere of human relationship and particularities of activity in this sphere, the following two types of the criminal's personality were categorized: selfish and primitively altruistic. Therefore, selfishness and altruism were the two leading motives behind actions of the analyzed criminals. Moreover, these motives should be reviewed in combination with the specific area of its manifestation: sexual sphere of human relationships.

In the determined complex of criminal offenses under Article 302 of the Criminal Code of Ukraine, it is expedient to identify both external driving forces representing the key condition for the illicit activity of a criminal (mass demand for sexual services) and internal reasons causing unlawful behavior of a criminal (selfishness and wrongfully perceived altruism), which develop as a result of numerous factors of negative influence from the society. At the same time, the prevalent goals in life of criminals include material benefits, search for a regular partner, sexual relationship without any

obligations, helping others with establishing a sexual relationship. What makes the instances of establishment or operation of brothels and procuring illegal is the existence of the general goal to circumvent the law that prohibits violation of morality principles in interpersonal sexual communication. In addition, criminals often possess such personal features as blatant lewdness, treachery, cynicism, rudeness, brutality and stupidity, which overall, are the consequences of the person's moral decline.

Services of procurers or brothel operators are used by common law-abiding citizens, the three quarters of whom are males aged 26-35 years (40.3%), officially married or maintaining a de-facto matrimonial relationship (54.7%). At the same time, one of every ten of them (9.1%) is a foreign citizen. To receive these services, clients mostly call the contact telephone numbers advertised in the local press.

A conclusion was drawn that depending on the attitude of public authorities toward prostitution and various forms of organizing this activity, all countries may be categorized into the following groups: 1) countries with prohibitive; 2) liberal (regulatory); and 3) abnormative model. At the same time, some conditions for improving the effectiveness of nationwide preventing measures as regards prostitution and illegal organization of the provision of sexual services can be outlined. These conditions include, in particular: a) analysis of foreign experience for the purpose of identifying regions (countries) that have succeeded the most in overcoming (containing) this phenomenon; b) determining the ways of borrowing or adapting the best preventive strategies and practices in this sphere to our country's conditions; c) study of the relevant international legal documents whose provisions have anti-criminal potential to prevent these phenomena in Ukraine.

The main areas of preventing procuring and establishment or operation of brothels should include: 1) improvement of legislative framework (first of all, criminal legislation) aimed at preventing the aforementioned crimes; 2) combating corruption in law enforcement to prevent concealment of instances involving illegal provision of sexual services; 3) improving public morality. The first area of strategic importance with the nearest implementation prospects should include decriminalization of procuring for lechery if it does not pursue the purpose of profiting. The following

components of the second strategic area with medium-term implementation prospects should be mentioned: political will of the government to overcome corruption nationwide; continuing reform of the National Police; establishing a partnership dialogue between the broad public and law enforcement authorities, etc. The third strategic area of preventing procuring and establishment or operation of brothels with long-term implementation prospects should include improvement of public morality; social advertisements explaining the harms of disorderly sexual life, first of all, among adolescents and youths; the practice of disseminating special memos about how not to fall victim of these criminals; replace the model of indecent lifestyle among the youth by the ideas of patriotism, value of education, humane attitude toward others, religiousness and so on; implementation of control over information content and strict prohibition of propagation of violence, sexual lechery and prostitution in mass media; cultivation of legal knowledge in this sphere, etc. At the same time, one should remember that the main areas of the strategy of preventing crimes under Article 302 of the Criminal Code of Ukraine depend on how the problem of public attitude toward prostitution is solved in general. Presently, a strategy of preventing the crimes analyzed in this work should be built on the premise that the Ukrainian society is not prepared for such a radical step as legalization of prostitution, because this step would split the society even more. While other socioeconomic and moral-ethical problems remain unresolved, touching upon the problem of legalizing prostitution seems premature. Therefore, general social and specific criminological measures comprising the foundation of the proposed strategy should be devised on the premise that in the nearest future, the matter of legalizing prostitution cannot be on the agenda and considered a priority objective of the Ukrainian government.

Keywords: prostitution, procuring, brothels, criminological characteristics of the lechery phenomenon and personality of a criminal engaged in procuring or establishing or operating brothels, determination, general social and specific criminological preventive measures.

The candidate publication list

Publications in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Usatova T.I. Interrelation between prostitution and other forms of organization of sexual services provision: the criminological analysis. *Issues of Crime Prevention*. 2015. Issue 29. P. 243-256.

2. Usatova T.I. Criminological specificity of procuring and establishing or operating brothels as a crime against morality in the sphere of sexual services provision. *Bulletin of Criminal Law Association of Ukraine.* 2015. № 2 (5). P. 313-328. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/22_Усатова.pdf.

3. Usatova T.I. Criminological characteristics of procuring and establishing or operating brothels in Ukraine (Article 302 of the Criminal Code of Ukraine). *Legea şi Viaţa*. 2016. June. P. 133-137.

4. Usatova T.I. Criminological characteristics of the personality of a criminal committing offences of establishing or operating brothels and procuring. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine.* № 3 (14). 2016. P. 202-216.

5. Usatova T.I. About determining the peculiarities of crimes connected with establishing or operating brothels and procuring. *Issues of Crime Prevention*. 2017. Issue 33. P. 285-300.

6. Usatova T.I. The main strategies to prevent crimes of establishing or operating brothels and procuring. *Chronicles of KUL.* 2017/1. P. 337-342.

Publications certifying approbation of the dissertation materials:

7. Usatova T.I. Criminological analysis of the interrelation between some forms of organization of sexual services provision. *The Politics in the Sphere of Crime Combating:* proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference. (March, 11-13, 2015). Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. P. 153-155.

8. Usatova T.I. Latency of crimes connected with establishing or operating brothels and procuring. *The Youth Scientific Juridical Forum*: proceedings of the All-

Ukrainian Scientific and Practical Conference of the Day of Science (Kyiv, National Aviation University, May 26, 2016). Vol. 1. Ternopil: Vektor, 2016. P. 236-240.

9. Usatova T.I. The notion and peculiarities of the criminological characteristics of an offender's personality engaged in establishing or operating brothels and procuring. *Current Criminal Law Politics of Ukraine: Legislation and Court Practice (tendencies, problems and lines to solve them)*: proceedings of "a roundtable" (April, 22, 2016). Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 2016. P. 494-497.

10. Usatova T.I. Foreign experience in estimation and counteraction to prostitution and establishing or operating brothels and procuring. Criminological Theory and Practice: experience, nowadays problems and ways of their solution: proceedings of the Inter-university Scientific and Practical Conference (Kyiv, March, 24, 2017). Vol. 2. Kyiv: NAIA,2017. P. 117-119.

11. Usatova T.I. About determining the peculiarities of crimes connected with establishing or operating brothels and procuring. *Criminal Law Supporting of the Stable Development of Ukraine in the Globalization Conditionals*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference, October, 12-13, 2017 / V. Ya. Tatsij, V. I. Borysov (Ed.) Kharkiv: Pravo, 2017. P. 553-555.

12. Usatova T.I. About specificity of criminological features of procuring and establishing or operating brothels. Problems of the Criminal Law Science and their solutions in legislative and practice activity: proceedings of the International Scientific and Practical Conference, October, 8-9, 2015 / V. Ya. Tatsij, V. I. Borysov (Ed.) Kharkiv: Pravo, 2015. P. 504-508.

13. Usatova T.I. To the analysis of criminal features of a criminal engaged in establishing or operating brothels and procuring. The Social Function of Criminal Law: Problems of Scientific Supporting, Legislation and Legal Enforcement: proceedings of the International Scientific and Practical Conference, October, 12-13, 2016 / V. Ya. Tatsij, V. I. Borysov (Ed.) Kharkiv: Pravo, 2016. P. 544-547.

ЗМІСТ

ВСТУП …….. 17

РОЗДІЛ 1 СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВО ЯК ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНОГО НАДАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ…….. 29

1.1 Проституція та форми організації надання сексуальних послуг: до проблеми співвідношення понять та їх правової оцінки……. 29

1.2 Кримінологічні особливості звідництва та створення або утримання місць розпусти як різновиду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг……. 46

Висновки до розділу 1…… 59

РОЗДІЛ 2 КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВА…….. 62

2.1 Кількісно-якісний аналіз явища створення або утримання місць розпусти і звідництва …….. 62

2.2 Латентність діянь, пов’язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом…….. 79

Висновки до розділу 2…… 87

РОЗДІЛ 3 КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО СТВОРЮЄ АБО УТРИМУЄ МІСЦЯ РОЗПУСТИ І ЗАЙМАЄТЬСЯ ЗВІДНИЦТВОМ, ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЦИХ ЗЛОЧИНІВ…… 90

3.1 Поняття особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, та її визначальні риси…… 90

3.2 Кримінологічна характеристика особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом …… 96

3.3 Кримінологічна характеристика інших учасників протиправних дій, пов'язаних зі звідництвом чи створення або утриманням місць розпусти…… 121

3.4 Типологія особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти і займається звідництвом…….. 130

3.5 Особливості детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом……..……. 141

Висновки до розділу 3…… 163

РОЗДІЛ 4 ЗАПОБІГАННЯ СТВОРЕННЮ АБО УТРИМАННЮ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВУ…… 168

4.1 Зарубіжний досвід в оцінці та протидії створенню або утриманню місць розпусти і звідництву…….……. 168

4.2 Основні напрями запобігання злочинам, пов'язаним зі створенням або утриманням місць розпусти або звідництвом…… 181

Висновки до розділу 4…… 206

ВИСНОВКИ…… 210

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 217

ДОДАТКИ…….. 245

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. До засад національної безпеки держави, безумовно, належить моральне здоров'я нації. Стан цього здоров'я визначається упорядкованістю певних сфер людського життя канонами моралі, етики, культури, релігії, відповідної ідеології, нарешті, нормами права. До таких сфер належать й сексуальні стосунки між людьми. Крайнім виразом дисбалансу у цьому стані є вчинення злочинів, спрямованих проти моральності, що впливаючи на моральне здоров'я нації, підривають саму духовно-моральну систему суспільства. Серед злочинності цього виду особливим цинізмом і брутальністю вирізняються злочини, пов'язані з організацією протиправного надання сексуальних послуг, що є, як правило, логічним продовження існування такого негативного фонового для злочинності явища, як проституція.

Протягом останніх років у структурі злочинів, кримінальну відповідальність за які установлено у розділі XII Особливої частини КК України, частка правопорушень, пов'язаних зі звідництвом для розпусти, створенням або утриманням місць розпусти, стабільно посідає п'яту позицію, що у відносних показниках складає близько 4-5%. І хоча у масштабах усієї злочинності, облікованої у державі, злочини, передбачені ст. 302 КК України, не вирізняються статистичною показовістю, однак вони потребують на особливу увагу, оскільки навіть здатні відтворювати в Україні помітні соціальні тенденції негативного характеру, як-от: подальший розвиток у країні явища сексуальної міграції і сексуального «туризму»; загострення у суспільстві суперечок із приводу необхідності легалізації проституції; створення умов для продовження існування проституції як масового явища; поширення небезпечних захворювань, що передаються статевим шляхом; утвердження особливо серед молоді уявлень про сексуальну свободу, а фактично розбещеність, як норму життя; викривлення змісту права на захист від втручання в особисте життя та видавання цього факту за досягнення західного цивілізованого світу; тощо. Разом із тим, з огляду на надзвичайно високий рівень латентності аналізованих злочинів, потребують пояснення причини, внаслідок яких вони переходять до розряду подібних правопорушень. Очікує на розв'язання й проблема

відсутності принципової боротьби правоохоронних органів із фактами функціонування нелегальних будинків розпусти, прикриття випадків проституції, сутенерства та ін.

На жаль, такий стан справ у розглядуваній сфері суспільних відносин, не дивлячись на те, що на сьогодні в Україні вже створені теоретичні та правові засади забезпечення захисту моралі, продовжує існувати. Це свідчить про те, що механізм реалізації конкретних, цілком визначених завдань ще остаточно не опрацьований. До того ж наведене шкодить іміджу України на міжнародній арені. Напевно, ускладнює проблему морального одужання суспільства й той факт, що при надмірній криміналізації окремих форм так званої організації протиправного надання сексуальних послуг суспільство у цілому достатньо лояльно ставиться до заняття проституцією, адже це заняття в Україні із 2006 р. вважається лише адміністративним правопорушенням.

Аналізу проблем кримінально-правової оцінки злочинів проти моральності в цілому та злочинних діянь, пов’язаних з організацією протиправного надання сексуальних послуг, зокрема, включаючи й ті, що передбачені ст. 302 КК України, а так само кримінологічному і соціально-психологічному дослідженню проституції як фонового для злочинності явища присвячені чисельні роботи науковців радянського періоду, сучасних вітчизняних та зарубіжних фахівців, а також науковців минулих часів. Водночас певні рекомендації щодо оптимізації роботи правоохоронців із подолання цього явища містяться й у роботах із теорії управління, міжнародного та адміністративного права, кримінального процесу, криміналістики та ін. Отже, серед учених, які доклали чимало зусиль для ґрунтовної розробки складних питань системи запобігання цьому комплексу негативних явищ, слід указати: І. С. Аліхаджієву, А. В. Андрушка, А. М. Бабенка, А. В. Байлова, В. С. Батиргареєву, В. І. Борисова, І. О. Бандурку, І. В. Бульбу, А. А. Васильєва, М. М. Гернета, Я. І. Гілінського, В. В. Голіну, Н. О. Гуторову, С. Ф. Денисова, С. Джеффрис, О. М. Джужу, А. П. Дьяченка, О. О. Дудорова, О. М. Ігнатова, М. О. Ісаєва, В. В. Кузнецова, О. В. Кунц, Л. С. Кучанську, М. Лайне, О. М. Литвинова, П. І. Люблинського, Е. Моссман, А. А. Нєбитова, Ч. Ломброзо, О.

Г. Манич, В. С. Минську, Д. О. Назаренка, А. М. Орлеана, О. О. Петряніну, А. В. Плотнікову, С.П. Репецького, А.В. Савченка, О. В. Синєокого, Ю. П. Смирнова, Н. В. Уханову, М. І. Хавронюка, А. Є. Шалагина, О. В. Шевченко, Т. А. Шевчук, С. В. Шлика, А. Є. Шпакова та ін.

Ураховуючи здобутки перелічених та багатьох інших науковців, водночас слід відмітити, що наукові розвідки щодо злочинності проти моральності у цілому та злочинів, пов'язаних з організацією протиправного надання сексуальних послуг, зокрема, ще далекі від свого завершення. Адже виникають все нові й нові проблемні аспекти, що ставатимуть предметом вивчення. Крім того, при всій актуальності укріплення й захисту моральних засад суспільства в Україні обмаль монографічних досліджень, присвячених соціально-правовому та кримінологічному аналізу звідництва та створення або утримання місць розпусти та запобіганню цим явищам. Це викликає необхідність нового звернення до цієї теми, переосмислення вже напрацьованих здобутків і окреслення перспективних стратегічних напрямів обмеження аналізованих негативних явищ в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до науково-дослідної роботи НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України «Комплексне дослідження шляхів реалізації заходів державної політики у сфері профілактики правопорушень в Україні» (держ. реєстр. номер: 0114U002446), що узгоджувалося із Планом заходів із виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767. Тема дисертації ураховує завдання, викладені у Дорожній карті та першочергових пріоритетах реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», зокрема, щодо реформування державної політики у сфері культури та здійснення заходів, передбачених Програмою розвитку для дітей та юнацтва, а також завдання Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Стратегії розвитку наукової діяльності Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки та Концепції

розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленою Координаційним бюро з проблем кримінології НАПрН України у березні 2002 р. Тема наукової роботи затверджена вченою радою НДІ ВПЗ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (постанова № 3/2 від 19 листопада 2014 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є соціально-правовий та кримінологічний аналізу звідництва, створення або утримання місць розпусти та визначення перспективних стратегічних напрямів запобігання вчиненню цього злочину в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі основні завдання:

- установити співвідношення між явищем проституції та іншими формами організації надання сексуальних послуг, а також на прикладі ст. 302 КК України дослідити ефективність і доцільність кримінально-правової охорони сексуальної сфери життя людини у тому обсязі, в якому ця охорона на теперішній час здійснюється;

- на підставі поглибленого соціально-правового і кримінологічного аналізу виокремити визначальні риси, якими характеризуються злочини проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг;

- дослідити рівень, структуру, динаміку, латентність та географію поширення в Україні злочинів, передбачених ст. 302 КК, та визначити сучасні тенденції цієї злочинності;

- визначити чинники, що вказують на можливість виокремлення серед загальної маси правопорушників особи злочинця, що вчиняє діяння, передбачені ст. 302 КК, та дати визначення цій особі злочинця;

- представити кримінологічну характеристику особи злочинця, що вчиняє діяння, передбачені ст. 302 КК, якою охоплювалися б соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні та ін. властивості цієї особи;

- скласти кримінологічну характеристику інших осіб, без участі яких була б неможливою злочинна подія звідництва, створення або утримання місць розпусти,

у т.ч. осіб, які звертаються до звідників або утримувачів місць розпусти з метою надання їм сексуальних послуг; осіб, які готові надавати сексуальні послуги;

- здійснити кримінологічну типологію особи злочинця, що вчиняє діяння, передбачені ст. 302 КК, та довести її теоретико-прикладне значення;

- розкрити особливості детермінації звідництва, створення або утримання місць розпусти з урахуванням ролі учасників злочинної події аналізованого злочину;

- проаналізувати наявні у світі моделі ставлення держав до проституцією та різних форм організації заняття нею;

- розглянути позитивний досвід зарубіжних країн у сфері обмеження явища проституції та протидії злочинам, пов'язаним з організацією протиправного надання сексуальних послуг;

- визначити головні напрями стратегії запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, та розкрити їх зміст.

Об'єктом дослідження є злочинність проти засад моральності як соціально-правовий та кримінологічний феномен, а також діяльність різних соціальних інституцій, пов'язана із запобіганням їй.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження проведене з урахуванням положень діалектичних законів, основних категорій філософії і принципів теорії пізнання. Комплексне застосування останніх забезпечило всебічну презентацію результатів кримінологічного аналізу звідництва, створення або утримання місць розпусти. Обрання й застосування певних методів дослідження залежало від завдань, що формулювалися на емпіричному та теоретичному етапах розв'язання проблеми. За допомогою загальнонаукового діалектичного методу пізнання вибудовувалася логіка прирощення нового наукового знання – від аналізу наявного стану проблеми до розробки теоретично обґрунтованих й практично здійснимих рекомендацій щодо запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК (всі підрозділи). Разом із тим у процесі збирання кримінологічно значущої інформації

та формування емпіричної бази дослідження застосовувалися конкретно-кримінологічні та статистичні методи. Так, за допомогою конкретно-соціологічних методів (опис, спостереження, вивчення документів, монографічний метод, опитування у виді анкетування й інтерв'ювання, контент-аналіз та ін.) отримані первинні емпіричні відомості, що дозволили після їх відповідної обробки й аналізу скласти загальне уявлення про ступінь розробки проблеми як такої, виявити стан злочинності проти моральності, включаючи й злочини, передбачені ст. 302 КК, та установити статистичні залежності між проституцією як фоновим для злочинності явищем та аналізованими правопорушеннями (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5). Статистичні методи представлені у роботі таким дослідницьким інструментарієм, як вибіркове спостереження, групування, класифікація, метод абсолютних і відносних величин, табличний метод тощо (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3). Застосування цих методів дозволило здійснити збір, обробку та первинний аналіз інформації, отриманої, зокрема, із матеріалів кримінальних проваджень, джерел офіційної звітності правоохоронних, судових та інших державних органів.

На теоретичному рівні прирощення нового знання використано низку як загальнонаукових, так і спеціальних методів пізнання (методи системно-структурного аналізу, абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, класифікації і типології, логіко-семантичний, історико-правовий, порівняльний та ін. методи) (підрозділи 1.1, 3.4, 4.1, 4.2). Названі методи допомогли уточнити зміст таких понять, як, наприклад, «проституція», «розпуста», здійснити нормативно-правову оцінку явища проституції та різних форм організації протиправного надання сексуальних послуг у тих чи інших регіонах світу, включаючи Україну; визначити місце злочинів, передбачених ст. 302 КК, у злочинності проти моральності; сконструювати різні типи особи злочинця, діяння якого пов'язані з організацією надання сексуальних послуг; установити коло осіб, що причетні, окрім самого злочинця, до звідництва та утримання місць розпусти, та охарактеризувати їх; визначити характерні особливості процесу злочинної детермінації відповідних діянь; навести головні моделі ставлення соціуму до проституції та супутніх їй явищ

у зарубіжних країнах; виділити й обґрунтувати основні напрями стратегії запобігання правопорушенням, передбаченим ст. 302 КК, в Україні; та ін.

Теоретичну основу складають положення наукових праць вітчизняних і зарубіжних фахівців із кримінології, кримінального права, філософії, культурології, загальної і правової статистики, соціології, психології, педагогіки, психіатрії, медицини та інших дисциплін, що мають безпосереднє відношення до теми дисертаційного дослідження.

Емпірична база. Для розробки ґрунтовних теоретичних положень і практичних рекомендацій під час роботи над дисертацією використовувалися відомості Державної служби статистики України, Генеральної прокуратури України, МВС України, Державної судової адміністрації України; узагальнення за розробленим спеціалізованим питальником матеріалів 300 кримінальних справ (проваджень) і вироків судів Вінницької, Київської, Львівської, Одеської, Харківської та Чернівецької областей, а також м. Севастополь, винесених у 2010-2015 рр.; результати анкетування близько 200 співробітників Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та Управління превентивної діяльності в Харківській, Одеській та Чернівецькій областях Національної поліції України; результати анкетування 150 респондентів із числа пересічних громадян із метою з'ясування громадської думки щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг; інтерв'ювання 10 осіб, що надають сексуальні послуги або засуджені за ст. 302 КК; та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим в Україні кримінологічним дослідженням кримінально караного звідництва, створення або утримання місць розпусти. До найбільш значущих результатів проведеного дослідження слід віднести такі положення, висновки і рекомендації:

уперше:

- визначено, що звідництво та створення або утримання місць розпусти як складова частина злочинності проти моральності характеризується: 1) відносною поширеністю у структурі злочинності проти громадського порядку та моральності; 2) зв'язком із проституцією як фоновим для злочинності явищем; 3) намаганням

перетворити вчинення правопорушень на організований протиправний бізнес зі стабільним прибутком; 4) надзвичайно високим рівнем латентності; 5) тяжінням до місць, що сприяють й забезпечують налагодження відповідних контактів людей з метою задоволення сексуальних потреб;

- з'ясовано, що до визначальних факторів, які вказують на можливість виокремлення особи злочинця, що вчиняє діяння, передбачені ст. 302 КК, належать такі з них: дії особи завжди є умисними; наявність складного процесу мотивації – від усвідомлення потреби до посткримінальної поведінки, спрямованої на приховування злочину; складна форма самої дії злочинця – від пошуку необхідних контактів і здійснення конкретних кроків щодо налагодження злочинного бізнесу до вчинення складних дій, спрямованих на пошук, установлення взаємодії між іншими учасниками злочинної події; розрахунок на тривалу діяльність, пов'язану зі звідництвом або утриманням місць розпусти; цілеспрямовані дії щодо втягнення у злочинну подію інших осіб; лицемірство як визначальна риса у групі морально-психологічних ознак таких осіб; обрання особливої сфери прояву злочинного умислу – сфери сексуальних стосунків;

- надано визначення особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, під якою слід розуміти людину, що характеризується сукупністю певних соціально значущих властивостей й ознак, котрі проявляються в наполегливій умисній поведінці, спрямованій на порушення норм моралі і права у специфічній сфері сексуальних стосунків, як правило, у виді промислу за мотивами протиправного отримання наживи, а так само за мотивами влаштування власного особистого життя або особистого життя будь-кого, задоволення сексуальних потягів та ін.;

- за мотивацією злочинних дій, яка пояснює спонукальні чинники поведінки винного та визначає спрямованість його дій на конкретну сферу людських стосунків й особливості діяльності у цій сфері, наведено типологію злочинців, що вчиняють діяння, передбачені ст. 302 КК (корисливий та примітивно-альтруїстичний типи);

- дано загальне уявлення про те, що стратегія запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, охоплює три основні напрями: 1) удосконалення законодавства, що спрямовується на запобігання проявам звідництва, створення або утримання місць розпусти; 2) рішучу боротьбу з корупцією у правоохоронних органах, завдяки яким відбувається оплатне приховування фактів незаконного надання сексуальних послуг; 3) підвищення морального рівня населення;

удосконалено:

- уявлення про те, що сьогодні кримінально караними залишаються й ті випадки розпусти, які не досягають відчутного ступеня суспільної небезпечності, що потребує опрацювання питання про можливу декриміналізацію таких фактів;

- положення, що домінуючою потребою в аналізованих злочинців є потреба у комфортному житті (потреба у грошах для задоволення багатьох інших потреб – у партнері, сексі, безпеці, відповідному оточенні та ін.); провідним інтересом є специфічний інтерес до сексуальної сфери і всього того, що із цією сферою пов’язано (підвищена увага до сексуальних стосунків, пошуку осіб, зацікавлених у налагодженні таких стосунків, отримання стабільного прибутку від заняття цією діяльністю, створення умов, що сприяли б тривалому заняттю останньою, та ін.);

- думку про те, що серед детермінант цих злочинів треба виокремлювати зовнішні спонукальні сили, що є головною умовою протиправної активності злочинця (масовий попит на сексуальні послуги), та внутрішні причини протиправної поведінки злочинця (корисливість і хибно зрозумілий альтруїзм), які стають домінантними, набуваючи ознак особливої стійкості, зумовлюючись, у свою чергу, негативним впливом соціуму (соціальна аномія українського суспільства; низький рівень життя населення країни з одночасними процесами різкого розшарування соціуму та маргіналізації; безробіття; вимушена міграція населення і зростання кількості безпритульних; звільнення від багатьох традиційних моральних імперативів і процвітання етичного «плюралізму»; невизначеність суспільства у ставленні до проституції; поширення в Україні алкоголізму і наркоманії; прорахунки й недоліки правового виховання молоді та деформація правосвідомості; існування традицій звідництва (сватання); негативна

роль ЗМІ; незадовільна робота правоохоронних органів щодо запобігання існуванню місць розпусти та процвітанню проституції; незначний каральний ефект за вчинення злочинів проти моральності; тощо);

- позицію, що головні напрями стратегії запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, залежить від того, як розв'язується в цілому проблема ставлення суспільства до проституції;

дістали подальшого розвитку:

- позиція, що кримінологічна оцінка повноти та ефективності кримінально-правової охорони сексуальної сфери життя людини має будуватися з урахуванням таких критеріїв, як «цінність», «нормативність» і «раціональність»;

- положення про те, що звідництву та створенню або утриманню місць розпусти як злочину проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, притаманні такі специфічні ознаки, як: 1) спільність мети вчинення (організоване налагодження сексуальних послуг на більш-менш постійній основі); 2) конкретна сфера прояву злочинної активності (сексуальні стосунки людей); 3) конкретний вид цієї діяльності у сфері сексуальних стосунків (організація, налагодження, оптимізація цих стосунків); 4) своєрідність «суб'єктного складу» злочинної діяльності (механізм злочинних подій передбачає не лише наявність злочинця, а й інших осіб, принаймні, отримувачів і надавачів відповідних послуг);

- положення про те, що для національної кримінально-правової політики останніх років є характерним зміна акцентів у пріоритетності запобігання випадкам розпусти – із проституції, що перестала бути кримінально караною, увагу зміщено на можливі форми організації заняття нею з метою отримання матеріальної вигоди;

- уявлення, що сексуальні послуги надають жінки (88,27%) у віці від 18-25 років (80,0%), які, як правило, ніде офіційно не працюють, не мають власних сімей; їх морально-психологічний портрет є схожим із портретом злочинців, які вчиняють правопорушення, передбачені ст. 302 КК;

- думка, що залежно від ставлення держав до проституцією та різних форм організації цієї діяльності їх можна поділити на такі групи: держави із заборонною, ліберальною (регламентаційною) та анормативною моделлю;

- уявлення, що основними напрямами запобігання звідництву та створенню або утриманню місць розпусти мають стати: 1) удосконалення законодавства, що спрямовується на запобігання зазначеним злочином; 2) боротьба з корупцією у правоохоронних органах із метою недопущення приховування фактів незаконного надання сексуальних послуг та 3) підвищення морального рівня населення.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені під час дослідження теоретичні положення і рекомендації практичної спрямованості сприяють прирощенню нового знання про соціально-правові та кримінологічні особливості злочинів, передбачених ст. 302 КК. Разом із тим вони мають за мету й удосконаленню практики запобігання їм. Отже, у *правотворчій* площині досягнуті здобутки можуть стати у нагоді при удосконаленні чинного кримінального законодавства, яким охороняються засади моральності. У *правозастосовній* діяльності отримані результати можуть застосовуватися при розробці методик викриття і розслідування відповідної категорії правопорушень. У *науково-дослідній* сфері одержані результати стимулюватимуть подальший науковий пошук шляхів розв'язання проблеми ефективності запобігання злочинам проти засад моральності у цілому. У *навчальному процесі* окремі положення дисертації можуть використовуватися як при підготовці відповідного матеріалу до підручників і навчально-практичних посібників із курсу «Запобігання окремим видам злочинів», так й у науковій роботі студентів та аспірантів (акт впровадження результатів дослідження у науковій та навчальній діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ від 9 лютого 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що становлять її новизну, є результатом самостійної роботи автора. Наукові ідеї та розробки оприлюднено без співавторів у наукових фахових виданнях.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертація виконана й обговорена у відділі кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Теоретичні положення, представлені у роботі, розглядалися й обговорювалися на засіданні ради молодих учених НДІ ВПЗ 17 травня 2017 р. Основні висновки дисертації так само доповідалися на міжнародних,

всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференціях і «круглому столі»: «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності» (Харків, 2015), «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (Івано-Франківськ, 2015), «Молодіжний науковий юридичний форум» (Київ, 2016), «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (Харків, 2016), «Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)» (Дніпропетровськ, 2016), «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 2017).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (всього – 287 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 330 сторінок. Основний текст – 200 сторінок, список використаних джерел – 28 сторінок, додатки – 86 сторінок.

РОЗДІЛ 1
СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВО ЯК ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНОГО НАДАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1 Проституція та форми організації надання сексуальних послуг: до проблеми співвідношення понять та їх правової оцінки

Хоча в історії людства не завжди відверто стверджувалося про те, що потреба людини у сексуальних зносинах належить до так званих вітальних потреб, однак цей факт не можна заперечувати. І з ним треба рахуватися, навіть попри те, що й досі тривають дискусії щодо форм припустимості таких стосунків, їх можливих учасників, значення подібних стосунків як таких у житті людини та ін. Напевно, жодне сучасне суспільство, наскільки б воно монолітним не було у розв'язанні інших соціальних проблем, не позбавлено суперечностей із приводу, наприклад, статевого виховання підростаючого покоління, соціальної реакції на наявні у сексуальній сфері поведінкові заборони й запровадження нових заборон тощо. У зв'язку із цим недаремно відмічається, що до кола найбільш складних понять належать норми сексуальної поведінки і сексуальних відносин, оскільки у цій царині людського буття відбувається складне переплетення морально-етичних, культуральних, релігійних, наукових та інших підходів [102, с. 9]. За свідченням С. В. Шлика, посередництво у заняттi проституцією у вигляді звідництва та утримання притонів розпусти існувало вже в епоху античності та держав Стародавнього Сходу [279, с. 9]. Отже, людська сексуальність завжди була сферою підвищеної уваги релігійних і світських володарів думок, полем боротьби уявлень про дозволене і недозволене, «нормальне» і «девіантне» [51, с. 180].

Ще складніше обстоять справи із причетністю до цієї сфери третіх осіб, без участі яких іноді виявляється не настільки «ефективним» сексуальне спілкування зацікавлених осіб. Іншими словами, чи вважається протиправними, принаймні аморальними, деякі випадки «оптимізації» сексуальної сфери людських стосунків

за допомогою осіб, які сприяють організації зручності подібного спілкування й задоволення вітальних потреб людини у широкому смислі слова? Чи підпадають такі дії під визначення розпусти? Чи завжди розпуста є з позиції закону протиправною? Що взагалі вважається розпустою у сучасному розумінні цього слова? Ці та інші запитання відбивають відому логічну тріаду «цінність – нормативність – раціональність», що має зумовлювати певний підхід до встановлення кримінально-правової охорони будь-яких відносин та визначення ефективності її існування й дії на практиці, а отже, визначати дієвість протидії явищам сексуальної розпусти [259, с. 244]. Таким чином, поглянемо на проблему проституції та форм організації надання сексуальних послуг під кутом зору цих векторів і визначимося з конкретним предметом кримінологічного дослідження.

Ще в останній треті XIX ст. відомий представник західної соціології та соціальної психології Г. Блумер підкреслив, що головною проблемою невідповідності між теоретичними і прикладними дослідженнями у суспільних науках є відсутність чітко визначених понять, що є важливішою умовою наукового розвитку [1, с. 80-101]. На наш погляд, проблема точного законодавчого визначення тих чи інших дій у сфері сексуального спілкування індивідів як протиправних та відповідно заборони певних із них якраз й зумовлена, з одного боку, необхідністю врахування моральної оцінки суспільством сексуальної природи дій, у підґрунті яких знаходиться біологічна складова, а з другого, відсутністю чітких уявлень і стандартів щодо соціальної норми і патології конкретних сексуальних відносин, включаючи і їх можливу організацію з боку третіх осіб.

Свідченням відсутності єдиного підходу до розв’язання цієї проблематики є наявність у суспільстві різних моделей ставлення останнього до припустимості тих чи інших видів сексуальної поведінки – від цілком заборонних до майже повністю ліберальних. Адже недаремно висловлюється позиція, що проституція доповнює сучасну моногамну сім’ю і в той самий час захищає її. Таким чином, явище, яке вважається прикладом поведінки, що відхиляється, зміцнює єдність суспільства і захищає його традиційні інститути [143, с. 43].

Розглядаючи перший вектор, умовно визначений нами як «*цінність*», викладеної вище тріади, відмітимо, що він відбиває ставлення суспільства до сексуальної сфери буття людини. Це ставлення проявляється насамперед через панівну моральну оцінку й розуміння соціуму, що є нормою сексуального спілкування, а що відхиленням від цього. Хоча ключовим й найпоширенішим для позначення відхилень поведінки людини у сфері статевих відносин є поняття проституції, однак остання, як буде доведено нижче, складає лише частину тих дій, які слід розцінювати як розпуста. Іншими слова, проституція – це лише одна з можливих форм розпусти. До речі, якщо проаналізувати термінологічний апарат, що сьогодні вживається для позначення відхилень у сфері сексуальних відносин, то він є достатньо широким, охоплюючи як буденне позначення тих чи інших аморальних (з точки зору соціуму) дій, так і визначені у законі поняття, необхідні для правової оцінки протиправних дій з боку певних індивідів. Однак, ще раз підкреслимо, родовим у нашому дослідженні слід вважати поняття «розпуста».

У Тлумачному словнику сучасної української мови під розпустою розуміється: 1) аморальний спосіб життя; 2) зневажання певних правил, законів [242, с. 396]. В іншому виданні до цього способу життя в значенні «аморальний» додаються ще й такі терміни, як блуд, блудство, розпутство, розпусність [172, с. 189]. На наш погляд, указівка на аморальність у наведених визначеннях та її синоніми (блуд, блудство та ін.) дає можливість визначитися з основною сферою прояву цього явища. Безперечно, згаданою сферою насамперед є сфера людських стосунків сексуального характеру. Ще 25 років тому В.С. Мінська зазначала: «Однією з умов, що визначають злочинну поведінку, є аморальність у взаємозв’язках, поступках людей. Це особливо наочно проглядається у сексуальній сфері, відносинах між чоловіком і жінкою» [158, с. 192]. Такий опосередкований висновок можна зробити і з аналізу чинного законодавства. У зв’язку з цим важливо визначитися з нормативним вектором («нормативність») цієї проблематики, адже й шлюб за розрахунком можна вважати аморальною поведінкою [77, с. 714], а отже, розпусною.

Якщо звернутися до українського законодавства у широкому значенні цього слова, то у нормативних актах і документах програмного характеру немає визначення поняття «розпуста», хоча цей термін сьогодні вживався й вживається майже у 20 документах («розпуста», «місця розпусти», «статева розпуста», «приміщення для розпусти», «сексуальна розпуста», «будинок розпусти»)[1]. Що стосується закону про кримінальну відповідальність (наприклад, у ст. 156 КК «Розбещення неповнолітніх»), то в ньому вживається словосполучення «розпусні дії». Згідно із роз'ясненнями п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5 розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення; такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту [205]. Якщо залишити осторонь об'єкта, на який спрямовані такі дії, та з огляду на те, що розуміється у цій постанові під фізичними й інтелектуальним розпусними діяти, можна дійти висновку, що у цілому поняття розпусти є оцінною категорією, однак ця оцінка виявляється саме у визначенні характеру сексуальних відносин людей.

Ще одне словосполучення, а саме «статева розпуста», міститься безпосередньо у тексті ст. 181 КК («Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів»). Цією статтею встановлюється кримінальна відповідальність за організацію або керівництво групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана, зокрема, із статевою розпустою. В описі протиправних діянь, що передбачені ст. 302 КК («Створення або утримання місць розпусти і звідництво») та є предметом нашого кримінологічного дослідження, так само йдеться про один із проявів розпусти – створення або утримання місць розпусти.

[1] Докладніше див.: [106; 114; 186; 187; 192; 264; 203; 204] та ін.

Відмітимо, що за різних часів і в різних суспільствах зміст розпусти як явища не був однаковим. Так, до недавнього часу позашлюбні відносини або навіть цивільний шлюб деякими членами нашого суспільства вважалися ні чим іншим, як аморальним явищем, розпустою. Дійсно, після проголошення незалежності в Україні досить тривалий час цивільний шлюб був поза законом. Уперше згадка про такий шлюб на законодавчому рівні в нашій країні з'явилася з прийняттям Сімейного кодексу України [221]. Окрім цього, згадка про подібний шлюб міститься у Цивільному процесуальному кодексі України, у ст. 256 передбачено встановлення такого факту, що має юридичне значення, як проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу [270]. У деяких країнах Сходу, наприклад, й дотепер позашлюбні відносини є серйозним правопорушенням, не говорячи вже про різко негативну моральну оцінку подібних випадків. Наприклад, не менш суворо, ніж крадіжку, розбій, вживання спиртних напоїв, бунт проти влади або віровідступництво, Коран і шаріат засуджують перелюбство, що підриває основи сімейної моралі. Якщо винні не були одружені і не мали родин, то їх карають сотнею ударів і висилкою терміном на один рік. Якщо ж і в чоловіка, і у жінки, обвинувачених у позашлюбному сексуальному зв'язку, були родини, то вони спочатку караються сотнею ударів, а потім забиваються камінням до смерті [29, с. 269]. У християнській релігії серед семи смертних гріхів, представлених у катехізисі, визначається також нечистота, або розпуста. Однак світ останнім часом став більш толерантним до деяких проявів сексуальної поведінки. При цьому, як справедливо відмічає Я.І. Гілінський: «Деякі види сексуальної поведінки дійсно можна розглядати як негативні девіації (некрофілія, зґвалтування, педофілія, насильство щодо партнера тощо). Інші, суворо кажучи, є видами економічної, «трудової» діяльності (проституція, виготовлення та розповсюдження порнографічної продукції). Нарешті, треті, хоча традиційно розглядаються як «відхилення», є різновидом сексуальної поведінки в межах «норми» (гомосексуалізм, трансвестизм, добровільні для партнерів елементи мазохізму та садизму, мастурбація, добровільний груповий секс тощо)» [51, с. 182].

Як бачимо, межі у визначенні деяких дій людини сексуального характеру саме як розпусних зараз доволі умовні – те, що в одних суспільствах вважається нормою або майже нормою сексуальної поведінки, в інших є ні чим іншим як правопорушенням, або принаймні поведінкою, що засуджується багатьма людьми за канонами моральності, релігійності тощо. Однак, не дивлячись на різні підходи до наповнення певним змістом явища розпусти у сучасному її розумінні, все одне можна визначитися з основною сферою її прояву з позиції кримінального закону. Такою сферою, ще раз підкреслимо, є сфера сексуальних стосунки. Таким чином, хоча розпуста у буденному значенні може проявлятися у широкому спектрі людських учинків (напевно, не лише сексуального характеру), проте з позиції розглядуваного ракурсу у межах цього кримінологічного дослідження вона охоплює конкретні дії, пов'язані насамперед зі сферою статевих стосунків людей. Суспільна небезпечність цих дій полягає в тому, що вони посягають на основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків, сприяють поширенню аморальності в інтимних стосунках людей [122, с. 604].

Найпоширенішим і найпомітнішим проявом сексуальної розпусти прийнято вважати проституцію. Напевно, можна констатувати, що це, так би мовити, основний різновид розпусти, який є не лише джерелом найгостріших дискусій, а й навколо якого розгортається чимало інших протиправних дій, метою яких є отримання прибутку третіми особами від заняття певними людьми проституцією. За даними Д.О. Назаренка, лише у 2012 р. сукупно на обліках територіальних підрозділів МВС України перебувало 43 815 осіб, які хоча б один раз притягалися до відповідальності за заняття проституцією [165, с. 211].

Цікавий огляд щодо розуміння проституції наводять у своєму навчальному виданні О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк. Вони пишуть: «У різні часи законодавство і доктрина різних держав пропонувала такі визначення проституції: продаж жінкою своїх сексуальних пещень різним особам; статеві зносини з різними партнерами за винагороду чи обіцянку винагороди; здійснення, згода чи пропозиція здійснити статеві зносини з іншою особою за винагороду; звичне спілкування жінки з різними чоловіками з метою статевого задоволення за винагороду; діяння, спрямоване на

вилучення матеріальної вигоди, вчинюване у вигляді промислу шляхом вступу у статеві зв'язки; системний (у вигляді промислу) вступ у статевий зв'язок за винагороду, яка служить основним або істотним додатковим джерелом засобів для обраного способу життя; пропонування жінкою свого тіла для безладного розпутства за плату; професійне задоволення сексуальних потреб клієнтів за плату; тощо» [77, с. 714]. Як справедливо зазначають М.Ю. Буряк і Л.Х. Єрохіна, чисельність визначень проституції викликана тим, що вона розглядається у різних системах визначень, адже деякі з них існують у межах юридичних або соціальних значень і характеристик, інші ж – у філософських та етичних [42, с. 34].

У спеціальній літературі здійснюється чимало спроб пояснити сутність проституції. У науках кримінально-правового циклу зустрічаються як доволі прості, так й ускладнені визначення цього явища. Наприклад, під проституцією розуміється систематичне надання особою свого тіла для задоволення сексуальних потреб інших осіб за матеріальну винагороду [139, с. 174; 275, с. 168]; корисливі сексуальні стосунки, тобто вступ до статевого зв'язку з будь-якою фізичною особою за винагороду у будь-якій формі [222, с. 22]. Достатньо складним видається таке визначення проституції: проституція – це діяльність, яка спрямована на отримання вигоди, що здійснюється безпосередньо, у сенсі відсутності додаткових сполучних ланок між особою, яка надає послуги сексуального характеру, та її клієнтом [182, с. 6]. При цьому підкреслюється: «Наукове осмислення досліджуваного суспільного феномена призвело до висновку, що, сьогодні термін «проституція» існує щонайменше в двох значеннях – в широкому та вузькому. У широкому сенсі проституція означає весь комплекс діянь, пов'язаних із наданням сексуальних послуг. У вузькому ж розумінні проституцією є безпосереднє надання послуг сексуального характеру з метою одержання вигоди» [182, с. 6].

Як зазначає О.В. Манич, проституція – це соціальне явище, що полягає у систематичному вступі за плату у сексуальні стосунки, що мають позашлюбний, випадковий характер, не пов'язані з особистою симпатією, потягом [152, с. 8]. На думку О.О. Петряніної, проституція – це систематична відплатна діяльність осіб, спрямована на задоволення сексуальних потреб клієнта (клієнтів) шляхом надання

у користування тіла для вчинення будь-яких дій сексуального характеру [181, с. 9]. Як бачимо, у цьому визначенні поєднані такі параметри, що відбивають сутність явища, як: 1) діяльнісна ознака (певна активність особи, її прояв); 2) характер цієї діяльності (систематичність); 3) мета зайняття нею (отримання вигоди тими, хто надає сексуальні послуги, та задоволення сексуальної потреби, принаймні того, хто отримує таку послугу); 4) спосіб дії (надання людиною у користування власного тіла); 5) сфера взаємин між людьми (сексуальна); 6) характер відносин (клієнт(и) – особа, яка надає сексуальні послуги); 7) засіб (тіло людини в єдності своїх біопсихологічних властивостей, ознак).

До 2006 р. систематичне заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг з метою отримання доходу, за Кримінальним кодексом України визнавалося злочином. До речі, за КК 1960 р. такої заборони не існувало. Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» від 12 січня 2006 р. № 3316-IV [193] скасовано кримінальну відповідальність за такі дії. Це виявляється закономірним наслідком. Як справедливо зазначає А. В. Плотнікова, криміналізацію заняття проституцією було здійснено без дотримання вироблених наукою кримінального права теоретичних передумов установлення відповідальності за суспільно небезпечні діяння [182, с. 9]. Так само слід погодитися з А.М. Орлеаном і Б.В. Лизогубом, які ще понад 10 років тому писали: «Науковці та практики неодноразово наголошували на тому, що злочинним треба вважати втягнення у заняття проституцією та сутенерство, а не саму проституцію» [175, с. 103]. Наразі сьогодні за заняття проституцією відповідальність передбачається лише у ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Як бачимо, у репресивному підході відбулося помітне зміщення акцентів у пріоритетності запобігання випадкам розпусти – із проституції, що перестала бути кримінально караною, увагу перенесено на існуючі форми організації заняття нею для отримання матеріальної вигоди, які і після наведених змін у кримінальному законодавстві не перестали бути злочинами. У спеціальній літературі зазначається,

що проституція як фонове для злочинності явище генетично пов'язана з деякими видами злочинів, серед яких, зокрема, створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК) та сутенерство або втягнення у заняття проституцією (ст. 303 КК) [164, с. 214]. Отже, на теперішній час кримінально караними діяннями у сфері секс-бізнесу в Україні визнаються: здійснення незаконної угоди щодо людини або вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини з метою її сексуальної експлуатації чи використання в порнобізнесі (ст. 149); примушування до створення творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру (ст. 301), у тому числі щодо неповнолітніх (ч. 4 ст. 301); створення або утримання місць розпусти (ст. 302); звідництво для розпусти (ст. 302); втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303); примушування до заняття проституцією (ст. 303); сутенерство (ст. 303) [77, с. 715]. Слід погодитися з думкою, що якщо кримінальна відповідальність за заняття проституцією установлена далеко не в усіх країнах, то втягнення жінок у заняття проституцією та викрадення їх із цією метою, сутенерство, утримання притонів розпусти та інші дії, що сприяють заняттю проституцією, розглядаються як злочини у переважній більшості країн світу, незалежно від їх соціально-політичної та правової системи [82, с. 202].

Що стосується вектора раціональності у вирішенні проблематики правового регулювання й охорони сексуальних стосунків людей, то, оцінюючи ступінь розв'язання питання відповідальності, зокрема, за створення або утримання місць розпусти і звідництво, В.В. Кузнецов підкреслює, що всі можливі питання кримінальної відповідальності за вищевказані діяння вирішені українським законодавцем достатньо чітко й у повному обсязі [130, с. 554][1], при цьому помилково зазначаючи, що в українському законі про кримінальну відповідальність йдеться про організацію чи утримання притонів для проституції [130, с. 565]. Однак, на наш погляд, висловлене вченим судження щодо оптимальної

[1] *Примітка*. Водночас, за висловлюванням О.О. Дудорова, низка вчених (О.М. Джужа, І.О. Бандурка та ін.) вважають, що через взаємозв'язок родових об'єктів злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи і злочинів проти статевої моральності необхідно статті 301, 302 і 303 із розділу XII Особливої частини КК виключити, а їх удосконалені аналоги (норми про втягнення у створення порнографічних предметів, сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією чи перешкоджання припиненню нею цього заняття, обіг предметів порнографічного характеру, утворення або утримання місць розпусти і звідництво) включити до розділу IV Особливої частини («Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»), змінивши назву останнього (Докладніше див.: [190, с. 396]).

урегульованості даного питання не зовсім відповідає дійсності, оскільки визначений нами вектор раціональності в окремих випадках набуває заздалегідь неправильного напрямку, тим самим викривляючи завдання та напрями запобігання окремим випадкам, що підпадають під поняття розпусти. Іншими словами, у законодавчій площині створюється ситуація порушення принципу економії кримінальної репресії. Наведемо лише один приклад із практики.

На початку травня 2014 р. гр-н А. познайомився через сайт знайомств у мережі Інтернет з раніше невідомою йому гр-кою В. Через деякий час, маючи умисел на звідництво для розпусти, здійснив пошук хлопця, а саме свого знайомого С. із метою зведення з гр-кою В., та 15 травня 2014 р. організував їх зустріч у банному комплексі м. Харкова, де С. надав інтимні послуги. Згідно із вироком суду гр-н А. своїми умисними діями, що відбилися у звідництві для розпусти, вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 302 КК України, та був засуджений до покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян[1]. Під час розслідування кримінального провадження не встановлено факту, що гр-ка В. займалася проституцією, а засуджений А. та його знайомий С. були причетні до організації секс-бізнесу. У рішенні констатовано відсутність будь-якої матеріальної заінтересованості сторін цього інциденту. Таким чином, вочевидь, у наведеному випадку може йтися про елементарну побутову розпусту, якою, власне, й пояснюється нерозбірливість людей у статевих стосунках унаслідок відсутності стійких моральних засад, нерозвиненості культури міжособистісного спілкування, пов’язаного із необачністю щодо вибору сексуальних партнерів, тощо. Але корені цієї проблеми можуть знаходитися вже у площині іншого рівня – у площині вад й недоліків моральних засад суспільства в цілому, стан яких, як відомо, викликає останніми десятиліттями серйозне занепокоєння. Взагалі подібний випадок може бути одиничним випадком у біографії людини. І таких прикладів у судовій практиці, як виявило наше дослідження, чимало. Отже, наведений приклад переконливо свідчить, що у теперішній редакції ст. 302 КК України охоплюються як випадки організації

[1] Архів Ленінського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальне провадження № 642/6759/14-к).

надання сексуальних послуг за гроші, так і випадки, які не пов'язані з такою діяльністю. А це, у свою чергу, свідчить, що вектор так званої раціональності може набувати хибної спрямованості. Тому недаремно у коментарі до попереднього Кримінального кодексу України 1960 р. зазначалося, що для звідництва *не обов'язковою є неодноразовість* (виділено нами – *Т.У.*) посередництва у розпусті, проте слід ураховувати, що одиничний факт не завжди наділений суспільною небезпечністю, що притаманна злочину, особливо при відсутності корисливої заінтересованості [244, с. 707]. Є ще більш категоричні судження. Так, А.В. Плотнікова зауважує, що поняття «розпуста» є оцінним, що унеможливлює його збереження в сучасному кримінальному праві [183, с. 216]. Таким чином, як теоретичне знання, так і правова кваліфікація діянь, що охоплюються поняттям розпусти (особливо тоді, коли вони не пов'язані з організацією заняття проституцією), потребують у будь-якому разі уточнення.

Візьмемо ще один приклад із судової практики. Із кінця вересня 2009 р. по лютий 2010 р. дві гр-ки К. і С., одна з яких уродженка м. Севастополь, а друга – м. Івано-Франківськ, за попередньою змовою і в групі осіб, не маючи постійного джерела прибутку, діючи умисно, з метою створення та утримання притону розпусти для отримання матеріальної вигоди, орендували квартиру у м. Севастополі. У цій квартирі створили, утримували і забезпечували функціонування притону розпусти. Для цього винні, створивши у приміщенні відповідні умови, надавали в указаній квартирі сексуальні послуги під виглядом «масажу» раніше незнайомим особам за винагороду, підшукуючи клієнтів через оголошення, які періодично давали в місцевих газетах під рубрикою послуги «масаж» із зазначенням номера телефону, за яким зацікавлений клієнт міг замовити послуги сексуального характеру, домовитися про місце, час та оплату даного роду послуг, зберігаючи при цьому заходи конспірації. Створене К. і С. місце розпусти проіснувало до лютого 2010 р., після чого вони з'їхали з орендованої квартири для пошуку більш зручною приміщення, яке слугувало б місцем розпусти. Підшукавши нову квартиру, вони орендували останню, забезпечивши в ній знову ж таки необхідні умови для зустрічей із клієнтами і надання відповідних послуг за винагороду до кінця квітня 2010 р. Дії К. і

С. кваліфіковані органом досудового слідства та судом за ч. 2 ст. 302 КК, тобто як дії зі створення та утримання місця розпусти, вчинені з метою наживи[1].

У наведеному прикладі явно йдеться про цілком організовану форму протиправного надання сексуальних послуг, що відбилося, по-перше, в організації заняття проституцією, по-друге, у створенні й утриманні місця розпусти з метою тривалого отримання матеріальної вигоди протиправним шляхом. Як видається, ступінь суспільної небезпечності цього і наведеного вище прикладу значно різниться. Проте, якщо у першому випадку винному реально призначено покарання у виді штрафу, то у другому випадку винні особи були звільнені від кримінальної відповідальності та передані на поруки трудовому колективу приватного підприємства за умовою, якщо вони «протягом одного року із дня передачі їх на поруки оправдають довіру колективу, не будуть ухилятися від заходів виховного характеру і порушувати громадський порядок»[1].

Наведені приклади, на нашу думку, свідчать про порушення своєрідного балансу в оцінці суспільної небезпечності тих чи інших випадків розпусти. Під кримінально карані форми розпусти «попадають» як дійсно небезпечні її прояви, так і ті нібито небезпечні її прояви, які можуть зумовлюватися елементарним браком часу на налагодження особистого життя в умовах значного темпу сучасного життя, дефіциту часу, відсутності придатних місць для комунікації, зустрічей, у тому числі інтимного характеру, тощо, не говорячи вже про природні гормональні особливості й фізіологічні потреби людського організму. Напевно, соціальна шкідливість такої поведінки ґрунтується на зневажанні та порушенні виключно норм суспільної моралі, якими визначаються засади людського співіснування та формується нетерпимість до певних способів життя. Така поведінка хоча й здатна дезорганізовувати соціальні інституції, послаблювати або розривати конструктивні й корисні зв’язки між представниками соціуму, але ж вона не має визначатися саме як протиправна з позиції кримінального закону.

[1] Архів Ленінського районного суду м. Севастополя за 2010 р. (Кримінальна справа № 1-689/10).
[1] Архів Ленінського районного суду м. Севастополя за 2010 р. (Кримінальна справа № 1-689/10).

Для повноти аналізу організації протиправного надання сексуальних послуг слід зупинитися й на тому, що представляє собою створення та утримання місць розпусти і звідництво як окремі види розпусти, які нерідко виявляються умовою для надання сексуальних послуг за гроші, іншими словами, заняття проституцією. Тобто слід стисло проаналізувати об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 302 КК. Для кримінології цей аналіз є важливим, оскільки допомагає, по-перше, зрозуміти природу явища, що криміналізовано; по-друге, оцінити бездоганність законодавчої техніки або, навпаки, уяснити, чому позиція законодавця є повністю або частково необґрунтованою; по-третє, запропонувати більш-менш ефективну систему заходів протидії розглядуваному явищу.

Місцем розпусти визнається будь-яке приміщення або інше місце, спеціально підготовлене чи пристосоване для одноразового, багаторазового чи періодичного вчинення розпусних дій (безладних статевих зв'язків, групових сексуальних дій, проституції тощо) постійними відвідувачами, які змінюють партнерів, або невизначеним колом [145, с. 669]. Це може бути будинок, квартира, номер у готелі, офіс, масажний кабінет, салон краси, лазня, сауна, нічний та стриптиз-бари, клуб, дача, лікувального-профілактичні, оздоровчі та інші заклади, автофургон, автомобіль, намет, підсобні приміщення, що використовуються для розпусних дій або проституції, тощо [145, с. 669]. Як бачимо, подібне місце призначене для заняття проституцією. Хоча наведена позиція (яка відтворюється й в одному з останніх науково-практичних коментарів до КК України (2013 р.) [122, с. 604]), відбиває лише доктринальний підхід до визначення місця розпусти, проте вона викликає одразу два заперечення. Сутність першого з них породжує таке запитання: а чи буде вважатися конкретне місце (приміщення, будівля тощо) місцем розпусти, якщо його періодично використовують постійні відвідувачі (нехай навіть і кілька пар) або в ньому збираються особи в одному й тому самому складі для заняття груповим сексом? І друге заперечення викликає твердження коментаторів тексту ст. 302 КК щодо призначення того чи іншого місця для заняття саме проституцією.

Знову ж таки, а чи буде вважатися місцем розпусти приміщення, в якому сексуальні послуги надаються з будь-яких інших, окрім корисливих (тобто наживи), мотивів?[1]

У наступних підрозділах ми наведемо більш конкретні відомості про місця розпусти, але тут лише відмітимо, що за результатами узагальнення судової практики найчастіше такими місцями стають приватні квартири і будинки, сауни (лазні) та масажні салони. До речі, раніше у КК 1960 р. вживався термін «притон розпусти». Хоча у законі й відбулися термінологічні зміни, але зміст, який охоплювався цим терміном, залишився той самий. Отже, обидва терміни можна вживати як синоніми.

Під створенням місць розпусти розуміють, наприклад, дії щодо а) завершеного пошуку приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій; б) придбання, найму, оренди чи набуття будь-яким іншим способом приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій; в) відкриття закладу для здійснення дій розпусного характеру під виглядом офісу, масажного кабінету, лазні, нічного клубу, бару тощо; г) облаштування приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій (ремонт, меблювання, забезпечення відеоспостереженням тощо); д) підбору персоналу для роботи в приміщенні чи іншому місці для вчинення розпусних дій; е) забезпечення засобами зв'язку; є) забезпечення його функціонування транспортом [145, с. 669]. У свою чергу, утримання місць розпусти передбачає вчинення дій, що забезпечують його використання та функціонування (пошук клієнтів, оплата оренди приміщення, транспортних витрат, інші фінансові розрахунки, придбання й реалізація для клієнтів білизни, напоїв, продуктів тощо) [122, с. 604]. Так, гр-ка К., виконуючи у нічному клубі обов'язки керуючого господарською та іншою діяльністю цього закладу, була добре обізнана з особливостями діяльності закладів, в яких надаються послуги інтимних танців та інші еротичні послуги, а також мала відповідні адміністративно-господарські навички. У жовтні 2013 г. співробітниками УСБ України в Харківській області діяльність нічного клубу, який виявився місцем розпусти, була припинена. В

[1] *Примітка*. Власну позицію щодо розв'язання цих та інших запитань ми викладемо нижче після окреслення всіх проблемних аспектів, що виникають при кримінально-правовій оцінці різних форм організації надання сексуальних послуг.

середині листопада 2013 р. одна зі знайомих запропонувала К. зайнятися підприємницькою діяльністю, а саме створити нічний стриптиз-клуб, орендувавши для цього приміщення колишнього клубу. Крім того, в ході розмови К., усвідомлюючи, що вона має необхідні напрацювання і контакти для відновлення роботи місця розпусти, яке функціонувало до припинення його діяльності правоохоронними органами, вирішила створити та утримувати місце розпусти, а також здійснювати діяльність із сутенерства у зазначеному закладі. З відповідною метою К. разом зі своєю знайомою Б. зустрілися із власницею приміщення колишнього клубу та досягли усної домовленості щодо оренди зазначеного приміщення. Після цього К. вступила у попередню змову із ще однією особою В., яка раніше також працювала у нічному клубі, була обізнана зі специфікою його діяльності, мала необхідні навички зі сприяння добровільним сексуальним стосункам незнайомих між собою осіб, організації їх зустрічей, пошуку осіб, які надавали б послуги сексуального характеру, отримання винагороди від чоловіків за надані послуги, а також ведення обліку прибутків та розподілу частини прибутку між повіями в якості оплати за роботу. Далі К. і В. організувала кілька зустрічей із персоналом колишнього нічного клубу, у тому числі із жінками, які раніше надавали послуги сексуального характеру за грошову винагороду (повіями), під час яких повідомила їм про відновлення діяльності даного закладу та запропонувала продовжити роботу в ньому. При цьому зазначена діяльність повинна була здійснюватися без їх офіційного працевлаштування. Жінкам було запропоновано надавати послуги еротичного танцю та масажу. Таким чином, К. за попередньою змовою з Б. і В. організувала навколо себе та очолила колектив колишнього нічного клубу, у тому числі повій, яких у подальшому планувала залучити до надання послуг сексуального характеру за грошову винагороду. Крім того, починаючи з кінця листопада 2013 р. К. організувала здійснення ремонту у вищезгаданому приміщенні, у тому числі відновила пошкоджені двері у приміщеннях, в яких за грошову винагороду надавались послуги сексуального характеру, здійснила придбання необхідних предметів та засобів для надання послуг сексуального характеру, зокрема, засобів контрацепції. У грудні 2013 р. К. документально

оформила своє право на користування зазначеним приміщенням шляхом укладання письмового договору з його власницею та відновила роботу групи повій із надання чоловікам інтимних послуг в очолюваному нею закладі. При цьому вона постійно підшукувала клієнтів, утримувала приміщення, в яких надавалися послуги інтимного характеру, у належному стані, розподіляла винагороду тощо. Дії винних слідчо-судовими органами були правильно кваліфіковані як створення та утримання місця розпусти з метою наживи[1].

Під звідництвом для розпусти розуміють своєрідне посередництво, що відбивається у сприянні добровільним сексуальним стосункам незнайомих осіб між собою, що може полягати у знайомстві або організації зустрічей таких осіб, у пошуку осіб, які погоджуються займатися розпустою [120, с. 378], у схилянні осіб до розпусти та ін.[1] Ілюстрацією звідницьких дій може слугувати такий випадок із практики. Так, 20 квітня 2011 р., о 17 год. 15 хв., гр-н Т. звернувся до знайомого Я. із проханням звести його з будь-якою особою, що надала б йому послуги сексуального характеру, на що Я. погодився. Після цього останній, реалізовуючи свій злочинний умисел, пов’язаний із наданням посередницьких послуг в розпусті, в ході розмови зі знайомою йому дівчиною запропонував їй надати Т. послуги сексуального характеру, на що остання погодилася та надала ці послуни у власному будинку. Як зазначено у вироку суду, Т., переслідуючи умисел, спрямований на здійснення протиправних дій у сфері культурного, духовного життя суспільства та громадської моралі, дотримання моральних засад суспільства в частині задоволення статевих потреб, спричинив шкоду моральному стану суспільства щодо зв’язків між людьми для задоволення статевих потреб на основі особистої симпатії та недопущення ведення безладного статевого життя. Винний, усвідомлюючи небезпечність своїх дій, яка полягає у приниженні честі і гідності, створенні загрози поширення небезпечних хвороб, та не переслідуючи корисливий мотив, виступив посередником при здійсненні розпусних дій, що полягали в підшуканні учасників для розпусних дій, їх знайомстві та організації зустрічі таких осіб[1].

---

[1] Архів Київського районого суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальне провадження № 640/1339/14-к).

[1] Архів Теплицького районного суду Вінницької області за 2014 р. (Кримінальна справа № 1-75/11).

При цьому, як справедливо підкреслюється у літературі коментаторського характеру, якщо утримання місць розпусти поєднується зі звідництвом, це обов'язково має враховуватися при визначенні міри покарання [244, с. 707].

Аналіз співвідношення понять «проституція», «звідництво», «створення або (та) утримання місць розпусти» зроблено для встановлення логіко-формальних зв'язків між окремими проявами одного і того самого явища розпусти, що фактично були проігноровані при установленні законодавцем кримінальної відповідальності за деякі види (форми) розпусти. Отже, ще раз схематично позначимо сутність проблеми розпусти.

Розпуста включає насамперед певні дії у сексуальній сфері людських стосунків. Це розпуста у власному значенні слова. Разом із тим поняттям «розпуста» охоплюються й інші поступки в інших сферах людського буття. Тому нерідко синонімом розпусти у широкому смислі слова є аморалізм, що проявляється саме у буденних поступках (наприклад, хабарництво, жорстокість, брутальність, цинізм, безжалісність, зрадництво та ін.). Не можна заперечувати, що такі дії не є проявами розпусної поведінки людини у певних стосунках з іншими особами, у соціумі в цілому. Що стосується сексуальної сфери, то в ній розпуста пов'язується насамперед із проституцією. Саме остання забезпечує існування різних форм протиправного отримання прибутку за рахунок організації секс-бізнесу, основою якого проституція і виявляється. Однак зараз проституцію «винесено» за межі кримінального закону; сьогодні вона, повторимося, є адміністративним деліктом. Отже, центр уваги в оцінці розпусних дій з позиції кримінального закону зміщений саме на організацію розпусти з боку третіх осіб. Проте разом із цими формами сюди підпадають й деякі види сексуальних девіацій, які можна розцінювати як нерозбірливість в інтимних стосунках, сексуальні контакти без глибокої прив'язаності, симпатії тощо, навіть разові випадки надання сексуальних послуг за гроші, що, напевно, не можна розцінювати як заняття проституцією [255, с. 155]. Тому зараз кримінально караними є випадки розпусти, які не досягають відчутного ступеня суспільної небезпечності, щоб поставало питання про криміналізацію цих фактів. У цьому плані більш виваженим видається

досвід тих країн, які звідництво, створення й утримання місць розпусти пов'язують саме із проституцією (хоча тут паралельно виникає проблема розмежування таких випадків із сутенерством)[1]. Наприклад, за ст. 241 КК РФ караними визнаються лише діяння, спрямовані на організацію заняття проституцією іншими особами, а також утримання притонів *для заняття проституцією* або систематичне надання приміщень *для заняття проституцією* (підкреслено – Т.У.).

1.2 Кримінологічна специфіка звідництва та створення або утримання місць розпусти як різновиду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг

Організація ефективної протидії злочинам проти моральних засад суспільства багато в чому залежить від своєчасності звернення до пізнання визначальних тенденцій їх розвитку, аналізу інтенсивності зазначених злочинних проявів та їх регіональних особливостей, з'ясування громадської думки щодо відповідної проблеми та ін. Таке пізнання сутності явища з метою протидії його подальшому поширенню набуває особливої актуальності, якщо враховувати той факт, що ще на початку двохтисячних років, за оцінками експертів, річний обіг секс-бізнесу в Україні становив не менше 2 млрд грн [139, с. 175]. До того ж в умовах утвердження так званих аболіціоністських ідей із приводу легалізації в нашому суспільстві проституції, створення на законній підставі будинків розпусти і запровадження системи звідництва не зайвим буде оцінити й ту шкоду, що завдається й завдаватиметься внаслідок байдужого спостереження за цим явищем і невжиття відповідних заходів щодо його обмеження. Адже суспільна небезпечність проституції та дій, спрямованих на організацію секс-бізнесу, виявляється не лише в учиненні правопорушень і створенні умов для їх вчинення, а й у деформації моральних цінностей суспільства, загрозі поширення венеричних захворювань і ВІЛ-інфекції, «омолодженні» осіб, зайнятих у секс-індустрії (дитяча проституція),

[1] *Примітка*. Внаслідок того, що кримінально-правовий аналіз сутенерства та його розмежування з іншими схожими формами розпусти не є предметом нашого дослідження, ми опускаємо це питання.

модифікації за рахунок розширення кола осіб, що надають сексуальні послуги (солдатська проституція), і способів організації (мнимі шлюбні та модельні агентства, хостесс, ескорт-послуги та ін.) тощо. Як справедливо підкреслює у цьому зв'язку О.Г. Манич, зміст сучасних форм проституції, механізми її реалізації і система детермінант потребує додаткового вивчення [132, с. 3].

Оскільки злочинність є неоднорідним явищем, тому в кримінології визнано вже традиційним поділ загального масиву злочинності на окремі види (групи) злочинів за певними класифікаційними критеріями [26, с. 36]. До того ж підкреслюється, що такий підхід є цілком виправданим, оскільки: по-перше, сприяє раціоналізації процесу вивчення злочинності в цілому та окремих її сегментів; по-друге, дозволяє якомога глибше вникнути у сутність досліджуваної частини злочинної дійсності, виявивши у такий спосіб, можливо, приховані від простого спостереження закономірності й тенденції розвитку останньої; по-третє, забезпечує стратегічно продуману й тактично виправдану протидію конкретному виду (групі) злочинів [26, с. 36].

Отже, кримінологічне обґрунтування виокремлення того чи іншого виду злочинних проявів зумовлює звернення до питань методологічного характеру [187, с. 38]. Одним із таких питань якраз й є встановлення та аналіз показників і ознак, які свідчать про те, що має місце не проста випадкова множинність злочинів, а певний масив, якому притаманні власні характеристики, тенденції, а можливо й закономірності розвитку. Таким чином, перед нами постає запитання: чи є створення або утримання місць розпусти і звідництво окремим, цілком самостійним різновидом злочинності, або ж ці протиправні діяння виступають лише одним із фрагментів іншого (більш високого рівня об'єднання) виду злочинності, що розцінюються саме як окремий різновид у структурі загальної злочинності.

Як справедливо зазначається у спеціальній літературі, вітчизняна кримінологія (особливо минулого періоду) систематизувала свої знання стосовно окремих проявів злочинності за родовим об'єктом посягання [187, с. 39]. Уникаючи дискусії про кількість і зміст об'єктів злочинів, передбачених розділом XII («Злочини проти громадського порядку і моральності») Особливої частини КК

України, лише відмітимо, ми є прихильниками того, що в межах зазначеного розділу доцільно виділяти один родовий (громадський порядок і моральність) і два видові об'єкти (окремо – суспільні відносини у сфері охорони громадського порядку і суспільні відносини у сфері захисту моральних засад)[1]. Таким чином, говорячи про систему кримінальних правопорушень, передбачених розділом XII Особливої частини КК, можна виділити ті з них, що посягають: 1) переважно на громадський порядок (статті 293-296); 2) переважно на моральність (статті 297-304) [77, с. 703]. Як бачимо, за спрямованістю видового об'єкта посягання розглядуваний нами злочин (поряд з іншими) посягає на засади моральності. З позиції кримінального права спорідненість цього об'єкта дає підстави злочин, передбачений ст. 302 КК, об'єднати з іншими злочинними діяннями, серед яких, наприклад, наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, жорстоке поводження з тваринами, сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією та ін. Проте з кримінологічної точки зору таке «механістичне» об'єднання злочинів, хоча б й пов'язаних одним родовим об'єктом, не дає можливості розглядати ці злочини як окремий вид злочинності зі своїми тенденціями і закономірностями. Адже майже всі ці злочини є різновекторними: вони мають свої, лише їм притаманні причини й умови походження; різними є особливості й властивості, що створюють узагальнений портрет тих, хто вчиняє ті чи інші злочини, відповідно є відмінними й заходи їх запобігання. Отже, виникає необхідність проблему виокремлення певного самостійного виду злочинності у кримінологічному сенсі розглянути крізь призму ще більш дробової кримінально-правової класифікації, а саме: приєднатися до позиції фахівців у галузі кримінального права, згідно з якою злочини проти суспільної моральності можна поділити на три види: 1) посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (статті 297, 298, 298[1], 299 і 300 КК); 2) посягання на основні принципи моральності у сфері статевих відносин (статті 301, 302 і 303 КК); 3) посягання на основні принципи моральності у сфері морального і

[1] *Примітка*. Подібну позицію займають, зокрема, Л.С. Кучанська, І.А. Головко (докладніше див.: [63; 141]. Дотримуються протилежної точки зору з цього приводу О.О. Дудоров і Д.О. Калмиков (докладніше див.: [190, с. 393]).

фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, частини 2 і 3 ст. 300, частини 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, частини 3 і 4 ст. 303, ст. 304 КК) [121, с. 368].

Однак і наведена кримінально-правова класифікація не відбиває повністю кримінологічної специфіки злочину, передбаченого ст. 302 КК, та можливість і навіть «правомірність» його віднесення до певного виду злочинності або навіть його бачення як цілком самостійний вид злочинності. Видається, що слід ураховувати не лише спрямованість діяння на певну групу суспільних відносин, що відбивається за допомогою виокремлення родового об'єкта правопорушення, а й приділяти увагу конкретній сфері прояву тих чи інших злочинів.

На наш погляд, звідництво та створення або утримання місць розпусти, є частиною самостійного виду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. До цієї злочинності, окрім діяння, передбаченого ст. 302 КК, так само слід відносити сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, кримінальна відповідальність за які встановлюється у ст. 303 КК. Адже ці злочинні діяння у кримінологічному сенсі характеризуються спільністю мети їх вчинення, а саме: організоване надання відповідних послуг на більш-менш постійній, правильніше, тривалій основі. Злочинці (принаймні їх значна частина), безумовно, тяжіють до перетворення вчинення цих злочинів на кримінальний бізнес, що приносить певний дохід. Ця гіпотеза, звісно ж, потребує ретельної перевірки, оскільки попереднє вивчення судової практики свідчить, що у поле зору правоохоронців потрапляють, як правило, кримінально карані правопорушення, що складаються лише з одного епізоду. Дійсно, з цього не можна виключити й випадки вчинення звідництва, що хоча й отримали відповідну кримінально-правову оцінку, але ж були вчинені, так би мовити, за альтруїстичними мотивами (наприклад, бажання познайомити свого друга (подругу) з кимось для інтимних стосунків, можливо тривалих на постійній основі). Про правильність такого поєднання протиправних діянь, передбачених статтями 302 і 303 КК, у межах одного виду злочинності свідчить й підхід авторів підручника з кримінології, виданого у 2014 р. Національним юридичним університетом ім. Ярослава Мудрого. Так, аналізуючи кількісно-якісні показники деяких злочинів проти громадського порядку та

моральності, випадки створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства та втягнення особи у заняття проституцією розглядаються в одній кримінологічній групі (окремо від злочинів, передбачених ст. 300 («Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості…») і 301 («Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»). На користь саме такого підходу свідчить й позиція окремих учених. Наприклад, А.В. Плотніковою висловлена думка про об'єднання діянь, передбачених у статтях 302 і 303 КК, у новій редакції ст. 302 КК України під назвою «Організація заняття проституцією», при цьому виключивши з КК України ст. 303 [183, с. 218]. Так само деякі дослідники виокремлюють навіть проституційну злочинність як самостійний вид злочинних проявів, під якою розуміють сукупність (систему) злочинів, пов'язаних із заняттям проституцією та зумовлених проституцією як криміногенним чинником, що здійснює самостійний вплив на злочинність у конкретний проміжок часу на визначеній території [11, с. 13-14][1].

На наш погляд, одним із достатньо монолітних (у кримінологічному сенсі) різновидів злочинності в Україні є злочини проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, що виокремлюються за особливостями сфери й характеру свого прояву, а також виду «суб'єктного складу» злочинної діяльності [253, с. 319]. Говорячи про особливості злочинів, що аналізуються, крізь призму системно-структурного підходу до розгляду певного явища, відмітимо про таке. По-перше, безпосередньою сферою прояву злочинної діяльності є сексуальна сфера, сексуальні стосунки людей; по-друге, конкретним видом цієї діяльності у сфері сексуальних стосунків є, власне, організація цих стосунків, тобто їх налагодження й оптимізація, що, напевно, диктується значними ритмами і темпами суспільного життя і відповідно бажанням зекономити час на пошук сексуальних партнерів, а також новими традиціями людського спілкування, зумовленими, на наш погляд, зокрема, розвитком економічного та науково-технічного прогресу, що дає можливість значно скоротити час на налагодження сексуального життя людини

[1] *Примітка*. Крім того, див.: [273, с. 46].

й перевірку навіть почуттів[2]. І, по-третє, що стосується «суб'єктного складу» злочинної діяльності (наводимо це словосполучення у лапках, тому що нічого спільного зі складом злочину воно не має, тут має місце лише певна логічна аналогія), то до механізму розглядуваного правопорушення включено не лише злочинця, а й інших (принаймні двох) осіб: з одного боку, (назвемо умовно) клієнт (той, хто зацікавлений отримати відповідні сексуальні послуги), а з другого – надавач цих послуг. Можливо, обидві особи слід розглядати як клієнтів отримання відповідних послуг (наприклад, коли вони звертаються до звідника з проханням організувати їх сексуальне дозвілля). Але на практиці трапляються випадки, коли надавач таких послуг одночасно виступає й їх організатором (наприклад, особа створює та (або) утримує місце розпусти й у той самий час надає сексуальні послуги). До речі, останній аспект (своєрідний «суб'єктний склад» злочинної діяльності) є характерним і для злочинів, передбачених ст. 303 КК. Адже схематично учасники подібної діяльності найчастіше є такими: сутенер-повія-клієнт. Наведемо кілька прикладів із судової практики.

У серпні 2010 р. на сайті знайомств гр-ка С. зареєструвала свою анкету з метою надання інтимних послуг. Невдовзі С. познайомилася у такий спосіб із гр-ном Палестини А., якій запропонував їй відпочити у сауні та надати йому сексуальні послуги за грошову винагороду. При цьому він висловив бажання мати групові сексуальні стосунки одразу з двома жінками. С. погодилася на це і запропонувала це своїй подрузі, яка прийняла пропозицію С. Приїхавши в умовлений час до сауни, С. отримала винагороду від А. у розмірі 680 грн. за те, що особисто надала сексуальні послуги, а так само за те, що привела із собою свою подругу. Слідчо-судові органи кваліфікували дії С. за ч. 2 ст. 302 КК[1].

Ще один типовий приклад. Гр-ка М., 1984 р. н., у червні 2012 р. через Інтернет на сайті знайомств «Mamba» зв'язалася з раніше незнайомим їй С., якому, реалізуючи свій умисел, спрямований на звідництво з метою наживи, нехтуючи

---

[2] *Примітка*. Опитування пересічних громадян і вивчення матеріалів відповідних кримінальних проваджень у цілому підтвердили цю гіпотезу. Однією з вагомих причин вчинення принаймні дій, пов'язаних зі звідництвом, називалося бажання й намагання скоротити час на пошук сексуальних партнерів (не лише для сторонніх осіб, а й навіть для себе).

[1] Архів Комінтернівського районного суду м. Харкова за 2010 р. (Кримінальна справа № 1-1076/2010).

загальноприйнятими нормами поведінки, запропонувала вступити в інтимний зв'язок зі своєю подругою за грошову винагороду. Для цього М. у телефонному режимі договорилася зі своєю подругою Б. про зустріч із С. для надання останньому послуг інтимного характеру. Наступного дня С. прибув на квартиру до Б., де остання спільно з подругою вступила у статевий зв'язок із С. За це С. заплатив винній М. 2 тис. грн., з яких 950 грн. було передано Б.[1] Як бачимо, у цих випадках у винних відбулося поєднання ролей – як організатора надання сексуальних услуг, так і безпосереднього учасника надання цих послуг.

Існує й ще низка підстав, що дозволяють розглядати звідництво та створення або утримання місць розпусти як один із різновидів злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. Так, підставою, що дозволяє виокремлювати та здійснювати вивчення зазначеного виду злочинності є відносна масовість цього кримінально-правового явища у структурі злочинності проти громадського порядку та моральності. Наприклад, протягом 2013 р. в Україні обліковано 10 949 злочинів проти громадського порядку та моральності. З них за статтями 302-303 КК обліковано 676 фактів, що складає від загальної кількості злочинів, передбачених розділом XII Особливої чатсини КК, понад 6 % (6,2 %). При цьому серед злочинів проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг левова частка припадає саме на правопорушення, що отримали кваліфікацію за ст. 302 КК (61,8 %). У 2014 р. за статтями 302-303 КК обліковано 809 фактів (8,6 % у загальній масі правопорушень, вчинення яких тягне настання кримінальної відповідальності за статтями, що містяться у зазначеному розділі КК); у 2015 р. – 700 подібних випадків (8,2 %); у 2016 р. – 561 (7,3 %). При цьому переважну більшість серед злочинів проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг протягом цих років так само складають випадки створення або утримання місць розпусти або звідництва (понад 60 %). І хоча у масштабах усієї злочинності, облікованої в Україні, аналізовані злочини не відрізняються статистичною показовістю, однак факт їх наявності (вимірюються кількома сотнями облікованих злочинів щороку) у межах злочинності проти моральності та

[1] Архів Комінтернівського районного суду м. Харкова за 2012 р. (Кримінальна справа № 639/1417/14-к).

громадського порядку все одно свідчить про їх відносну поширеність у суспільстві навіть при умові значної латентності цих діянь.

Ще одна характерна ознака, що виокремлює цей різновид злочинності, у тому числі й аналізовану її частину – злочини, передбачені ст. 302 КК, полягає у безпосередньому зв'язку з таким фоновим для злочинності явищем, як проституція. Більшість цих злочинів пов'язані з тими чи іншими проявами проституції. Адже недаремно відповідна поведінка близько чверті винних колись вже отримувала правову оцінку. Мається на увазі притягнення за заняття проституцією до адміністративної або навіть кримінальної (до моменту декриміналізації) відповідальності. До того ж спостерігається багато схожого у морально-психологічному портреті злочинців та осіб, які займаються проституцією. Всім цим особам є притаманними не лише «девальвація» високих почуттів та зневіра у порядність, відданість, любов, а й взагалі нехтування багатьма нормами й принципами моралі, зневажливе ставлення до особи як такої, нерідко бажання отримати вигоду у будь-який спосіб.

Так, судом Червонозаводського району м. Харкова за звідництво та утримання місця розпусти з метою наживи засуджено гр-ку Т., 47 років, яка в минулому неодноразова притягувалася до адміністративної відповідальності за заняття проституцією та у 2005 р. навіть була засуджена за ст. 303 КК (у редакції «Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією»), якою на той час передбачалася кримінальна відповідальність[1]. Пояснюючи мотивацію своєї поведінки на досудовому розслідуванні, винна не висловила жодного жалю, сказала, що в її діях немає нічого негожого, а замість того, щоб міняти людську, нехай і порочну природу, треба змінювати закони, мовби сексуальні стосунки – це сфера суто особистісна, що не підлягає правовій регламентації. Про той факт, що цей бізнес приносив гроші, Т. чомусь не згадувала. Проте під час судового розгляду її думка із цього приводу різко змінилися, що, вочевидь, пояснювалося бажанням заслужити поблажливість при призначенні покарання.

[1] Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальне провадження № 646/4412/14-к).

Ще однією характерною рисою (принаймні злочинів, передбачених ст. 302 КК) є намагання перетворити їх вчинення на організований протиправний бізнес, який би приносив стабільний дохід. Цей бізнес не слід ототожнювати з організованою злочинністю, з якою він, виходячи з аналізу розглянутих кримінальних проваджень, як правило, нічого спільного не має. У будь-якому разі нам не попадалися факти, що свідчили б про наявність розгалуженої мережі заняття цим бізнесом, хоча майже щодня у ЗМІ з'являються повідомлення про припинення діяльності місць розпусти. Так, наприклад, нещодавно повідомлялося, що у Харкові співробітники міліції «накрили» бордель, який був влаштований у звичайній квартирі у спальному районі міста, де чотири дівчини, яким не більше 30 років, цілодобово надавали сексуальні послуги клієнтам. Бізнес організувала мешканка Харківської області. Працівниць секс-індустрії вона знаходила по оголошеннях. За утримання місця розпусти і звідництво дівчата, які працювали в борделі, зобов'язані були віддавати звідниці певну суму грошей для того, щоб вона забезпечувала подальші інтимні побачення [267].

Винні в учиненні злочину, передбаченого ст. 302 КК, дійсно намагаються згодом зайняти свою нішу, самотужки поставивши цю протиправну діяльність «на конвеєр». Проте їх діяльність не досягає масштабів добре налагодженого злочинного бізнесу, так би мовити, в його класичному розумінні, хоча певна зовнішня організованість у протиправних діях, пов'язана з оптимізацією спілкування «клієнт-повія (особа, що надає сексуальні послуги)», все ж таки існує. Ця організованість полягає, наприклад, у розміщенні об'яв відповідного змісту, підшуканні осіб, згодних надавати такі послуги, та клієнтів, забезпеченні певним місцем, комфортним для зустрічей, тощо. Водночас припускаємо й елемент організованості, притаманний саме злочинній діяльності в її власному розумінні слова. Напевно, діяння, передбачені ст. 303 КК, здебільшого можна вважати такими, що складають сегмент сучасної організованої злочинності. Так, принаймні сутенерство, поряд із незаконним обігом наркотичних засобів, зброї, торгівлею людьми та ін., завжди вважалося високодохідним організованим кримінальним бізнесом, що сягає значних масштабів. У багатьох наукових виданнях цей факт

видається як аксіома. Так, наприклад, Т.А. Шевчук, характеризуючи основні тенденції розвитку сутенерства або втягнення особи у заняття проституцією, підкреслює, що до таких сьогодні слід віднести тенденцію до професіоналізації подібної діяльності, яка має систематичний характер та здійснюється у вигляді секс-бізнесу, набуваючи ознаки злочинного промислу, а так само тенденцію до організованого вчинення даного злочину, за наявності чіткого, узгодженого плану дій усіх співучасників та розподілу ролей при вчиненні злочину [277, с. 9]. На погляд С.В. Шлика, залучення до заняття проституцією або примушування до зазначеної діяльності, організація чи утримання притонів для заняття проституцією у теперішній момент, як правило, є результатом організованої діяльності і може вчинюватися у двох найбільш небезпечних формах: організованою групою, тобто стійкою групою осіб, що заздалегідь об'єдналися для вчення одного або кількох злочинів, чи злочинною організацією [279, с. 12-13]. За даними зарубіжних учених, у 20,2% випадків цей злочин вчиняється особами, що входять до складу організованої злочинної групи [263, с. 21]. При цьому у процесі дослідження, як правило, виявляється лише нижча ланка у системі виконавців указаного злочину, так звані підставні особи, через яких діють організовані злочинні групи, що нерідко залишаються поза полем зору правоохоронних органів [263, с. 9].

Розглядаючи аспект зовнішньої організованості у діях винних, якими вони займалися на постійній основі (незважаючи на те, що у матеріалах кримінальних проваджень, порушених за ст. 302 КК, як правило, фіксувався лише один епізод звідництва), не можна не відмітити й про цікаву мотивацію їх дій: деякі винні стверджували, що у такий спосіб намагалися знайти собі або навіть своїм друзям сексуального партнера для подальшого укладення шлюбу. А гроші нібито брали як моральну компенсацію за невдачу. Тому у цій ситуації не позбавлені сенсу слова Я. І. Гілінського, який зауважує: «Культура вбирає часом аксіологічно протилежні, але адаптивні, функціональні способи (форми, зразки) діяльності, що «відбираються» в процесі еволюції. Це – надзвичайно важливе положення, яке пояснює, чому багатовікова «боротьба» з деякими аксиіологічно неприйнятними, такими, що засуджуються, явищами (споживання алкоголю і наркотиків, корисливі

та насильницькі злочини, корупція, проституція тощо) не призводить до їх «знищення», «подолання». Вочевидь, зберігаються форми соціальної «патології» (негативні девіації), що є об'єктивно функціональними, виконують явні або латентні функції, і лише тому вони не еліміновані в процесі еволюції суспільства…» [52, с. 23].

Ще одна риса, що є характерною для злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, зокрема й для звідництва та створення або утримання місць розпусти, є високий рівень латентності. Про значну латентність цих злочинів наголошується й у спеціальній літературі [277, с. 9]. Проведене опитування з числа експертів – співробітників деяких підрозділів Національної поліції щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг показало, що про функціонування місць розпусти на території, що є підконтрольна відповідній службі, відомо дуже часто. Але, як стверджує адміністратор одного із харківських місць розпусти А., бордель завжди можна відкрити, маючи зв'язки у правоохоронних органах і 10 тис. доларів на хабари [9]. Проте існує чимало причин, з яких до певного часу правоохоронці просто заплющують на це очі. Про місця розпусти згадують тоді, коли виникає необхідність імітації боротьби зі злочинністю, підняття «на папері» рівня викриття злочинів, «розправи» з тими, хто не сплачує «винагороди» за можливість спокійно «працювати», «прибрання» конкурентів, на яких поступило «замовлення», тощо. Тобто у цьому сегменті йдеться про цілком штучну латентність у сфері організації надання сексуальних послуг.

Щодо обсягів латентності, пов'язаної зі звідництвом, то не можна навіть приблизно визначитися із цими параметрами. Напевно, таких випадків десятки тисяч. Видається, що про приблизні масштаби проблеми можна судити, зокрема, провівши контент-аналіз місцевої преси та сайтів відповідного змісту у мережі Інтернету. Тут латентність представлена одразу всіма можливими видами – штучна, так звані пограничні ситуації і навіть природна.

Цікавою рисою злочинності, пов'язаної з організацією надання сексуальних послуг, зокрема, й звідництва та створення або утримання місць розпусти, є її

тяжіння до тих місць, які сприяють й забезпечують налагодження відповідних контактів, зустрічей, спілкування людей один з одним для задоволення своїх сексуальних потреб та можливого отримання взамін щось іншого. При цьому створення та утримання місць розпусти, а також звідництво у даному плані мають деякі особливості. Дислокацію функціонування місць розпусти можна розглядати у двох ракурсах – географічному та безпосередньо територіальному, тобто прив'язаному до конкретного місця у населеному пункті, на місцевості тощо [262, с. 506-507]. Так, у географічному плані утримання будинків розпусти стає можливим, як правило, в крупних населених пунктах, туристичних зонах і зонах відпочинку. Останніми роками все частіше й частіше стверджується, що Україна (особливо Київ, Харків, Одеса) стала центром секс-туризму [48; 49; 218; 271]. Як справедливо зазначається у ЗМІ, «причин цьому кілька: по-перше, несприятлива соціально-економічна ситуація; по-друге, демографія, великий відсоток самотніх дівчат і жінок – їх більше, ніж чоловіків. Крім того, в Україні й досі поширений міф, що Захід – це тільки добробут, що наречений з іншої країни – це завжди багач. Вважається, що чоловіки-іноземці – позитивні, непитущі (цей міф, до речі, – ще один важливий фактор для дівчат, особливо з провінції, де чоловіча частина населення просто спивається). Крім того, українки досить вільно вступають у відносини з чоловіками набагато старше від себе – на Заході це вважається неприйнятним. Але найголовніша причина – загальна моральна деградація нашого суспільства» [271].

Повертаюсь до аналізу особливостей розглядуваної злочинності у плані конкретних місць зустрічей і надання сексуальних послуг (безпосередньо територіальний ракурс), слід відмітити, що угода про зустріч – це перший, попередній етап «спілкування», який є можливим навіть в Інтернеті, за телефоном, у будь-який інший спосіб (найчастіше заочно), а отримання сексуальних послуг є наступним етапом, що, власне, й вимагає конкретного місця для безпосереднього спілкування «вживу». Раніше ми вже відмічали, що такими місцями є приватне житло, лікувально-оздоровчі центри, косметичні і масажні кабінети, сауни, клуби і т.д. Таким чином, створення та утримання місць розпусти завжди розглядається у

прив’язці до конкретного місця. Ось у «тяжінні» до цих конкретних місць й полягає особливість цих злочинних проявів.

Певну особливість у ракурсі аналізованої ознаки має звідництво. Оскільки воно полягає у сприянні добровільним сексуальним стосункам незнайомих між собою осіб, що відбивається в знайомстві або організації зустрічей таких осіб, у пошуку осіб, які згодні займатися розпустою, у схилянні осіб до розпусти та ін. [122, с. 604], то вчинення таких дій менше залежить від конкретного міста. Звідництво взагалі може бути «заочним». Головне – засіб і спосіб зв’язку між особами, характер конкретного впливу на осіб, що беруть участь у ньому. Територіально вчинення цих дій ніяк не зумовлено, хоча практика свідчить, що звідництво є «рентабельним» так само у густонаселених у географічному плані районах.

Особливість розглядуваного виду злочинності зумовлюється й кількістю учасників злочинної події. Тут треба зробити застереження, що йдеться не про співучасників злочину, а саме про осіб, які так чи інакше пов’язані із подією злочину, яка, власне, й стає можливою «завдяки» участі кількох осіб. Серед таких необхідно вказати на злочинця, який вчиняє дії, спрямовані на звідництво або створення чи утримання місця розпусти, та осіб, які вдаються до послуг останнього. Варіантів участі таких осіб може бути чимало. Так, наприклад, до звідників або утримувачів місць розпусти можуть звертатися випадкові особи для підшукання сексуальних партнерів, а винний, у свою чергу, вживає дії, спрямовані на організацію зустрічі цих партнерів. Або ж для задоволення сексуальних потреб клієнтів – постійних чи випадкових – можуть залучатися й повії. Проте учасників злочинної події не може бути менше трьох. У цьому зв’язку ще раз підкреслимо, що хоча при вчиненні злочину, передбаченого ст. 302 КК, за зовнішніми та внутрішніми ознаками й має місце нібито спільна у кримінально-правовому сенсі діяльність кількох осіб, однак ці особи не розглядаються як співучасники злочину у розумінні ст. 26 КК. Всі інші учасники, крім винного, у кримінальному провадженні розглядаються як свідки (рідше як потерпілі, якщо, наприклад, йдеться про осіб, втягнутих у зайняття проституцією внаслідок матеріальної чи іншої

залежності від винного). Разом із тим нерідко трапляються випадки, коли на боці винної сторони дійсно беруть участь кілька осіб, злочинна діяльність яких кримінальним законом розглядається як співучасть. Наведемо приклад із практики.

Громадянин А. створив та разом із винною Б. тривалий час утримував місце розпусти, а також здійснював звідництво для розпусти з метою наживи. Так, ще влітку 2009 р. Б. винайняла квартиру у м. Львові, яку разом з А. утримувала до моменту затримання. У цій квартирі 6 потерпілих надавали платні сексуальні послуги, за що отримували оплату, третю частину якої передавали винним за забезпечення відповідними умовами для роботи повіями. Крім того, винні за попередньою змовою, будучи сутенерами та скориставшись тяжким матеріальним становищем, втягнули потерпілих у заняття проституцією. До того моменту, як винні винайняли окрему квартиру, вони здійснювали прийом замовлень від клієнтів по мобільному телефону, викликали таксі для доставляння повій до клієнтів або доставляли їх особисто на власному автомобілі, брали гроші від клієнтів і платили «зарплатню» повіям, забезпечували охорону останніх тощо. Суд кваліфікував дії винних А. і Б. за ч. 2 ст. 302 КК України як створення та утримання місця розпусти, а також звідництво для розпусти з метою наживи та за ч. 2 ст. 303 КК України – сутенерство та втягнення потерпілих в заняття проституцією, вчиненні щодо кількох потерпілих та за попередньою змовою групою осіб[1].

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз явища розпусти та її проявів, а так само установлення кримінологічних особливостей звідництва та створення або утримання місць розпусти як одного з різновидів злочинів проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг дозволяє виокремити низку принципових моментів, що дозволяють розкрити сутність розглядуваного явища:

[1] Архів Залізничного районного суду м. Львова за 2012 р. (Кримінальна справа № 1-74/11).

1. Завданням поглибленого кримінологічного аналізу тих чи інших злочинів є, зокрема, виявлення ефективності кримінально-правової охорони відповідної сфери суспільних відносин як одного з дієвих засобів протидії злочинності. З метою визначення цієї ефективності, а також доцільності кримінально-правової охорони сексуальної сфери життя людини у тому обсязі, в якому ця охорона зараз здійснюється, необхідним є з'ясування співвідношення між явищем проституції та іншими формами організації надання сексуальних послуг. У підґрунтя такої оцінки мають покладатися такі критерії, як «цінність», «нормативність» і «раціональність».

2. За допомогою критерію «цінність» розкриваються канони ставлення суспільства до сексуальної сфери життя людини, що полягають насамперед у домінуючій моральній оцінці й розумінні соціуму, що є нормою сексуального спілкування, а що є відхиленням від цього. Критерій «нормативність» свідчить про загальний стан правової рефлексії на відхилення сексуального характеру, які законом визнаються протиправними діяннями. У свою чергу, такий критерій, як «раціональність», покликаний відбити не стільки існуючий підхід до розв'язання проблеми, скільки надлишковість або недостатність наявних правових заборон щодо тих чи інших дій відповідного характеру.

3. Хоча основним і найпоширенішим для позначення відхилень поведінки людини у сфері статевих стосунків сьогодні визнається поняття проституції, однак остання складає лише частину тих дій, які слід розцінювати як розпуста. Це лише одна з можливих форм розпусти. При цьому межі у визначенні дій сексуального характеру саме як розпусних зараз доволі умовні. Тому разом із проституцією поняттям розпусти охоплюються й деякі види сексуальної девіації, які виявляються у нерозбірливості в інтимних стосунках, сексуальних контактах без глибокої прив'язаності, симпатії тощо, навіть у разових випадках надання сексуальних послуг за будь-які матеріальні блага, що, напевно, не можна вважати проституцією.

4. У репресивному підході національної кримінально-правової політики відбулося зміщення акцентів у пріоритетності запобігання випадкам розпусти. Із проституції, що перестала бути кримінально караною, увагу зміщено на можливі форми організації заняття нею з метою отримання матеріальної вигоди, які і після

відповідних змін у кримінальному законодавстві (декриміналізація проституції у 2006 р.) не перестали бути злочинами (звідництво для розпусти, створення або утримання місць розпусти, сутенерство, втягнення у заняття проституцією або примушення до заняття проституцією та ін.). Однак кримінально караними залишаються й випадки розпусти, що не досягають відчутного ступеня суспільної небезпечності. Це ставить питання про можливу декриміналізацію таких фактів.

5. Звідництво та створення або утримання місць розпусти є частиною самостійного виду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, до якої, окрім діяння, передбаченого ст. 302 КК України, так само належить сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, кримінальна відповідальність за які встановлюється у ст. 303 КК України.

6. У кримінологічному плані злочини проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг характеризуються, по-перше, спільністю мети їх вчинення (організоване налагодження сексуальних послуг на більш-менш постійній основі); по-друге, безпосередньою сферою прояву злочинної діяльності (сексуальні стосунки людей); по-третє, конкретним видом цієї діяльності у сфері сексуальних стосунків (організація, налагодження, оптимізація цих стосунків); по-четверте, своєрідністю суб'єктного складу злочинної діяльності (механізм злочинних подій передбачає не лише наявність злочинця, а й інших осіб – отримувачів, надавачів відповідних послуг).

7. Підставами, що дозволяють звідництво та створення або утримання місць розпусти розглядати окремо як одну зі складових у злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, є їх відносна масовість у структурі злочинності проти громадського порядку та моральності; безпосередній зв'язок із таким фоновим для злочинності явищем, як проституція (у більшості випадків); намагання перетворити вчинення правопорушень на організований протиправний бізнес, що приносив би стабільний прибуток; надзвичайно високий рівень латентності; тяжіння до тих місць, які сприяють й забезпечують налагодження відповідних контактів, зустрічей, спілкування людей один з одним для задоволення сексуальних потреб та можливого отримання взамін щось іншого; тощо.

РОЗДІЛ 2
КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВА

2.1 Кількісно-якісний аналіз явища створення або утримання місць розпусти і звідництва

Наблизитися до пізнання сутності явищ кримінальної реальності, у тому числі й створення або утримання місць розпусти і звідництва, стає можливим шляхом використання наявного наукового арсеналу кримінологічної науки. У зв'язку із цим першорядного значення набуває дослідження природи, тенденцій розвитку і кількісно-якісних параметрів злочинності в цілому та її окремих видів, зокрема, у той чи інший період часу на певній територій. Таке дослідження дає можливість, по-перше, набувати й систематизувати нові знання щодо характеру злочинності, по-друге, оцінити масштаби загрози останньої для нормального функціонуваннюяй життєдіяльності суспільству та, по-третє, визначитися зі стратегією й конкретними стратегічними напрямами протидії їй.

Комплексне знання про визначальні особливості злочинності в цілому, окремі її прояви формується за допомогою, зокрема, такої категорії, як кримінологічна характеристика злочинності[1]. Зміст поняття «характеристика» відбивається в описі характерних, якісних рис, властивостей будь-чого або будь-кого [35, с. 1306], що дозволяє аналізований об'єкт виділити серед інших об'єктів навколишнього світу.

У теперішній час вже є аксіомою той факт, що під час проведення кримінологічних досліджень як всієї злочинності, так і окремих видів (груп) злочинів за допомогою різних елементів кримінологічної характеристики надаються уявлення про кількісно-якісні показники цих явищ кримінальної дійсності. За своєю природою й призначенням кримінологічна характеристика злочинності виступає певною інформаційною моделлю (і навіть системою знань),

[1] *Примітка*. Іноді у спеціальній літературі як своєрідний еквівалент кримінологічної характеристики злочинності вживається поняття «стан злочинності». Наприклад, див.: [66, с. 83; 105, с. 94-160]. До того ж у кримінології мова ведеться про кримінологічну характеристика фонових для злочинності явищ. Наприклад, див.: [165, с. 133-253].

яка представляє собою опис істотних кількісних та якісних властивостей і ознак, закономірностей розвитку та відтворення всіх злочинних проявів або їх певних видів (груп), що мають місце у реальній дійсності. При цьому значення кримінологічної характеристики, на наш погляд, визначається кількома факторами: по-перше, здатністю відображати в цій конструктивній моделі визначальні особливості явища, що характеризують будь-яке явище у реальному житті; по-друге, можливістю установити ті проблемні аспекти, що потребують подальшого наукового осмислення й розв'язання; по-третє, здатністю здійснити порівняння окремих різновидів злочинності та фонових явищ між собою; по-четверте, можливістю запропонувати певні шляхи скорочення обсягів й зменшення сили впливу цього негативного явища на суспільні відносини у практичній площині. В останньому аспекті мова йде про здатність даної інформаційної моделі відігравати роль своєрідного інструментарію для визначення найбільш ефективних напрямів впливу на негативний прояв дійсності, яким є злочинність [26, с. 49].

Протягом тривалого часу у кримінологічній літературі висловлюються різні погляди щодо змісту поняття «кримінологічна характеристика злочинності», що пояснюється відсутністю серед учених одностайності у підході до тих інформаційних складових, за наявністю яких можна судити про повноту відображення сутності того чи іншого явища (факту), що є предметом кримінологічної уваги. Отже, суперечки точаться з приводу набору тих необхідних складових, за якими визначається зміст та обсяг поняття «кримінологічна характеристика». Дослідниками пропонуються різні комбінації ознак, що мають відбивати сутність поняття «кримінологічна характеристика злочинності». Внаслідок цього, як відмічено вище, існує чимало поглядів на кримінологічну характеристику як таку, які, у свою чергу, відрізняються широким чи, навпаки, вузьким змістовним наповненням [26, с. 51-52; 58, с. 53; 96, с. 9; 107, с. 48; 159, с. 131; 265, с. 244].

Залишаючи осторонь аналіз існуючих позицій щодо змісту й обсягу поняття «кримінологічна характеристика злочинності», яким у сучасній літературі з кримінології приділяється чільне місце, лише відмітимо, що, на наш погляд, цією

конструкцією охоплюються насамперед кількісно-якісні параметри злочинності в цілому та окремих видів (груп) злочинних проявів і відомості про особу злочинця. Включення до кримінологічної характеристики знань про правопорушника зумовлюється тим фактом, що чимало параметрів (ознак, властивостей), якими характеризується як сама особа, так і її протиправні діяння, підлягають формалізації, тобто «переведенню» на мову цифр, з яких, власне, й складається інформаційна модель про той чи інший сегмент злочинності або всю злочинність у цілому. У той самий час не можна не відмітити, що особа злочинця є дуже змістовним, цілком самостійним у плані презентації цілісного знання елементом (особливо на рівні вчинення окремого злочину конкретною людиною), що знаходиться нібито поза межами явища, взятого у статистичному вимірі[1]. Тому, акумулюючи основні знання про особу злочинця все ж таки у структурі кримінологічної характеристики злочинності, водночас треба підкреслити, що цій складовій предмета кримінології необхідно приділяти особливу увагу, що й зумовлюватиме її розгляд в окремому розділі дисертації.

Висловлений підхід до визначення й призначення кримінологічної характеристики є співзвучним позиції, висловленої 20 років тому відомим українським кримінологом А.Ф. Зелінським, який писав: «Кримінологічна характеристика – це комплексне поняття, що визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час вчинення, а також особливості особи суб'єктів злочинів» [99, с. 164]. Як бачимо, подібне визначення охоплює не всю кримінологічну інформацію, а лише обмежене коло даних: а) кількісно-якісні характеристики певного виду злочинності (всієї злочинності); 2) відомості про особу злочинця. Що стосується таких блоків знань, що входять до предмета кримінології, як детермінанти злочинності та запобіжна діяльність, то вони, хоча й мають безпосереднє відношення до аналізу феномену злочинних проявів, однак їм

[1] *Примітка*. Недарма існує позиція, що термін «кримінологічна характеристика злочинності» містить в собі опис характерних рис злочинності як явища, що здійснюється через призму аналізу її кількісно-якісних показників, а саме: абсолютна кількість злочинів та злочинців, коефіцієнти злочинності (коефіцієнт злочинної інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності), динаміка злочинності, структура злочинності, географія злочинності та ціна злочинності. Див.: [265, с. 244].

потрібна приділятися окрема увага у межах власних характерологічних структур та схем аналізу. Отже, відповідне значення справедливо виноситься за межі кримінологічної характеристики кількісно-якісних показників злочинності (виду) злочинності. Видається, що саме такого підходу й треба дотримуватися, презентуючи кримінологічну характеристику створення або утримання місць розпусти і звідництва.

Перш ніж перейти до аналізу відповідних кримінологічних показників, що дають уявлення про протиправні діяння, пов'язані зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, зазначимо, що аналіз проблеми здійснено на власному емпіричному матеріалі узагальнення судових рішень та опитувань різних категорій громадян (експертів із правоохоронних органів, засуджених за вчинення аналізованого злочину, осіб, що надають сексуальні послуги, інших пересічних громадян тощо), а так само на аналізі відомостей, отриманих з офіційних джерел інформації (МВС України, Генеральна прокуратура України, Державна судова адміністрація України та ін.) і засобів масової інформації аналітичної спрямованості. Презентація джерел інформації є важливою з огляду на те, що, за справедливим зауваженням О.М. Ігнатова, одна з головних проблем, що мають місце на шляху дослідження злочинності, – це обмеженість статистичної інформації, яка пов'язана з об'єктивними та суб'єктивними факторами [105, с. 95].

Як відомо, у 2013 р. змінився порядок вирішення питання про початок досудового слідства, розслідування та облік кримінальних правопорушень на підставі нового КПК України [269, с. 311]. Зміни, що відбулися, особливо не позначилися на покращенні порядку обліку злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. Не дивлячись на те, що ведення статистичного обліку передано від МВС до Генеральної прокуратури України, одна як і за минулих часів у офіційній статистиці відсутні відомості про кількість осіб, що вчинили злочини, передбачені ст. 302 КК. Для заповнення відсутніх даних довелося додатково звертатися до Генеральної прокуратури, яка надала нам потрібні відомості щодо кількості цих осіб. Отже, зміна володільця кримінально-правової статистичної інформації наприкінці 2012 р. зробила необхідним проводити

аналіз відповідних статистичних показників як за даними МВС, так і даними Генеральної прокуратури. Нарешті, перейдемо до кримінологічної характеристики кількісно-якісних показників злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг.

Важливішим показником, за яким визначаються принаймні кількісні параметри поширення явища злочинності, є її рівень, під яким розуміється фіксована в абсолютних величинах кількість зареєстрованих (облікованих) злочинів і осіб, які їх вчинили, в Україні цілком чи в окремих її регіонах за певний період часу (зазвичай за рік) [126, с. 56]. Аналізуючи рівень злочинів, передбачених ст. 302 КК, слід відмітити, що на фоні відчутного зниження загальної кількості злочинних проявів проти громадського порядку і моральності в Україні (2009 р. – 16 255 злочинів [229]; 2010 р. – 15 557 [230]; 2011 р. – 15 980 [231]; 2012 р. – 11 238 [232]; 2013 р. – 10 949 [85] ; 2014 р. – 9 555 [86]; 2015 р. – 8 591 [87]; 2016 р. – 7 659 [88]; 2017 р. – 7 831 [89]), протягом низки років у цілому так само спостерігається тенденція до зниження випадків звідництва, створення або утримання місць розпусти, однак із помітним сплеском цих діянь у 2014 р. Так, у 2009 р. подібних правопорушень було зареєстровано 627; у 2010 р. – 666; у 2011 р. – 655; у 2012 р. – 534; у 2013 р. – 420. У 2014 р. у розріз тенденції до загального зниження злочинів, передбачених розділом XII Особливої чатсини КК, кількість злочинів, кваліфікованих за ст. 302 КК, сягнула 508. Потім знову відбулося зниження цих злочинів: у 2015 р. обліковано – 476 злочинних діянь, у 2016 р. – 341, у 2017 р. – 233 [85; 86; 87; 88; 89]. На думку деяких фахівців правоохоронних органів, це, вочевидь, пояснюється покращенням останнім часом виконавчої дисципліни щодо реєстрації та обліку злочинів.

Стосовно кількості злочинців, діяння яких отримали кваліфікацію за ст. 302 КК, відмітимо, що ані в офіційній статистиці МВС України, що раніше велася зазначеною структурою, ані у статистиці Генеральної прокуратури України у теперішній час таких даних немає. Це змусило звернутися з відповідними запитами до органів внітрішніх справ та прокуратури. За даними, надісланими з МВС

України, у 2009 р. їх кількість склала 452 особи; у 2010 р. – 481; у 2011 р. – 468; на 20 листопада 2012 р. – 404 особи[1].

Видається цікавим й наведення даних щодо загальної кількості осіб, які вчинили злочини проти громадського порядку і моральності. Так, у 2009 р. зареєстровано 10 790 осіб, що вчинили будь-який злочин, передбачений розділом XII Особливої частини КК; у 2010 р. – 10 440; у 2011 р. – 10 634; у 2012 р. – 8 606. У 2013 р. повідомлення про підозру винесено щодо 5 041 особи, що вчинили злочини, передбачені згаданим розділом КК; у 2014 р. – 5 875; у 2015 р. – 4 736; у 2016 р. – 3 674; у 2017 р. – 3 007. Як бачимо, зміни в реєстрації та обліку правопорушень й осіб, що їх вчинили, відбилися й на статистичних показниках. Однак ці показники скоріше за все слід сприймати як удаване благополуччя, що пояснюється зміною у суспільстві пріоритетів у запобіганні злочинності (так, основні вектори запобігання сьогодні зосереджені на злочинах корупційної спрямованості, злочинах проти власності, основ національної безпеки, незаконного обігу наркотичних засобів та ін.).

Додатково можна отримати інформацію щодо кількісних показників злочинності, спрямованої проти засад моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, аналізуючи рівень судимості осіб, що вчинили злочини, передбачені ст. 302 КК. За даними, надісланими із Державної судової адміністрації, у 2009 р. за вказаною статтею засуджено 276 осіб; у 2010 р. – 338; у 2011 р. – 247; у 2012 р. – 341; у 2013 р. – 182; у 2014 р. – 189; у 2015 р. – 181; у 2016 р. – 87; у 2017 р. – 80. Як бачимо, рівень судимості не демонструє будь-якої усталеної тенденції, оскільки спостерігаються як значне збільшення, так і зниження кількості осіб, засуджених за ст. 302 КК.

Ступінь кримінальної ураженості й зараженості населення в цілому в країні та на окремо взятій території дозволяють визначити коефіцієнти – відносні показники рівня злочинності [25, с. 164]. Поряд із тим, що ці величини можуть надати уявлення про рівень криміналізації населення України злочинними проявами як

[1] *Примітка*. Після 2012 р. така статистика, на жаль, в органах внутрішніх справ не ведеться. Так само відсутні відповідні відомості й у Генеральній прокуратурі України.

такими, за їх допомогою вдається обчислити й рівень поширення відповідних процесів серед населення у ракурсі вчинення злочинів проти громадського порядку та моральності. Отже, коефіцієнт ураженості населення України зазначеними злочинами на 10 тис. жителів (злочинна інтенсивність) дорівнювалася: у 2009 р. – 3,52; у 2010 р. – 3,39; у 2011 р. – 3,49; у 2012 р. – 2,46; у 2013 р. – 2,40; у 2014 р. – 2,10; у 2015 р. – 2,02; у 2016 р. – 1,81; у 2017 р. – 0,71. Як випливає з представленого ряду, в цілому спостерігається тенденція до зменшення відповідних коефіцієнтів. Щодо злочинної активності зауважимо про таке: у 2009 р. коефіцієнт, що показує «зараження» населення злочинами, передбаченими розділом XII Особливої частини КК, складав 2,73; у 2010 р. – 2,66; у 2011 р. – 2,72; у 2012 р. – 2,21; у 2013 р. – 1,52; у 2014 р. – 1,31; у 2015 р. – 2,38; у 2016 р. – 1,0; у 2017 р. – 0,82. Як виявилося, тут взагалі не виявляється будь-яка усталена тенденція.

За справедливим ствердженням В.В. Лунєєва, кількісні показники масових юридично значущих явищ і процесів перетворилися б на звичайний ілюстративний матеріал, якщо вони не досліджувалися б у цілях розкриття їх якісного різноманіття [150, с. 40]. Що стосується структури злочинності, під якою розуміють якісну характеристику злочинності, що висвітлює її внутрішню будову як співвідношення між групами (видами) злочинів, які можна аналізувати за кримінально-правовими, соціально-демографічними або кримінологічними критеріями [128, с. 42], то питома вага злочинів проти громадського порядку і моральності дорівнювалася: у 2009 р. – 3,7% від загальної кількості зареєстрованих в Україні злочинів; у 2010 р. – 3,1%; у 2011 р. – 3,1%; у 2012 р. – 3,6%; у 2013 р. – 1,9%; у 2014 р. – 1,8%; у 2015 р. – 1,5%; у 2016 р. – 1,3%; у 2017 р. – 1,50%. Як бачимо, відбулося зменшення частки розглядуваних злочинів у загальній кількості всіх облікованих в Україні кримінально караних правопорушень майже на утричі. Це, безумовно, потребує серйозного аналізу чинників, що призвели до скорочення як чисельності злочинів проти громадського порядку та моральності, так і їх питомої ваги у структурі загальної злочинності. Не дивлячись на коливання абсолютних показників аналізованих злочинів, протягом низки років у структурі загальної злочинності вони посідають 8-9 позицію.

Протягом останніх років у структурі злочинів проти громадського порядку та моральності частка правопорушень, передбачених ст. 302 КК, стабільно посідає п'яту позицію (за виключенням 2012 р. – четверта позиція), що у відносних числах складає: у 2009 р. – 3,9%; у 2010 р. – 4,3%; у 2011 р. – 4,1%; у 2012 р. – 4,8%; у 2013 р. – 3,8%; у 2014 р. – 5,3%; у 2015 р. – 5,5%; у 2016 р. – 4,4%; у 2017 р. – 3,0%. І хоча у масштабах всієї облікованої в Україні злочинності питома вага розглядуваних злочинів дорівнюється приблизно 0,1%, однак у групі злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XII Особливої частини КК, вони є цілком помітним сегментом, поступаючись лише хуліганству, надрузі над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого,втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність та ввезенню, виготовленню, збуту і розповсюдженню порнографічних предметів.

Що стосується частки осіб, що вчинили злочини, передбачені згаданим вище розділом КК, серед усієї кількості правопорушників, то у 2009 р. їх питома вага склала 5,1%; у 2010 р. – 4,6%; у 2011 р. – 4,7%; у 2012 р. – 4,4%; у 2013 р. – 3,9%; у 2014 р. – 3,3%; у 2015 р. – 2,5%; у 2016 р. – 2,3%; у 2017 р. – 2,3%[1]. Питома вага осіб, що вчинили звідництво, створили або утримували будинки розпусти, серед осіб, які вчинили злочини проти громадського порядку і моральності, протягом низки років розподілилася у такий спосіб: у 2009 р. – 4,2%; у 2010 р. – 4,6%; у 2011 р. – 4,4%; у 2012 р. – 4,7%; у 2013 р. – 5,1%; у 2014 р. – 7,5%; у 2015 р. – 8,0%; у 2016 р. – 6,0%; у 2017 р. – 5,2%[2].

Як справедливо зазначив Г.-Й. Шнайдер, відомості про злочинність не лише нелегко зібрати й оцінити, але тут виникає також проблема виборки [281, с. 105]. Аналіз кримінологічного явища, побудований на використанні лише статистичних показників, що містяться в офіційній статистиці, був би неповним. Адже повнота розкриття природи явища, зокрема, структури злочинності у сфері організації надання сексуальних послуг, зумовлюється й поглибленим вивчення даних, отриманих під час власних емпіричних досліджень. Чимало корисної інформації що

[1] *Примітка*. Відомості за 2013-2017 рр. мають орієнтовний характер, оскільки наводяться у розрахунку від кількості кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру.

[2] *Примітка*. Тут так само відомості за 2013-2017 рр. мають орієнтовний характер, оскільки наводяться у розрахунку від кількості кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру.

пояснює походження, тенденції розвитку такої протиправної діяльності отримано при дослідженні окремих вироків суду та матеріалів кримінальних справ (проваджень), опитування різних груп респондентів та ін. При цьому не викликає заперечень той факт, що будь-яке наукове дослідження, у тому числі й кримінологічне, є цінним при умові забезпечення достовірності отриманих результатів. Щоб забезпечити репрезентативність результатів вибіркового статистичного спостереження, за якими ціле описуватиметься на підставі частини, треба насамперед визначитися з кількістю одиниць спостереження (принаймні під час формування емпіричної бази з вироків суду та матеріалів судових проваджень, що містять вироки суду). Маючи уявлення про розміри генеральної сукупності злочинів проти громадського порядку та моральності і застосовуючи раніше розроблені у правовій (судовій) статистиці розрахунки забезпечення репрезентативності результатів спостережень на підставі застосування положень теорії ймовірності [97, с. 127-128; 178, с. 211-226; 191, с. 43-48], спробуємо визначитися із кількістю кримінальних проваджень (вироків), дослідження яких дає можливість стверджувати про достовірність отриманих даних.

За таблицями установлення числа спостережень, необхідних для того, щоб похибка не перебільшила завданої межі, наведеними С.С. Остроумовим, визначення параметрів вибірки залежить від двох параметрів – знання величини показника у генеральній сукупності та величини похибки, що заздалегідь припускається дослідником. У нашому випадку питома вага злочинів, передбачених ст. 302 КК, у генеральній сукупності всіх злочинів, передбачених розділом XII Особливої частини КК, складає приблизно 4-5 %. Якщо ж знову звернутися до наведених таблиць, то в них наведені відомості для мінімального значення величини показника у генеральній сукупності, що дорівнюється 10 %. Отже, у нашому випадку, у такий спосіб, вочевидь, складно навіть за допомогою теорії ймовірності визначитися з кількістю необхідних спостережень. Тому, у даному випадку, на наш погляд, видається доцільним обрати в якості генеральної сукупності обрати ту множинність злочинів, в якій частки правопорушень, передбачених ст. 302 КК, буде перебільшувати принаймні межу у 10 %. Такою є

злочини проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, до групи яких так само входять й діяння, що передбачаються ст. 303 КК. Питома вага розглядуваного нами злочину у такій генеральній сукупності складає близько 65 %. Це значення є цілком валідним для відповідних розрахунків. Передбачаючи похибку на рівні ±5 %, ми отримуємо чітке уявлення про масштаби вибіркової сукупності, що дорівнюється 370 одиниць спостереження. Водночас зауважимо, що у більш пізніших виданнях із правової статистики наводяться межі похибок при питомій вазі спостережень у генеральній сукупності, що дорівнюється 5 %. Так, якщо виходити з того, що питома вага певної ознаки (у даному разі звідництва та створення або утримання будинків розпусти) у генеральній сукупності (злочини, передбачені розділом XII Особливої частини КК) дорівнюється 5 %, то дослідив, наприклад, 300 правопорушень розглядуваного виду, можна отримати похибку репрезентативності, величина якою дорівнюватиметься ±2,8 % [150, с. 130]. Як бачимо, в останньому випадку результати виглядатимуть навіть більш репрезентативними. Таким чином, саме з такого значення ми й будемо виходити у подальшому дослідження.

За підсумками узагальнення 300 кримінальних проваджень можемо представити таку кримінологічну структуру діяння, передбаченого ст. 302 КК.

Традиційно першим кримінологічним показником, за яким здійснюється аналіз структури криміногенного явища, є гендерна ознака. На противагу загальним тенденціям, що притаманні структурі всієї злочинності, цей різновид злочинності має свої особливості. Так, якщо у структурі всієї злочинності в Україні жінки становлять близько 13-14 % [8, с. 531; 133, с. 71] (а за деякими оцінками 17-17,5 % [126, с. 380; 134, с. 132] і навіть 15-20 % [21, с. 66-67][1]), то за результатами власних досліджень питома вага жінок в учиненні злочинів, передбачених ст. 302 КК, дорівнюється 51,8 % (!) Отже, це одна з особливостей цього різновиду злочинності. Наше спостереження дозволяє стверджувати, що кримінальна активність жінок є

[1] *Примітка*. Такий саме показник, але у відносних величинах – коефіцієнтах, ще на початку двохтисячних років фактично наводила А.Б. Блага, яка зазначила, що якщо показник кримінальної активності чоловічого населення України у розрахунку на 10 тис. осіб складає близько 150, то аналогічний показник кримінальної активності жінок складає близько 30 (Див.: [32, с. 6]. Якщо перевести значення коефіцієнтів на відсотки, то це якраз й дорівнюється 20 %.

дуже високою, внаслідок чого ця злочинність набуває жіночого вигляду. Традиційно це пояснюється тим, що чимало жінок у минулому або навіть у теперішній час самі надають сексуальні послуги. Крім того, вважається, що жінкам легче говорити на теми, що стосуються інтимної сфери життя.

Що стосується характеристики розглядуваної злочинності за віковим складом, то тут так само слід звернути увагу на певну особливість, яка полягає в тому, що неповнолітніх серед винних осіб взагалі не виявлено. Принаймні нам не зустрілося жодного випадку, коли звідництво або створення й утримання будинків розпусти вчинялися б особами, які не досягли 18 років. До речі, аналіз сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією так само виявив, що вчинення цього злочину не є характерним для підлітків. Отже, злочини, передбачені ст. 302 КК, вчиняють цілком дорослі люди. Найбільша питома вага злочинців припадає на осіб у віці 31-35 років, дорівнюючись 21,1 %[1].

Дослідження кримінальних проваджень, порушених за означеною статтею, виявило, що лише кожен десятий злочин (10,67 %) вчинено у групі. Примітно, що на практиці не зафіксовано жодного (!) випадку вчинення цього злочину у складі організованої злочинної групи. Видається, що цей факт є дисонансом, хоча б з огляду на те, що звідництво й створення чи утримання будинків розпусти завжди тяжіє саме до організованості й налагодженості у наданні відповідних послуг клієнтам. Отже, навіть при виявленні подібних протиправних фактів правоохоронними органами частина з них залишається нібито латентними для констатації ознаки організованості в діях учасників злочинної групи. Напевно, це такий своєрідний вид латентності що стосується окремих обставин, пов’язаних з учиненням злочину (у цьому випадку щодо обставини групового організованого вчинення злочину). Видається, що цей вид латентності має ще отримати у кримінологічній літературі свого висвітлення.

До речі, показник групової злочинності у сфері організації надання сексуальних послуг (на прикладі злочинів, передбачених ст. 302 КК) останнім

[1] *Примітка*. Про інші вікові категорії більш докладно буде йтися у підрозділі, присвяченому кримінологічній характеристиці особи злочинця.

часом виявляється більшим за аналогічний параметр у всій злочинності у державі: у 2012 р. цей показник складав 6,8 %; у 2013 р. – 6,1 %; у 2014 р. – 7,8 %; у 2015 р. – 8,9 %, у 2016 р. він дорівнювався 7,2 %.

Злочинна група у кількісному плані найчастіше складається із двох осіб (93,8 %). Відповідно кількість злочинних груп із трьох осіб дорівнюється 6,2 %. Злочинних груп, в які входило б понад 3-х осіб, за аналізом матеріалів кримінальних проваджень не зафіксовано.

Що стосується конкретних форм організації надання сексуальних послуг, передбачених ст. 302 КК, то за результатами проведеного дослідження, у 68 % випадків винним ставилося у провину вчинення лише звідництва; у 28 % – створення або утримання місць розпусти і лише у 4 % слідчо-судовими органами зафіксовано як першу, так і другу форми організації надання таких послуг. Наведемо приклад із практики, коли у провину винним поставлено обидві форми.

Гр-ка Б., маючи намір на звідництво для розпусти і переслідуючи корисливу мету, у період із серпня по вересень 2012 р. під виглядом масажу у квартирі, де вона проживала, винаймаючи житло, створила й утримала місце розпусти для надання послуг сексуального характеру. З метою підшукання клієнтів-чоловіків для надання їм за плату сексуальних послуг під виглядом масажу Б. розмістила оголошення у щотижневику «Прем'єр» такого змісту: «Тайський масаж в затишній обстановці» і два номери мобільного телефону. Крім того, Б., бажаючи мати постійне джерело прибутку від незаконної діяльності у сфері надання платних сексуальних послуг, маючи намір на залучення осіб жіночої статі до заняття проституцією під виглядом постійно діючого масажного салону, організувала і забезпечувала діяльність, залучених в заняття проституцією жінок, які в орендованій Б. квартирі регулярно надавали платні послуги сексуального характеру чоловікам. При цьому частину грошових коштів, отриманих за надання сексуальних послуг, жінки передавали винній в якості плати за забезпечення цієї протиправної діяльності. Дії гр.-ки Б. отримали кваліфікацію за ч. 2 ст. 302 та ч. 2 ст. 303 КК України[1].

[1] Архів Дзержинського районного суду м. Харкова за 2013 р. (Кримінальна справа № 1/638/322/13).

Для порівняння відмітимо, що за даними зарубіжних дослідників стосовно конкретних форм організації надання сексуальних послуг у 42 % випадків дії винних кваліфіковано як утримання місць розпусти, у 13 % – як звідництво; у 45 % випадків утримувачі місць розпусти виявлялися одночасно й звідниками [81, с. 58].

Структурно ст. 302 КК містить три частини. У першій частині йдеться про так званий простий, або основний, склад злочину, яким охоплюється створення або утримання місця розпусти, а також звідництво для розпусти. Частина друга охоплює ті самі дії, але вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою. Тобто ч. 2 передбачає обтяжуючі відповідальність обставини. За ч. 3 ст. 302 кримінально караними є дії, що передбачені частинами першою та другою, але вчинені із залученням неповнолітніх (особливо обтяжуючі відповідальність обставини). Структура розглядуваної злочинності за конкретними частинами ст. 302 КК має такий вигляд: кваліфікацію за ч.1 цієї статті отримала більшість злочинних діянь (71 %)[1]; за ч. 2 – 28,3 % і за ч. 3 – лише 0,7 %. Що цікаво, нами з'ясовано, що судова практика характеризується неоднаковим застосуванням норм права до подібних випадків. Справа в тому, що чимало фактів звідництва, яке здійснюється з метою наживи, кваліфікуються не за ч. 2, в якій, зокрема, йдеться про таку мету, а за ч. 1 ст. 302 КК, в якій зазначається про вчинення дій без такої мети. Наведемо приклад із практики.

23 серпня 2014 р. винний В. познайомився через Інтернет на сайті знайомств із раніше незнайомою йому дівчиною К. Маючи злочинний намір, спрямований на звідництво для розпусти, що виявляється в сприянні добровільним сексуальним стосункам незнайомих між собою осіб, розуміючи протиправність своїх злочинних дій, посягаючи на моральні засади суспільства, домовився з дівчиною про те, що він надасть останній послуги сексуального характеру, а також познайомить її із хлопцем, який також надасть їй послуги сексуального характеру, визначивши вартість вищезгаданих послуг у сумі 400 грн, з яких 200 грн останній віддасть іншому хлопцю за надання послуг сексуального характеру. У цей самий день В.

[1] *Примітка*. При цьому у 50,23 % випадків учинення злочинів, кваліфікованих за ч. 1 ст. 302 КК України, констатовано наявність корисливого мотиву (мети наживи – за термінологією редакції відповідної норми права).

домовився зі своїм товаришем З., запросивши його разом із ним поїхати на зустріч з раніше невідомою К. для надання останній послуг інтимного характеру в приміщенні лазні за грошову винагороду. Близько 15 год. В. учинив безпосереднє звідництво З. та К. для розпусти, в результаті чого він та ці особи вступили в інтимний зв'язок у лазні.

Суд констатував, що В. своїми діями вчинив злочин, відповідальність за який передбачена ч.1 ст. 302 КК, тобто звідництво для розпусти[1]. При цьому у кваліфікації діяння не відбився факт його вчинення з метою наживи.

Щодо конкретних місць (приміщень), в яких відбувалися злочинні дії, пов'язані зі звідництвом та створення чи утриманням місць розпусти, результати дослідження засвідчили про таке: квартири (приватні будинки) виявилися такими місцями у переважній більшості випадків (55,3 %); сауни (лазні) – у 19,4 %; розважальні (нічні) клуби – у 9 %; номери (інші кімнати) готелів – у 6,7 %; масажні салони – у 7 %; приміщення санаторно-оздоровчих комплексів – у 1,3 %; інші приміщення – так само у 1,3 % випадків.

Представляє інтерес у плані кримінологічного аналізу й тривалість заняття звідництвом або утримання місць розпусти. Найчастіше у матеріалах кримінальних проваджень зафіксований лише один випадок звідництва (84,3 %). При цьому відповісти на запитання, скільки конкретно діянь до моменту викриття залишилося латентними, за матеріалами кримінальних проваджень не уявляється можливим. У 7,3 % випадків злочинна діяльність тривала до 1 місяця; у 6,4 % звідництво тривало протягом 2-3 місяців; у 2 % випадків – понад 3 місяці. Утримання (з моменту створення) місць розпусти, як правило, тривало довше. Навіть зафіксовані випадки, коли місце розпусти «функціонувало» понад 2 років. До 1 місяця тривала «діяльність» місць розпусти у 12,5 % випадків; від 1 до 3-х місяців – у 63,6 %; від 3 до 6 місяців – у 15,6 %; до 1 року – у 5,2 %; понад 1 рік – у 3,1 % випадків. Отже, середня тривалість їх дії – від 1 до 3-х місяців.

Щодо характеристики структури злочинності за такою ознакою, як наявність або відсутність сукупності злочинів, слід зазначити про таке. У 21 % мала місце

[1] Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальна справа № 646/11202/14-к).

сукупність злочинів: так, окрім ст. 302 КК, діяння винних кваліфікувалися ще й за ст. 303 КК (Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією).

Організація надання сексуальних послуг, як правило, передбачає отримання винним певного прибутку від такої діяльності. Слід відмітити, що й особи, які надають послуги сексуального характеру, так само отримують прибуток. Як правило, він поділяється між останніми та винною особою порівну, хоча й існують, так би мовити, відходження від правил – звідник або утримувач місця розпусти брав собі більшу, рідше меншу частину коштів, переданих клієнтами.

За матеріалами вивчених кримінальних проваджень, прибуток винними отримувався в абсолютній більшості випадків (78,7 %). При цьому у матеріалах вказуються суми одноразово отриманого прибутку та жодного разу (!) не йшлося про сумарний прибуток від подібної діяльності за весь час. Оскільки аналіз винесених вироків за кримінальними провадженнями припав на час фінансової нестабільності у державі, коли відбувалося значне коливання гривні, є сенс для отримання загального уявлення про прибуток проілюструвати його розмір в іноземній валюті. Отже, спочатку відмітимо про максимальний і мінімальний (ще раз підкреслюємо – одноразовий) рівень прибутків. Так, розмір мінімального прибутку винного від заняття звідництвом для розпусти складав близько 25 дол. США. У свою чергу, його максимальний розмір сягав 250 дол. США. Але у середньому він складав 50 дол. за один факт звідництва або можливості перебування у місці розпусти.

Хоча жодного разу у матеріалах кримінальних проваджень, як зазначено вище, не наводилося суми загального прибутку, але, за свідченнями експертів, до яких ми зверталися під час проведення дослідження, суми такого прибутку у випадку успішного «функціонування» місця розпусти сягають кількох десятків тисяч грн. на місяць.

Однією з особливостей розглядуваного виду злочинності, як частково вже зазначалося, є географія їх вчинення, що займається проблемами просторового розподілу злочинності в світі, країні, регіонах та типах населених пунктів [125, с.

42;][1]. Раніше вже зазначалося, що злочинність у сфері організації надання сексуальних послуг у цілому та розглядуваний вид злочинів, зокрема, тяжіє до густонаселених пунктів. За даними О.Г. Кулика, у загальній злочинності приблизно 34-38 % усіх облікованих у країні злочинів учиняється в обласних центрах [133, с. 111]. Що стосується злочинів, передбачених ст. 302 КК, то за результатами проведеного дослідження питома вага таких злочинів складає 79 %. Решта злочинів учиняється у місцях районного значення, селищах міського типа та у селах. До речі, у селах зафіксовано лише лічені одиниці таких випадків. Таким чином, структура аналізованої злочинності й за цим параметрами територіального розташування має свої особливості, якщо проводити її порівняння із дислокацією злочинності в Україні в цілому. Адже її «міський» сегмент удвічі перевищує аналогічний показник у загальній масі всіх злочинів.

З'ясувавши, що ці злочини «тяжіють» до великих населених пунктів, туристичних зон і зон відпочинку, так само відмітимо, що у плані кримінального зараження лідирують такі області України, як Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська, Донецька, м. Київ та Автономна Республіка Крим[1]. Відповідно й відносні показники кримінальної ураженості зазначених областей є вищими за інші регіони. Достатньо велика кількість злочинів учиняється у Львівській та Херсонській областях. Найменшу кількість цих злочинів відмічено у м. Севастополі, Івано-Франківській, Волинській, Тернопільській та Чернігівській областях [250, с. 136]. Без сумніву, на географію правопорушень, передбачених ст. 302 КК, впливає чисельність населення, але із цього ряду вибиваються, наприклад, Закарпатська область, в якій злочинність цього виду є помітною. Єдине, що в цьому випадку спадає на думку, що такі «гальма» у поширенні явища даної злочинності, як засади релігійності та моральності, що притаманні населенню цього регіону, чомусь не спрацьовують. Водночас є дивним, що Одеса не виявилася лідером за кількістю вчинюваних злочинів.

---

[1] *Примітка*. Грунтовне узагальнення існуючих у кримінології підходів до визначення сутності та призначення такого показника, як географія злочинності, наводиться у монографії А.М. Бабенка «Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір» (Докладніше див: [19, с. 66-68]).

[1] *Примітка*. Дані наводимо до відомих у країні подій 2014-2017 рр.

Наприкінці аналізу структури правопорушень (у даному випадку передбачених ст. 302 КК) зауважимо, що за отриманими величинами можна судити не лише про поширення того чи іншого виду злочинності, а й про їх зв'язки з реальною соціально-економічною, організаційною обстановкою, з ефективністю боротьби із цими злочинами та іншими якісними характеристиками, що виходять за межі понять злочинів, на підставі яких починався кількісний аналіз [150, с. 41].

Ще одним показником стану злочинності, за яким судять про певні тенденції у стані явища злочинності, є її динаміка, під якою розуміють зміну злочинності у часі з урахуванням сукупності її кількісних та якісних характеристик, властивостей [73, с. 133].

Якщо проаналізувати динаміку злочинів проти громадського порядку та моральності в цілому, то останніми роками спостерігається практично низхідний рух цих злочинів, хоча і зі значними перепадами у темпах їх зниження. Так, у 2010 р. (порівняно з роком попереднім) приріст зазначених злочинів склав -4,5 %. У 2011 відмічається незначне підвищення їх рівня, що виявилося у прирості на 2,7 %. Починаючи з 2012 р. знов спостерігається тенденція до зниження: у 2012 р. це зниження досягло 42,2 %; у 2013 р. – -2,6 %; у 2014 р. – -14,6 %; у 2015 р. – - 10,1 %; у 2016 р. – 10,2 %.

Окремо слід зупинитися на динаміки розвитку звідництва, створення або утримання місць розпусти. На фоні помітного зниження злочинів, передбачених ст. 302 КК, починаючи із 2011 р., у 2014 р. знову зафіксоване відчутне їх збільшення. Так, якщо у 2010 р. приріст до року попереднього склав +5,9 %, то у 2011 р. констатовано незначне зниження цих злочинів на 1,7 %; у 2012 р. зниження склало 22,7 %; у 2013 р. – 27,1 %. У 2014 р. приріст сягнув 17,3 %; у 2015 р. приріст знову помітився у бік зниження (- 6,5 %); у 2016 р. так само він сягнув негативної відмітки (-28,2 %). Як бачимо, у динаміці всієї маси злочинів проти громадського порядку та моральності і правопорушень, відповідальність за які настає за ст. 302 КК, в останній час відмічаються різновекторні тенденції. Вочевидь, це може свідчити про підвищення суспільної небезпечності явища організації протиправного надання сексуальних послуг як такого за рахунок його масовості, не

говорячи вже про ту частину, яка залишається латентною або отримує кваліфікацію за більш «легкою» частиною ст. 302 КК, про що наголошувалося вище.

2.2 Латентність діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом

Одним з істотних показників недостатньої ефективності системи протидії злочинності в цілому та будь-якому її виду, зокрема, є, без сумніву, кількість правопорушень, що залишаються поза кримінально-правовим обліком, тобто не знаходять своє відображення в офіційній статистиці правоохоронних органів. Це означає, що на ступінь об'єктивності й достовірності офіційної статистики постійно впливає наявність латентної її частини [75, с. 64]. За справедливим висловом І.П. Рущенка, злочинність взагалі тяжіє до латентності: у широкому сенсі латентною є практично уся злочинність, а не тільки та частина, що прихована від поліції й не потрапляє до статистики [215, с. 238]. Це пов'язанується з тим, що, дійсно, переважна більшість осіб, які вчиняють злочини, прагнуть залишитися невикритими, невідомими для офіційної системи кримінальної статистики [95, с. 178]. До того ж певна частина злочинів приховується особами, які потерпіли від злочинів, а так само особами, які мають реєструвати та вести облік злочинів [134, с. 15]. Тому в усіх державах фактична злочинність перевищує ту кількість злочинів, що їх органами зареєстровані: адже інформація, заснована на статистичному відображенні, має викривлений характер, такий, що далеко не відповідає дійсності [70, с. 64]. У зв'язку із цим невипадково одним з основних завдань дослідження проблем боротьби зі злочинністю є з'ясування стану латентності окремих злочинів [90, с. 19].

Проституція, проблема якою вивчається у контексті даного дисертаційного дослідження, як певний соціальний процес так само залишається прихованою, латентною за своєю природою [215, с. 238]. Отже, враховуючи той факт, що проституція має органічні зв'язки із проблематикою організацією протиправного надання сексуальних послуг у виді звідництва та створення або утримання місць

розпусти, нерідко виступаючи детермінуючим чинником існування останніх, питання латентності набувають великого значення у поясненні, по-перше, природи розглядуваних протиправних діянь, а, по-друге, низької ефективності контролю за цими явищами.

Підкреслюючи актуальність проблеми латентності діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, треба відмітити, що якщо латентність проституції як такої, сексуальних злочинів (зґвалтувань, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, розбещення неповнолітніх, так звані сексуальні вбивства та ін.) у різні роки ставала предметом дослідження[1], то латентність розглядуваних нами правопорушень практично ніколи не розглядалася.

Не вдаючись до скрупульозного аналізу різних підходів щодо визначення латентної злочинності, які представлені в юридичній літературі минулого й сьогодення, відмітимо, що, виходячи з найзагальнішого уявлення про цей феномен, під ним розуміють «сукупність злочинів, що залишаються невиявленими, не відомими правоохоронним органам» [138, с. 55; 280, с. 98][2]. Проте до цього слід додати, що необхідно враховувати й ситуації, коли самі правоохоронні органи з будь-яких причин приховують подібні факти від реєстрації. Тому, вочевидь, правильніше латентною вважати «злочинність, відомості про яку не потрапили до офіційних звітних даних» [118, с. 58] не залежно від причин приховування. У своєму власному дослідженні латентності ми будемо виходити саме з такого розуміння. Правильність цього підходу зумовлюється й тим, що, повторимося, всі абсолютна більшість опитаних нами правоохоронців зазначили про те, що вони завжди знають принаймні про випадки створення й утримання місць розпусти, а так само сутенерства на підлеглій їм території обслуговування. Звісно ж, що для встановлення, якщо не всіх, то багатьох таких фактів є необхідним час, але про

[1] Наприклад, див.: [103; 148; 216; 220; 243] та ін.

[2] *Примітка*. Сьогодні існують різні модифікації визначення латентності злочинів, але сутність феномена від цього не змінюється (наприклад, див. таке визначення: латентна злочинність – частка злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінального процесуального провадження та притягнення винних у їйньому вчиненні до відповідальності ([95, с. 177]); сукупність передбачених кримінальним законом діянь, які з різних причин не були взяті до уваги органами внутрішніх справ, прокуратурою, службою безпеки та судом ([104, с. 70-71]).

правопорушення, за допомогою яких можна інколи «підняти» статистику розкриваності злочинів на території обслуговування, пам'ятають завжди. Тому деякі респонденти у своїх відповідях назвали ст. 302 КК «запасною», поряд із кримінально-правовими норами, якими передбачається відповідальність за так звані наркотичні злочини.

В Україні, на відміну від багатьох зарубіжних країн, з'ясування рівня латентної злочинності на загальнодержавному рівні не здійснюється, тому висновки про її розміри можна роботи лише за результатами вибіркових кримінологічних досліджень [33, с. 184]. Щоб здійснити якомога повний кримінологічний аналіз злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг з урахуванням її латентної частини, насамперед треба визначитися із джерелами, з яких черпатиметься відповідна інформація. Такими джерелами під час проведення дослідження стали результати, по-перше, опитування співробітників правоохоронних органів, діяльність яких пов'язана із викриттям, зокрема, протиправних діянь, передбачених статтями 302 і 303 КК; по-друге, вивчення суспільної думки пересічних громадян щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг, які погодилися надати відповіді на запитання анонімної анкети; по-третє, матеріали інтерв'ю осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності за вищезазначеними статтями; по-четверте, результати раніше проведених іншими вченими досліджень. Такий комплексний аналіз отриманої інформації й дав можливість зробити припущення про дійсні масштаби досліджуваного явища.

Отже, перейдемо до аналізу отриманої інформації.

Поширеним конкретно-соціологічним методом отримання емпіричних даних визнається опитування, що дозволяє: 1) зібрати відомості, яких немає в офіційній звітності та інших матеріалах; 2) за стислий строк і при невеликих затратах сил й часу опитати репрезентативні (представницькі) групи осіб, які вивчаються; 3) формалізувати його проведення, щоб полегшити узагальнення й аналіз відомостей, що отримуються [150, с. 141]. Ще раз наголосимо, що багатьом опитаним респондентам-співробітникам Національної поліції особисто були відомі випадки

щодо заняття проституцією та функціонування місць розпусти на території, що є підконтрольною їх службі. Проте на запитання «Чи завжди, коли стає відомою інформація про діяльність таких місць розпусти (факти надання сексуальних послуг, звідництво), настає реакція з боку правоохоронних органів?» лише близько 70 % осіб відповіли, що реакцією на подібні повідомлення є з'ясування обставин можливого правопорушення (і це, не дивлячись на те, що джерела надходження інформації про існування місць розпусти, фактів звідництва, заняття окремими особами проституцією є дуже різноманітними – заяви добропорядних громадян, які вважають своїм обов'язком повідомити про подібні факти, повідомлення інформаторів, представників офіційних органів й організацій, власні спостереження правоохоронців, оперативна інформація інших структур правоохоронних органів та ін.). Причому запитання нами ставилося абстрактно – йшлося не про власну реакцію уповноваженої особи, яка надавала відповіді на наші запитання, в тій чи іншій ситуації, а взагалі про реакцію структур, що покликані боротися зі злочинністю, про поширений досвід реагування останніх на такі випадки. Вважаємо, що хоча це й не дозволяє виявити дійсні масштаби розглядуваної злочинності, але така практика пояснює утворення одного з видів латентної злочинності – штучної латентності, пов'язаної із прямим порушенням законності. До того ж, 59,2 % респондентів відповіли стверджувально на запитання щодо ролі та допомоги громадськості у проведенні роботи із викриття та запобігання фактам проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг. Отже, на наш погляд, слід погодитися з думкою, що ефективне виявлення та припинення випадків звідництва, утримання притонів розпусти, як правило, залежить від активності й ініціативності правоохоронних органів [279, с. 16-17].

Достатньо несподіваними у плані з'ясування рівня латентності діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, виявитися результати вивчення громадської думки щодо ставлення до проблеми запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг. Абсолютно всі опитані чоловіки, що складає 100 % (не дивлячись за вік, соціальний та сімейний статус), на запитання «Чи користувалися Ви сексуальними послугами,

організація яких з боку інших осіб сьогодні підпадає під кримінальну відповідальність, а саме статтю 302 КК (Створення або утримання місць розпусти і звідництво) або статтю 303 (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією)?» відповіли стверджувально. Що стосується жінок, то лише 21 % на зазначене запитання відповіли «так».

Справедливості раді треба зазначити, що періодичність таких «звернень» різниться – від одного разу до користування час від часу і навіть на постійній основі, але ж факт залишається фактом. Саме у розумінні дій, передбачених законом про кримінальну відповідальність (респондентам наводився у додатку до анкети текст відповідних статей і навіть роз'яснювався зміст цих норм права), всі респонденти чоловічої статі вдавалися до таких послуг. Деякі при цьому дивувалися, що дії осіб, до яких вони зверталися за допомогою в отриманні сексуальних послуг, підлягають кримінальній відповідальності. Принаймні респондентами висловлювалася навіть думка, що у подальшому вони будуть обережні, щоб «не підставити» тих, до кого вони звертаються.

Щоб спробувати встановити приблизний рівень латентності розглядуваних злочинів, ми маємо обмежити аналіз відповідних показників у часу. Оскільки офіційні відомості кримінально-правової статистики наводяться за один календарний рік, то логічним у цьому контексті виявлялося запитання: «Як часто Ви зверталися по такі послуги протягом останнього календарного року ?» Результати узагальнення виявилися такими: протягом минулого року зверталися 27 % чоловіків і 11 % жінок.

Здійснимо розрахунки лише за один рік. Так, на 1 січня 2015 р. чисельність населення України віком від 16 до 59 років складала 26 613,3 тис. осіб [213]. При цьому будемо виходити з того, що жіноча та чоловіка частини населення представлені приблизно рівними частками (хоча в дійсності населення жіночої статі дещо перевищує частку осіб чоловічої статі). Нескладні розрахунки дозволяють підрахувати, що близько 3,6 млн чоловіків і 1,5 млн жінок останнім роком вдавалися до послуг звідників, сутенерів або користувалися послугами будинків розпусти. У 2014 р., нагадаємо, обліковано лише 809 фактів вчинення злочинів,

передбачених статтями 302 і 303 КК. Це означає, що латентна частина злочинності, пов'язаної з організацією надання сексуальних послуг, у 5 тис. разів (!) перевищує обліковану її частину [256, с. 238]. Тобто, поділивши більш-менш наближену до реальності цифру правопорушень, отриману у вищезазначений спосіб, на офіційно обліковану кількість кримінально караних правопорушень, ми отримуємо індекс латентності, що дорівнюється п'яти тисячам. Установлене дозволяє відносити цю злочинність до злочинних проявів із надвисоким рівнем латентності. На наш погляд, ствердження про такий рівень латентності, що характеризується як надвисокий, стосується перш за все випадків звідництва.

Частково пояснює, на наш погляд, такий надзвичайно високий рівень розглядуваних правопорушень ментальністю осіб, які звертаються за подібними послугами. Справа в тому, що 100 % опитаних чоловіків і 87 % жінок категоричні у своїх судженнях щодо відсутності права будь-кого притягувати їх до відповідальності за звернення до звідників, сутенерів, утримувачів місць розпусти, оскільки своїми діями вони (клієнти) не порушують закон, а навпаки, це є їх власний вибір, їх право на задоволення у такий спосіб своїх сексуальних потреб. А так як вони нічного не порушують, то, у свою чергу, немає необхідності притягувати до відповідальності й осіб, які задіяні у налагодженні сексуальних стосунків між сторонніми особами. Однак при цьому респонденти висловлювали пропозиції щодо утримання податків, установлення контролю над такою «підприємницькою» діяльністю з боку держави, дотримання санітарних вимог, визначення територій, на яких можуть надаватися такі послуги, тощо. Отже, маємо справу з таким різновидом злочинних проявів, про які вигідно замовчувати як злочинцям, так й іншим учасникам злочинної події. А це лише підвищує рівень латентності злочинів, передбачених статтями 302 і 303 КК.

За результатами опитування осіб, які вчиняли звідництво, створили або утримували місця розпусти, сміливо можна припустити, що ними вчинено набагато більше злочинів, аніж їх потрапило до офіційної статистики. Абсолютно всі респонденти (звісно ж, із дотриманням принципу анонімності) зазначили, що до їх притягнення до кримінальної відповідальності ними вчинено не один злочин, що

підпадає під ознаки ст. 302 (іноді й ст. 303) КК та про що вони нічого не повідомили правоохоронним органам. За свідченням одного з респондентів, органу розслідування набагато важливіше отримати в якомога стислі строки зізнання й передати провадження до суду, ніж доводити всі епізоди злочинної діяльності. Ще один респондент (жінка) відверто повідомила, що раніше вона чимало років займалася проституцією, а коли «відійшла від справ», то через популярний у місті сайт знайомств за помірну плату протягом 4-х років організовувала зустрічі зацікавлених клієнтів у власній квартирі. Одного разу невдоволений клієнт «навів» на неї поліцію. Однак у провину їй поставили лише один епізод звідництва. Після укладення угоди про визнання вини, вона була лише оштрафована. На запитання про те, чи продовжує вона звідницьку діяльність, жінка хоча й відповіла ухильно, але цілком стало зрозумілим, що це заняття триває й дотепер[1]. Із цього можна зробити висновок, що попередній досвід зіткнення цих осіб із правоохоронною системою лише сприятиме процесам збільшення латентизації розглядуваних злочинних діянь.

Що стосується аналізу юридичної літератури з приводу латентності діянь, передбачених ст. 302 КК, то ще раз наголосимо, що спеціальних досліджень в Україні раніше не проводилося.

Окремий інтерес для збагачення теорії запобігання злочинності та практики протидії їй представляє віднесення аналізованих злочинів до тих чи інших різновидів латентних правопорушень. Традиційно вважається, що латентну злочинність утворюють три види латентності: «природна», «штучна» і «суміжна» (межова) [21, с. 23][2]. Як показує аналіз результатів проведеного анкетування, латентність діянь, пов’язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, представлена всіма видами. Перш за все є чимало ситуацій (особливо це стосується фактів звідництва), коли про правопорушення відомо лише самому злочинцю та особам, організації надання сексуальних послуг яким винний сприяє. Така практика може тривати роками. Що стосується створення або утримання місць

[1] Фрагмент бесіди із засудженою за ч. 1 ст. 302 КК України Діаною Д. (січень 2016 р.).
[2] Див. так само: [33, с. 193-194; 95, с. 179-179].

розпусти, як показало вивчення матеріалів кримінальних проваджень, тривалість їх функціонування значно коротша (в основному до 3-х місяців). Але тут треба зауважити, що йдеться не про кількість латентних епізодів, кожний з яких отримує власну кримінально-правову кваліфікацію, а про латентний період так званого триваючого злочину.

Також є наявними латентні правопорушення, про вчинення яких вже відомо або стало відомо правоохоронним органам, але останні внаслідок різних причин приховують ці злочини від обліку. На підтвердження існування цього виду латентних злочинів, передбачених ст. 302 КК, знову ж нагадаємо, що опитані співробітники Національної поліції зазначили, що про факти функціонування місць розпусти, як правило, завжди відомо не лише оточуючим, а й тим, в обов'язок яких ставиться запобігання злочинності.

На особливу увагу заслуговують такі випадки правопорушень, які належать до межового виду латентності. Одразу підкреслимо, що йдеться про таку форму організації надання сексуальних послуг, як звідництво. Аналіз слідчо-судової практики показав, що у багатьох випадках винному у провину ставився лише один епізод звідництва без мети наживи. І хоча, як зазначалося вище, кримінально-правова доктрина вважає, що для звідництва ознака неодноразовості посередництва у розпусті не є обов'язковою, однак робиться при цьому застереження, що одиничний факт не завжди наділений притаманною злочину суспільною небезпечністю [244, с. 707]. На практиці ж фактично однакові діяння в одних випадках можуть розцінюватися як злочини, а в інших – навіть не вважатися правопорушеннями. І при інших рівних обставинах те чи інше діяння може перебувати нібито на межі – переходити або до розряду злочинних, або так і залишатися поведінкою, що за своїм характером набуває ознак межової латентності. Наведемо приклади із практики.

Так, 22 липня 2014 р. гр-н Р. через мережу Інтернет на сайті знайомств «www.vk.com» познайомився з раніше невідомою йому гр-кою З. У цей самий день Р., маючи умисел спрямований на звідництво для розпусти без мети наживи, здійснив пошук хлопця, а саме: свого знайомого С., з яким планував надати інтимні

послуги З., із якою тільки-но познайомився, та організував спільну зустріч в одному із банних комплексів м. Харкова, де Р. разом із С. надали свої інтимні послуги З. Дії Р. кваліфіковані за ч. 1 ст. 302 КК[1].

А тепер наведемо інший приклад із бесіди з респонденткою Є., 27 років. Вона розповіла: «Я часто знайомлюся на різних сайтах знайомств із хлопцями. Деяких із них потім запрошую до себе для заняття груповим сексом зі мною та моєю подругою, з якою я знімаю в Харкові квартиру. Іноді, щоб придати «пікантності» нашим стосункам, ми зустрічаємося у саунах, нічних клубах, інших «екстремальних» для заняття сексом місцях. Грошей за це заняття ми ніколи не беремо, хіба що нам приносять харчі, сигарети, алкоголь, пропонують відвідати кафе або інший розважальний заклад. Однак все у межах хорошого тону й гостинності. До відповідальності за проституцію або звідництво ані я, ані моя подруга ніколи не притягувалися»[2].

Як бачимо, йдеться майже про ідентичні випадки заняття звідництвом із точки зору можливої мотивації учасників цих дій. До того ж, якщо у першому випадку нам нічого не відомо про періодичність заняття звідництвом (принаймні із матеріалів кримінального провадження системності не вбачалося), то у другому з наведених прикладів поведінка респондентки (за її власними словами) мала характер систематичних дій. Проте один випадок розцінений як злочин, а інший, напевно, є межовою ситуацією, при якій все залежить від вдалого збігу обставин: якщо одного разу група молодих людей потрапить до поля зору правоохоронних органів, то відхилення учасників у сфері сексуального спілкування (з позиції моралі та етики сексуальних стосунків) перейдуть до розряду злочинного діяння.

Висновки до розділу 2

На підставі дослідження кількісно-якісних показників діянь, пов’язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, як-от: рівня, структури і

[1] Архів Ленінського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальна справа № 642/6804/14-к).
[2] Фрагмент бесіди з Є. (грудень 2015 р.).

динаміки, а так само проблематики латентності зазначених діянь можемо дійти таких висновків:

1. На фоні відчутного зниження загальної кількості злочинних проявів проти громадського порядку і моральності в Україні протягом низки років спостерігається й тенденція до зниження випадків звідництва, створення або утримання місць розпусти, однак із помітним сплеском цих діянь у 2014 р. У масштабах всієї облікованої в Україні злочинності питома вага розглядуваних злочинів дорівнюється приблизно 0,1 %; разом із тим у групі злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XII Особливої частини КК, вони є достатньо помітним сегментом, стабільно посідаючи у структурі злочинів цього розділу п'яту позицію (за виключенням 2012 р. – четверта позиція).

2. Питома вага жінок в учиненні злочинів, передбачених ст. 302 КК, дорівнюється 51,8 %, що є особливістю цього різновиду злочинності. При цьому злочини вчиняють дорослі люди, переважно у віці 31-35 років (21,1 %). Неповнолітніх серед винних осіб взагалі не виявлено. Лише 10,7 % правопорушників злочини вчиняють у групі, як правило, із двох-трьох осіб, однак не зафіксовано жодного випадку вчинення цього злочину у складі організованої злочинної групи. За результатами проведеного дослідження, в абсолютній більшості випадків винним ставилося у провину вчинення лише звідництва (68 %). Конкретними місцями (приміщеннями), в яких відбувалися злочинні дії, пов'язані зі звідництвом та створенням або утриманням місць розпусти, є: квартири або приватні будинки (55,3 %); сауни, лазні (19,4 %); розважальні заклади (9 %); приміщення готелів (6,7 %); масажні салони (7 %); приміщення санаторно-оздоровчих комплексів (1,3 %); інші приміщення (1,3 %). Найчастіше у діях злочинця фіксується лише один випадок звідництва (84,3 %). Тривалість дії місць розпусти дорівнюється 1-3 місяцям. Кожний п'ятий випадок вчинення аналізованих злочинів супроводжується сутенерством або втягненням особи у заняття проституцією.

3. Чотири із п'яти злочинів учиняються в обласних центрах (79 %); решта – у місцях районного значення, селищах міського типа та у селах. «Міський» сегмент

цих злочинів удвічі вище за аналогічний показник у структурі всієї злочинності. У плані кримінального зараження лідирують такі області України, як Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська, Донецька, м. Київ та Автономна Республіка Крим. Достатньо велика кількість злочинів учиняється у Львівській та Херсонській областях. Найменшу кількість злочинів, передбачених ст. 302 КК, відмічено у м. Севастополь, Івано-Франківській, Волинській, Тернопільській та Чернігівській областях.

4. Звідництву, створенню або утриманню місць розпусти властиві процеси дуже значної латентизації, що відчутно перекручують дійсні обсяги злочинності, пов'язаної з організацією надання сексуальних послуг. Установлення більш-менш точних розмірів латентної частини злочинності, пов'язаної з організацією надання сексуальних послуг, є можливим лише за результатами комплексного кримінологічного аналізу інформації, отриманої за допомогою: а) опитування співробітників правоохоронних органів; б) вивчення суспільної думки пересічних громадян щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг; в) дослідження матеріалів інтерв'ю осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності за вчинення відповідних дій; г) вивчення результатів раніше проведених досліджень. Латентна частина злочинності, пов'язаної з організацією надання сексуальних послуг, приблизно у 5 тис. разів перевищує обліковану її частину. Це дозволяє віднести цю злочинність до злочинних проявів із надвисоким рівнем латентності. Подібною латентністю вирізняються насамперед випадки звідництва.

РОЗДІЛ 3
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО СТВОРЮЄ АБО УТРИМУЄ МІСЦЯ РОЗПУСТИ І ЗАЙМАЄТЬСЯ ЗВІДНИЦТВОМ, ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЦИХ ЗЛОЧИНІВ

3.1 Поняття особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, та її визначальні риси

Якісна кримінологічна характеристика того чи іншого виду злочинності в широкому смислі слова не уявляється можливою без збору, узагальнення й аналізу відомостей про особу злочинця. Так, уже загальна кримінологічна характеристика злочинних проявів не може обійтися без звернення до певних ознак особи злочинця: принаймні за соціально-демографічними та кримінально-правовими ознаками останньої отримуються кількісно-якісні уявлення про так звану чоловічу та жіночу злочинність, злочинність неповнолітніх, дорослих осіб, у тому числі осіб похилого віку, групову та рецидивну злочинність тощо. Крім того, за справедливим зауваженням О.М. Ігнатова, урахування особливостей особи злочинця зумовлено тим, що саме особа людини, яка вчиняє злочинне діяння, є тим «ключовим вузлом», в якому перетинаються у взаємодії об'єктивні та суб'єктивні фактори детермінації злочинної поведінки [105, с. 328]. Запровадження на практиці тих чи інших моделей системи запобігання злочинності так само не може відбутися без знання про особливості злочинної поведінки, а отже, без звернення до результатів аналітико-емпіричних досліджень особи правопорушників. Водночас справедливим видається зауваження В.А. Журавля, що інформацію про особу злочинця не варто вважати суто кримінологічною, оскільки вона має різні аспекти використання: правознавцями – для вирішення питань кваліфікації; кримінологами – для формулювання профілактичних заходів; криміналістами – для організації процесу розкриття та розслідування окремих злочинів [93, с. 57].

Іноді на кримінологію все ж таки покладаються більш глобальні завдання. Так, у спеціальній літературі зазначається, що метою дослідження особи злочинця

є встановлення основних характеристик осіб, які вчиняють певні злочини, і розробка конкретних заходів, що спрямовані на виправлення таких осіб [128, с. 56]. Таким чином, акумулювання отриманого знання у важливішій конструкції кримінології під назвою «особа злочинця» є визначальним для відповіді на «головне запитання кримінології – чи існує істотна різниця між особами, що вчиняють злочини, та особами, що цього не роблять?» [125, с. 85]. Відповідь на це запитання є конче важливою, адже як можна успішно опонувати думці, що «чисельні кримінологічні дослідження і практика свідчать про те, більшість осіб, які вчинили злочин, мало чим відрізняються від відносно правослухняних громадян» [117, с. 267].

Намагаючись відповісти на це запитання у контексті розв'язання конкретного завдання – вивчення кримінологічної специфіки звідництва та створення або утримання місць розпусти як одного із різновидів злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, – слід задати систему координат, яка дозволила б підтвердити або, навпаки, спростувати існування особи злочинця-звідника або створювача (утримувача) місць розпусти.

Які ж визначальні фактори (свого роду індикатори) вказують на те, що все ж таки можна говорити про особу злочинця, якщо певною людиною вчиняється діяння, передбачене ст. 302 КК? Розберемо їх.

Насамперед будь-яка особа, діяння якої отримують кваліфікацію у відповідності до зазначеної статті закону про кримінальну відповідальність, діє умисно. Необережної форми вини як альтернативи у цьому випадку законом не передбачено. До того моменту, як умисел буде реалізований, відбувається складний процес мотивації, так би мовити, у повному обсязі – усвідомлення потреби, формування інтересу, установки й мотиву, об'єктивування потреби у зовнішньому світі через відповідні дії, посткримінальна поведінка, спрямована на приховування цього злочину, тощо. Не можна не звернути увагу й на складну форму самої дії звідника (створювача або утримувача місць розпусти), що відбивається в об'єктивній стороні цього злочину, – від пошуку необхідного контакту (контактів), здійснення конкретних кроків щодо налагодження злочинного бізнесу до вчинення

складних дій, спрямованих на пошук, установлення взаємодії (координацію) між іншими учасниками злочинної події. До того ж винна особа діє у специфічній сфері – сфері сексуальних стосунків і їй добре відомо, що дії, пов'язані з проституцією, розпустою, у нашому суспільстві не заохочуються. Напевно, сьогодні важко відшукати людину, яка б не знала, що така поведінка в Україні не легалізована, а в певних випадках ще й кримінально карана: як відомо, незнання закону не звільняє від відповідальності. Навпаки, від дитинства, отроцтва людині прищеплюється думка про необхідність дотримування норм моралі, звичаїв, традицій, патернів слов'янського менталітету у цій сфері людських стосунків. Тому вихід за межу загальноприйнятних стандартів не може відбуватися без боротьби мотивів, такий крок завжди є результатом індивідуального вибору людини. І щоб це зробити потрібні відповідні моральні якості, усвідомлення, спрямованість людини на порушення заборон, урешті-решт, прояв волі. Висловлене так само свідчить про особливий характер дій та морально-психологічний склад такої особи.

Як правило, особа розраховує на тривалу діяльність, пов'язану зі звідництвом або створенням (утриманням) місць розпусти. На це вказують чисельність злочинних епізодів, час, що минув від моменту заняття цією діяльністю до викриття, свідчення осіб, які зверталися за послугами винних, налагоджений «контакт» із правоохоронними органами тощо. Непоганий за сьогоднішніми мірками прибуток – від кількох сотень і навіть тисяч грн. за один випадок звідництва або надання приміщення для розпусти – стимулює продовження заняття цим й надалі. Все це свідчить про цілеспрямованість як самої особи, так і її злочинної діяльності, розрахованої на якомога триваліший час.

Ще одним фактором, що свідчить про можливість виокремлення особи злочинця, діяння якого передбачені ст. 302 КК, є втягнення у злочинну подію інших осіб, їх своєрідне об'єднання. Тобто особа усвідомлює ту шкоду, яку вона завдає моральному стану суспільства, цілком розуміє, що сприяє процвітанню проституції та інших аморальних форм міжособистісних стосунків як фонових для злочинності явищ, заражає нестійких осіб своєю ідеологією. Ще 25 років тому з приводу проституції А.П. Дьяченко писав: «Проституція неминуче призводить до

викривлення природних, біологічних і психологічних людських якостей та загальнолюдських цінностей, до деградації особи і моральної патології» [80, с. 175]. Напевно, висловлене має безпосереднє значення й для характеристики стану тих осіб, які стають учасниками подій, пов'язаних з їх зверненням до звідників та утримувачів місць розпусти.

Помітним штрихом у портреті особи злочинця, що вчиняє злочин, передбачений ст. 302 КК, є лицемірство. Цю особистісну риси нами недаремно винесено за межі групи морально-психологічних ознак, які розглядаються під час аналізу структури особи злочинця. Адже вона виступає вагомим аргументом на користь того, що розглядуваного правопорушника слід вивчати перш за все у контексті вчення про особу злочинця, а не як випадкову фігуру, що потрапила до орбіти кримінального судочинства. В чому ж виявляється лицемірство правопорушника, про якого йдеться, як специфічної риси, що свідчить на користь наявності категорії «особа злочинця»?

Коли таку особу викривають, то, як правило, вона не запирається, навпаки, виявляє ознаки щирого каяття – співпрацює з правоохоронними органами, визнає свою вину, намагається запевнити про випадковість таких дій у своїй біографії, посилається на скрутні умови життя, «кардинально» змінює своє уявлення про порядність, гідність, честь та ін. Тобто особа моментально пристосовується до ситуації, в яку вона потрапила. Це свідчить про гнучкість поведінки й бажання уникнути ще більшого покарання. З одного боку, це природно, адже інші види злочинців так само нерідко виявляють ознаки глибокого, принаймні зовнішнього, каяття. Але ж, з другого боку, як це не дивно, така поведінка говорить про відсутність у людини стрижня, про її бажання мімікрувати під швидкоплинні ситуації, не бажаючи про цьому щось змінювати кардинально у своєму оточенні. Підтвердженням висловленої гіпотези є фрагмент бесіди із засудженою за ч. 2 ст. 302 КК гр-кою К., 32 років. Скорочено наводимо зміст цієї бесіди.

Винна повідомила, що у своєму житті майже ніколи офіційно не працювала. Кілька разів перебувала у цивільному шлюбі, але особисте життя не склалося. Завжди розраховувала на допомогу чоловіків – так її виховували з дитинства. Коли

настали зовсім скрутні часи, які вона пов'язує зі складною соціально-економічною ситуацією в нашому суспільстві, К. вирішила спробувати себе у новому бізнесі, пов'язаному з наданням послуг звідника для осіб, які підкушують сексуальних партнерів. Зі слів К., вона раніше сама користувалася послугами так званих звідників, коли ще не так були розвинуті сайти інтернет-знайомств. Після укладення угоди між прокурором та обвинуваченою про визнання винуватості і винесення вироку нічого в житті К. не змінилося. Вона не знайшла роботи, не стала отримувати стабільного прибутку. Єдине, що змінилося, – так це тактика звідництва. Якщо раніше К. організовувала зустрічі клієнтів в одному із популярних клубів міста, то зараз бажаючих вступити у сексуальні контакти запрошує до себе в квартиру. Такими клієнтами нерідко є її подруги та приятелі, або ж згодом клієнти стають такими. На «зустрічі» К. запрошує з чужого комп'ютера та під вигаданим іменем. Щодо «гонорару» за свої послуги К. відповіла, що не відмовляється від невеличкого прибутку, подарунків та іншої «допомоги». Таким чином, до звідництва фактично додалося й створення та утримання місця розпусти. Водночас К. майже відверто заявила, що намагається створити власний позитивний імідж серед друзів і сусідів, у неї є навіть наречений. Паралельно «відпрацьовує» лінію поведінки на випадок нового викриття – обзавелася обізнаними в юриспруденції особами, дала хабара «потрібній» особі, оскільки проживає у квартирі без реєстрації[1]. При цьому нагадаємо, що під час попереднього розслідування й суду К. виявила ознаки щирого каяття. Отже, викладене вище та наведене тут свідчить про те, що такі особи й надалі ведуть попередній образ життя та продовжують займатися звідництвом. А це, у свою чергу, є показником особливого типу особи, яка є наполегливою у досягненні протиправних цілей.

Достатньо складний та водночас своєрідний мотиваційний комплекс, що є наявним у злочинців, які вчиняють правопорушення, передбачені ст. 302 КК, на наш погляд, так само вказує на те, що такі особи відрізняються, з одного боку, від загальної маси тих, хто не вчиняє будь-яких злочинів узагалі, а з другого боку, від

[1] Фрагмент бесіди із засудженою К. (м. Харків, січень 2016 р.)

інших видів злочинців. Розглядувані нами злочинці, як правило, спеціалізуються лише на вузькій сфері – сфері сексуальних взаємин. Якщо в діях винних і має місце сукупність злочинів, то такі злочини спрямовані на «обслуговування» основного кримінального бізнесу. Тому мотивом учинення останніх є налагодження і процвітання основного бізнесу у сфері організації надання сексуальних послуг.

Хоча вивчення матеріалів кримінальних проваджень виявило сукупність звідництва або створення чи утримання місць розпусти лише зі злочинами, передбаченими ст. 303 КК, проте гіпотетично можна припустити, що поряд з означеними злочинами також можуть зустрічатися випадки незаконного обігу наркотичних засобів або зброї. Їх вчинення «органічно» поєднується з основною злочинною діяльністю: для посилення сексуального потягу й задоволення у субкультурі сучасної молоді поширеними є випадки вживання відповідних збуджуючих речовин. Що стосується зброї, то вона необхідна для усунення всіляких ризиків, що виникають у зв’язку із веденням відповідного кримінального бізнесу, пов’язаного з проституцією. Наше припущення підтверджується й результатами досліджень, проведених ще понад 25 років тому. Так, В.В. Дюков свого часу зазначав, що діяльність щодо забезпечення функціонування притонів у 38,3 % випадків включала придбання для відвідувачів цих місць наркотиків, у 43,3 % – спиртних напоїв. До того ж у притонах розпусти існували умови, що сприяли вчиненню понад десяти видів злочинів на сексуальному ґрунті [79, с. 159]. Таким чином, мотивація дій винних осіб, повторимося, завжди спрямована на організацію й підтримання бізнесу на певному рівні.

Описані вище випадки є характерними, коли звідництво або створення (утримання) місць розпусти приносить непоганий дохід, тобто коли йдеться про суто корисливий мотив. Але ж насправді мотивація аналізованих протиправних дій винних осіб може бути не лише корисливою. Як показало проведене дослідження, серед мотивів учинення цих дій винні нерідко називали бажання допомогти нужденним особам у влаштуванні особистого життя з альтруїстичних спонукань, намагання у такий спосіб налагодити власне життя і навіть бажання задовольнити свої «специфічні» сексуальні потреби за участю кількох учасників цих відносин. На

наш погляд, такі мотиви можуть мати місце, оскільки, по-перше, поширеною є думка, що безмотивних злочинів не існує, а по-друге, слідчо-судовою практикою у 50,2 % випадків учинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 302 КК (як вже вказувалося раніше питома вага останніх складає 71 %), констатовано відсутність корисливого мотиву.

Таким чином, мотиваційна тріада «нажива – бажання влаштувати власне особисте життя або особисте життя будь-кого – бажання задовольнити власні сексуальні потреби» теоретично може відігравати роль класифікаційної підстави під час поділу на певні види всіх злочинців, що вчинили передбачені ст. 302 КК правопорушення. У своє чергу, це свідчить, що перед нами неоднорідний масив правопорушників, який потребує диференційного підходу як до аналізу їх кримінологічного портрету, так й запровадження системи запобіжних заходів.

На підстав викладеного можна запропонувати таке визначення особи злочинця, діяння якого пов’язані зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. Під *особою злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом*, слід розуміти людину, яка характеризується сукупністю визначених соціально значущих властивостей та ознак, що проявляються в наполегливій умисній поведінці, спрямованій на порушення норм моралі і права у специфічній сфері сексуальних стосунків, як правило, у виді промислу за мотивами протиправного отримання наживи, а так само за мотивами влаштування власного особистого життя або особистого життя будь-кого, задоволення сексуальних потягів та ін. [258, с. 497].

3.2 Кримінологічна характеристика особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом

Успішне запобігання окремим злочинам можливе лише в тому разі, якщо увага буде сконцентрована на особі злочинця, оскільки саме особа стикається з середовищем причин та умов вчинення злочинів, є основною ланкою механізму формування мотивацій злочинної поведінки [13, с. 69-70]. Визнаючи той факт, що

сьогодні розкриття сутності явищ і процесів об'єктивного світу відбувається з урахуванням вимог системно-структурного підходу до їх пізнання, можна констатувати, що дослідницькою парадигмою, своєрідною рамкою вивчення особи злочинця у кримінології так само є системно-структурний аналіз цього феномену, результати якого дозволяють скласти кримінологічну характеристику цієї особи та створити портрет сучасного злочинця відповідного виду. Саме такий аналіз уже тривалий час забезпечує неодмінний приріст наукового знання щодо тих чи інших видів правопорушників. При цьому слід погодитися з думкою американського історика та філософа науки Т.-С. Куна про те, що під парадигмою розуміється визнані всіма наукові досягнення, котрі протягом визначеного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблеми та її розв'язання [135, с. 11]. Такою моделлю у кримінологічній науці, безумовно, виступають теоретичні положення щодо певного алгоритму дослідження особи злочинця як надбання, підсумок серйозного осмислення та аналізу відповідного емпіричного матеріалу. Як образно підкреслюється у спеціальній літературі, особа злочинця – це своєрідний «вузол», розрубивши який можна пізнати певною мірою причини й умови конкретних злочинів і вийти на оптимальні шляхи запобігання таким суспільно небезпечним проявам [110, с. 65]. Це завдання-максимум. Але ж первісним завданням дослідження відомостей про особу злочинця є систематизація отриманого емпіричного матеріалу за певною структурою.

За справедливим твердженням американського вченого В. Фокса, поведінка людини – цілісне явище, яке в дійсності неможна розділити на окремі елементи, такі, наприклад, як соціологічні, біологічні, психологічні, економічні тощо; подібна розбивка дозволяє лише привести велику кількість інформації до стану, зручного для її опрацювання [266, с. 17]. Результатом такої роботи у кримінології стає, як уже підкреслено, відповідна структурна модель, якою охоплюються групи ознак і властивостей, що мають безпосереднє відношення до особи правопорушника. Внаслідок цього ми набуваємо цілісне, хоча іноді й схематичне уявлення про носія цих ознак та властивостей, отримуємо можливість виділити ті з них, які з великою ймовірністю свідчать про схильність особи до дій протиправної спрямованості.

Тому, напевно, має рацію відома позиція Н. І. Рейнвальд, що розробка наукового уявлення про структуру особи є необхідною складовою створення цілісної теорії, здатної розкрити суспільну сутність людини в усьому різноманітті її проявів [209, с. 85], у тому числі й злочинних.

В.С. Батиргареєвою та О.В. Дубович (із посиланням на низку інших авторів (В.В. Голіну, Б.М. Головкіна та ін.)), справедливо відмічається, що такою, що добре зарекомендувала себе, слід визнати структуру особи злочинця, якою об'єднуються у певні блоки соціально-демографічні, кримінально-правові і морально-психологічні ознаки, властивості, риси та ін. тієї особи, що вчинила злочин, а так само деякі психічні особливості [26, с. 81]. Звісно, не можна заперечувати й проти іншого, дещо відмінного бачення групування ознак і властивостей особи злочинця, з яких складаються відповідні блоки структури цієї особи (наприклад, у спеціальній літературі у межах структури особи злочинця виокремлюються й такі основні групи ознак, як соціально-демографічні, кримінально-правові, особистісно-рольові, ознаки моральної та правової свідомості, соціально-психологічні) [128, с. 58-61]. На наш погляд, з огляду на прикладний аспект розв'язання проблеми цілком достатнім видається трьохчленна структура особи злочинця, тобто її аналіз за соціально-демографічними, кримінально-правовими і морально-психологічними ознаками та властивостями. Саме цієї структури ми й будемо дотримуватися під час кримінологічного аналізу особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом. Одразу зазначимо, що ці відомості, до яких належать стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання та інші дані, що характеризують соціальний статус особи, самі по собі не є криміногенними; ними не характеризується конкретна особа як злочинець [127, с. 37-38]. Тим не менш, це ті дані, що надають первинне уявлення про соціальний зріз правопорушників, а крім того, враховуються при індивідуалізації покарання під час його призначення та виконання-відбування.

Стать. Раніше вже підкреслювалося, що у цілому серед злочинців, діяння яких отримали кримінально-правову кваліфікацію за ст. 302 КК, превалюють жінки. На їх частку припадає майже 52 %. Але є певні відхилення у співвідношенні чоловіків і жінок залежно від форм цього діяння. Так, серед звідників частка жінок дорівнюється 52,6 %; серед тих, хто створив або утримував місця розпусти, жінок виявилося 54,3 %; і лише у випадках ставлення у провину особі як звідництва, так і створення або утримання місць розпусти, жінки складали 21,4 %. Таким чином, жінки «спеціалізуються» на відносно простих формах організації надання сексуальних послуг, хоча і з невеликою перевагою у відсоткових показниках. Водночас чоловікам, як бачимо, належить абсолютна першість у поєднанні кількох форм організації надання таких послуг.

Вік. Як виявило проведене дослідження, до вчинення аналізованого злочину вдаються люди соціально активного віку, тобто переважно молодого віку. Пік криміногенної активності, як вже зазначалося, припадає на осіб у віці 31-35 років. Кожен п'ятий злочинець (21,1 %) виявився особою саме цього віку. Далі, за низхідною, особи за віком поділяються у такий спосіб: у віці 26-30 років учинили злочин, передбачений ст. 302 КК, 19,6 % осіб; у віці 21-25 років – 18,2 %; у віці 36-40 років – 17,9 %; у віці 41-45 років – 11,6 %; у віці 46-50 років – 6,8 %; понад 50 років – 3,6 %. І лише 1,2 % правопорушників мали вік 18-20 років. Проведене дослідження показало, що інколи винні особи самі вступали у безладні статеві контакти, тобто фактично займалися проституцією. Тому небезінтересним буде порівняння віку досліджених правопорушниками з віком тих осіб, які займаються проституцією. Новітні ґрунтовні дослідження психолого-правової проблематики кримінальної сексопатології виявили, що вік проституток становить: від 18 до 29 років – 84,3 %; від 30 до 39 років – 12,3 %; неповнолітні (у віці до 18 років) – 2,2 %; понад 40 років – 1,2 % [220, с. 443].

На підставі викладено можна припустити, що після 30 років власна сексуальна активність, яка була джерелом заробітку протягом певного часу, йде на спад. Проте, як здається, вона трансформується в інші форми сексуального поводження, однією з яких стає організація протиправного надання сексуальних

послуг іншими особами з епізодичною участю у таких формах й самого організатора цих послуг. При цьому ще раз підкреслимо, що злочини, передбачені ст. 302 КК, не характерні для підлітків. На наш погляд, так само, слід зробити акцент на тому факті, що розглядувані правопорушники відносяться до покоління, становлення якого відбувалося у так званий постперебудовний період вітчизняної історії, коли чимало видів сексуальної поведінки перейшло з розряду повної заборони до суспільно прийнятних або принаймні нейтральних і незаборонених дій. Ось на цій хвилі й стали масово розквітати різні форми організації надання сексуальних послуг. До цього слід додати й наслідки науково-технічної революції у сфері засобів масової комунікації, які дозволяють якомога швидше організувати й прискорити відповідне спілкування осіб.

Громадянство. Абсолютна кількість винних – громадяни України (97,9 %). І лише незначна частина – іноземні громадяни (Азербайджан, Грузія, Ліван) (2,1 %). При цьому злочинна діяльність останніх обмежується лише такою формою протиправного надання сексуальних послуг, як звідництво. Як приклад можна навести такий випадок із практики.

Гр-н Лівану Х., із вищою медичною освітою, що працював клінічним ординатором у лікарні, дав оголошення у газеті «Прем'єр-дайджест» у рубриці «Знайомства» такого змісту: «Молодий чоловік бажає познайомитися із симпатичною дівчиною» для зустрічей (*номер телефону)». Через деякий час йому подзвонила дівчина О., яка стала цікавитися наданням їй та її подрузі Ч. інтимних послуг за гроші. Цього ж дня, близько 21 год., за вказаною «замовницею» адресою Х. привів М., гр-на Сенегалу, для надання дівчинам інтимних послуг. Після того, як Х. отримав від О. 100 дол. США як передплату, М. надав сексуальні послуги О. та Ч.[1]

Єдине, що можна припустити, що частина винних, позначених у матеріалах кримінальних проваджень як громадяни України, в минулому, судячи з їх місця народження, були або громадянами інших держав до якогось часу, або принаймні вони були уродженцями інших держав (колишніх радянських республік). Так, за

[1] Архів Комінтернівського районного суду м. Харкова за 2009 р. (Кримінальна справа № 1-388/2009).

матеріалами кримінальних проваджень кожен п’ятий народився за межами України (21,1 %). Це уродженці РФ, Азербайджану, Грузії, Молдови, Казахстану та ін.

Освіта. Як виявило проведене дослідження, освітній рівень осіб, що вчинили злочини, передбачені ст. 302 КК, мало узгоджується із поширеною у кримінологічній науці думою, що злочинцям як таким є притаманним низький освітній ценз [97, с. 87; 126, с. 88; 140, с. 61]. Рівень освіти цієї категорії злочинців цілком корелює відповідному, достатньо високому рівню освіти населення країни[1]. Так, серед осіб, засуджених за аналізованою статтею, 34,8 % мали повну середню загальну освіту; 30,6 % отримали середню спеціальну освіту; незакінчену вищу освіту мали 13,1 %; 17,3 % – вищу і базову вищу освіту; і лише 4,2 % осіб отримали базову середню освіту. Тому можна зробити висновок, що ці люди добре «вмонтовані» у сучасну систему суспільних відносин, напевно, не відчуваючи значних складнощів з адаптацією до умов оточуючого соціального середовища, оскільки чимало з них мають запас як загальних, так і спеціальних знань, що дозволяє їм отримати роботу. Однак наявність освіти, на жаль, не зупиняє їх від учинення злочинів. У цьому зв’язку потребує з’ясування один важливий момент: а як отримана освіта впливає на їх трудову діяльність, вибір роду занять? Адже ще один показник, що характеризує особу злочинця у соціально-демографічному плані, пов’язаний з аналізом їх ставлення до праці та рівнем матеріального забезпечення.

Джерела існування. З’ясування цього показника фактично дозволяє виявити рівень матеріального забезпечення особи, а отже, й спробувати пояснити мотиватори зайняття аналізованою злочинною діяльністю. В офіційних документах, як відомо, не фіксується рівень матеріального статку правопорушників. Скласти уявлення про цей показник можна лише шляхом системного аналізу таких параметрів, як джерела існування в цілому, у тому числі наявність або відсутність роботи, її характер – легальний або ні, розмір заробітної плати або іншого прибутку та ін. Про що принаймні чітко можна з’ясування, досліджуючи матеріали кримінальних проваджень і статистичних документів, так це про наявність в особи

[1] *Примітка*. До речі, на початок XXI ст. рівень освіти населення в Україні є одним із найвищих серед країн Центральної та Східної Європи. Див.: [151, с. 222].

роботи. На момент викриття лише кожний п’ятий правопорушник (21,1 %) мав офіційну роботу на підставі трудової або цивільно-правової угоди, володів будь-яким бізнесом, сплачуючи до бюджету обов’язкові внески. Ще 1,8 % винних осіб знаходилися у декретній відпустці або не працювали у зв’язку з інвалідністю. Таким чином, переважна частина осіб офіційно не працювала. В деяких матеріалах кримінальних проваджень зазначалося про те, що винні, хоча офіційно й не були працевлаштовані, але періодично бути зайняті у суспільно корисній праці (16,4 %) (сезонні заробітки, робота без оформлення відповідних документів тощо (наприклад, прибиральники, домогосподарки, няні, охоронники та ін.)). На жаль, з аналізу матеріалів кримінальних впроваджень не можна зробити висновку, чи ставало заняття діяльністю, пов’язаною зі звідництвом або утворенням чи утриманням місць розпусти, для винних осіб основним або істотним додатковим джерелом існування. По-перше, не в усіх випадках учинення цього злочину супроводжувалося отриманням матеріальної вигоди (принаймні певну частину цих злочинів кваліфіковано за ч. 1 ст. 302 КК). По-друге, абсолютній більшості осіб, повторимося, у провину ставився лише один епізод звідництва за гроші або лише одиничний факт отримання вигоди за «експлуатацію» місця розпусти. Тобто за вигодою у кілька сотень гривень складно судити про роль такого джерела прибутку у матеріальному забезпеченні особи в цілому. Знову ж таки, за відомостями ЗМІ й на думку досвідчених працівників правоохоронних органів, обороти від добре налагодженого звідництва, функціонування місць розпусти вимірюються десятками і сотнями тисяч гривень. Так, за повідомленням відділу боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми, Полтавського обласного управління міліції, за найскромнішими підрахунками, за кілька місяців діяльності одного з підпільних борделів його послугами скористалися понад тисячу осіб. Вилучена правоохоронцями виручка лише за один день у 2011 р. становила 10 тис. грн [46].

Стан здоров’я. Вивчення цього параметру у структурі соціально-демографічних ознак особи злочинця у контексті нашого дослідження дає можливість, по-перше, визначитися із кількістю осіб, що взагалі мають будь-які вади у стані здоров’я (головним чином психічні), що впливатимуть на осудність

особи; по-друге, установити, як стан здоров'я враховувався під час призначення покарання; по-третє, висунути гіпотезу про існування певного зв'язку між відхиленнями у соціально-статевій поведінці, зумовленими деякими психічними розладами і розладами поведінки особи, що передбачені у Міжнародній класифікації хвороб 10 перегляду, та вчиненням злочинів, пов'язаних зі сферою сексуальних відносин людей. Зупинимося на зазначених позиціях більш докладно.

Що стосується стану здоров'я винних, то лише 0,6 % осіб визнані інвалідами у зв'язка із наявність у них будь-яких соматичних і психічних захворювань. Однак це не виключало їх осудності. Тому всі особи були визнані осудними. Поганий стан здоров'я (якщо такий мав місце), як правило, враховувався під час призначення покарання (стосовно 6,3 % осіб). Складніше сформулювати відповідь щодо останньої постановочної проблеми – зв'язку між так званими сексуальними дисфункціями, що отримали розвиток внаслідок психічних розладів і розладів поведінки людина, та характером учиненого злочину. О.В. Синєокий до відхилень у соціально-статевій поведінці (а саме про цей сегмент сексуальних девіацій йдеться, оскільки певна частина злочинців, діяння яких кваліфіковані за ст. 302 КК, принаймні самі займалася проституцією) відносить: жіночу та чоловічу проституцію, патологічні форми ревнощів та ін. [220, с. 335] Підтвердити або, навпаки, спростувати такий зв'язок могли б лише спеціальні дослідження, невід'ємною частиною яких були б висновки психолого-психіатричних експертиз. Однак у матеріалах кримінальних проваджень таких висновків лічені одиниці. Так, наприклад, подібне дослідження проводилося стосовно винного у вчиненні злочину, кваліфікованому за ч. 2 ст. 302 КК України, К., 1984 р.н. На запитання: «Чи хворіє К. яким-небудь психічним захворюванням? Якщо так, то чи міг він усвідомлювати свої дії і керувати ними при вчиненні ним кримінального правопорушення?», «Чи не знаходився К. на момент учинення ним цього правопорушення в тимчасовому хворобливому стані та чи міг він усвідомлювати свої дії і керувати ними?» фахівцями було надано відповіді, сутність яких полягала в такому. К. у теперішній час ознак психозу та недоумства не виявляє, однак виявляє органічний розлад особистості; за своїм психічним станом може

усвідомлювати свої дії та керувати ними; у період часу, що відноситься до подій учинення злочину, К. перебував у цьому стані, однак будь-якого хворобливого розладу психічної діяльності не виявляв, міг усвідомлювати свої дії та керувати ними[1]. Той факт, що чоловік, окрім учинення звідництва, періодично сам надавав послуги сексуального характеру за гроші, фахівці ніяк не пов'язують із фактом наявності в нього органічного розладу особистості. Отже, окреслене нами запитання поки що залишається відкритим, маючи лише постановочний характер.

Сімейний стан. Слід погодитися з А.К. Щербаковою та О.М. Литвиновим, що шлюб і сім'я є важливим регулятором поведінки особи, а зміцнення сімейних відносин є одним із найважливіших факторів стабільності та сталого розвитку особи, фізичного й духовного здоров'я нації [284, с. 76]. Таким чином, наявність сім'ї – своєрідний запобіжник переходу людини на шлях учинення злочинів. У цьому аспекті аналізований показник виявився визначальним у плані висунення гіпотези: більшість злочинців, діяння яких пов'язані з порушенням норм і принципом моралі, не знаходяться у шлюбно-сімейних стосунках. Наше дослідження в цілому підтвердило цю гіпотезу.

Переважну більшість засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 302 КК, складають неодружені і незаміжні особи – 64 %; розлучені – 21,7 %; вдівці (вдови) – 0,9 %. Відповідно одруженими виявилися 9,2 % винних; такими, що знаходилися у фактичних шлюбних відносинах, – 4,2 % осіб. Дітей мали 13,7 % винних. Як бачимо, існує певний дисбаланс між віковими параметрами винних (люди молодого і зрілого віку) і незначним відсотком тих, у кого є власні сім'ї. В основному це люди такого віку, в якому вже створюються власні сім'ї, підростають діти. Але ж насторожує незначна частина сімейних осіб серед злочинців і достатньо великий відсоток осіб, в яких шлюб встиг уже розпастися. Напевно, причина сімейного неблагополуччя криється в деяких морально-психологічних якостях досліджуваних осіб, недостатній соціальній відповідальності людини у широкому смислі слова. Адже соціальна відповідальність людини є тим фундаментом, на якому розбудована вся система відносин у суспільстві [67, с. 11; 68, с. 9].

[1] Архів Дзержинського районного суду м. Харкова за 2013 р. (Кримінальна справа № 638/10150/13-К).

Кримінально-правові ознаки особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом. У структурі особи, що вчиняє злочини, виникає якісно нова група ознак, якої немає у правослухняних громадян. Ці ознаки, що отримали назву кримінально-правових, характеризують не лише суспільну небезпечність особи, а й інколи здатні розкрити деякі морально-психологічні властивості особи правопорушника. Тому має рацію О.М. Ігнатов, на думку якого кримінально-правові ознаки особи злочинця *(за термінологією автора – Т.У.)* (стан у момент вчинення злочину, персональний чи груповий характер злочинної поведінки, спрямованість злочинної поведінки, рівень і характер рецидиву тощо) є важливим критерієм в оцінці такої властивості особи злочинця, як його суспільна небезпечність (характеризуючи при цьому його певні морально-психологічні якості) [31, с. 84-89; 105, с. 335-336].

Наявність судимості. Як справедливо зазначає М.Г. Колодяжний, цей показник демонструє факт наявності попередніх зіткнень із законом, а також свідчить про неспроможність інституту покарання запобігти вчиненню частиною судимих осіб нового злочину, напевно, у зв'язку зі стійкістю криміногенних рис таких суспільно небезпечних представників кримінального світу [111, с. 89].

За результатами проведеного дослідження абсолютна більшість винних осіб раніше ніколи не засуджувалися (86,3 %). Кожен десятий мав зняту або погашену судимість (10,4 %). Решта злочинців (3,3 %) на момент вчинення злочину, передбаченого ст. 302 КК, були судимими. В основному особи раніше засуджувалися за аналогічні злочини або за злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів. Одразу виникає запитання: а чи є цей злочин рецидивонебезпечним? Вочевидь, на це запитання треба відповісти стверджувально, якщо підходити до його розв'язання з позиції кримінологічного (фактичного) рецидиву, тобто враховуючи всі факти зіткнення з кримінальним законом незалежно від того, чи погашена судимість або ні на момент вчинення нового злочину. І хоча стосовно загальної маси всіх правопорушників цей фактичний рецидив виглядає нібито незначним – лише кожен 7-8 злочинець мав у своїй кримінальній біографії випадки попереднього засудження, проте відсоток

спеціального фактичного рецидиву все одно є достатньо великим (він сягає 70 %). А враховуючи ще й надто високий рівень латентності, можна констатувати, що загалом діяння, передбачені ст. 302 КК, слід відносити до злочинів зі значним ступенем кримінологічного рецидиву.

Співучасть. Аналіз цього кримінально-правового показника для нашого дослідження має дуже важливе значення. З одного боку, ні в кого не викладає сумнівів той факт, що організація протиправного надання сексуальних послуг, принаймні створення та утриманні місць розпусти, є сьогодні високоорганізованим бізнесом, а з другого, вивчення матеріалів кримінальних проваджень виявляє зовсім іншу картину: тільки 20,2 % правопорушників вчинили відповідний злочин у складі злочинної групи за попередньою змовою. При цьому 85,3 % злочинців входили у злочинні групи, що складалися лише з двох осіб; 14,7 % із них виявилися співучасниками у групах, що нараховували три-чотири особи. Груп за участю 4-х осіб зафіксовано взагалі не було. Отже, загальновідома практика і матеріали конкретних кримінальних проваджень в Україні свідчить про різновекторні напрями розвитку конкретного явища, певний дисонанс між зафіксованими на практиці випадками та цілком доведеними світовими тенденціями розвитку організованої злочинності. Так, наприклад, у спеціальній літературі створення та утримання притонів для заняття проституцією віднесено до злочинів, що вчиняються переважно на організованій основі так званими колективними суб'єктами (організованими злочинними формуваннями) [73, с. 321]. При цьому необхідно зазначити, що організованими формами здійснення відповідної діяльності є, окрім злочинних організацій та організованих груп, і групи осіб за попередньою згодою; такі злочинні групи мають нижчий ступінь згуртованості та організації, але, безумовно, вони також є складовою частиною організованої злочинності, окремою формою її існування [174, с. 11]. Видається, що отримані нами дані свідчать про викриття в деяких випадках лише частини злочинного ланцюга. Наведемо приклад із слідчо-судової практики, в якому проглядаються риси організованості у занятті звідництвом.

Органами досудового розслідування установлено, що мешканець м. Луганськ Г., який нелегально проживав у Москві, маючи намір здійснювати звідництво для розпусти та посягаючи на моральні засади суспільства шляхом установлення знайомств і сприяння сексуальному спілкуванню між раніше незнайомими людьми, прибув у Харків до своїх знайомих М і К., до яких він раніше звернувся із пропозицією за гроші налагодити йому підбір жінок, згодних займатися проституцією на платній основі. У приміщенні вокзалу «Харків-пасажирський» Г. зустрівся з М. і К. та трьома жінками, яким запропонував надавати платні сексуальні послуги у Москві на постійній основі. Після отримання на це згоди жінки разом із Г. прибули до Курського вокзалу у м. Москва, відкіля всі разом спрямували до м. Реутово Московської області на квартиру, яку орендував Г. Ввечері цього дня Г., знаходячись у квартирі, звів для розпусти жінок, що прибули з ним, із неустановленим у ході розслідування чоловіком, якому вони надавали платні сексуальні послуги[1]. Наведений приклад свідчить, що в будь-якому разі елементи організованості у занятті розглядуваним видом злочинної діяльності в ньому проглядаються: попередня змова з приводу організації «процесу» звідництва, конкретні спільні дії кількох осіб, спрямовані на підшукання як тих, хто надає сексуальні послуги, так і клієнтів-одержувачів таких послуг, транспортування жінок до іншої держави, розрахунок на тривалість здійснення звідництва на постійній основі, корислива мета та ін.

Сукупність злочинів. Кваліфікація діянь винних іноді наставала не лише за ст. 302 КК, а й за ст. 303 КК (Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією). Так, кожному п’ятому злочинцю у провину ставилося вчинення обох злочинів (22,3 %). Цікаво, що будь-яких інших комбінацій сукупності злочинів під час аналізу слідчо-судової практики не зустрілося. Хоча, як нами підкреслювалося вище, гіпотетично можна припустити, що винні могли вдаватися й до вчинення злочинів, пов’язаних із незаконним обігом зброї та наркотичних засобів. Принаймні частина злочинців, нехай навіть й дуже незначна, раніше

[1] Архів районного суду Оржонікідзевського району м. Харкова за 2013 р. (Кримінальне провадження № 644/4608/13-к).

засуджувалися за незаконний обіг таких речовин. Наприклад, К., що вчинила злочини, передбачені ч. 2 ст. 302 і ч. 1 ст. 303 КК, у 2008 р. засуджувалася за ч. 1 ст. 309 і ч. 1 ст. 317 КК, а у 2009 р. – за ч. 2 ст. 309 КК. Маючи не зняту та непогашену судимість, у лютому 2014 р. К. отримала на свій мобільний телефон вхідний дзвінок від раніше малознайомого громадянина Б., з яким домовилася, що надасть йому послуги сексуального характеру, а також познайомить його з дівчиною, яка також надасть йому послуги сексуального характеру. В обумовлений час К., домовившись зі своєю знайомою С., яка нещодавно вийшла із місць позбавлення волі і якій конче потрібні були гроші, запросила клієнта у лазню, де вона та її знайома надали Б. послуги відповідного характеру за винагороду у розмірі 800 грн., яку потім поділили порівну. Судом констатовано, що у діях К. має місце сукупність злочинів: реалізуючи свій злочинний намір, завідомо знаючи, що її знайома С. раніше не займалася проституцією, потребувала матеріального забезпечення, так як в останній не було постійного джерела прибутку і вона нещодавно звільнилася із місць позбавлення волі, К. використала уразливий стан особи, запропонував останній вступити у статевий зв'язок із раніше не знайомим Б., за що пообіцяла отримання грошової винагороди[1].

Отже, у плані можливої сукупності злочинів діяння розглядуваних правопорушників виглядають деяким монолітним утворенням, злочини якого обмежуються лише діями, пов'язаними з організацією незаконного надання сексуальних послуг. Однак це не виключає того факту, що інші злочини, які створюють сукупність з аналізованими правопорушеннями, можуть залишатися латентними, особливо у випадках неодноразового засудження осіб за вчинення так званих наркотичних злочинів [251, с. 546].

Обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання. Як справедливо пише Н.В. Нетеса, «значну увагу під час обрання міри покарання особам, які вчинили злочини…, суди приділяють дослідженню обставин, що пом'якшують покарання» [169, с. 255]. За результатами опрацювання судової практики установлено, що такі обставини бралися до уваги стосовно 48,2 % винних осіб.

[1] Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальне провадження 646/2423/14-к).

Серед відповідних обставин, передбачених ст. 66 КК, судами найчастіше враховувалися такі, як щире каяття (92,6 %); активне сприяння розкриттю злочину (8 %); відшкодування завданого збитку (7,4 %); вчинення злочину жінкою у стані вагітності (0,6 %). Достатньо часто як обставина, що пом'якшує покарання, однак така, що не передбачена ст. 66 КК, у вироках суду фігурувало визнання вини (21,6 %). Зауважимо, що інколи у вироках мала місце вказівка одразу на кілька таких обставин. Тому сума відповідних показників природно перевищує 100 %. Цікаво, що в матеріалах кримінальних проваджень жодного разу не зустрілося позитивної характеристики на винного (принаймні всі вони були нейтральними). Відповідно й суди не посилалися на них як на обставини, що пом'якшують покарання.

Стосовно обставин, що обтяжують покарання, то таких не виявлено, Справа в тому, що більшість обставин, які зазначаються у ст. 67 КК, або навіть гіпотетично не можуть мати жодного відношення щодо розглядуваного злочину (наприклад, вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату; вчинення злочину у зв'язку з виконання потерпілим службового або громадського обов'язку тощо), або вони враховуються вже від час кваліфікації злочинного діяння (наприклад, вчинення злочину, передбаченого ст. 302 КК, особою, раніше судимою за цей злочин, тобто рецидив злочину; дії, вчинені із залученням неповнолітнього).

Покарання. Найбільш поширеним видом покарання за звідництво, створення або утримання місць розпусти є штраф. Він застосовувався щодо 81,8 % винних. Причому сума штрафу варіювалася від 30 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Так само в деяких випадках винним призначалися такі види покарань, як обмеження (9,2 %) або позбавлення (2,1 %) волі. Як правило, це мало місце у випадках, коли дії винного кваліфікувалися за частинами 2 або 3 ст. 302 КК, до того ж особа не визнавала себе винною, або коли покарання призначалося за сукупністю злочинів чи вироків. Наведемо приклади.

Так, вироком суду від 15 лютого 2013 р. гр-ка І. була засуджена за ч. 2 ст. 185 КК до покарання у виді обмеження волі строком на один рік і 6 місяців, від відбування якого її звільнили з випробуванням. У квітні місяці 2013 р. вона вчиняє

злочин, передбачений ч. 2 ст. 302 КК, за який її засуджено до одного року обмеження волі. Шляхом складання вироків за правилами, передбаченими ст. 71 КК, І. призначили остаточне покарання у виді обмеження волі строком на один рік і 4 місяці[1].

Гр-ка Т. вчинила звідництво для розпусти із залученням неповнолітньої Н., яка погодилася на це, оскільки знаходилася у скрутному матеріальному становищі. Дії винної були кваліфіковані за ч. 3 ст. 302 КК. Свою вину Т. при цьому заперечувала. Суд призначив покарання у виді позбавлення волі строком на два роки[1].

Проте понад 40 % засуджених були звільнені від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. До того ж 79,2 % осіб укладали угоду про визнання винуватості із прокуратурою, яку потім у судовому засіданні затверджував суд. Власне, це й давало можливість судам не застосовувати щодо таких осіб покарання у виді позбавлення волі, призначаючи їм штраф або звільнюючи їх від відбування покарання з випробуванням.

Морально-психологічні властивості та риси. Особа злочинця, як й особа будь-якої людини, включає певну систему морально-психологічних властивостей – поглядів, спонукань, переконань, установок, життєвих цілей і сподівань, звичок, рівень особистісної культури, інтелектуальних, емоційних і вольових особливостей, темпераменту тощо [207, с. 63]. Морально-психологічний портрет людини, як випливає із позначення цієї сфери, завжди представлений принаймні двома складовими – моральними якостями та психологічними властивостями. Ще 40 років тому в юридичній літературі зазначалося, що поведінка людини визначається спрямованістю, орієнтацією, соціальною установкою особи, яка, у свою чергу, відбивається у певному достатньо стійкому ставленні особи до різних соціальних цінностей [146, с. 156]. Тобто мораль і психологія особи – процес взаємного впливу, в якому засвоєння або, навпаки, незасвоєння моральних засад суспільства відбувається через призму особистісних психологічних якостей (потреб, інтересів,

[1] Архів Дзержинського районного суду м. Харкова за 2013 р. (Кримінальне провадження 638/2150/13-к).
[1] Архів Дзержинського районного суду м. Харкова за 2011 р. (Кримінальна справа 1-420/2011).

спонукань, світогляду та ін.), під впливом же психологічних властивостей створюється власна неповторна система моральних цінностей особи, яка й визначає міру свободи людини у власній поведінці. Крім того, засвоєні моральні (або аморальні) стандарти, безумовно, здатні вплинути, у свою чергу, й на інтереси і потреби людини. При цьому мораль слід розглядати у двох площинах, з одного боку, як панівні у певному суспільстві на певному етапі його розвитку етичні норми соціальної поведінки [188, с. 237], а з другого, як визначальний атрибут ціннісно-нормативної сфери свідомості конкретної особи. Звісно ж, не можна відкидати й емоційно-вольову (психічну) сферу людини, яку традиційно розглядають в аналізованому блоці рис і властивостей особи [58, с. 123-125]. О.М. Ігнатов із посиланням на творчий колектив у складі О.М. Бандурки і Л.М. Давиденка справедливо підкреслює, що дослідження психологічної структури особи не можливо без дослідження індивідуальних особливостей окремих психічних процесів (пам'яті, мислення, емоцій, волі), а також основи психіки – темпераменту, а в необхідних випадках і патологічних змін психіки [21, с. 70; 105, с. 341]. Проте, на наш погляд, в особи злочинця, діяння якого пов'язані зі звідництвом або створення чи утриманням місць розпусти, провідну роль відіграють саме психологічна й моральна складові. Вони є визначальними для активізації відповідних емоційно-вольових процесів, що «дозволяють» особі, у решті-решт, вдатися до злочинної поведінки (при умові, що йдеться про осудну особу).

Спробуємо проаналізувати насамперед психологічну компоненту, що дозволяє засвоювати «зовнішню» мораль та створювати власну ціннісно-нормативну сферу особи правопорушника, діяння якого пов'язані зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти.

Психологічний образ особи багато в чому визначається потребами. У психології потреби – особливий стан індивіда, «напруга», що відчувається або усвідомлюється, «незадоволеність», відбиття невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами його діяльності; виявляється у потягах і мотивах [35, с. 949]. Слід погодитися з думкою В.В. Голіни і М.О. Маршуби, що «потреби виступають тією соціально-психологічною категорією, яка дозволяє виявити,

розкрити і пояснити найбільш сильні спонукальні мотиви поведінкової активності особи, що виявляється певним способом, у досягненні чого-небудь бажаного. Отже, потреби, – роблять висновок зазначені автори, – здатні пролити світло як на вибір мети поведінкової активності…, так і на спосіб її досягнення» [58, с. 112-113]. Як відмічає інший автор, Р.М. Абизов, процес формування особи неможна правильно представити, якщо не враховувати ролі потреб, які, проявляючись у ролі інтересів, бажань, прагнень, визначають поведінку людини і в кінцевому підсумку саму особу [10, с. 17].

З'ясування потреб, установлення їх особливостей в особи звідника або створювача (утримувача) місць розпусти, як й вивчення особи злочинця взагалі, супроводжувалося низкою складнощів в отриманні достовірної інформації. Ці складнощі пов'язані, по-перше, з недостатністю у матеріалах кримінальних проваджень відповідної інформації для складання поглибленого психологічного портрету, а тим більше для здійснення класифікації чи типологізації, а, по-друге, з нестачею спеціальних знань у галузі психології для інтерпретації отриманої інформації. Цей пробіл доводилося ліквідувати шляхом використання багатьох джерел отримання необхідної інформації, як-от: проведення поглиблених інтерв'ю з особами, занятими у сексуальному бізнесі (за їх згодою на умовах анонімності), вивчення спеціальної літератури та публікацій у друкованих й електронних ЗМІ, звернення за консультаціями до фахівців-психологів тощо.

У плані аналізу потреб, інтересів та устремлінь (цілей) осіб, що займаються звідництвом, створюють або утримають місця розпусти, видається цікавим інтерв'ю з масажисткою одного із харківських салонів (назвемо його «Імперіал»). На умовах анонімності Г., 23 років, розповіла, що у салоні працюють проститутки «високої кваліфікації», що звуться масажистками, а всі реклами про послуги еротичного масажу та шоу, які надаються останнім часом у ЗМІ, нібито на високохудожній основі (навіть організуються акції та пропонуються купони зі знижками для постійних клієнтів як новий вид просування сексуальних послуг на ринок) є всього лише ширмою: все це організована проституція з дуже добре налагодженою системою захисту від «зовнішніх» втручань – конкурентів, бандитів,

співробітників правоохоронних органів, незадоволених клієнтів та ін. Це дозволяє працювати окремим фірмам у цій сфері роками. Однак одразу зауважимо, що тут ми не будемо вдаватися до дрібниць, про які достатньо відверто розповідала Г., оскільки нас цікавить саме психологічний образ інтерв'юера, який багато в чому пояснює й образ аналізованих правопорушників. Отже, першим завданням, що поставало під час проведення цієї частини дослідження, було з'ясувати: які потреби складають основу такої людини? Наведемо стисло відповідь на запитання про потреби (у порядку озвучування останніх): «… потреби як у всіх, самі звичайні: заробити гроші, розширити коло корисних знайомств, знайти чоловіка при грошах, згодом організувати свій власний бізнес[1], нарешті, отримувати сексуальну розрядку і урізноманітнити власне сексуальне життя. Мабуть, й усе…». Як висловилася Г., у неї присутні потреби «цілком дорослої нормальної людини». Якщо вдаватися до поглибленого аналізу озвучених потреб, то серед них превалюють так звані первинні потреби – фізіологічні та потреба у безпеці. Вимушені погодитися, що, на перший погляд, нічого протиправного в них немає. При цьому увесь цей спектр потреб можна позначити одним генеральним визначенням – *потреба у комфортному житті* (повторимося, потреба у грошах для задоволення багатьох інших потреб – у партнері, сексі, безпеці, відповідному оточенні, що передбачає інколи навіть прояви альтруїзму (хоча і не в цьому випадку) та ін.).

Потреби визначають й відповідні інтереси, цілі та мотиви, реалізація яких безпосередньо зумовлює певний спосіб поведінки. Але тут маємо зробити зауваження щодо можливості екстраполювати наші виводи, зроблені під час дослідження конкретного випадку, на всю сукупність (або принаймні на переважну частину) аналізованих злочинців. Справа в тому, що Г. демонструє фактично предзлочинну (дозлочинну) поведінку. Хоча у даному разі ця поведінка, виходячи з особливостей складу злочину, передбаченого ст. 302 КК, і не є кримінально караною, проте масажистка Г. знаходиться на етапі так званого кримінального зараження. Її метою є налагодження згодом свого протиправного бізнесу з надання сексуальних послуг (підшукання приміщення, вибір «штату» працівниць, охорони,

[1] *Примітка*. Мається на увазі сексуальний бізнес, тобто звідництво та утримання місця розпусти.

обслуговуючого персоналу, установлення «потрібних» контактів із правоохоронними органами тощо). Отже, якщо Г. не змінить своє ставлення до того, чим вона займається у теперішній момент, вона «гарантовано» перейде до розряду «особа злочинця».

Якщо намагатися охарактеризувати інтереси осіб, що вчинили злочини, пов'язані зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти, то генеральним із них (за аналогією з потребами у контексті протиправної поведінки) є інтерес до сексуальної сфери і всього того, що із цією сферою пов'язано (підвищена увага до сексуальних стосунків, пошук осіб, зацікавлених у налагодженні таких стосунків, отримання стабільного прибутку від заняття відповідною діяльністю, створення умов, що сприяли б тривалому заняттю протиправною діяльністю, та ін.). Недаремно одним із семантичних значень слова «інтерес» є увага до кого-, чого-небудь, зацікавленість кимсь, чимсь [43, с. 401]. Звісно ж, у таких осіб є й інші інтереси, але в аспекті аналізу протиправної поведінки ми маємо сфокусуватися переважно на тих із них, що мають безпосереднє відношення до протиправної поведінки. Так, до сфери інтересів, про які розповіла Г., слід додати й інтерес до певної літератури: «… читаю літературу про Схід, оскільки я є спеціалістом зі східного еротичного масажу. Джерело задоволення цього інтересу? – Інтернет. На книги не витрачаюсь…»[2]. Отже, цей інтерес так само має специфічне забарвлення: він зумовлений генеральним інтересом – інтересом до сексуальної сфери.

Потреби й інтереси пояснюють характер цілей як уявних ідеалів, яких прагне досягти особа у своєму житті. Серед стратегічних життєвих цілей осіб, що вчиняють діяння, передбачені ст. 302 КК, слід указати на такі: накопичення грошей, підшукання партнера, щоб побудувати особисте життя, секс як такий. Як специфічну мету необхідно виділити «допомогу людям у сексуальній сфері». Вище вже підкреслювалося, що про цю мету нерідко відмічали винні особи. Певні цілі зумовлюють й відповідні мотиви, серед яких насамперед домінує корисливий

[2] Фрагмент бесіди із Г. (Харків, травень 2016 р.).

мотив. Поряд із цим мотивом цікавою видається проблема наявності у деяких таких осіб альтруїстичного мотиву, але про цей мотив йтиметься нижче.

Під час дослідження ми дійшли висновку, що інколи цілі можуть бути взаємозамінними (особливо для жінок). Так, на думку винної Т., яка погодилася так само на умовах анонімності розповісти про обставини вчинення нею звідництва, «… гроші і сексуальний партнер у житті – речі взаємозамінні. Якщо мені і не вдасться знайти згодом чоловіка, то зароблені гроші є навіть важливішим у житті, ніж чоловік». Т. була засуджена за ч. 1 ст. 302 КК. При цьому обставини вчинення злочину не вирізнялися оригінальністю: винна, як й багато інших правопорушників, нерідко вдавалася до пошуку сексуальних партнерів за допомогою системи Інтернету. За її словами, така ситуація тривала майже 10 років. Двічі вона перебувала у цивільному шлюбі, познайомившись із чоловіками у такий спосіб. Зараз їй майже 40 років, але справжню сім'ю вона так і не створила. Їй поставили у провину той факт, що вона розповіла одному зі своїх «зайвих» чоловіків про свою подругу, яка бажає з кимось познайомитися. В умовлений час Т. організувала зустріч цих двох людей у себе на квартирі. Слідство підтвердило, що грошей вона за це не отримала, однак її дії все одно розцінені як звідництво. За словами Т., цей випадок був єдиний у її «злочинній біографії». Т. засуджено до сплати штрафу[1]. Як бачимо, тут має місце специфічний альтруїзм, який однак може набувати протиправних форм. До речі, цей випадок є повною протилежністю наведеному вище.

Після аналізу цих двох ситуацій все одно залишається відкритим запитання: що саме робить випадки міжособистісного спілкування у сфері сексуальних відносин суспільно небезпечними й відповідно протиправними, особливо, якщо межа між протиправною і просто аморальною поведінкою нерідко дуже тонка й умовна. На наш погляд, ознаки протиправності певній поведінці у будь-якому випадку створення або утримання місць розпусти і в багатьох випадках звідництва надає наявність генеральної мети – обійти закон, яким забороняється порушувати базові засади моральності у міжособистісному сексуальному спілкуванні (не

[1] Фрагмент бесіди із засудженою Т. (м. Харків, травень 2016 р.).

допускати заохочення розпусти, втягнення осіб у заняття проституцією, запобігати спотворенню образу жінки-матері, чоловіка-батька) [254, с. 211]. У першому наведеному нами випадку це чітко простежується: системність у занятті проституцією у місці розпусти, фактично створення й функціонування такого місця, комерціалізація сексуальних стосунків із метою отримання прибутку і т.д. Хоча при цьому й не можна виключати того факту, що навіть сплачуються обов'язкові податки й платежі від надання нібито суто масажних послуг. Однак у другому аналізованому випадку запитання більшою мірою так й залишається без відповіді. Напевно, якщо йдеться про соціальну патологію в одиничних випадках (розуміється, при відсутності комерціалізації цих стосунків як таких, тобто звідництва за гроші), то є сенс поставити питання про декриміналізацію звідництва для розпусти, передбаченого ч. 1 ст. 302 КК України. Адже лише злоякісність соціальної патології, системність її проявів робить поведінку в цілому протиправною.

За справедливим твердженням О.М. Яковлєва, все, що оточує людину у суспільстві, складається: а) із матеріальних речей, що служать людині під час її соціальної діяльності; б) із груп людей, у взаємодії з якими протікає діяльність людини; в) із «духовних цінностей» – ідей, уявлень, переконань, поглядів, схильностей та інших елементів сучасної індивіду культури, що визначають зміст діяльності людини [287, с. 164]. Духовні цінності людини як результат переломлення пласту суспільної моралі крізь призму психологічних властивостей цієї людини – ще одна компонента складного механізму поведінки, що визначає ступінь можливого відступу від загальноприйнятих стандартів поводження у соціумі.

Розібратися з непростим моральним образом злочинців, чиї діяння пов'язані зі звідництвом та створенням або утриманням місць розпусти, нам допомогли фахівці у галузі психології. На думку психологів Міжнародного гуманітарного центру «Розрада» (м. Київ), моральний портрет цих осіб є неоднозначним. В ієрархії цінностей, вочевидь, превалюють індивідуально-егоїстичні устремління, переконання, погляди, якими зумовлюється зневажливе ставлення до іншої

людини, її прав і законних інтересів. До того ж спостерігається тяжіння до паразитичного існування за рахунок інших людей. Цих правопорушників відрізняє нещирість, скритність і цинізм, не говорячи вже про аморалізм. Вони завжди намагаються підвести під свої дії базу виправдання: в усьому «винні» умови, в яких їм доводиться зараз жити, – відсутність часу для пошуку партнерів, адже життя минає так швидко; необхідність знаходити нові джерела заробітку та реалізовувати себе у комунікативній сфері, що є запорукою життєвого успіху, та ін. Навіть згадують про християнські цінності – допомогу ближньому у виді сприяння улаштувати особисте життя. Водночас вони виявляють жалість (у найгіршому сенсі слова) до тих, кому приходиться жити від зарплати до зарплати зі своїми моральними принципами й установками. Лейтмотивом моралі є таке висловлювання: «А чим звідництво та організовані борделі гірше за гомосексуалізм та зоофілію, що процвітають на Заході ? Все рухається у бік Заходу – і це правильно, принаймні там створені нормальні умови для роботи повій, є кар'єрне зростання (!?)»[1].

На думку психологів, такі висловлювання свідчать про готовність суспільства сприйняти певну модель статевої поведінки. Така тенденція видається небезпечною, оскільки остаточно здатна зруйнувати фундамент християнської етики, слов'янський архетип, основи інституту сім'ї та шлюбу, що виступають ядром людських стосунків. Зруйновану духовність знову не відбудувати, – роблять висновок психологи [50]. При цьому особливу небезпечність представляє організований протиправний бізнес у сфері сексуальних стосунків. Однак не можна забувати й про так званих випадкових учасників сексуального дійства, що користуються головним чином послугами інтернет-звідництва. За влучним висловлюванням Р.Р. Гаріфулліна, «гігантська армія … проституції (вулична, елітна, службова, інтернет-віртуальна тощо) стала соціальним прошарком (масовим явищем) і перетворилася на індустрію, що використовує сучасні інформаційні технології» [50]. Вважаємо, що цей висновок є справедливим й щодо розглядуваної категорії правопорушників, оскільки йдеться про сексуальну сферу відносин

[1] Фрагмент бесіди із Г. (м. Харків, травень 2016 р.).

людей, яка у даному разі, по суті, є проявом «упорядкованої», якщо не організованої, проституції – потреба клієнта (клієнтів) задовольняється звідником, що діє самостійно – спонтанно або систематично, якомога оперативно й з урахуванням певних побажань (місце, час, вік, зовнішній вигляд та фізичні параметри повії, розмір матеріальної винагороди та ін.). На наш погляд, такий вид звідництва є ні чим іншим, як своєрідним явищем інтернет-сутенерства.

Отже, суспільна мораль у позитивному смислі слова (як базові засади суспільства, що дозволяють залишатися йому морально здоровим, цивілізованим, людяним й гуманним, примножувати творчий потенціал соціуму) у таких осіб не засвоюється у повному обсязі внаслідок специфічних потреб, поглядів, устремлінь. Тобто особистісні психологічні риси переломлюють у своєрідний спосіб моральні константи суспільства, лише вибірково дозволяють увібрати усталені стандарти людського спілкування. Внаслідок цього утворюється, хоча й неповторний, але збитковий моральний образ людини. Як підкреслили психологи, у правопорушників, чиї діяння отримали кваліфікацію за ст. 302 КК, існують принаймні троякі стандарти пояснення й ставлення до власної поведінки: по-перше, пояснення мотивації власних дій для себе (так звані істинні причини, істинна мотивація); по-друге, пояснення для тих, хто аналізує їх поведінку (маються на увазі працівники правоохоронної системи, дослідники, рідні та близькі їм особи та ін.); по-третє, пояснення для учасників злочинної події (тобто для осіб, яких зводять або яким надають місце для сексуальних стосунків, повій та ін.). При цьому амплітуда цих пояснень може надто коливатися. Все залежить від тієї мети, яку переслідують правопорушники у конкретний момент, – виправдатися в очах оточуючих, заслужити поблажливості під час призначення покарання, зрозуміти власні потреби і способи їх задоволення тощо.

Цікаве забарвлення у плані аналізу звідництва має така риса, як альтруїзм. Під альтруїзмом тлумачні словники розуміють безкорисливе піклування про благо інших і готовність жертвувати для інших своїми особистими інтересами [84, с. 25; 242, с. 12]. Як бачимо, так званий альтруїзм у звідництві ріднить його з альтруїзмом як цілком схвалюваною рисою людського спілкування (на перший погляд, має

місце нібито тільки бажання допомогти у налагодженні сексуальних стосунків). Однак особливістю цього альтруїзму є те, що у сексуальних стосунках він стає хибним, набуваючи рис відвертої розпусти й аморалізму. Таким чином, два аспекти роблять поведінку певної особи злочинною – *бути альтруїстом у сексі та бажання заробляти на сексуальних стосунках інших осіб*. Отже, й емоційно-вольові риси цих осіб характеризуються змінністю, нестійкістю, з превалюванням навіюваності, нестійкості, швидкоплинності та ін.

Характеризує моральний образ звідників та створювачів (утримувачів) місць розпусти й така риса характеру, як пристосуванство. Воно проявляється як у повсякденному житті, так й під час поводження після викриття злочину. Що стосується повсякденного життя, то особа обирає шлях найменшого опору. Серед осіб, винних у вчиненні злочину, передбаченого ст. 302 КК, чимало тих, хто не працює. Однак своє матеріальне благополуччя (і в цілому життєве благополуччя) вони намагаються покращити за рахунок «легких» грошей, отриманих від потурання людським порокам, або ж стаючи учасником безладних сексуальних стосунків між незнайомими людьми. У ході слідства та судового розгляду такі особи «з легкістю» визнають себе винними, чомусь не відстоюють власну лінію поведінки, не заявляють, наприклад, про необхідність легалізації у країні проституції, погоджуються на компроміс із правоохоронними органами, вочевидь, розраховуючи на поблажливість з боку держави та найближчого оточення; діють «правильно» й у такий спосіб, що є вигідним для них у конкретній ситуації слідчо-судового розгляду справи. Вважаємо, що ці правопорушники є однією із морально-збиткових категорій злочинців у прямому смислі слова. Іншими слова, можна стверджувати, що в цьому випадку маємо справу з найаморальнішою категорією злочинців.

Психологами, до яких ми зверталися під час проведення нашого дослідження, так само зроблено цікаве припущення: злочинці цієї категорії у дитинстві могли піддаватися сексуальному насильству, у тому числі й сімейному. Однак цей факт практично не знайшов підтвердження у межах запропонованого аналізу особи

злочинця. Отже, з'ясування цього факту – майбутнє завдання кримінологічної науки.

Морально-психологічний портрет будь-якого винного був би незавершеним, якщо не проаналізувати і його схильність до зловживання алкогольними напоями або наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами. Інформація про ставлення до алкоголю і наркотиків та частоту їх вживання черпається головним чином із матеріалів кримінальних проваджень. На жаль, подібної інформації виявилося обмаль – лише щодо 8,9 % обстежених осіб у документах містилася така інформація. Однак і в цих випадках йшлося про помірне вживання алкоголю. При цьому ніхто з них не страждав на хронічний алкоголізм. Під час звідництва, що відбувалося у квартирах, саунах, масажних салонах, готелях тощо, 29,8 % винних осіб, у тому числі разом із «клієнтами», вживали алкоголь.

Про вживання особами наркотичних засобів можна зробити висновок лише опосередковано на підставі того, що близько 3 % осіб раніше засуджувалося за незаконний осіб наркотичних засобів. Разом із тим немає інформації, скільки ж із них виявилися споживачами, а не поширювачами цих речовин.

Напевно, для винних, які вчинили злочини, передбачені ст. 302 КК, не є характерним негативне ставлення взагалі до будь-яких суспільних цінностей. Адже серед них чимало тих, хто має власні родини, дітей, роботу. Як вже неодноразово зверталася увага, правопорушники розмірковували і давали власну інтерпретацію таких понять, як любов, допомога, дружба, розкаяння та ін. Але це не виключає, що у багатьох із них відсутня критична оцінка своїх власних вчинків, хоча абсолютна більшість вивчених осіб, судячи з матеріалів кримінальних проваджень, визнали себе винними.

Доповнюють уявлення про винного й відомості щодо його характеристики, що міститься у матеріалах кримінальних проваджень. Така інформація отримана стосовно 17,6 % правопорушників. Як правило, відповідні характеристики надавалися за місцем проживання особи. За своїм змістом всі вони нейтральні, а за формою – достатньо шаблонні. При цьому складається враження, що той факт, що

особа тривалий час не працює, утримує місце розпусти в одному під'їзді з тими, хто надавав характеристику, громадськість взагалі не цікавить.

Така ґрунтовна кримінологічна характеристика особи злочинця, що вчиняє звідництво та створює або утримує місця розпусти, покликана сприяти, по-перше, доведенню існування особливого різновиду правопорушників, діяння яких пов'язані з організацією протиправного надання сексуальних послуг; по-друге, створенню типології зазначених правопорушників; по-третє, поясненню походження цього різновиду злочинних проявів у цілому та виокремленню різних груп чинників існування останніх, зокрема; по-четверте, розробці ефективної стратегії запобігання протиправній поведінці у сфері сексуальних стосунків.

3.3 Кримінологічна характеристика інших учасників протиправних дій, пов'язаних зі звідництвом чи створення або утриманням місць розпусти

Розглядаючи кримінологічні особливості звідництва та створення або утримання місць розпусти, особливу увагу слід приділити іншим, окрім винного, учасникам злочинної події. Адже ця інформація може надати істотну допомогу у розумінні детермінаційного комплексу цих проявів та запобіганні злочинам, передбаченим ст. 302 КК.

Із точки зору взаємодії учасників механізму вчинення розглядуване кримінально каране правопорушення у кримінологічному сенсу є складною дією, оскільки реалізація злочинного умислу винного стає можливою завдяки обов'язкової участі інших осіб, до кола яких принаймні входять: 1) особи, які звертаються до звідників або утримувачів місць розпусти з метою надання їм сексуальних послуг (умовно назвемо цих осіб клієнтами); 2) особи, які готові надати сексуальні послуги (найчастіше повії). Можна припустити, що під категорію «інші учасники» підпадають у деяких випадках лише клієнти. Маються на увазі ті випадки, коли обидва учасника (незалежно один від одного, не будучи знайомими між собою) звертаються до звідника із проханням підшукати їм сексуального партнера. У таких випадках говорять про здійснення звідництва з метою організації

групових сексуальних дій, безладних статевих стосунків поза межами проституції [77, с. 715]. Однак таких ситуацій за матеріалами слідчо-судової практики нами не виявлено. Тому про їх існування ми стверджуємо лише гіпотетично. Частіше трапляються ситуації, про які йдеться, при утриманні місць розпусти, коли «звичайні» сексуальні партнери, навіть добре знайомі між собою, використовують їх час від часу для задоволення своїх сексуальних потреб. Раніше вже зазначалося, що до цих стосунків інколи приєднується й сам злочинець. Отже, особа, яка створила або утримує місце розпусти, одночасно може виступати й у ролі того, хто надає сексуальні послуги. Крім того, у спеціальній літературі справедливо зазначається, що «у притонах для заняття проституцією працюють й ті, хто здійснює розподіл, облік праці повій, технічне обслуговування їх діяльності тощо. Такі особи не утримують місце розпусти, проте без них його функціонування утруднюється або стає неможливим» [184, с. 343]. Але за ступенем близькості цих осіб, власне, до злочинної події вони у контексті нашого дослідження не представляють значного інтересу. Тому головну увагу зосередимо на тих, хто надає сексуальні послуги, та тих, хто їх отримує.

При цьому перше, на чому слід зупинитися, є той факт, що із зовнішнього боку ми маємо справу нібито зі спільною злочинною діяльністю. Проте процесуальні позиції учасників є різними, їх цілі так само різняться. Так, з позиції кримінального процесуального права обидві ці категорії осіб виступають свідками. У рідких випадках, як раніше вже відзначалося, неповнолітні особи, які були залучені до надання сексуальних послуг, визнаються потерпілими. Водночас особи, які надають сексуальні послуги, можуть притягуватися до адміністративної відповідальності за ст. 181-1 КоАП України (Заняття проституцією). Однак це відбувається за межами кримінального провадження. Тому навести відповідні дані, скільки осіб притягувалося до цього виду відповідальності, не уявляється можливим.

Загалом кримінологічна характеристика інших учасників протиправних дій, пов’язаних зі звідництвом чи створенням або утриманням місць розпусти, відтворювалася за результатами обробки інформації, що містилася у матеріалах

кримінальних проваджень та анонімних анкетах опитування осіб, які надають сексуальні послуги. Деякі аспекти проблеми вдалося з'ясувати, використовуючи узагальнені дані анкет, підготовлених для анонімного вивчення громадської думки з приводу проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг.

Отже, надамо кримінологічний аналіз особам, які звертаються до звідників або утримувачів місць розпусти для отримання сексуальних послуг.

За матеріалами кримінальних проваджень три чверті клієнтів звідників або тих, хто звертався за сексуальними послугами у місця розпусти, – чоловіки (73,9 %). Відповідно жінок серед отримувачів цих послуг – 26,1 %. У віковому плані є цікаві спостереження: найчастіше до послуг винних звертаються чоловіки у віці 26-35 років. Їх частка дорівнюється 40,3 %. Що стосується жінок, то найбільш за все звертаються за сексуальними послугами особи у віці 36-45 років. Далі за низхідною вікові групи чоловіків розподілилися у такий спосіб: у віці 36-45 років – 28,5 %; у віці 18-25 років – 16,3 %; у віці 46-55 років – 10,9 %; у віці понад 55 років – 3,6 %; у віці до 18 років – 0,4 %. У свою чергу, групи жінок різного віку (також за низхідною) представлені так: 36-45 років – 44,9 %; 26-35 років – 29,5 %; 18-25 років – 14,1 %; 46-55 років – 9 %; понад 55 років – 2,5 %. Якщо порівнювати вікові групи чоловіків і жінок, то жінки більш старших груп, ніж чоловіків, вдаються до послуг звідників та утримувачів місць розпусти. Вочевидь, це пов'язано з особливостями фізіологічного стану організму – піком жіночої сексуальності, зняттям у певному віці бар'єрів та домінуючих стереотипів сексуального поводження, неможливістю улаштувати особисте життя та ін.

Усі жінки, яким надавалися сексуальні послуги, були громадянками України. Серед чоловіків кожний десятий виявився громадянином іноземної держави (РФ, Туреччини, Грузії, В'єтнаму, КНР, ОАЄ, Лівану та деяких інших країн) (9,1 %).

Стосовно сімейного стану інших учасників протиправних дій, пов'язаних зі звідництвом чи створення або утриманням місць розпусти (клієнтів), необхідно зауважити, що не завжди офіційні документи містили необхідні відомості. Однак аналіз наявної інформації дозволяє констатувати, що серед чоловіків питома вага

тих, хто був офіційно одружений або знаходився у фактичних шлюбних відносинах, дорівнюється 54,7 %. Аналогічний показник серед жінок утричі нижчий та сягає 17,7 %. На противагу від чоловіків, серед жінок чимало розлучених (58,8 %), у той час як серед чоловіків розлученим виявився лише кожний п'ятий (21,3 %). Незаміжніх і нежонатих осіб приблизно порівну – відповідно 24 % чоловіків і 23,5 % жінок. Як бачимо, невлаштованість сімейного життя частіше штовхає осіб до звернення за послугами звідників й утримувачів місць розпусти.

Із приводу роду занять та рівня доходів осіб, що вдаються до послуг звідників та утримувачів місць розпусти, можна зазначити про таке. Нерідко в матеріалах кримінальних проваджень потрібної інформації обмаль: вона обмежується лише вказівкою не те, чи працює особа або ні (причому відомостей про освіту взагалі немає). Так, 60,2 % аналізованих осіб працювали або займалися бізнесом; 6,5 % навчалися. Незначна частина (3,9 %) не працювали у зв'язку із досягненням пенсійного віку, доглядом за дитиною та з інших поважних причин. Вагомою виглядає питома вага непрацюючих осіб (29,4 %). Щодо рівня доходів, то в офіційних документах він взагалі не відбивається. Певне уявлення можна отримати інколи шляхом системного аналізу наявної інформації. Наведемо приклад.

Дві подруги, які обидві займалися дрібним бізнесом, після зустрічі у кафе вирішили зателефонувати чоловіку за указаним у газеті номером для отримання сексуальних послуг. Він запропонував їм надати ці послуги разом зі своїм знайомим на квартирі в одній із жінок, на що останні погодилися. В якості передоплати подруги передали звіднику 100 дол. США. Ще 200 дол. подруги планували передати чоловікам після сексуальних зносин. У такий спосіб ці жінки діяли постійно, хоча кожного разу телефонували новим чоловікам[1]. Напевно, з викладеного можна зробити висновок про непоганий статок осіб, що отримували сексуальні послуги, звертаючись до звідників.

Що стосується факту судимості в осіб, які користувалися послугами звідників або утримувачів місць розпусти, то лише 3,9 % із них на момент звернення за цими послугами мали не зняту або непогашену судимість; ще 1,5 % осіб колись

[1] Архів Комінтернівського районного суду м. Харкова за 2009 р. (Кримінальна справа № 1-388/2009).

засуджувалися, але наслідки судимості на час вчинення злочину були анульовані. Таким чином, відповідна більшість клієнтів (94,6 %) судимості не мала. До речі, за результатами соціологічних досліджень, поведених у Радянському Союзі ще наприкінці 80-х років XX ст., 93 % осіб, що відвідували притони розпусти, раніше були судимими [79, с. 159].

На наш погляд, така зміна ситуації із судимістю означає, що сьогодні основна маса тих, хто звертається за такими послугами, є пересічними правослухняними громадянами. Для них такі звернення, напевно, є звичайною справою. У цьому зв'язку ще раз треба звернути увагу на джерела отримання ними відповідної інформації про надання сексуальних послуг. За матеріалами кримінальних проваджень переважна частина вивчених осіб (61,3 %) звернулася до звідників або утримувачів місць розпусти за номерами контактних телефонів, розміщених у друкованих місцевих ЗМІ (газети, журнали, листівки, дайджести тощо). Другим за частотою використання інформаційним джерелом є сервіси мережі Інтернету (маються на увазі різні сайти знайомств, надання послуг (так звані електронні газети), «спливаючі» банери, що з'являються при вході на деякі, не пов'язані зі знайомствами, сайти, електронні листи тощо) (28,7 %). Далі за частотою йде отримання інформації про ці послуги від друзів, знайомих, навіть сторонніх людей (5,7 %); отримання інформації в інший спосіб (4,3 %). Для порівняння наведемо й результати анкетування серед пересічних громадян. У цілому відмітимо, що вони релевантні вищенаведеним результатам. Отже, 55,4 % респондентів отримували необхідну інформацію із друкованих ЗМІ; 34,7 % – з Інтернет-простору; 5,8 % – від інших людей; 4,1 % – у будь-який інший спосіб. В якості аргументу з приводу «нормальності» таких шляхів пошуку сексуальних партнерів наведемо думку однієї з респонденток анонімного анкетування: «…таке налагодження стосунків навіть у кінострічках є нерідкістю. Пригадати хоча б відому кінострічку радянських часів «Самотнім надається гуртожиток». А у той час поганому вітчизняне кіно не навчало. Значить, нічого засуджуваного, а тим більше кримінального, в цьому способі сексуального спілкування немає…».

Щодо морального образу осіб, які звертаються до звідників та утримувачів місць розпусти, то, вважаємо, що не можна підходити до всіх них однаково, надаючи перевагу висвітленню лише негативних рис. З одного боку, дійсно, чимало з них, маючи сім'ї, зраджують своїм партнерам, але, з другого боку, у сучасному світі такі вчинки перестають бути чимось виключно негативним, адже людина може бути законослухняною – турбуватися про родину, мати роботу, сплачувати податки, проявляти себе у різних сферах соціального життя з позитивного боку тощо. Єдине, що може більш-менш рельєфно охарактеризувати портрет клієнтів, – ставлення до вживання спиртних напоїв. Отже, додатково розкрити особисті властивості осіб, що звертаються до звідників або утримувачів місць розпусти, може така характеристика, як їх ставлення до алкоголю. Принаймні, за матеріалами кримінальних проваджень установлено, що 23,8 % клієнтів, спілкуючись або з тими особами, які надавали їм сексуальні послуги, або безпосередньо зі злочинцями, вживали алкоголь.

Ще однією стороною злочинної події є особи, які надають сексуальні послуги. Вони, як вже неодноразово зазначалося вище, не є винними особами у розумінні кримінального права. Ці особи згідно із положеннями кримінального процесу виступають свідками або навіть потерпілими (якщо йдеться про залучення неповнолітньої особи). Ще раз підкреслимо, що у деяких випадках вони ставали суб'єктами адміністративної відповідальності внаслідок їх притягнення до адміністративної відповідальності за заняття проституцією (хоча такі адміністративні справи відкривалися окремо від кримінального провадження). На жаль, точних даних із цього приводу отримати не вдалося. До речі, винні зазвичай називають таких осіб «штатом» (за аналогією зі штатом працівників у структурах офіційних установ, підприємств та організацій).

Традиційно сексуальні послуги надають жінки (88,3 %), хоча й чоловічий склад цих осіб виявляється достатньо значним. Так, сьогодні серед тих, хто надає сексуальні послуги, виходячи з узагальнення отриманих результатів, кожна десята особа – чоловік (11,7 %). Вважаємо, що це є тривожною тенденцію, що свідчить про утрату у суспільстві чоловіками своїх позицій – бути самодостатніми,

відповідальними за долю близьких людей, у тому числі жінок, такими, що виконують важкі види праці, не говорячи вже про життєву силу, мужність, самостійність, і т. ін.

Найчастіше контактують зі звідниками, утримувачами місць розпусти особи віком 18-25 років. Саме на них припадає 80 % тих, до яких, у свою чергу, звертаються винні за наданням третім особам сексуальних послуг. Кожен сьомий надавач таких послуг (13,9 %) – особи у віці від 26 до 35 років; у віці від 36 до 45 років – кожен двадцятий (4,8 %). Значно менше осіб, які надавали сексуальні послуги третім особам, серед тих, чий вік дорівнювався 46-55 рокам (0,8 %); ще меншою є питома вага осіб у віці до 18 років (0,5 %). І зовсім немає тих, хто надавав сексуальні послуги у віці понад 55 років.

Проведеним дослідженням установлено, що сьогодні не лише громадяни України, а й громадяни інших держав надають сексуальні послуги. Так, громадянами інших держав виявилися 8,3 % зазначених осіб. За соціальним становищем це найчастіше іноземні студенти або молоді спеціалісти – вихідці із країн Азії та Африки.

Крім того, останнім часом великою проблемою стає проблема злочинності вимушено переміщених осіб. У контексті нашого дослідження ми звернули увагу на місце колишнього проживання осіб, що організовують надання сексуальних послуг. Виявлено, що вони могли мати постійну прописку у Луганській та Донецькій областях, а також в Автономній Республіці Крим. Ще певна кількість осіб були уродженцями цих регіонів.

У плані розуміння морально-психологічного образу осіб, які надають послуги, важливим видається й аналіз їх сімейного стану. Дослідженням установлено, що більше за все серед таких осіб незаміжніх або нежонатих. На їх частку припадає 46,9 % від усієї кількості вивчених осіб. Далі за величиною представницьких груп йдуть розлучені жінки та чоловіки (32,8 %). Перебувала у шлюбі (зареєстрованому або цивільному) кожна десята особа (10,7 %). Вдівцями виявилися 1,1 % осіб. Стосовно 8,5 % відповідної інформації отримати не вдалося. Як бачимо, перепоною на шляху ведення розпусного способу життя є наявність власної родини.

Доповнює образ надавачів сексуальних послуг й така соціально-демографічна характеристика, як наявність роботи або навчання у навчальних закладах. Рекордсменами за частотою поширеності цієї ознаки, вірніше, її відсутності у відповідній характеристиці особи є ті, хто офіційно не працюють. Їх питома вага складає 77,9 %. Деякі із цих осіб навіть вважали, що їх праця пов'язана зі сферою послуг: їх робота полягає у задоволенні сексуальних потреб клієнтів. При цьому лише 10,1 % офіційно працювали. В основному це були некваліфіковані види робіт (реалізатори на ринках, вахтери, вантажники, розповсюджувачі листівок та ін.), хоча зустрічалися й медики, фармацевти (особливо серед іноземних фахівців, що проходять навчання або підвищення професійної кваліфікації в Україні). До останньої за фахом групи можна додати й деяких студентів, яких в цілому серед вивчених нами осіб виявилося 3,2 %. Із поважних причин не працювали 4,8 % осіб (відпустки у зв'язку із доглядом за дитиною). Стосовно 4,0 % надавачів сексуальних послуг відповідної інформації отримати не вдалося.

Серед кримінально-правових ознак у структурі особи тих, що надають сексуальні послуги, показовою є судимість або відсутність такої. Дослідження зазначених осіб виявило, що лише 4,3 % мали судимість; у 1,9 % осіб на момент проведення попереднього розслідування судимість була знята або погашена. Таким чином, несудимими виявилася більшість осіб, про яких йдеться (93,8 %). Із матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано, що цими особами переважно вчинювалися злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, злочини проти власності, а так само проти громадського порядку або моральності.

Щодо морального обліку осіб, що надають послуги, то він нічим принципово не відрізняється від відповідної характеристики злочинців. Як й переважна більшість злочинців ці особи керуються корисливою мотивацією. Чимало з них займалися проституцією вже тривалий час. Але нерідко такі особи залучалися до проституції безпосередньо звідниками або створювачами (утримувачами) місць розпусти. Наведемо приклад із практики.

Гр-ка А., маючи намір на здійснення звідництва для розпусти і переслідуючи при цьому мету наживи, із березня по травень 2014 р. у квартирі, де вона проживала, створила й утримувала місце розпусти для надання послуг інтимного характеру. Для цього з метою підшукання клієнтів А. розмістила два оголошення в місцевій газеті. Одно з них – про здійснення тайського масажу, а друге – про набір працівниць для тайського масажу, вказавши номер мобільного телефону. На пропозицію у газеті попрацювати масажистками відкликнулося одразу шість дівчин. Для співбесіди Б. зустрічалася з останніми у квартирі. В особистій бесіді Б. розповідала майбутнім працівницям, що масаж робиться в голому виді. До цього ж клієнту треба надавати сексуальні послуги, якщо останній забажає. Від цього ціна послуги лише збільшуватиметься. «Роботодавець» не цікавився, чи є у дівчин медична освіта і практика масажу або ні. Всі дівчини погодилися на таку пропозицію, хоча раніше, за їх свідченням, вони не займалися проституцією[1]. Тобто дебют цих осіб як повій відбувався безпосередньо у місці розпусти.

Цікаво, що звідники нерідко самі знаходили осіб, готових для розпусти (на сайтах знайомств, у газетах; інколи зверталися до своїх знайомих). Що стосується створювачів або утримував місць розпусти, то в цих випадках ініціаторами установлення контактів виступали «працівники». До того ж на такі місця, як правило, орієнтуються особи, що професійно займаються проституцією, а так само сутенери: клієнтів вони запрошують безпосередньо у місця розпусти.

Щодо ставлення до алкоголю осіб, які надавали сексуальні послуги, відмітимо, що за матеріалами кримінальних проваджень 32 % із них вживали з клієнтами або(та) звідниками, утримувачами місць розпусти ці напої під час надання відповідних послуг.

У цілому можна зробити висновок, що морально-психологічний портрет злочинців, які вчинили злочини, передбачені ст. 302 КК, є схожим принаймні з портретом осіб, які надають сексуальні послуги. В абсолютній більшості випадків усіх цих осіб поєднує корислива мотивації, зневажливе ставлення до моральних засад суспільства і культури сексуальних відносин. Дещо іншим виглядає

[1] Архів Київського районного суду м. Харкова за 2014 р. (Кримінальна справа № 640/778/12).

морально-психологічний портрет так званих клієнтів, де, як видається, домінуючою є сексуальний потреба.

3.4 Типологія особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти і займається звідництвом

Ще одним важливим аспектом у прирощенні наукового знання стосовно особи будь-якого злочинця, у тому числі й особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти і що займається звідництвом, є спроба типологізувати досліджуваних злочинців. Шляхом виявлення в характеристиці загальної маси злочинців такого начала, що поєднує, можна розгледіти те особливе, що свідчить про багатогранність будь-яких проявів об'єктивного світу, оточуючої нас дійсності [58, с. 156]. Водночас при всій різноманітності індивідуальних ознак й особливостей конкретних злочинців усім їм або принаймні більшості з них притаманні будь-які схожі риси, що дозволяють виділити більш-менш одноманітні групи осіб. Тому має рацію Ю.М. Антонян, який відмітив, що, з одного боку, всі особи, які вчинили злочини, відрізняються один від одного за демографічними, правовими, психологічними та іншими ознаками, а з другого – вони за тими самими ознаками схожі між собою, утворюють стійкі групи; це викликає необхідність класифікації й типології злочинців [16, с. 90].

Протягом уже тривалого часу уявлення про засади, принципи та призначення типології у кримінологічній науці та теорії статистики, положення якої широко використовуються у дослідженнях із кримінології, залишаються фактично незмінними. П'ятдесят років тому дослідник у галузі теорії статистики В.С. Немчинов писав, що сутність типології полягає в тому, що вона дозволяє диференціювати складні явища, дає можливість виділити більш-менш однорідні одиниці та відібрати індивідуальні величини одного й того самого виду [168, с. 361]. Спеціаліст у галузі кримінології К.Є. Ігошев на початку 70-х років XX ст. відмічав, що типове в особі злочинця … можна представити у вигляді найбільш ймовірної для суспільно небезпечної особи системи особливостей, духовного світу, форм їх прояву у протиправних вчинках і діях, а так само чинників, що формують

ці особливості [101, с. 11]. Свій внесок у розвиток уявлень про типології зробили й представники інших наук. Наприклад, на думку відомого соціолога В.О. Ядова, типологія – це пошук усталених сполучень властивостей соціальних об'єктів (або явищ), що розглядаються в кількох вимірах одночасно» [286, с. 187]. У відносно новій кримінологічній літературі зазначається, що проведення типології злочинців має важливе науково-практичне значення, оскільки дозволяє судити про дійсні причини злочинної поведінки, здійснювати кримінологічні прогнози, справляти пенітенціарний вплив на засуджених, розробляти конкретні попереджувальні заходи [61, с. 177]. Напевно, ці вислови можна віднести до канонічних положень теорії типології злочинців.

Видається, що першою вдалою спробою класифікувати явище проституції та відповідно проституток здійснив Ч. Ломброзо у своїй знаменитій праці «Жінка злочинниця та проститутка», виданій у 1893 р. Він, зокрема, розрізнював проституцію громадянську, гостинну, релігійну, юридичну та явище поліандрії [147]. Однак щодо сутенерів, на жаль, ученим не наведено будь-якої класифікації. Не ставилося подібне завдання й у подальші часи. Тому дотепер не існує будь-якого поділу на певні види (типи, класи, категорії) ані сутенерів, ані звідників та створювачів і утримувачів місць розпусти.

Роблячи спробу провести типологію злочинців, які вчинили звідництво або створили чи утримували місця розпусти, насамперед треба сказати, що їх первинний поділ на певні види закладено вже у нормі кримінального закону, в якій передбачено кримінальну відповідальність за такі дії. Так, залежно від конкретних форм організації надання сексуальних послуг, передбачених ст. 302 КК, можна виокремити осіб, які: 1) вчиняють звідництво; 2) створюють та (або) утримують місця розпусти; 3) вдаються до вчинення як першої, так і другої форми організації надання послуг у сексуальній сфері. При цьому більш суспільно небезпечними виявляються ті особи, в діях яких спостерігається поєднання обох форм злочинних діянь, або так звана полідіяльність. Проте в цьому випадку враховується лише особливості об'єктивної сторони складу злочину. Крім того, йдеться про класифікацію злочинців, в основі якої покладається поділ цього класу об'єктів за

будь-якою однією атрибутивною ознакою. Безсумнівно, користь такого поділу очевидна, але він дає лише первинні, вельми поверхневі уявлення про природу явища. Отже, набагато ціннішим є поглиблене вникання у проблему, що забезпечується за допомогою такого методу пізнання, як типологія, під якою розуміється розподіл явищ на окремі елементи за найбільш істотними критеріями та виділення відмінностей між ними [126, с. 98]. Тому завдання типології, на відміну від класифікації, дещо в іншому – зафіксувати те головне, без чого немає й не може бути особи злочинця, розкрити внутрішні, стійкі зв'язки між істотними ознаками і тим самим посприяти виявленню закономірностей, властивих злочинцеві як типу [101, с. 55].

На наш погляд, істотним критерієм, що дозволяє типологізувати особу злочинця, діяння якого пов'язані зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти, виступає саме мотивація злочинних дій, яка, по-перше, пояснює похідні спонукальні чинники певної поведінки (образно кажучи, причини «на виході»), а, по-друге, визначає спрямованість дій особи на конкретну сферу людських стосунків й особливості її діяльності у цій сфері (тобто обрання злочинцем цілком визначеної сфери реалізації власної протиправної активності)[1]. У цьому зв'язку невипадково у спеціальній літературі зазначається, що мотивація є системою спонукань, які породжують активність особи і визначають її спрямованість [18, с. 186]; внутрішньою рушійною силою поведінки [62, с. 171]; співвідношенням внутрішніх умов із зовнішніми (співвідношенням потреби з її об'єктом) [214, с. 382].

Висловлене дозволяє стверджувати, що під час типології розглядуваних злочинців до уваги, у першу чергу, треба брати ті властивості й риси, що зумовлюють неповторність мотивації (ознаки-причини), внаслідок якої дії винної особи, що проявляються в об'єктивній дійсності, набуваючи протиправного характеру, націлені на втручання у нормальний (з позиції пануючої моралі) стан сексуальних стосунків (ознака-прояв). Причому у межах одного типу повинні бути однорідними ознаки-прояви та ознаки-причини; вони мають відображати визначені

[1] *Примітка*. Видається, що останній аспект можна визначити як сферу цілепокладання, хоча в це поняття В.Є. Ігошев вкладав дещо інший зміст. Див.: [101, с. 92-94].

динамічні закономірності, детермінаційні лінії, зафіксовані у кримінологічних дослідженнях [119, с. 298]. У цілому підтвердження запропонованого бачення проблеми ми знайшли, зокрема, у науковій спадщині видатного кримінолога сучасності Н.Ф. Кузнєцової: «Оскільки мотивація злочину одночасно належить особі та діяльності, типологія особи, вивчення якої отримало останнім часом плідного розвитку, лежить в основі класифікації криміногенної мотивації» [131, с. 806].

Отже, почнемо проведення типології, аналізуючи можливі види мотивації злочинних дій осіб, що отримали кваліфікацію за ст. 302 КК.

Проведене емпіричне дослідження дозволило встановити, що двома провідними різновидами мотивації злочинців, що займаються звідництвом або створюють чи утримують місця розпусти, є користь і альтруїзм. Тому двома основними типами цих злочинців є корисливий і альтруїстичний. Звісно ж, назви цих типів є доволі умовними і «спрацьовують» лише у межах родового типу злочинця, діяння якого пов'язані з порушенням громадського порядку або моральності. Так, людську користь можна реалізувати різними шляхами – заробити, вчинити протиправне діяння (крадіжку, шахрайство, убивство з корисливих мотивів тощо) або набути гроші іншим нечесним способом. Однак у даному разів нас цікавить користь у поєднанні з особливою сферою свого прояву – сексуальною сферою людських стосунків. Точно у такий самий спосіб чимало злочинів можуть вчинятися з альтруїстичних спонукань. Проте проведене дослідження обмежується особливою сферою прояву злочинних спонукань людей. Тому будемо вважати, що запропоновані назви є достатньо точними стосовно типів розглядуваних злочинців.

Корисливий тип звідника та створювача або утримувача місць розпусти. Сутність цього типу злочинця достатньо точно передається словами відомого фахівця в галузі загальної, соціальної та юридичної психології М.І. Єнікєєва: «основною психологічною особливістю корисливих злочинців є деформація їх потребнісної сфери – утилітарні потреби блокують потреби вищих рівнів, у поведінці особи домінують гіпертрофовані корисливі спонукання, задоволення яких неможливо правомірними способами» [83, с. 304]. Справедливості ради треба

уточнити, що, висловлюючись у такий спосіб, автор мав на увазі насамперед крадіїв. Проте нами вище вже наголошувалося, що й серед злочинців, що вчиняють злочини проти громадського порядку та моральності, буде цілком логічним за загальною корисливою спрямованістю винного, що відіграє роль системоутворюючого внутрішнього чинника поведінки останньої, виділяти тип корисливого звідника та створювача або утримувача місць розпусти. Адже корисливий мотив складає підгрунття абсолютної більшості злочинів, передбачених ст. 302 КК.

Бажання особи задовольнити власні корисливі потреби, не розглядаючи зусилля із пошуку легальної праці як можливий шлях, у поєднанні з пороками правосвідомості, совісті, безсоромністю та елементарною аморальністю у широкому смислі слова призводить до розвитку «магістральної риси», навіть способу життя, – соціального паразитизму й обрання специфічної сфери, кримінальна активність в якій надаватиме прибуток. Злочинці розглядуваного типу, як правило, офіційно не працюють, хоча й мають достатній для цього освітній рівень. Пошуками роботи звичайно не переймаються. Нерідко мають негативний сімейний досвід та не розглядають шлюб як пріоритетний міцний соціальний інститут. Сексуальну сферу інших людей розглядають як джерело власного збагачення. Апелюють до базових (у даному разі сексуальних) прагнень людей як до таких, що взагалі у теперішній час не мають будь-яких моральних обмежень і заборон. Унаслідок цього поверхово й зневажливо ставляться до високих почуттів людей, вважаючи це надуманим і зайвим рудиментом, своєрідним атавізмом, який лише заважає нормальному ритму сучасного життя.

Вважаємо за можливе висловлене проілюструвати фрагментами поглибленого монографічного інтерв'ю із приватним підприємцем В., яке відбулося за умов суворої анонімності вже після проведення основного етапу вивчення особи злочинця і яке дозволило скорегувати власні спостереження й висновки дослідника.

Підприємець В., людина вже зрілого віку, легальний бізнес якого є багатопрофільним і багатомільйонним, жодного разу не був засуджений, хоча час від часу, за його словами, потрапляв до поля зору правоохоронних органів у

зв’язку зі своїм попутнім заняттям – організацією протиправного надання сексуальних послуг. Одразу зауважимо, що не дивлячись на відсутність у В. судимості, все одне отриману інформацію можна використати для пояснення особи корисливого злочинця, екстраполював деякі спостереження на цю категорію злочинців. Можливість такої екстраполяції пояснюється й тим, що у даному разі протиправні діяння залишаються поки що латентним, а тому, врешті-решт, не виключена ймовірність їх викриття.

Організацією протиправного надання сексуальних послуг В. почав займатися ще на початку 90-х років, використовуючи власну малогабаритну квартиру, хоча справедливості заради слід зазначити, що він одночасно намагався освоїти й цілком легальні види бізнесу. У протиправному бізнесі орієнтувався на надання жінками, що «працювали» на нього, сексуальних послуг для заможних іноземців. Працював головним чином сам на себе. Причиною звернення у ті роки до незаконної діяльності стала неможливість заробити пристойні гроші, які б задовольняли, за якого словами, елементарному рівню життя, чесною працею. Вже тоді, в умовах економічної трансформації суспільства, цей бізнес приносив непоганий прибуток.

Потім, як каже В., у середині 90-х настали скрутні часи – підвищилася конкуренція, посилилися «правила» ведення цього бізнесу – частину прибутку обов’язково треба було віддавати «даху» із правоохоронних органів та бандитам. До того ж сусіди не рідко стали заважати «нормальній роботі» та ін. Прийшлося переносити бізнес до більш безпечних приміщень – у котеджі, окремі домоволодіння, напрацьовувати необхідні зв’язки з міліцією та кримінальними структурами, а це, у свою чергу, потребувало нових немалих капіталовкладень. Прибуток від легального бізнесу іноді увесь уходив на організацію безпеки утримання місць розпусти й «штату» повій. Однак той прибуток, що залишався, В. вкладав у законну комерційну діяльність.

Зараз В. ставиться до цього не лише як до свого бізнесу-хобі, який відверто йому подобається, а й як до можливості установлення потрібних контактів, що дозволяють успішно вести легальний бізнес. У теперішній час, за його словами, утримання місць розпусти в Україні процвітає. Він «спеціалізується» на наданні

сексуальних послуг партнерам по бізнесу – турецьким громадянам, що відвідують нашу країну. «В основному обслуговую секстури», – іронічно каже В.

Зауважимо, що психологія цієї людини дуже «важка». Підприємець розлучений, негативно ставиться до інституту шлюбу як такого, вважаючи жінок продажними й нікчемними. Навіть про власну доньку висловлюється у неналежному тоні. Людські взаємини у сексуальній сфері взагалі не цінує. Стверджує, що він є таким собі «продавцем щастя» як відомий у сфері творчої і бізнесової еліти російський звідник – володілець агентства V.I.P. знайомств П. Лістерман. При цьому має рацію зауваження В. щодо того, що доки існує попит на сексуальні послуги, доти існуватиме й пропозиція[1]. Як бачимо, під конкретні протиправні дії цією людиною підведені певні життєві спостереження і відповідна філософія, з якою важко сперечатися. Таким розумінням власних дій характеризуються практично всі представники розглядуваного типу злочинців. І якщо у цьому конкретному випадку корисливість підприємця В. у сфері організації протиправного надання сексуальних послуг лише один із проявів корисливості як такої, оскільки остання задовольняється й за допомогою інших видів цілком легальної діяльності, то в інших осіб, що належать до цієї типологічної групи, ця риси є домінуючою й очевидною. Вона утворюється внаслідок, з одного боку, природного прагнення людини отримувати від життя необхідні комфортні умови існування, а з другого – невисоких моральних якостей, що роблять людину вкрай безпринципною в обранні шляхів задоволення власних корисливих прагнень. Отже, відсутність засобів для існування та можливості їх отримання у потрібній кількості, а головне, невміння задовольнятися меншим, небажання наполегливо шукати вихід із ситуації, підштовхує людину у даному разі до обрання специфічної сфери протиправної діяльності.

Серед соціально значущих рис та якостей корисливого типу звідника та створювача або утримувача місць розпусти слід виділити такі характерні з них, як, зокрема, соціальний паразитизм на природних потребах інших осіб, сексуальна розбещеність, інші негативістські риси, такі як пристосуванство, егоїзм,

[1] За матеріалами бесіди в підприємцем В. (м. Харків, липень 2016 р.).

непорядність, заздрість, дратівливість, цинізм та ін. При цьому винні можуть проявляти й певні організаторські здібності (особливо під час організації та утримання місць розпусти), які дозволяли б їм непогано пристосовуватися до сучасних умов життя у плані отриманні цілком легального прибутку. Разом із тим спостерігається наполегливість у продовженні заняття саме протиправною діяльністю, бажання вкладатися в неї як у певного роду бізнес. Це свідчить про стійку корисливу мотивацію. Звісно ж, у судовій практиці є як випадки багатоепізодних кримінальних проваджень, так і випадки з одним злочинним епізодом. Але проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що якщо винного не викривають одразу, то він займатиметься цим промислом тривалий час. Так, ми вже зауважували, що опитуванням деяких винних установлено, що, окрім викритого епізоду, в їх злочинній діяльності мали місце й інші факти звідництва чи утримання місць розпусти. Серед злочинців цього типу (головним чином йдеться про жінок) чимало тих, які у минулому самі займалися проституцією або принаймні вдавалися до безладних статевих контактів.

Вище нами висловлювалася ідея урахування під час типології особи злочинця мотиваційної тріади «нажива – бажання влаштувати власне особисте життя або особисте життя будь-кого – бажання задовольнити власні сексуальні потреби». Аналізуючи два останні елементи цієї тріади, слід відмітити, що злочинці розглядуваного типу не ставлять перед собою мети облаштування чийогось особистого життя – власного або іншої людини. До того ж сексуальний аспект мотивації, тобто задоволення власних інтимних потреб, як правило, не є домінуючим, хоча, безумовно, є випадки, коли злочинець ставав ще одним учасником сексуальних зносин зведених осіб, і практика це підтверджує.

Виправлення таких винних є малоймовірним, оскільки застосовані покарання мають незначний каральний і запобіжний ефект, не говорячи вже про виховний ефект. Єдине, про що можна стверджувати, у подальшому їх діяльність набуватиме глибоко латентного характеру.

Примітивно-альтруїстичний тип звідника та створювача або утримувача місць розпусти. Розкриваючи сутність наведеного типу злочинця, одразу зробимо

застереження, що жодного з них ми не зустріли серед тих осіб, що створювали або утримували місця розпусти. І цьому є пояснення. Справа в тому, що тривале й «успішне» функціонування місць розпусти потребує певних вкладень. При цьому вкладення потрібні не лише на початковому етапі їх створення, а й у подальшому для утримання подібних місць. До того ж прибуток, що отримується від експлуатації місць розпусти, злочинцями використовується й для інших цілей – власного утримання та утримання їх рідних та близьких, вкладення у легальний бізнес тощо. Отже, отримання прибутку є головною метою створення й утримання місць розпусти, що свідчить про те, що у подібних випадках завжди приходиться мати справу з корисливим типом злочинця. Водночас це означає, що примітивно-альтруїстичний тип обмежується тільки випадками звідництва (ще раз підкреслюємо, що ми виходимо з аналізу судової практики). Таким чином, головну увагу зосередимо на психологічному портреті звідників, що не отримують за власні дії будь-яких матеріальних благ і переваг.

Назва, що вживається для позначення аналізованого типу злочинця, є складним прикметником. Він складається з таких змістовних лексем, як «примітивність» та «альтруїзм». Почнемо з кінця. Що означає альтруїзм ? Вище ми вже визначали про альтруїзм як про цілком схвалювану якісь людини, що відбивається у готовності поступатися власними інтересами заради блага й інтересів інших осіб. Але чому альтруїзм у даному разі слід розцінювати як примітивний ? Видається, що альтруїзм в істинному смислі слова як, безумовно, високе почуття, з позитивним відтінком протистоїть такому собі приземленому, хибно зрозумілому почуттю безкорисливості, свого роду самовідданості сумнівним благам окремою особи, що йде урозріз з інтересами суспільства. Отже, нібито й не йдеться про будь-яку матеріальну вигоду, але прояв такого альтруїзму шкодить суспільному балансу у сфері моральних засад, істинних почуттів любові, турботи тощо, не приносить користь у розвиток відповідних суспільних відносин, що ґрунтуються на індивідуальному виборі, підході, повазі, взаєморозумінні, теплоті, турботі, симпатії та ін. Саме із цих причин альтруїзм набуває примітивного, хибного забарвлення.

Кримінологічний портрет цих злочинців, на перший погляд, є схожім із багатьма пересічними громадянами: освітній ценз є ані нижчим, ані вищим за освітній ценз у середньому по країні; у них існують певні складнощі в отриманні роботи, що непогано сплачувалася б (лише п'ята частина з них мала офіційну роботу або принаймні стабільний прибуток); абсолютна більшість винних (близько 90 %) не заміжні і не одружені; переважно молодого віку; можуть вживати спиртні напої – від помірного вживання до зловживання ними. До речі, серед правопорушників переважають жінки. Під час бесід із деякими правопорушниками (тими, що відважилися піти на контакт із дослідницею на її прохання) складалося враження про відверте глупство співрозмовниць, апатичність та невміння розпоряджуватися власним часом, здібностями, життям у цілому. Вони вирізняються в цілому низькими, примітивними почуттями і роздумами, відсутністю будь-якої чіткої життєвої перспективи, планів на майбутнє, окрім розпливчастих бажань відвідати курорт, придбати автомобіль, іншу коштовну річ і т.п. Однак такий феномен сучасних бажань, на наш погляд, нічим кардинально не відрізняється від уявлень про життя загальної маси української молоді та людей зрілого віку. Головний принцип життя таких осіб – жити буденними потребами без будь-яких зобов'язань.

Психологічний портрет примітивно-альтруїстичного типу звідника доповнюється тим, що «живе» спілкування з іншими людьми аналізовані злочинці замінюють віртуальним спілкуванням в Інтернеті. Саме цей інформаційний ресурс максимально спростив пошук охочих до випадкових сексуальних зв'язків. Цікаво, що один з опитаних респондентів навіть зазначив, що ідею інтернет-звідництва йому підскакав відомий зарубіжний фільм.

Злочинна діяльність звідників розглядуваного типу за аналізом матеріалів кримінальних проваджень, як правило, була представлена одним, рідко кількома епізодами. Проте це не свідчить, що одним епізодом їх діяння й обмежувалося. Навпаки, для цієї діяльності є характерним найбільший ступінь латентності. Іноді трапляються випадки, коли й самі винні беруть участь у сексуальних стосунках зведених осіб, що переростають у груповий секс. Тут, звісно ж, можна говорити про

певну вигоду для винного, але не матеріального, а особистого характеру. Можна припустити, що альтруїзм злочинців у сексуальній сфері зумовлюється бажанням сподобатися комусь зі зведених осіб, знайти собі пару, користуватися «повагою» у найближчому оточенні, заробити імідж вдалої «свахи» та ін. Напевно, мотиваційним стимулом подібних дій може виступати банальна цікавість. Так само можна зробити припущення, що подібна мотивація зумовлюється наявністю у винних певних статевих перверсій (наприклад, вуайєрізму, німфоманії, сатиризму, проміскуїтету та ін.). Проте підтвердити своє припущення офіційними документами (наприклад, висновками судових експертиз) нам не вдалося. Більш однозначно із цього приводу висловлюються співробітники правоохоронних органів. За їх свідченнями, серед подібних злочинців чимало прихованих збоченців.

Визначальною рисою примітивно-альтруїстичного типу звідника є те, що всі ці злочинці, вдаючись до альтруїстичних дій примітивного характеру, сповідують так звану пермісивну статеву мораль, під якою розуміється сексуальна терпимість [112]. Здається, що така терпимість є нічим іншим, як проявом розпусти, непорядності, безсоромності, свідченням елементарної статевої неосвіченості та відсутності серйозного ставлення до моральних почуттів, що пов’язані із сексуальною сферою життя людини.

Розглядуваний тип звідників характеризується відсутністю спеціального рецидиву. Судимість отримана одного разу за звідництво стає відчутним уроком для них у майбутньому. Звісно, це не виключатиме можливості вчинення ними у подальшому будь-яких інших злочинів, але ж попереднього звідництва без мети наживи нами за матеріалами кримінальних проваджень не зафіксовано.

На завершення типології особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, необхідно підкреслити, що вона має неабияке значення насамперед для розв’язання питання щодо декриміналізації звідництва, що вчиняється без мети наживи та інших обставин, що обтяжують покарання. Водночас цінність такого розподілу зумовлюється отриманням більш чіткого уявлення про перспективи виправлення таких злочинців, а отже, про варіативні

шляхи запобігання злочинним діянням, передбаченим не лише ст. 302, а й ст. 303 КК України.

3.5 Особливості детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом

У процесі дослідження протиправних діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, ми підійшли до найскладнішого завдання кримінологічної науки – з'ясування причин їх вчинення. Як відомо, категорія причинності є основною категорією детермінації, яка, у свою чергу, виступає одним із різновидів універсального зв'язку явищ [132, с. 7-8]. Видається, що у контексті кримінологічного дослідження слід намагатися уникати зайвої теоретизації у викладенні питань, пов'язаних із походженням злочинності. Дійсно, за ступенем та силою замовлення певного явища або процесу існує різниця між такими видами детермінації, як причинність, кореляція, функціональна залежність, зв'язок станів, системно-структурний зв'язок та ін., однак у кримінології й дотепер так і не домовилися про єдність операційного інструментарію, що вживається при аналізі походження злочинності в цілому та певного виду злочинності, зокрема. Тому, розкриваючи причини виникнення й існування звідництва або створення чи утримання місць розпусти, будемо походити з відомої умовності існуючих термінів (детермінанти, причини, чинники, фактори тощо) та вживати їх як однопорядкові, іноді надаючи їм значення сукупного чинника. До того ж, як справедливо підкреслив багато років тому І.І. Карпець, злочини (як і злочинність у цілому) мають своєю причиною, не одну будь-яку обставину, а їх сукупність [108, с. 55]. Уже за наших часів стверджується, що в останні роки міцніє орієнтація на постмодерністське бачення світу, що виключає методологічний монізм і уніфікований образ досліджуваної реальності [219, с. 14].

Завдання аналізу й розкриття механізму породження протиправної поведінки з боку окремих членів суспільства поряд із двома другими (виміром і установленням істинних параметрів поширення певних негативних явищ та

створенням системи ефективного запобігання останнім) складає сутність сучасної науки кримінології як такої та визначає її призначення у соціумі загалом. У зв'язку із цим недаремно наголошується Ю.М. Антоняном на тому, що проблема причин злочинності у кримінології є ключовою, оскільки визначає науковий зміст кримінологічної теорії та її практичну спрямованість [17, с. 147]. До того ж, як справедливо відзначається в юридичній літературі, проблеми криміногенної детермінації традиційно займають блок найбільш теоретично насичених та фактологічно швидкозмінних складових структури предмета кримінології [176, с. 328]. Урешті-решт, у методологічному плані виявлення детермінант, що призводять до протиправної поведінки осіб, зокрема, у сфері сексуальних стосунків, видається важливим не лише для визначення комплексу ефективних заходів запобігання й протидії цим фактам, а й для установлення теперішніх тенденцій, що намітилися у суспільстві стосовно підходів у розумінні сексуальної свободи людини, відповідного виховання, культури та ін. Тому й під час нашого дослідження видається обґрунтованою спроба побудувати відповідний пояснювальний каркас явища звідництва та створення або утримання місць розпусти. До того ж у ході вивчення діянь, передбачених ст. 302 КК, поставлено завдання не лише просто перерахувати детермінанти, а й пояснити логіку наукового пошуку та установлення їх особливостей. У цьому зв'язку цікаво навести кілька уявлень про пояснювальні моделі походження тих чи інших видів злочинності, раніше представлені у кримінологічній літературі.

Оригінальний підхід щодо пояснення походження злочинності (на прикладі корисливих насильницьких злочинів) обрав, зокрема, Б.М. Головкін. Відстоюючи думку про соціально-психологічну природу цієї злочинності, він висловив солідарність із тими вченими, які причинами злочинності визнають криміногенні елементи суспільної, групової та індивідуальної свідомості і психології, що суперечать суспільним цінностям і моралі, загальнолюдським інтересам, вимогам законності і правопорядку [62, с. 227]. Виходячи із цього, Б.М. Головкін зосередив увагу на найважливіших детермінантах формування масової та групової свідомості і психології на макро- та мікросоціальному рівнях суспільного життя [62, с. 232].

Видається, що це вдалий приклад своєрідного монопідходу до причинності у межах однієї чіткої концепції.

Мабуть, найпоширенішим є розгляд криміногенних факторів шляхом їх диференціації за різними критеріями: сферою і рівнями походження, природою і масштабами прояву, видами і силою зв'язків з іншими негативними або навіть позитивними явищами, часом виникнення й існування та ін. Іноді ці критерії є комплексними (наприклад, поєднують сферу їх виникнення та предметно-змістовні параметри) [176, с. 330]. По суті, в основу дослідження проблем детермінації злочинності при такому підході покладено теорію багатофакторного аналізу (кондиціоналістський підхід). Із числа останніх робіт із кримінології такий підхід простежується в аналізі криміногенних факторів політичної злочинності, зробленому Ю.В. Орловим [176, с. 330-358], причин злочинів проти правосуддя, наведеному С.С. Мірошниченком [159, с. 155-196], а також в аналізі факторів відтворення фонових для злочинності явищ в Україні, викладеному Д.О. Назаренком [165, с. 267-286]. За рівнем походження М.Г. Колодяжним чисельні детермінанти насильницьких вимагань поділяються на загальні, видові та специфічні [110, с. 118-136; 165, с. 286-324].

Заслуговує на увагу й видається таким, що володіє значним пояснювальним потенціалом, так званий інтеракціоністський підхід. Прикладом такого розуміння детермінації злочинності може служити пояснювальна модель, запропонована О.М. Ігнатовим у роботі «Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні» (2013). Він вважає, що «сьогодні реальність диктує необхідність, не вдаряючись ані у «вульгарне біологізаторство», ані в «соціологізаторство»..., активізувати вивчення ендогенних біологічних факторів злочинної поведінки, а також факторів навколишнього біологічного (природного) середовища в контексті встановлення зв'язку і закономірностей їх впливу на крайні девіантні прояви поведінки індивіда, а також вивчення механізмів і процесів їх (факторів) взаємодії» [105, с. 250]. Крім того, до механізму взаємодії цих складових учений додає ще й криміногенно значущі проблеми життєдіяльності суспільства (тобто соціальні фактори) [105, с. 308-327].

У свою чергу, О.В. Дубович (так само послідовниця інтеракціоністського підходу), установлюючи детермінанти походження злочинності осіб без визначеного місця проживання, виокремлює групи так званих особистісних чинників і зовнішніх обставин, що розгортаються на двох часових етапах зумовлювання злочинів, що вчиняються цими маргіналами [76, с. 10-11].

Іноді витоки злочинності розглядаються крізь призму певних теорій походження злочинності в цілому. Такий симбіотичний підхід, зокрема, є характерним для дослідження рецидивної злочинності, виконаного В.С. Батиргареєвою. Як дослідницький арсенал проблеми детермінації нею використані положення теорій соціальної дезорганізації (аномії), диференціальної асоціації (навчання) і стигматизації (клеймування) [24, с. 24-25].

Аналіз робіт, присвячених саме проблемам походження й існування проституції як фонового для злочинності явища в цілому та звідництва й створення або (та) утримання місць розпусти, зокрема, свідчить, що відповідний матеріал викладається безсистемно. Тому іноді дуже складно зрозуміти, якого підходу дотримується автор, намагаючись пояснити ці непрості явища. Зазвичай ці пояснення мають, образно кажучи, лінійний характер. Так, російська дослідниця Н.В. Уханова зазначає, що утримувачі й організатори притонів переважно діють на підставі корисливої мотивації; однак втягнення до проституції буває зумовлено не безпосереднім прагненням до отримання матеріальних благ за рахунок проституції іншої особи, а іншими мотивами (наприклад, бажанням залучити особу, яка залишила заняття проституцією, до попереднього кола спілкування) [263, с. 13]. Як бачимо, у цьому випадку детермінація хоча й розглядається з позиції найважливішого чинника – мотивації винної особи, проте осторонь залишаються інші, не менш важливі для пояснення розглядуваної протиправної поведінки аспекти, що привносяться з боку інших учасників сексуальної події, навіть суспільства в цілому. Отже, у цьому разі йдеться лише про одну-єдину причину, нехай і визначальну.

Основними причинами вчинення злочинів, пов’язаних із заняттям проституцією, на думку О.О. Петряніної, є економічна нестабільність соціально не

захищених верств населення, а також велика прибутковість і низька витратність цього виду тіньової економіки [181, с. 26]. Знову ж таки, правильно вказуючи на зовнішні причини протиправних дій, автор чомусь обходить увагою факт існування попиту на сексуальні послуги, без чого «не спрацював» би відповідний детермінаційний механізм.

Більш розгорнута характеристика факторів, що детермінують організоване посередництво у занятті проституції, надається С.В. Шликом. Він зауважує, що насамперед це пов'язано з різким посиленням соціальної диференціації та поляризації населення внаслідок низького рівня заробітної плати, зростання безробіття; процесами статевої деморалізації, що відмічаються у суспільстві, особливо у молодіжному середовищі; підвищеним інтересом до цієї сфери кримінальних структур через її надприбутковість; міграцією населення; недооцінкою недоліків, що існують у системі боротьби з розглядуваним негативним явищем; відсутністю чіткої соціальної та кримінальної політики та недосконалістю законодавства, що не відповідає новій кримінальній обстановці [279, с. 19-20].

Цікавий підхід до пояснення проституції як такої у сучасному суспільстві запропонований О.Г. Манич. Він заснований на аналізі кількох основних концепцій, що пояснюють існування останньої: кримінально-соціологічної, соціально-психологічної, соціобіологічної, антропологічної та економічної. Таким підходом, напевно, досягається завдання всебічного пояснення факту існування у суспільстві проституції [152, с. 37-64]. Однак у цій роботі, на жаль, не надається аналіз причин діяльності, пов'язаної саме з організацією експлуатації проституції у цілому та іншою протиправною організацією сексуальних стосунків, зокрема.

Загальному механізму детермінації проституції й аналізу у межах цього механізму окремих причин цього явища присвячена робота ще одного сучасного дослідника А.Є. Шпакова. Ним підкреслюється, що в кримінології із позицій інтеракціонізму негативна соціальна поведінка, у тому числі й проституція, розглядається як результат взаємодії: 1) зовнішнього і внутрішнього, тобто середовища і людини; 2) внутрішніх чинників, тобто взаємодії економічних, соціальних, духовних та інших умов життя людей та взаємодії різних між собою

характеристик людей (потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, правових установок та ін.) [282, с. 14].

На думку А.П. Дьяченка, до чинників, що впливають на стереотипи у традиціях і культурі та сприяють змінам у сексуальній поведінці та моралі, належать: урбанізація; ослаблення соціального контролю, пов'язаного із міграцією населення, уособленням та відчуженням особи в умовах великого промислового міста; заміна великої патріархальної родини на малу, нуклеарного типу; диспропорція чоловічого і жіночого населення, викликана війнами і соціальними катаклізмами; утворення молодіжної субкультури як форми протесту проти деформації загальнолюдської моралі і пороків соціуму [81, с. 16].

Ось деякі дослідницькі підходи до пізнання проблеми криміногенної детермінації фонового для злочинності явища – проституції та певних посередницьких форм протиправної організації сексуальних стосунків. На наш погляд, жодним із цих підходів не враховуються повністю особливості механізму взаємодії усіх учасників кримінально караного звідництва та організації і створення місць розпусти та чітко не виокремлюються основні детермінанти, що призводять до вчинення злочину саме у цій специфічній площині людських стосунків. До того ж раніше не робилося спроби пояснити, чому звідництво, будучи менш прибутковою формою організації сексуальних стосунків порівняно із сутенерством, все одно є доволі поширеним явищем. Тому є сенс запропонувати власне розуміння походження діянь, кримінальна відповідальність за які установлюється ст. 302 КК України.

Дослідницькою матрицею пізнання детермінації злочинів, передбачених ст. 302 КК, оберемо висловлювання про те, що сексуальна поведінка та її спрямованість формується під впливом багатьох біологічних, психологічних та соціальних факторів [55, с. 301]. Звісно ж, нашим завданням є насамперед аналіз поведінки злочинця, що розкриває джерела його активності, однак у своїй основі ця поведінкова активність спирається на певну сексуальну поведінку інших учасників протиправної події. Логіка у наведеному висловлюванні є: сексуальна поведінка одних осіб опосередковує протиправну поведінку інших, що стають

правопорушниками. Проте спочатку необхідно виокремити основні спонукальні сили протиправної дії у виді звідництва та створення чи утримання місць розпусти. Як справедливо визначає Я.І. Гілінський, різні види небажаних для суспільства проявів – суть форми соціальної активності [55, с. 309]. Іншими словами, постає запитання: а що ж знаходиться в основі такої соціальної активності? Двигунами такої соціальної активності є певні мотиви людей, якими, власне, й зумовлюється протиправна поведінка.

Оскільки і звідництво, і створення (утримання) місць розпусти є, так би мовити, груповою злочинною подією, яка не відбудеться без участі інших осіб (принаймні слідчо-судова практика свідчить, що навіть у процес створення місць розпусти уже на начальному етапі залучаються інші особи, наприклад, особи, які готові надавати сексуальні послуги, особи, які готові використовувати ці приміщення в якості клієнтів (гостей) тощо), то аналіз детермінації цих злочинів правильніше починати саме із зовнішніх стосовно поведінки злочинця спонукальних сил. Останніми, на наш погляд, теж виступають мотиви, хоча й інших осіб. Однак саме вони (ці мотиви) стають головною умовою соціальної протиправної активності злочинця [260, с. 553-555]. Отже, зупинимося спочатку на мотивах інших учасників протиправної події[1].

Основним мотивом клієнтів, що звертаються за сексуальними послугами до звідників, утримувачів місць розпусти, є прагнення задовольнити статеву пристрасть (сексуальний мотив). Звісно ж, поряд із цим мотивом не виключено, що можуть мати місце й інші мотиви, навіть цілком схвалювані мотиви, як-от: улаштувати особисте життя, запліднити, розширити уявлення про сексуальну сферу життя, здолати певні комплекси, знайти сексуального партнера, будучи фізично неповноцінною особою, та ін. Проте все одно слід виходити з того, що масову пропозицію у вигляді організації надання сексуальних послуг породжує саме масовий попит на задоволення сексуальної пристрасті. Тому під час аналізу детермінації злочинів, передбачених ст. 302 КК, інші мотиви осіб, що звертаються

[1] *Примітка*. Тут ми свідомо обрали саме таку модель дослідження детермінаційного комплексу злочинної поведінки винних, адже, повторимося, якщо б не було попиту на послуги сексуального характеру, то решта чинників, що аналізуються у цьому комплексі, не мала б сенсу.

за сексуальними послугами, слід залишити осторонь, сконцентрувавши увагу головним чином на розгляді сексуального мотиву [261, с. 287].

Як справедливо свого часу відмітили В.В. Голіна та В.С. Батиргареєва, розглядаючи причини торгівлі людьми, у тому числі з метою сексуальної експлуатації, одна із причин існування цього явища полягає в тому, що у світі завжди був і є попит на сексуальні послуги, що, до речі, не падають у ціні [59, с. 227]. Цей висновок можна поширити й на явище звідництва, створення та (або) утримання місць розпусти: попит породжує пропозицію, або іншими словами, необхідність задоволення сексуальної пристрасті поза межами шлюбних стосунків (внаслідок різних причин) в умовах економії часу на пошук сексуальних партнерів або взагалі небажання витрачати на це свій особистий час стимулює розвиток різних організованих форм протиправного надання сексуальних послуг. У свою чергу, цікаво додати, що сексуальний потяг, напевно, є єдиним із біологічних інстинктів, потреб людини, задоволення яких обмежується вимогами законодавства (неприпустимість насильницького задоволення цієї потреби у формі, наприклад, зґвалтування, неприродним способом, заборона статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, та ін.). У цьому плані більш широко до проблеми сексуальних табу підходить сучасний дослідник фонових для злочинності явищ Д.О. Назаренко. Розмірковуючи про протидію проституції, він пише, що ця протидія є доволі специфічним організаційно-*правовим* утворенням, що зводиться, в основному, до подолання соціальних відхилень, іншими словами, до забезпечення *нормативної* поведінки соціальних об'єктів [164, с. 254] (*курсив – Т.У.*). Отже, якщо виходити з того, що проституція зумовлюється насамперед існуванням попиту на задоволення сексуальних потреб, то наведений висновок цілком підтверджує нормативну складову в реалізації деяких форм сексуального поводження. Із цим висновком органічно пов'язано і таке спостереження: *якщо у людства, життєдіяльність якого нехай навіть й організована у формі високорозвиненого сучасного соціуму, існує такий інстинкт та є біологічно зумовлена потреба в його задоволенні, то завжди будуть й люди, що сприятимуть його задоволенню за певну користь від цього для себе*. Звісно ж, під час пояснення поведінки саме

правопорушника не слід спростовувати справедливу тезу про те, що біологічні чинники не можуть самі по собі бути причиною злочинів, якою виступають завжди антисуспільні погляди й звички [228, с. 185].

Отже, запитання полягає в тому: що рухає правопорушниками, які готові взяти участь в організації надання сексуальних послуг ? Убачається, що тут, з одного боку, має місце суто корисливий мотив, а з другого боку, проявляється нібито альтруїзм у широкому смислі слова – зробити благу справу у вигляді допомоги налагодити сексуальні стосунки між незнайомими людьми, які прагнуть до задоволення своїх сексуальних потягів. Принаймні чимало винних у такий «альтруїстичний» спосіб намагаються пояснити власну поведінку. Однак необхідно підкреслити, що такий альтруїзм має дуже опосередковане відношення до істинного розуміння цього феномену. До того ж його не слід плутати із ще одним різновидом, про який йшлося вище, – хибно зрозумілим альтруїзмом, спільна риса якого з істинним проявом цієї властивості людини полягає в тому, що він не підкріплюється у конкретних випадках вчинення звідництва корисливим мотивом.

Зосередивши увагу на корисливості, точніше, та тому, чому її задоволення набуває протиправних форм, відмітимо, що сама по собі корисливість у плані оцінки поведінки людини з точки зору закону може бути цілком нейтральною рисою. Злочинним мотивом її роблять саме шляхи, що обираються людиною для її задоволення та перетворюють поведінку останньої на протиправну. Взагалі-то про корисливість як мотив злочину та важливішу детермінанту у причинно-наслідковому комплексі злочинності за різних часів написано багато, особливо тими вітчизняними і зарубіжними авторами, які досліджували проблематику корисливої та корисливо-насильницької злочинності, а так само кримінально-правової кваліфікації зазначених злочинів [23; 34; 37; 39; 62; 91; 110; 149; 224]. А ось у плані вчинення злочинів проти засад моральності це питання практично не ставало об’єктом дослідницького інтересу. Вважаємо, що тут головним, окрім витоків утворення цього мотиву, є й обрання сфери суспільних відносин, в якій цей мотив призводить до проявів відповідної людської активності, тобто розгортається у дії. У зв’язку із цим заслуговують на увагу два аспекти: 1) пояснення того факту,

чому він проявляється у певній сфері (частково нами вже надана відповідь на це запитання з позиції теорії інтеракції (великий попит на сексуальні послуги породжує інтерес задовольнити свої корисливі прагнення за рахунок надання або організації надання відповідних послуг)); 2) внаслідок яких чинників цей мотив формується, принаймні закріплюється, стає домінантним у поведінці людини, набуваючи ознак особливої стійкості й бажання його задовольнити.

Отже, насамперед слід відповісти на запитання, чому людиною обирається для задоволення своїх корисливих прагнень сфера сексуальних стосунків інших людей ? Видається, що відповідь є доволі простою: обрання зазначеної сфери зумовлюється відсутністю в людини відчуття відповідальності за дотримання моногамності у сексуальних стосунках і свого роду сакральності інтимної сфери людських взаємин, звільненням від будь-яких зобов'язань за наслідки такої поведінки, неповагою до традицій цивілізованого світу у міжстатевому спілкуванні та ін. Подібному світогляду сприяє наявність у людини таких якостей, як елементарна розбещеність, зрадництво, цинізм, грубість, брутальність, що є наслідком морального занепаду особистості, морально-правової та соціально-психологічної дезадаптації останньої. Всі ці якості у поєднанні із бажанням швидкого збагачення, в основі якого може знаходитися елементарна жадібність й користолюбство, призводить до обрання відповідної сфери людських стосунків, в який вчинятиметься злочин. Але таке поєднання кількох визначальних ланок людської активності з огляду на положення все тієї ж самої теорії інтеракції пояснює, так би мотиви, лише причини «на виході», що виявляються у цілком конкретній сфері. Напевно, у цьому випадку особистісні риси та якості, що зумовлюють спрямованість діянь особи, як раз і становлять ту детерміністичну категорію, що у кримінологічній науці має назву причин злочинності, під якими розуміються соціальні явища і процеси, які породжують, зумовлюють існування та відтворення злочинних проявів у суспільстві [70, с. 93].

Разом із тим на проблему детермінації звідництва та створення або утримання місць розпусти можна поглянути і з другого боку. Тоді запитання, що потребує відповіді, слід поставити у такий спосіб: що формує окреслені вищі негативні риси

та якості, які мають безпосереднє значення для пояснення походження злочинної поведінки? Видається, що вони мають цілком соціальний характер, адже породжуються внаслідок впливу соціуму – як на найширшому рівні, представленому системою суспільних відносин як таких, так і на рівні найближчого побутового й дозвільного оточення. Іншими словами, йдеться про макро- та мікрорівні соціалізації будь-якої людини. Вважаємо, що цими двома рівнями повністю охоплюються всі вектори зовнішнього впливу на будь-яку людину, протиправна активність якої проявлятиметься вже на індивідуальному рівні.

Якщо звернутися до історії людства, життя якого вписується в ті чи інші цивілізаційні форми (напевно, за виключенням стану дикунства та деяких суспільно-політичних режимів), то пересічна людина завжди знаходилася на перетині конфронтації чисельних течій із різними уявленнями про сексуальне облаштування життя та межі дозволеної сексуальної свободи особи. І до виру цієї конфронтацією іноді втягувалися цілі прошарки населення, впливові політичні сили, кримінальні клани. Протидія різних уявлень із цього питання (із фазами затухання та загострення) відбувається й за наших часів. Слід погодитися із думкою С.Ф. Денисова, що тенденції історичного розвитку сфери моральності та система злочинів проти неї відбивають тісний взаємозв’язок їх законодавчої регламентації із конкретними умовами, суспільно-політичним ладом держави, особливо з ідеологічними стереотипами, що склалися у суспільстві [71, с. 265-266].

Як справедливо зазначається в літературі, уявлення про свободу вибору є не лише одним із напрямів сексуального лібералізму й основою руху за легалізацію сексуального бізнесу, а також достатньо поширеною позицією громадськості, особливо серед чоловіків [55, с. 210]. За спостереженням австралійської дослідниці британського походження S. Jeffreys, сьогодні проституція є помітним сектором національних економік [5, p. ix]. Оскільки проституція є спорідненим явищем із проблемами звідництва та створення або утримання місць розпусти, то основний фокус проблеми сексуальної свободи, що якраз й спрямований на проституцію, не оминає й інші форми організації протиправного надання сексуальних послуг. Видається, що ставлення до останніх завжди залежатиме від визначення позиції

суспільства стосовно «статусу» основного явища – проституції. А до того часу, як це відбудеться, наше суспільство живе у системі подвійних координат. З одного боку, йдеться про надмірну західну пропаганду сексуальної толерантності та свободи, що подається під виглядом сексуальної культури та обізнаності у питаннях сексу, а з другого – про правові заборони проявів сексуального лібералізму. У такій ситуації навіть доросла досвідчена людина не в змозі остаточно визначитися з межею дозволеної поведінки у цій сфері. До цього слід додати і повну відсутність державницької волі у справі запобігання тим фактам протиправної поведінки, що на сьогодні визначені законом саме як такі. Мається на увазі незадовільна робота правоохоронних органів: замість того, щоб викривати подібні правопорушення, ці органи самі за відомими причинами «зацікавлені» в існуванні місць розпусти та процвітанні проституції. Під час неформалізованого інтерв'ю один зі співробітників поліції на умовах анонімності підтвердив, що не держава як така, а правоохоронці беруть під свій «контроль» функціонування й «спокій» у цій сфері, створюючи безпечні умови «праці» проституток, сутенерів, утримувачів будинків розпусти, забезпечуючи «раціональний» розподіл прибутків і територій, на яких функціонують подібні заклади (особи), захищаючи їх від чужинців. Під останніми маються на увазі не лише кримінальні елементи, а й оточення у вигляді пильних і докучливих сусідів, представників громадськості, будь-яких офіційних контролюючих структур, які внаслідок своєї «зайвої активності» заважають й далі розвиватися добре налагодженому бізнесу[1]. Ціна такого піклування всім добре відома. Але за словами респондента, це цілком «нормальна», до того ж поширена у світі практика. Про джерело такої обізнаності щодо світових «тенденцій» лише приходиться здогадуватися.

Навіть перелічених чинників, що пронизують наше суспільство зверху донизу, вже достатньо, щоб у свідомості людини сформувалося нігілістичне ставлення не лише до засад моральності, а й взагалі до вимоги суворого дотримання принципу законності як такого з боку кого б то не було. Слід ураховувати й той факт, що за короткий час у суспільстві відбулася переоцінки багатьох попередніх

[1] Фрагмент бесіди із дільничним інспектором відділу поліції (м. Харків, серпень 2016 р.).

пріоритетів. Як влучно зазначає В.В. Іванов, зміни, що відбуваються останнім часом у духовній сфері, багато в чому пов'язані з переорієнтацією цінностей, прагненням далеко немалочисельної частини суспільства до звільнення від традиційних моральних імперативів [100, с. 170]. Наслідком розвитку ринкової (економіко-ліберальної ідеології) як на рівні управління економікою, так і на рівні міжособистісних відносин, правовідносин (правовий економізм), відносин у сфері політики, виявилася масова психологія споживацтва й корисливості [176, с. 336]. Як результат, сьогодні не можна не помітити того, що життєвий успіх у багатьох став асоціюватися з матеріальним благополуччям [25, с. 456]; значна частина населення України втратила суспільно корисні орієнтири та прагне насамперед матеріального збагачення [14, с. 93]. Але, як установлено під час дослідження, основна маса злочинців є представниками незаможних прошарків населення, для яких досягнення стандартів життєвого успіху, що нав'язуються суспільством (іноді в агресивній манері), є вельми проблематичним від самого початку. Це створює додаткове навантаження на випробування міцності людини у складних життєвих ситуаціях, прискорює процес формування корисливих прагнень без розуміння шляхів їх легального задоволення. Примарний вихід зі стану фрустрації та незадоволення для одних (правопорушників) і для других (користувачів сексуальних послуг) мимоволі можуть підказати листівки (об'яви), наприклад, такого змісту: «Скористуйтеся борделями Харкова! Просто йдучи з роботи, спробуйте вбити в пошуковій системі Інтернету вищезгадану фразу, і ваш вечір може змінитися докорінно. Він же може змінити ваше життя. Публічні будинки в Харкові надають повний спектр інтимних послуг, кожна з яких буде виконана на вищому рівні. Не сумнівайтеся, ви залишитеся задоволені після зустрічі з нашими дівчатами» [36]. Ці заклики обіцяють легкі гроші для тих, хто наважиться надавати такі послуги, розуміння і задоволення для тих, хто їх потребує, можливість отримання вигоду за організацію таких зустрічей для третіх. Здається, всім учасникам протиправної дії вигідно. Тут не можна не погодитися із зауваженням, що етичний плюралізм ускладнює моральну оцінку злочинних діянь і створює підґрунтя для виправдання злочинної поведінки, що в комплексі з проблемами

соціального та соціокультурного характеру (міграція, криза ідентичності) стає безпосередньою причиною криміналізації суспільства [137, с. 62].

Серед чинників, які впливають на формування в особи відповідної мотивації та які можуть схилити її до вчинення злочину, передбаченого ст. 302 КК, необхідно відмітити й незначний каральний ефект за їх вчинення. Так, хоча законом про кримінальну відповідальність і передбачається за створення або утримання місць розпусти і звідництво, що вчиняються з метою наживи, покарання у виді обмеження волі на строк до п’яти років або позбавлення волі на той самий строк, проте, як виявив проведений під час дослідження аналіз вироків, лише 11,3 % осіб засуджені до таких покарань (нагадаємо, щодо 9,2 % із них призначено обмеження волі; щодо 2,1 % – позбавлення волі). Отже, позитивний чинник – поблажливе ставлення держави в особі слідчо-судових органів до правопорушника – на рівні суспільної свідомості може стати обставиною з достатньо могутнім криміногенним потенціалом, що породжуватиме почуття безкарності в одних членів суспільства та думку про марність будь-яких зусиль в іншій частини соціуму. Про це свого часу наголошував І.І. Карпець, який писав: «Іноді під час аналізу конкретного злочину виявляються фактори об’єктивно позитивного порядку, що в конкретній ситуації викликають негативні явища і в тому числі злочини» [108, с. 63].

Із надр слов’янської ментальності походять традиції звідництва (сватання) як способу знайомства майбутнього подружжя (хоча справедливості заради треба відзначити, що такі традиції поширені й серед інших народів). Звісно ж, і сексуальний підтекст таких знайомств завжди був присутнім. Із давніх-давен цю місію на себе брали родичі, друзі або професійні свахи. У випадках укладення шлюбу останню, як правило, обдаровували подарунками і знаками уваги. Ця традиція існує й зараз, оскільки відсутність можливості познайомитися і знайти свою другу половину становиться великою проблемою для занятих молодих людей; навіть стверджується, що звідництво пов’язане із мистецтвом свахи, яка працює професійно [217]. Однак чомусь в одних випадках звідництво – нормальна практика, а в інших розцінюється як правопорушення. Видається, що це не що інше, як наочний прояв подвійних стандартів суспільної моралі.

Цілком справедливим у плані розкриття сутності детермінації розглядуваних правопорушень на макрорівні є зауваження Т.А. Шевчук стосовно соціально-економічних і морально-ідеологічних (за термінологією автора) чинників, що призводять до сутенерства або втягнення особи у заняття проституцією. Оскільки йдеться про детермінанти спільних за спрямованістю злочинів, а саме злочинів проти засад моральності, то буде цілком доречним навести деякі із цих чинників, що є актуальними й для аналізу походження правопорушень, відповідальність за які встановлена ст. 302 КК[1].

Отже, до соціально-економічних чинників зазначеним ученим віднесено, зокрема: низький рівень життя населення; різке розшарування суспільства на багатих і бідних; складнощі в отриманні професійної освіти та відсутність перспектив працевлаштування; низькі соціальні виплати, а також небажання займатися некваліфікованою або низькооплачуваною працею; підвищення конкуренції із боку чоловіків щодо жінок у плані трудової зайнятості; зростання кількості безпритульних [276, с. 241]. Серед морально-ідеологічних чинників помітне місце у детермінації зазначених правопорушень посідають такі: деморалізація суспільства в цілому та окремих осіб; пропаганда культу насильства та жорстокості; зневага до встановлених у суспільстві норм і правил поведінки; поширення попиту на продукцію порнографічного характері; попит на надання послуг сексуального характеру; недоліки у виховній роботі серед молоді у плані статевого виховання; зростання безпритульності та маргіналізації населення; сучасна міграція населення; високий рівень латентності сутенерства та втягнення особи у заняття проституцією; роль засобів масової інформації у популяризації надання сексуальних послуг та вигоди від цього заняття [276, с. 241]. Згодом ці негативні процеси, на жаль, лише заглиблюватимуться у нашому суспільстві.

Базисом задовільного рівня життя окремої пересічної людини є стан економіки країни. В умовах безпрецедентного розшарування українського суспільства переважна частина населення не в змозі задовольнити навіть

[1] *Примітка*. У спеціальній літературі наголошується, що комплекс детермінант загальнодержавного масштабу (тобто рівня, позначеного як макросередовище) традиційно представляється недоліками і прорахунками в таких сферах життя суспільства, як соціально-економічна, політична, морально-психологічна, правова та ін. (Докладніше див.: [58, с. 131]).

елементарних потреб матеріального плану. Цікаві дані з приводу залежності матеріальної нужди і стану злочинності наводяться В.М. Кудрявцевим. Так, він пише: «Завдяки дослідженням, проведеним у 60-70-ті рр. XX ст., було встановлено, що пряма нужда є причиною 3-6 % корисливих злочинів. На початку 90-х рр. кількість таких злочинів збільшилася до 8 % й у подальшому істотно зросла. За думкою спеціалістів, нужда зараз є причиною 20-30 % усіх корисливих злочинів» [129, с. 31]. З огляду на те, що переважна частина злочинів, передбачених ст. 302 КК, так само має корисливу мотивацію, можна дійти висновку про правильність наведеного спостереження й для розглядуваних злочинів.

Таким чином, болючою проблемою сучасного українського суспільства є проблема безробіття та низької оплати праці. Тривала економічна криза згубно позначається на зайнятості в країні. Міністерство соціальної політики України наприкінці 2015 р. заявило, що рівень безробіття в державі досяг максимуму за всю історію незалежної України [74]. Так, у 2014 р. рівень безробіття порівняно із роком попереднім збільшився з 7,3 % до 9,3 % [225, с. 17]; у 2015 р. цей показник склав – 9,1 %, зменшившись лише на 0,2 % [226, с. 20]. У цілому через економічні дисбаланси та наслідки військового конфлікту на Сході країни ситуація на ринку праці є напруженою [226, с. 20]. У зв’язку із цим майже нічого не можна додати до влучного вислову про те, що безробіття – резерв злочинності [129, с. 61]. Адже статистична характеристика осіб, що вчинили звідництво або створили чи утримували місця розпусти, є наочним тому доказом.

Наслідком безробіття є міграція населення. Тому особливо слід відмітити про таку детермінанту правопорушень, як сучасна міграція населення. До речі, негативним аспектам міграції, зокрема, нелегальної, у спеціальній літературі приділяється чимало уваги [12, с. 39-48; 223, с. 15-16; 212, с. 82-86; 227]. Так, залишається традиційним такий вид міграції, як зовнішня сексуальна міграція. Нами вже наголошувалося, що крупні міста України в останні роки стають центрами сексуального туризму: все більше іноземців щороку прибувають до України з метою отримання, у тому числі, й сексуальних послуг. Нами так само виявлено факти організації надання й самого надання сексуальних послуг

іноземними громадянами або принаймні колишніми іноземними громадянами, що нині проживають в Україні. До цього слід додати й маятникову внутрішню міграцію у пошуках заробітків до великих населених пунктів як з боку організаторів протиправного надання сексуальних послуг, так й з боку осіб, що ці послуги надають. Подібна міграція, викликана бажанням задовольнити сексуальні потреби та бажанням заробити на експлуатації сексуальної сфери, безумовно, є вагомою криміногенною детермінантою.

Разом із тим останнім часом в Україні з'явився новий різновид міграції – міграція внутрішньо переміщених осіб унаслідок відомих військових подій на Сході України та анексії Автономної Республіки Крим. Це не могло не відбитися на кримінальній обстановці на підконтрольній українській владі території. За свідченням фахівців, сьогодні, наприклад, на Харківщині перебуває понад 300 тис. таких осіб, тобто кожний десятий житель цього регіону – переселенець із Донбасу. В умовах відсутності придатного житла, будь-якої роботи, а, отже, й достатніх засобів існування, поведінка таких осіб загрожує кримінальними ексцесами. Вже зараз цей різновид міграції та його причини й наслідки потребують ретельного кримінологічного аналізу, адже у будь-якому разі ми зіштовхнулися з іще одним новим для України явищем, що згодом заявить про себе вголос [22, с. 299]. Нагадаємо, що нашим дослідженням установлено: понад 8 % осіб, які займалися організацією налагодження сексуальних стосунків між незнайомими людьми, мали реєстрацію у Луганській та Донецькій областях, а також в АРК.

Як справедливо зауважує В.І. Шакун, особливе занепокоєння викликають процеси деформації правової свідомості, як індивідуальної, так й групової і суспільної, а так само недоліки правового виховання молоді [272, с. 67]. Все це виявляється живильним ґрунтом розквіту корупції. Підкреслимо ще раз, що не обходить стороною ця проблема й можливість безкарного вчинення злочинів проти моральних засад суспільства. Адже заняття аналізованим протиправним бізнесом нерідко знаходиться у прямій залежності від ступеня поширеності у тому чи іншому регіоні корупційних практик. Хтось П., сутенер із великим «стажем», відмітив: «Ти можеш займатися будь-яким протиправним бізнесом, хоч

проституцією, хоч шахрайством, якщо в тебе є гроші… Я чимало років займався тим, що ви називаєте сутенерством, звідництвом, справно платив за «спокій» кому треба, але ж змінилася влада, прийшли нові люди із ще більшими апетитами і в мене не вистачило грошей, щоб «договорилися» про «нейтралітет». У результаті стосовно мене порушили кримінальну справу…»[1]. Отже, недаремно, за влучним висловом Д.С. Машлякевич та О.М. Литвинова, законодавець визнає корупційну загрозу однією із загроз національним інтересам держави, а сферу боротьби з корупцією однією з основних сфер державного управління [156, с. 11].

Наявність корупції в органах, покликаних боротися зі злочинністю підтверджує злободенність думки, що «діяльність органів прокуратури та інших правоохоронних органів не залишилась осторонь від корумпованого засмічення суспільства» [56, с. 265]; «корупція у сфері кримінального судочинства являє собою небезпеку, адже в цій сфері державної діяльності застосовується кримінальний процесуальний примус, що суттєво обмежує конституційні права, свободи і законні інтереси людини» [54, с. 43]. Насамкінець, «корупція в судових органах загрожує їх незалежності, неупередженості й підриває засади законності – однієї з головних умов економічного зростання й викорінення злидарства» [57, с. 25]. Наведені ілюстрації проявів корупції є природним наслідком існуючих корупційних практик. Прикро, але такий стан речей є вигідним як для тих, хто вчиняє злочин, передбачений ст. 302 КК, так й для тих, хто цей злочин приховує. До того у країні немає достатньої політичної волі, щоб покласти край «заробіткам» правоохоронців на проституції та організації злочинцями надання сексуальних послуг в Україні.

Як відомо, чимало коренів майбутніх проблем виростають із часів дитинства, юнацтва. Автори відомої праці за загальною редакцією В.В. Голіни та В.П. Ємельянова «Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження» (2007), досліджуючи злочинність неповнолітніх, справедливо відмітили, що неповнолітні завжди випробовують вплив не лише свого найближчого оточення: батьків, вихователів, друзів, сусідів тощо, а й усього суспільства і держави, що здійснюється

[1] Фрагмент інтерв'ю із засудженим П. (вересень 2016 р.).

через відповідні навчальні і виховні установи, засоби масової інформації, громадські організації тощо [124, с. 58-59]. У цьому зв'язку хотілося б особливо наголосити на зміні вектору організації та дії виховної системи нашого суспільства: від майже тотальної опіки над підростаючим поколінням за радянських часів до повної байдужості на протязі вже тривалого часу до необхідності реалізації завдань позашкільного виховання дітей, зокрема, щодо допомоги батькам у цьому питанні. Окрім культивування патріотизму, що останнім часом став популярною темою серед усіх верст населення, навіть серед дітей, школі слід здійснювати й контроль за тим, чим займаються діти у вільний від навчання й обов'язкових педагогічних заходів час. Але тут спрацьовує, вочевидь, відомий постулат сучасної правової доктрини про невтручання в особисте життя людини. Тому знаходження дітей і підлітків у тих закладах і місцях, в яких їм за віком перебувати не можна, стає нормою. Отже, фактично відбувається манкірування і батьками, і школою своїм високим покликанням – формувати всебічно розвинуту особу із міцними моральними засадами. Одним із наслідків такого підходу до відповідальної справи є формування не лише правового нігілізму, а й сексуальної розпусти, цинізму, підступності у міжособистісних стосунках. До того ж дедалі нерідкими стають випадки замовчування адміністрацією виховних установ інцидентів – фактів насильства, у тому числі сексуального, статевої розпусти, що трапляються у школах. Пояснення цьому просте – дирекція боїться публічних скандалів, підриву репутації навчального закладу внаслідок розголосу неприємних подій, що трапляються через неналежну дисципліну, недотримання правил догляду за спілкуванням учнів та ін. Так, на Одещині Національною поліцією зафіксований факт, коли батьки закидали директору школи те, що вчителі не доглядають за дітьми. За словами батьків, у школі є учень, який знущається з дівчат, але все сходить йому з рук, оскільки дирекція навчального закладу боїться розголосу та публічного скандалу. У самій школі всі звинувачення пов'язують із начебто спробою батьків позбавитись адміністрації навчального закладу. Тому адміністрація ставить під сумнів, що інциденти узагалі відбуваються саме на території школи [161]. Кілька років тому у ЗМІ мало місце повідомлення про те, що

за нерозголошення інформації про інцидент сексуального характеру директор приватного учбового закладу вимагала від батьків гроші [268].

У продовження аналізу морального занепаду суспільства як вагомої детермінанти криміногенного потенціалу не можна обійти увагою й поширення в Україні алкоголізму і наркоманії. Ця проблема є дуже серйозною медико-соціальною проблемою сучасного українського загалу. Ще понад 10 років тому у Рекомендаціях Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Соціально-економічні проблеми ВІЛ/СНІДу, наркоманії та алкоголізму в Україні та шляхи їх розв'язання» наголошувалося, що на алкогольні розлади, за оціночними даними (з урахуванням прихованої їх кількості), страждає майже 7 % (!) населення України працездатного віку. При цьому щороку число таких осіб залишається стабільним, не зазнаючи зменшення, а питома вага дітей та молоді серед них поступово зростає [211]. Не менш тривожною є ситуація й з поширенням в Україні наркоманії. Так, на кінець 2014 р. у державних наркологічних установах України перебувало на обліку 84 739 осіб із розладами психіки та поведінки внаслідок уживання наркотичних речовин [137, с. 25]. Лише у 2014 р. обліковано 9 144 осіб, яким вперше в житті встановлено діагноз психічних розладів, пов'язаних із вживанням наркотичних засобів. При цьому із загальної кількості облікованих особи молодого віку 15-35 років складають 75,1%; діти до 15 років – 3% (!). Майже кожна 6-та особа, що вживає наркотичні речовини, – жінка (14,8%) [167, с. 20].

Зазначені психоактивні речовини є супутниками злочинності у сфері сексуальних відносин, не говорячи вже про інші види загальнокримінальної злочинності. Тому навряд чи можна заперечувати проти відомої тріади «алкоголізм і наркоманія – моральне зубожіння і деградація суспільства – злочинність». Слід погодитися, що на фоні погіршення демографічних показників та відсутності чіткої ідеологічної політики у країні існує ризик витіснення суспільно корисних традицій та звичаїв, підсилюється ймовірність заміни їх на негативні – суспільно шкідливі, і як наслідок, така ситуація є сприятливою обставиною для продукування злочинності [20, с. 15]. А як уже неодноразово наголошувалося нами, моральне

зубожіння населення в цілому та великих соціальних прошарків, зокрема, – чинник, що виявляється наріжним каменем в аналізованій злочинності.

Розглянуті та інші вади соціального життя, з одного боку, призводять до утворенню у суспільстві стану соціальної аномії[1] та втрати нормативно-ціннісних засад, що необхідні для підтримки в ньому соціальної солідарності, нормального виявлення його представниками почуттів національного самоусвідомлення та прагнення нації як такої до самоідентифікації, а з другого – у своєму комплексі ці вади є свідченням, наочним результатом соціальної аномії соціуму. Урешті-решт, ця аномія призводить до зневіри людей в існуючі механізми соціального діалогу між ними та державою. Тому недаремно аномію, або ж безнормативність, у поведінці громадян визначають як одну із форм самодетермінації злочинності, що проявляється через психологію населення, сутність якої полягає в тому, що при високому рівні злочинності та безкарності злочинів виникає особливий психологічний стан припустимості, дозволяння злочинних дій, панує думка про слабкість та нікчемність законів, припускається відхід від норм права та моралі та орієнтація на протиправну, у тому числі злочинну, поведінку в умовах безвладдя та слабкої ефективності правоохоронної системи [285, с. 124]. У такий спосіб створюється замкнуте коло, розірвати яке не уявляється можливим без сильної політичної волі, помноженої на єднальну ідею всієї української нації, що виявлялася б у прагненні побудувати високоморальне, толерантне й здорове громадянське суспільство. Поки цього не відбулося, на тлі соціальної аномії набуває поширення злочинність, особливо серед української молоді [160, с. 141].

Дотримання принципу системно-структурного бачення об’єктивної дійсності передбачає висновок, що макрорівневі детермінанти злочинності зумовлюють й детермінанти мікрорівня, на якому вони проявляються, набувають конкретного абрису, нібито досягаючи свого адресата. За справедливим зауваженням З.Я. Ковальчук, мікросередовище посилює чи послаблює вплив макросередовища, що не може не враховуватися при розгляді питання про формування особистості, адже

[1] *Примітка.* Поняття «аномія» (фр. anomie – відсутність закону, організації, від гр. anomos – заперечення закону) – соціологічне поняття, що виражає ставлення людей до норм і цінностей існуючої соціальної системи (Докладніше див.: [171, с. 14]).

позитивне мікросередовище в змозі у якійсь мірі нейтралізувати негативні впливи макросередовища, якщо такі мають місце [109, с. 177].

Осередками ретрансляції й поширення макрорівневого негативу, в яких переплавляється цей негатив та виявляється ззовні у вигляді асоціальної поведінки окремих представників суспільства, є мікрогрупи, в яких протікає життя будь-якої особи. До них, як відомо, належать сім'я, професійні осередки, побутове оточення, досудові групи, інші неформальні колективи тощо. Саме цим суспільним ланкам (у більшому або меншому ступені) нерідко належить вирішальна роль в остаточній руйнації моральних засад особи, заміщенні останніх хибними ідеалами і поглядами та трансформації попередньої поведінки особи на таку, що має негативну спрямованість. Отже, на рівні індивідуальної злочинної поведінки аналіз причин (мотивації) у кожному конкретному випадку вчинення злочину, зокрема, звідництва та створення або утримання місць розпусти, доцільно проводити саме з урахуванням ролі цих ланок.

У цьому контексті слід наголосити ще раз на деяких можливих каналах набуття особою негативного досвіду. Таким каналом може виступати родина, особливо батьківська. На жаль, стосовно засуджених за звідництво, створення або утримання місць розпусти нам вдалося отримати дуже фрагментарну інформацію. Єдине, що можна стверджувати, що серед винних зустрічалися як ті, що виховувалися у благополучних родинах, так й ті, батьківські сім'ї яких розпалися ще в їх дитинстві. Унаслідок цих подій в особи цілком могло сформуватися негативне ставлення до родинних цінностей, сімейних стосунків, партнерської любові тощо. Погоджуючись із тим, що найближче побутове оточення є нерідко визначальним каналом впливу на особу злочинця, водночас не можна не відмітити й про той факт, що воно (це оточення) доволі формально підходило до оцінки поведінки винних після вчинення ними злочину. Повторимося, що на вимогу правоохоронних і судових органів з боку громадськості (з місця проживання та роботи винних) надавалися стандартні, нібито знеособлені характеристики, що, напевно, може свідчити про відстороненість та байдужість до життя інших.

На завершення дослідження детермінаційного комплексу звідництва, створення або утримання місць розпусти додамо, що поглиблений аналіз цих явищ є необхідним для розуміння у загальних рисах механізму формування в особі злочинця, що займається протиправною організацією надання сексуальних послуг, відповідної мотивації вчинення перелічених діянь та традиційної для кримінологічної науки розробки рекомендацій щодо розв'язання проблеми зі зниження злочинних проявів, передбачених ст. 302 КК, до контрольованого рівня, та подолання надлатентності останніх.

Висновки до розділу 3

Надання кримінологічної характеристики та розробка питань типології особи злочинця, діяння якого кваліфікуються за ст. 302 КК, а так само дослідження природи кримінологічної детермінації звідництва, створення або утримання місць розпусти дозволяє зробити такі висновки:

1. Під особою злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, слід розуміти людину, яка характеризується сукупністю певних соціально значущих властивостей та ознак, що проявляються в наполегливій умисній поведінці, спрямованій на порушення норм моралі і права у специфічній сфері сексуальних стосунків, як правило, у виді промислу за мотивами протиправного отримання наживи, а так само за мотивами влаштування власного особистого життя або особистого життя будь-кого, задоволення сексуальних потягів та ін.

2. Кримінологічним аналізом особи злочинця, який створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, установлено, що серед звідників жінки складають 52,6 %; серед створювачів або утримувачів місць розпусти – 54,3 %; серед тих, кому у провину ставилося як звідництво, так і створення або утримання місць розпусти, – 21,4 %. Пік криміногенної активності припадає на осіб у віці 31-35 років (21,1 %). Абсолютна кількість винних – громадяни України (97,9 %), і лише незначна частина – іноземні громадяни (2,1 %). Мали повну загальну освіту

34,8 % осіб; середню спеціальну – 30,7 %; незакінчену вищу – 13,1 %; 17,3 % – вищу і базову вищу освіту; базову середню освіту – 4,2 %. На момент викриття лише 21,1 % правопорушників мали офіційну роботу. Переважну більшість засуджених складають неодружені і незаміжні особи – 64 %. Ніхто зі злочинців не страждав на хронічний алкоголізм. Мали зняту або погашену судимість 10,4 %. Найбільш поширеним видом покарання за звідництво, створення або утримання місць розпусти є штраф (81,8 %). У деяких випадках винним призначалися такі види покарань, як обмеження (9,2 %) або позбавлення (2,1 %) волі. Понад 40 % осіб були звільнені від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК; 79,2 % осіб укладали із прокуратурою угоду про визнання винуватості.

3. В особі відповідного злочинця провідну роль відіграють психологічна й моральна складові, що є визначальними для активізації відповідних емоційно-вольових процесів і що «дозволяють» особі вдатися до злочинної поведінки. Домінуючою потребою в аналізованих осіб є потреба у комфортному житті (потреба у грошах для задоволення багатьох інших потреб – у партнері, сексі, безпеці, відповідному оточенні та ін.); провідним інтересом є специфічний інтерес до сексуальної сфери і всього того, що із цією сферою пов’язано (підвищена увага до сексуальних стосунків, пошук осіб, зацікавлених у налагодженні таких стосунків, отримання стабільного прибутку від заняття протиправною діяльністю, створення умов, що сприяли б тривалому заняттю такою діяльністю, та ін.). Серед життєвих цілей – заробіток грошей, підшукання партнера, щоб побудувати особисте життя, секс. Як специфічну мету необхідно виділити «допомогу» людям у сексуальній сфері. Ознаки протиправності певній поведінці у будь-якому випадку створення або утримання місць розпусти і в багатьох випадках звідництва надає наявність генеральної мети – обійти закон, що забороняє порушення засад моральності у міжособистісному сексуальному спілкуванні (не допускати заохочення розпусти, втягнення осіб у заняття проституцією, запобігати спотворенню образу жінки-матері, чоловіка-батька).

4. Злочинна подія звідництва, створення або утримання місць розпусти не можлива без участі інших осіб, до кола яких входять: 1) особи, які звертаються до

звідників або утримувачів місць розпусти з метою надання їм сексуальних послуг (клієнти); 2) особи, які готові надати сексуальні послуги (найчастіше повії). Процесуальні позиції цих учасників є різними, їх цілі так само різняться (свідки, іноді потерпілі, особи, що припустилися адміністративних правопорушень).

5. Три чверті клієнтів звідників або тих, хто звертався за сексуальними послугами у місця розпусти, – чоловіки (73,9 %). Найчастіше до послуг звертаються чоловіки у віці 26-35 років (40,3 %); 54,7 % офіційно одружені або перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Що стосується жінок, то найчастіше звертаються за сексуальними послугами особи у віці 36-45 років (44,9 %); 17,7 % – заміжні або такі, що перебувають у цивільному шлюбі. Невлаштованість сімейного життя частіше штовхає жінок до звернення за послугами звідників й утримувачів місць розпусти. Серед чоловіків кожний десятий виявився громадянином іноземної держави (9,1 %). Абсолютна більшість клієнтів офіційно працює або навчається (73,2 %); більшість із них ніколи не засуджувалися (94,6 %). Отже, основна маса тих, хто звертається за такими послугами, є пересічними правослухняними громадянами. Переважна частина вивчених осіб (61,5 %) звернулася до звідників або утримувачів місць розпусти за номерами контактних телефонів, розміщених у місцевій пресі (газети, журнали, листівки, дайджести тощо).

6. Учасником злочинної події так само є особи, які надають сексуальні послуги. Традиційно такі послуги надають жінки (88,3 %). За віком це особи 18-25 років (80 %), як громадяни України (91,7 %), так й громадяни інших держав (8,3 %). За соціальним становищем останні найчастіше є іноземними студентами або молодими спеціалістами – вихідцями з Азії та Африки. Крім того, виявлено, що особи, які надають сексуальні послуги, раніше могли мати постійну прописку у Луганській та Донецькій областях, а також в Автономній Республіці Крим. Більше за все серед аналізованих осіб незаміжніх або нежонатих (46,9 %). Лише 13,3 % офіційно працювали чи навчалися. В основному виконували некваліфіковані види робіт (реалізатори на ринках, вахтери, вантажники, розповсюджувачі листівок та ін.), хоча зустрічалися й медики, фармацевти (особливо серед іноземних фахівців, що проходять навчання або підвищення професійної кваліфікації в Україні).

Судимість мали 4,3 % вивчених осіб (за вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, злочинів проти власності, а так само проти громадського порядку та моральності). Морально-психологічний портрет осіб, які надають сексуальні послуги, є схожим принаймні з портретом злочинців, які вчинили правопорушення, передбачені ст. 302 КК. В абсолютній більшості випадків їх поєднує корислива мотивації, зневажливе ставлення до моральних засад суспільства і культури сексуальних відносин. Чимало з них займалися проституцією вже тривалий час. Дещо іншим виглядає морально-психологічний портрет так званих клієнтів, де домінуючою є сексуальний потреба.

7. Істотним критерієм, що дозволяє типологізувати особу злочинця, діяння якого пов'язані зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти, є мотивація злочинних дій, яка пояснює спонукальні чинники поведінки особи та визначає спрямованість її дій на конкретну сферу людських стосунків й особливості діяльності у цій сфері. Таким чином, під час типології розглядуваних злочинців до уваги треба брати ті властивості й риси, що зумовлюють неповторність мотивації (ознаки-причини), внаслідок якої дії винної особи, що проявляються в об'єктивній дійсності, набуваючи протиправного характеру, націлені на втручання у нормальний (з позиції пануючої моралі) стан сексуальних стосунків (ознака-прояв).

Двома провідними мотивами дій злочинців, що займаються звідництвом чи створюють або утримують місця розпусти, є користь і альтруїзм. Тому двома основними типами цих злочинців є корисливий і альтруїстичний. Причому корисливість та альтруїзм розглядаються у поєднанні з особливою сферою свого прояву – сексуальною сферою людських стосунків.

8. Оскільки діяння, передбачене ст. 302 КК, є злочинною подією, що відбувається за участю інших осіб, то серед детермінант цих злочинів насамперед треба виокремлювати зовнішні спонукальні сили, що є головною умовою протиправної активності злочинця. Такими зовнішніми детермінантами є масовий попит на сексуальні послуги, що є наслідком бажання інших осіб задовольнити статеву пристрасть, улаштувати особисте життя, запліднити, розширити уявлення

про сексуальну сферу життя, знайти постійного сексуального партнера та ін.). До внутрішніх причин протиправної поведінки злочинця належить корисливість та хибно зрозумілий альтруїзм. Але роблять поведінку особи злочинною конкретна сфера людських стосунків та шляхи, в яких вмотивовані дії втілюються. Обрання зазначеної сфери зумовлюється відсутністю в людини відчуття відповідальності за дотримання моногамності у сексуальних стосунках і свого роду сакральності інтимної сфери людських взаємин, звільненням від будь-яких зобов'язань за наслідки такої поведінки, неповагою до традицій цивілізованого світу у міжстатевому спілкуванні, сприйняттям проституції як цілком нормального явища, нігілістичним ставленням до засад моральності в цілому та ін. Такому світогляду сприяє наявність у людини таких якостей, як елементарна розбещеність, зрадництво, цинізм, грубість, брутальність, глупство, що є наслідком морального занепаду особи, її морально-правової та соціально-психологічної дезадаптації.

9. Чинники, внаслідок яких корисливий та альтруїстичний мотиви формуються та стають домінантними, набуваючи ознак особливої стійкості, мають цілком соціальний характер, оскільки зумовлені впливом соціуму – як на найширшому рівні, представленому системою суспільних відносин як таких, так і на рівні найближчого побутового й досудового оточення. Серед таких негативних впливів слід назвати: загальну соціальну аномію українського суспільства як прояв тривалої економічної і політичної кризи; низький рівень життя населення країни з одночасними процесами різкого розшарування соціуму та маргіналізації; безробіття, вимушену міграцію населення і зростання кількості безпритульних; звільнення від багатьох традиційних моральних імперативів і процвітання етичного «плюралізму»; невизначеність суспільства у ставленні до проституції; поширення в Україні алкоголізму і наркоманії; прорахунки й недоліки правового виховання молоді та деформацію правосвідомості; існування традицій звідництва (сватання); негативну роль ЗМІ; незадовільну роботу правоохоронних органів щодо запобігання існуванню місць розпусти та процвітанню проституції; незначний каральний ефект за вчинення злочинів проти моральності; тощо.

РОЗДІЛ 4
ЗАПОБІГАННЯ СТВОРЕННЮ АБО УТРИМАННЮ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВУ

4.1 Зарубіжний досвід в оцінці та протидії створенню або утриманню місць розпусти і звідництву

Умовами підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо будь-якого виду злочинності у національній площині є, зокрема: аналіз результативності цієї діяльності у тих чи інших регіонах (країнах) світу; виявлення регіонів (країн) із найбільш вагомими успіхами у подоланні певного виду злочинності; вивчення наявного досвіду та можливе запозичення або урахування у власній країні найкращих запобіжних стратегій і практик; визначення напрямів зусиль світової спільноти у вигляді, наприклад, розробки й застосування відповідної міжнародної нормативної бази з метою подолання явища, масштаби якого виходять за межі однієї країни або природа якого є спільною для багатьох із них. Як справедливо зазначає О.О. Житний із посиланням на доробок Ю.В. Бауліна, актуальними напрямами розвитку кримінального права України (як нормативного «субстрату» боротьби з небезпечними видами протиправної поведінки – Т.У.) стало посилення в ньому ролі міжнародного права, ускладнення «контактів» та зв’язків між міжнародним правом і законодавством України про кримінальну відповідальність, вирішення проблем узгодженості КК із положеннями міжнародних договорів, які в останні роки ратифіковані Україною [27, с. 29-42; 28, с. 1, 8-9; 92, с. 17]. Напевно, це є світовою тенденцією взаємодії та взаємопроникнення міжнародних і внутрішньодержавних явищ і процесів, що виявляється останнім часом у поглибленні взаємодії міжнародного права з національними правовими системами загалом та міжнародного права з внутрішнім кримінальним правом держав, зокрема [78, с. 73]. У цьому ракурсі підвищенню ефективності запобігання тому чи іншому виду злочинності, безумовно, сприяє вивчення найпрогресивнішого досвіду, найкращих практик, що застосовуються у різних країнах світу [185, с. 190].

Однак, на наш погляд, не можна автоматично та бездумно запозичувати все те, що, на перший погляд, здається правильним і дієвим, таким, що може дати результати вже найближчим часом. Адже існують власні традиції народу, свого роду генетична матриця щодо ставлення до того чи іншого явища, нехай навіть й негативного, стан готовності суспільства до сприйняття певної моделі розв'язання проблеми (якщо щось визнається такою), об'єктивні (зовнішні) чинники, що накладають відбиток на характер запобігання певним негативним проявам, тощо. Отже, знання міжнародного і зарубіжного досвіду є насамперед орієнтиром для роздумів у певному напряму, що дозволяє обрати ті стратегії і заходи, які принаймні не погіршили б наявну у країні обстановку. Висловлене, безумовно, стосується проблеми обмеження організації протиправного надання сексуальних послуг.

Видається, що науковий аналіз зарубіжного досвіду запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву не слід обмежувати лише вивченням внутрішньодержавних механізмів запобігання цим негативним явищам у тих чи інших країнах (насамперед положень кримінального законодавства). Цей аналіз доцільно сфокусувати й на таких відправних для нашого дослідження аспектах, як загальні традиції (моделі) ставлення національних суспільств (культур) до окресленої проблеми, а так само на міжнародних (регіональних) стандартах, що регулюють відповідальність за подібні дії. Ці відправні аспекти у комплексі дозволяють поглянути на проблему вичленування прогресивних методик (концепцій, стратегій, тактик тощо) протидії створенню або утриманню місць розпусти і звідництву. При цьому, звісно ж, прикметник «зарубіжний» у сполученні зі словом «досвід» у контексті визначеного формату має доволі умовний характер. Однак саме така дослідницька матриця дозволяє якомога повніше зрозуміти, що вже дотепер зроблено в цьому напряму, які успіхи досягнуті та які нерозв'язані завдання ще залишаються.

Водночас не можна не зробити ще одне методологічне зауваження: розглядувана проблеми тісно переплітається із проблемою проституції. Тому неможливо розробити більш-менш ефективні пропозиції щодо подолання явищ

звідництва, створення або утримання місць розпусти як форм організації протиправного надання сексуальних послуг без визначення ставлення до проституції як такої та її експлуатації третіми особами. Проте, підкреслимо, що фокус дослідження у межах цієї роботи все одно має спрямовуватися на звідництво і створення (функціонування) місць розпусти.

У міжнародному кримінальному праві до кола так званих конвенційних злочинів поряд з іншими віднесено й злочини, що посягають на свободу людини [157, с. 278]. Одним з основних міжнародних документів, що регламентує боротьбу з указаними злочинами, є Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 р. Згідно із цим документом Сторони в цій Конвенції зобов'язуються накладати кару на кожного, хто для вдоволення похоті іншої особи: 1) зводить, умовляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть за згодою цієї особи; 2) експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи. Крім того, Сторони зобов'язуються, накладати кару на кожного, хто: 1) утримує будинок розпусти чи управляє ним або свідомо фінансує чи бере участь у фінансуванні будинку розпусти; 2) здає в оренду або наймає будівлю чи інше місце, або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами [114, с. 144-154][1].

Цей документ – приклад наднаціонального уявлення про певне зло, яким вважається експлуатація проституції, у тому числі звідництво (сутенерство) і утримання будинків розпусти. Українська РСР приєдналася до зазначеної Конвенції 15 листопада 1954 р., тим самим взявши на себе відповідні зобов'язання щодо кримінального переслідування осіб, які вчиняють подібні дії. Однак справедливості заради треба зазначити, що до цього часу у нашому кримінальному законодавстві (у кодексах 1922 і 1927 рр.) уже була встановлена відповідальність за звідництво, утримання притонів розпусти та вербування жінок для проституції (ст. 171 КК УСРР 1922 р. і ст. 166 КК УСРР 1927 р.) [249; 274]. Аналогічна стаття містилася також у КК УРСР 1960 р. (ст. 210 «Держання домів розпусти і звідництво»). Що

[1] *Примітка*. Зазначена Конвенція анулювала положення міжнародних документів, що були ухвалені раніше і спрямовувалися на боротьбу із цими явищами.

цікаво, Україна у певному сегменті навіть «перевиконала» взяті на себе зобов'язання, оскільки у Конвенції йдеться про необхідність криміналізації протиправних дій винних, учинених з метою втягнення осіб у проституцію. За нашим же законодавством йдеться про розпусту, якою охоплюються й випадки, прикладом, безладних сексуальних стосунків поза межами проституції. Крім того, В.С. Батиргареєва зробила цікаве спостереження щодо змісту Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами: «У спеціальній літературі нерідко зазначається, що шляхом прийняття цього документа започатковано ефективний міжнародний механізм подолання торгівлі людьми, зведено воєдино прийняті раніше положення міжнародних угод у сфері міжнародного співробітництва. Проте, як свідчить аналіз Конвенції, нею фактично було звужено обсяг поняття «торгівля людьми», оскільки в ній безпосередньо воно не розкривається. Виходячи з назви й текстуальної частини цього документа, під торгівлею людьми Конвенція *має на увазі лише звідництво й експлуатацію проституції*» [207, с. 15] *(курсив – Т.У.).*

Разом із тим, як справедливо зазначає А.А. Нєбитов, порівняння положень наведеної Конвенції та об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 302 КК України, дає підстави стверджувати, що українське законодавство не охоплює всі діяння, які міжнародними правовими нормами рекомендується визнати суспільно небезпечними та протиправними діяннями; це стосується фінансування таких місць, передачі їх в оренду та найм особою, яка знає, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами [170, с. 97].

Сьогодні у світі існує ціла низка міжнародно-правових актів, в яких засуджується явище експлуатації проституції та злочини, що так чи інакше пов'язані з нею [113, с. 7-21; 208; 210]. При цьому головним для нас є те, що в багатьох із них, по-перше, засуджується не проституція як така, а дії інших осіб, спрямовані на отримання прибутку від неї, а, по-друге, прямо вказується на протиправність і караність експлуатації проституції (сутенерства), яка, звісно ж, неможлива без створення місць розпусти та звідництва.

Міжнародні (регіональні) стандарти, що визначають заходи протидії та відповідальність за експлуатацію проституції, на наш погляд, є відображенням відповідних національних практик тих країн, які виявилися або ініціаторами їх прийняття, або які згодом підтримали ці стандарти шляхом приєднання до виконання міжнародних зобов'язань. Причому у фокусі їх уваги знаходиться, як правило, ставлення до явища проституції, а також до можливих форм організації надання сексуальних послуг (насамперед у вигляді звідництва (сутенерства), створення публічних будинків (борделів)).

Разом із тим представляє інтерес й аналіз ставлення до проституції та організованих форм надання послуг сексуального характеру у різних регіонах світу незалежно від факту приєднання держав до конвенційних положень, якими обмежується явище експлуатації проституції третіми особами. Адже від цього залежать напрями зусиль, що вживаються з боку суспільства, та їх ефективність (якщо такі взагалі-то вживаються). Тому невипадково у спеціальній літературі із цього приводу робляться чисельні спроби класифікувати наявні у світі підходи до: 1) дозволу (заборони) у тій чи іншій країні проституції як такої; 2) легальності різних форм організації надання сексуальних послуг; 3) можливої відповідальності учасників сексуальних подій, включаючи користувачів цими послугами. Видається доречним навести деякі з існуючих класифікацій.

На погляд О.В. Наден, світовий досвід указує на існування кількох, принаймні трьох моделей регулювання проституції: декримінаційна, обмеженої легалізації та аболіціоністська. Згідно із першою моделлю проституція набуває легального характеру (реєстрація секс-робітниць, наявність в останніх медичних довідок про стан здоров'я, розміщення у ЗМІ та туристичних довідниках оголошень із пропозиціями надання сексуальних послуг та ін.). Відповідно до моделі обмеженої легалізації проституція не вважається злочином, але за законом караються дії, спрямовані на втягування жінок у заняття проституцію, звідництво, оренду приміщень з метою організації секс-бізнесу, а також дії власників будинків розпусти. Головною особливістю аболіціоністської моделі, на думку О.В. Наден, є положення, що, власне, проституція злочином не вважається, але передбачається

кримінальна відповідальність за будь-яку експлуатацію проституції іншої особи, вербування для втягнення у проституцію [163, с. 129-131]. На наш погляд, у запропонованій класифікації складно побачити різницю між другою та третьою моделями ставлення до проституції та різних форм організації надання сексуальних послуг, хоча чітко окреслюється предмет кримінально-правової оцінки – можливі форми, в яких організується заняття проституцією.

Інша дослідниця О.В. Кунц під час з'ясування кримінологічних і кримінально-правових аспектів проституції, не переслідуючи мету класифікувати державницькі підходи до неї та різних форм її організації, лише констатує, що ставлення до існування проституції в тих чи інших країнах із боку органів влади є різним: у таких країнах, як КНР, Єгипет, Сирія, вона заборонена; у Мексиці, на Філіппінах вона дозволяється при дотриманні політики правової регламентації; в інших країнах, наприклад, в Індії, само заняття проституцією не є караним і дозволено законом, тим самим маючи офіційний статус, однак карається будь-яка діяльність, що пов'язана з експлуатацією проституток і втягненням у це заняття нових осіб [136, с. 60].

Свого часу О.В. Манич у дисертаційному дослідженні «Проституція: кримінологічні та кримінально-правові аспекти протидії» (2006) виокремила держави, в яких проституція легалізована (наприклад, Нідерланди), але має обмеження, та держави, в яких вона заборонена. Автор відмічає, що в останньому випадку (наприклад, у відповідності до кримінального закону України, Білорусі, Латвії, Казахстану, Польщі, Болгарії, Германії, Швейцарії, Іспанії, Швеції, Данії, КНР) установлено відповідальність за втягнення у заняття проституцією, у тому числі неповнолітніх; звідництво з метою проституції; організацію або утримання борделів для заняття проституцією; надання приміщень для заняття проституцією; сутенерство; торгівлю людьми [153, с. 15]. Як бачимо, акцент перенесено з проституції на можливі форми її організації з боку третіх осіб (хоча далі й указується на країни, в яких існує заборона щодо проституції як такої (Швеція, Данія, КНР)). Однак подібний підхід є не зовсім правильним, адже з доволі значного переліку наведених вище країн є такі, в яких заборонено не лише форми

організації заняття проституцією, а й так само проституцію. До того ж певні неточності у класифікації О.В. Манич виникли внаслідок того, що нею не враховано деякі нюанси правового регулювання, пов'язані із динамізмом положень кримінального законодавства. Так, наприклад, ще під час проведення вченою дослідження в Україні у законодавчому регулюванні відбулися зміни: у 2006 р. декриміналізовано заняття проституцією, однак залишилася адміністративна відповідальність за це. Тому принаймні слід зробити уточнення, що проституція в нашій державі не є кримінально караною, про її заборону як явище може свідчити лише наявність адміністративно-правової норми. Також автором, вочевидь, помилково віднесено Германію до країн, в яких заборонено проституцію, оскільки в ній дозволено займатися проституцією, створювати будинки розпусти, крім того, є законними всі види сексуальних послуг на підстав Закону ФРН «Про регулювання правових відносин осіб, що займаються проституцією» від 20 грудня 2001 р., що набрав чинності з 1 січня 2002 р. [4].

У цілому О.В. Манич не витримано класифікаційного критерію поділу країн, що враховував би, по-перше, офіційне ставлення соціуму до проституції як явища, а, по-друге, політику заборони або обмеження форм, спрямованих на організацію заняття проституцією.

Із моменту завершення О.В. Манич свого дослідження минуло 10 років. Проте аналіз моделей ставлення до досліджуваних явищ триває. Зарубіжні і вітчизняні вчені знов і знов повертаються до цієї проблематики, намагаючись з'ясувати, яка із цих моделей є найбільш прийнятною у світлі мінімізації тієї шкоди, яку завдає моральним засадам суспільства, економіці, іміджу країни проституція та все, що з нею пов'язано.

Продовжуючи дослідження проблеми різного ставлення до існування проституції, власну класифікацію законодавчих підходів до оцінки явища проституції дає зарубіжний дослідник С.Л. Панов. Він пише: «У світі існують три моделі взаємовідносин держави і проституції. Перша найбільш за все поширена у Швеції, де суворо карається не лише постачальник послуг, а й клієнт-замовник. Друга модель існує у ФРН: проституція легалізована, працюють профспілки

проституток, що сплачують податки до казни. Третя модель поширена у Франції, в якій це ремесло не заборонене, за виключенням функціонування публічних будинків» [179, с. 33].

Аналіз підходів до поділу країн за їх ставленням до явища проституції та супутніх проблем можна було б продовжити. Однак і на прикладі наведеного матеріалу стає зрозумілим, що аналізовані джерела містять доволі суперечливі відомості. До того ж немає такої класифікації, яка відрізнялася б чіткістю і послідовністю у систематизації відомостей. Не претендуючи на вичерпність охвату наявної інформації, ми так само зробили спробу розібратися із сучасними моделями ставлення держав до розглядуваного явища проституції та супутніх форм її організації.

Усі наявні моделі залежно від ставлення держави до можливості заняття проституцією та різних форм організації цієї діяльності нами поділено на три групи: 1) заборонна; 2) ліберальна (регламентаційна); 3) анормативна.

До першої моделі можна віднести велику групу держав, в яких заняття проституцією є правопорушенням – кримінальним або адміністративним. При цьому заборона щодо такого заняття може бути абсолютною: йдеться про ті випадки, коли відповідальність за заняття проституцією передбачено кримінальним законом (цю модель умовно назвемо абсолютно заборонною моделлю). Природно, забороняється й будь-яка організація надання сексуальних послуг: такі дії визнаються кримінально караними.

У теперішній час на пострадянському просторі є лише одна держава, в якій суворо заборонено не лише ті чи інші види організації надання сексуальних послуг, а й так само проституцію (хоча кримінальна відповідальність за заняття проституцією й настає після адміністративної преюдиції). Так, у відповідності до ст. 138 КК Туркменії заняття проституцією, вчинене повторно протягом одного року після накладення адміністративного стягнення, карається штрафом у розмірі від 20 до 40 середньомісячних розмірів оплати праці або виправними роботами чи позбавленням волі на строк до двох років [248].

Наведемо ще приклади абсолютно заборонної моделі у державах європейського та азіатського простору. Наприклад, згідно зі ст. 113 КК Албанії заняття проституцією карається штрафом або позбавленням волі до трьох років [245]. У відповідності до § 210^2 Кримінального кодексу Ліхтенштейну заняття проституцією карається шістьма місяцями позбавлення волі або крупним штрафом [246]. До п’яти років позбавлення волі загрожує тим, хто займається проституцією у КНДР (ст. 262) [180]. За КК Ірану у низці статей йдеться про покарання за «звичайне» прелюбодіяння (термін проституція у законі навіть не вживається) [98]. Напевно, жорстокі покарання виключають навіть думку про заняття сексом за гроші. Проте у Кодексі є окрема глава, що присвячена кримінальній відповідальності за звідництво. Це дає нам підстави стверджувати, що Іран так само можна віднести до групи країн з абсолютно заборонною моделлю ставлення до проституції. До речі, подібний підхід має місце в усіх штатах США, окрім двох графств Невади, Південній Африці, більшості країн Близького Сходу та ін. Отже, сьогодні у різних регіонах світу нараховується понад 100 держав, в яких проституцію вважають такою, що знаходиться поза межами закону, переважно кримінального. Повторимося, до моменту декриміналізації у 2006 р. Україна теж відносилася до подібної моделі.

До так званої відносної заборонної моделі (проституція визнається не злочином, а адміністративним правопорушенням) можна віднести деякі держави пострадянського простору (наприклад, Казахстан), а так само КНР, Кубу, Румунію, Таїланд, Хорватію, Південну Корею та ін. Зрозуміло, що заборонено й всі форми організації надання сексуальних послуг.

У спеціальній літературі вищеописану модель іноді називають криміналізаційною. Останньою, у свою чергу, охоплюються дві групи країн, позначених як «prohibitionist» (у перекладі з англ. – «заборона») та «abolitionist» (від лат. *abolitio* – знищення, відміна) [35, с. 7]. Сутністю першої групи є кримінально-правова заборона всіх форм організації проституції (у широкому смислі слова), а сутністю другої – модифікована форма заборони, згідно з якою дозволяється «купити секс», проте всі інші дії (тримання борделів, звідництво, експорт-послуги

та ін.) суворо заборонено. Як справедливо зазначає E. Mossman, роблячи ці пов'язані з проституцією дії незаконними, практично виключається можливість заняття проституцією, не порушуючи той чи інший закон [6, с. 5][1]. Така модифікована форма заборони існує сьогодні, наприклад, у Канаді.

Крім того, у межах аболіціоністської моделі зарубіжними науковцями і практиками наголошується на досвіді обмеження явища проституції, що існує у Швеції. Справа в тому, що Швеція є єдиною європейською країною, в якій криміналізовано не дії повій, а дії клієнтів, що звертаються за сексуальними послугами. Такий підхід має за мету покласти край проституції, а не регулювати її, оскільки остання розглядається як насильство щодо жінок і перешкода для забезпечення гендерної рівності [3, с. 4]. Наразі Норвегія, Фінляндія, Іспанія, Болгарія та Ісландія зараз розглядають такий підхід.

Ще одну модель офіційного ставлення до проституції та різних форм організації надання сексуальних послуг умовно ми позначити як *ліберальна* (регламентаційна). Її сутність полягає в тому, що заняття проституцією в деяких державах є цілком законною діяльністю. Водночас вона є предметом контролю з боку держави для забезпечення захисту громадського порядку і здоров'я населення. Із цією метою така діяльність, як правило, підлягає ліцензуванню та реєстрації, а її ведення може обмежуватися певними вимогами і правилами. Крім того, для осіб, які займаються проституцією, встановлюються обов'язкові медичні огляди.

У ракурсі розглядуваної моделі для нашого дослідження є цікавим той факт, як держави ставляться до тих чи інших форм організації надання сексуальних послуг. Зауважимо, що підхід до цього так само не є уніфікованим, адже є країни, в яких, окрім проституції як індивідуальної підприємницької діяльності, заборонено всі інші форми організації надання сексуальних послуг (звідництво, сутенерство та утримання борделів, прогулянки з метою зйому, екскорт-послуги, свінгер-клуби тощо). До таких країн, зокрема, належать Австрія, Аргентина, Болівія, Бразилія, Велика Британія, Данія, Ізраїль, Ірландія, Італія, Кіпр, Латвія, Люксембург,

[1] Mossman E. International Approaches to Decriminalising or Legalising Prostitution. – Wellington : Ministry of Justice, 2007. – C. 5. (42 c.)

Парагвай, Португалія, Сенегал, Угорщина, Франція, Чилі та ін. Тобто йдеться про такий різновид цієї моделі, як ліберальна модель з вузькою регламентацією.

Іноді при цьому висуваються цікаві вимоги для тих, хто займається проституцією. Так, наприклад, у Сенегалі повіями можуть бути особи, які досягли принаймні 21 року, зареєструвалися у поліції, щомісяця відвідують медичні центри та мають негативні результати аналізу на ВІЛ-інфекцію. При цьому поліція може перевірити працівниць секс-бізнесу на предмет наявності відповідної медичної карти. Крім того, повії мають працювати у суворо відведених місцях [6, с. 30]. Як бачимо, проституція фактично регулюється нормами галузевого законодавства (у сфері охорони здоров'я, приватної підприємницької діяльності, виконання адміністративних норм тощо).

У розглядуваній регламентаційній моделі так само можна виокремити країни, в яких, окрім проституції, дозволяються й деякі форми організації надання сексуальних послуг. Наприклад, у Бельгії дозволяється утримувати борделі і займатися звідництвом, але при цьому забороняється сутенерство. Такий підхід існує й у ФРН, Колумбії, Коста-Ріці, Панамі, Перу, Сальвадорі, Сінгапурі, Туреччині, Швейцарії та ін. Отже, перед нами ліберальна модель із широкою регламентацією. Проте й тут можуть існувати певні обмеження стосовно осіб, які займаються проституцією. Наприклад, у Туреччині проститутки повинні працювати у ліцензованих державою борделях, бути зареєстрованими та завжди мати при собі спеціальне посвідчення, яке видається в обмін на звичайний документ, за яким ідентифікується особа. У деяких районах цієї держави такі особи повинні мешкати тільки у борделях, двічі на тиждень проходити медичний огляд у клініці, досягнути віку 18 років та не перебувати у шлюбі. Їх дітям заборонено обіймати високі посади в армії або поліції або укладати шлюб з особами, що мають високий соціальний статус у суспільстві, та ін. [6, с. 29].

Проте у межах запропонованої моделі можна виокремити й такий підхід, при якому держави взагалі «толерантно» ставляться до проституції та всіх видів організації надання сексуальних послуг. Тобто проституція та всі форми її організації є цілком законними. Заборони можуть установлюватися лише щодо

примусових форм заняття проституцією. До таких країн належать, зокрема, Бангладеш, Венесуела, Греція, Нідерланди, Нікарагуа, Нова Зеландія, Швейцарія та ін. Ми позначили такий різновид моделі як ліберальна модель з повною регламентацією [252, с. 119].

Нарешті, ще одна модель ставлення до проституції та різних форм організації надання сексуальних послуг нами позначена як *анормативна, або змішана.* Її сутність полягає в тому, що у державі не існує законів, які визнають проституцію незаконним видом діяльності, або закони проти проституції на теперішній час скасовані. Крім того, не існує законів, які б регламентували заняття проституцією як, наприклад, індивідуальною підприємницькою діяльністю. Іншими словами, нібито є правовий вакуум щодо оцінки явища проституції як такого, оскільки, повторимося, немає ані законів, що її забороняють, ані законів, що її дозволяють. Разом із тим ця анормативність має відносний характер, оскільки закон все одно достатньо суворо ставиться до експлуатації проституціє третіми особами та інших форм організації надання сексуальних послуг, навіть не пов’язаних з експлуатацією повій, передбачаючи за це кримінальну відповідальність. Подібна модель існує у таких державах, як Азербайджан, Болгарія, Грузія, Естонія, Індія, Мексика, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія та ін.

Теоретично можна уявити існування повністю анормативної моделі ставлення до проституції та будь-яких форм організованого надання сексуальних послуг. Але нами такої не знайдено. Напевно, така модель має місце у деяких народів, що мешкають на острівних територіях Світового океану.

Цікавим у плані порівняльного аналізу є й інформація про те, які органи і служби за кордоном покликані запобігати проституції та (або) тим чи іншим формам організації надання сексуальних послуг, а так само мають своїм завданням нагляд за дотриманням умов ведення відповідного бізнесу. Слід зауважити, що здійснити класифікацію наявного матеріалу з цього питання дуже складно. Єдине, що виступає своєрідним зв’язуючим моментом, є те, що з аналізованими правопорушеннями, якщо певні дії такими визнаються, ведуть боротьбу органи поліції та опосередковано судова система (наприклад, під час винесення рішень

щодо правопорушників). У тих країнах, де заняття проституцією та існування різних форм організації надання відповідних послуг не забороняються, дозвільні, регулюючі, контролюючі та інші функції виконують, як правило, відповідні органи влади та правоохоронні органи (поліція), органи охорони здоров'я і соціальні служби, зокрема, пенсійні органи, страхові компанії, нарешті, навіть профспілкові організації. Так, наприклад, у Греції для осіб, які займаються проституцією як приватною підприємницькою діяльністю, передбачається їх реєстрація в органах поліції, наявність дозволу, що видається органами охорони здоров'я, проходження обов'язкової перевірки здоров'я один раз на два тижні з відміткою у медичній карточці, досягнення такими особами 21 року. У свою чергу, відкриття борделю вимагає його ліцензування в державних органах влади, наявності не більше трьох працівниць, відсутності шкіл і церков у радіусі 200 м [6, с. 28]. Як бачимо з наведеного прикладу, ціла низка органів так чи інакше має відношення до регуляції й контролю за подібною діяльністю.

Вважаємо за необхідне наголосити на ще однієї особливості, що притаманна політиці тих країн, які вважають легальною працю осіб, занятих у секс-бізнесі. Так, Комісія з гендерної рівності Південно-Африканської Республіки у своїй офіційній позиції визначає, що правоохоронцям необхідно приділяти особливу увагу питанням безпеки і захисту секс-працівників, поважливого ставлення та дотримання прав останніх. Крім того, держава радить проводити інформаційно-просвітницькі кампанії для цієї категорії осіб, щоб забезпечити розширення їх знань і поінформованості про свої права та пакет соціальних послуг, що надаються таким особам із боку суспільства (медичні, юридичні та ін.). Все це, підкреслюється Комісією, вкрай важливо для подолання ворожого ставлення до секс-працівників та роботи у сексуальній сфері [3, с. 8]. Такий лібералізм не є виключенням і в практиці багатьох західних країн.

Однак попутно тут виникає ще одне питання: наскільки ефективні існуючі регуляторні механізми? Адже чимало джерел інформації свідчать про те, що у тих країнах, де проституція та діяльність з організації надання сексуальних послуг не заборонені, більше того, є цілком легалізованими, все одно ця сфера послуг

виходить з-під суспільного контролю. Так, наприклад, у Греції публічні будинки є дозволеним видом бізнесу. Проте, незважаючи на легальну базу цього виду діяльності, він наскрізь криміналізований. За повідомленням ЗМІ, сьогодні в Афінах відкрито понад 525 борделів, з яких тільки десять працюють легально [173]. У ФРН не більше 1 % повій скористалися положеннями нового Закону «Про регулювання правових відносин осіб, що займаються проституцією» та уклали трудові договори із власниками агентств, що надають сексуальні послуги. Інші ж 99 % прагнуть залишатися в тіні і працювати без відповідної реєстрації і дозволу [162]. На думку німецької громадськості, цьому закону так і не вдалося досягнути своєї мети – взяти під державний контроль заняття проституцією [5, с. 15].

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що на теперішній час у світі не існує будь-якої оптимальної моделі розв'язання цього складного питання, адже проституція залишається джерелом небезпеки та тяжіє до криміналізації, виступаючи загрозливим фоновим для злочинності явищем та призводячи до серйозного збитку моральним підвалинам суспільства. Висловлене, безумовно, стосується й чисельних форм організації надання сексуальних послуг.

4.2 Основні стратегічні напрями запобігання злочинам, пов'язаним зі створенням або утриманням місць розпусти або звідництвом

Заключним етапом кримінологічного вивчення будь-якого криміногенного явища, що становить предмет відповідної науки кримінально-правового циклу, як правило, є запропонування стратегії запобігання цьому явищу. Такий підхід у кримінології видається цілком логічним, адже аналіз злочинності, окремого її виду або так званого фонового для злочинності явища тому й здійснюється, щоб розробити якомога ефективніші шляхи нейтралізації або, принаймні, обмеження тієї чи іншої проблемної ділянки соціального життя. У цьому зв'язку Д.А. Бражников і В.В. Бичков справедливо зауважують: «Розробка заходів запобігання злочинності як соціальному явищу в цілому та окремим її видам … є важливим аспектом кримінологічного дослідження» [39, с. 130-131].

Якщо поставити за мету розробку чітких й, головне, здійснимих у конкретних умовах часу та міста рекомендацій щодо запобігання злочинним проявам, то ми матиме справу, за точним висловом К.О. Лагоди та Ю.В. Орлова, з багатогранним соціально-правовим феноменом, яким охоплюється низка підсистем, умовно диференційованих за напрямами, рівнями, інституційними засадами й конкретними цілями функціонування [142, с. 169]. Іншими словами, запобігання злочинності – це складне структурне утворення, модель, навіть механізм, що є породженням специфічної цілеспрямованої суспільної практики, спрямованої на убезпечення соціуму від кримінальної небезпеки. Традиційно теорією кримінологічної науки в цьому запобіжному механізмі виділяються об'єкти запобіжного впливу, суб'єкти запобіжної діяльності, завдання, цілі та методи такої діяльності, конкретні заходи, рівні та принципи їх реалізації, критерії вимірювання ефективності тощо [144, с. 12-83; 284, с. 164-183]. Але у конкретних кримінологічних прикладних дослідженнях, як видається, важливим є насамперед концептуальний підхід, тобто певне бачення сутності проблеми як такої та певна ідея про її розв'язання, що покладається в організацію здійснення визначених заходів. Такий підхід у практичній площині отримує значення стратегії запобігання злочинним проявам.

У нашому дослідження головне питання, на яке перш за все слід звернути увагу, є те, як розв'язатиметься в цілому проблема ставлення суспільства до проституції. Саме від розв'язання цієї проблеми будуватиметься й стратегія подолання злочинів, передбачених ст. 302 КК. Іншими словами, коли ми дамо відповідь на запитання «що робити з проституцією?», то зможемо визначитися і з головними напрямами цієї стратегії запобігання. Отже, знову ми виходимо на ось «легалізація-заборона» проституції в Україні.

Сьогодні українське суспільство не є монолітним у плані абсолютної заборони або, навпаки, тотального дозволу заняття проституцією. У цьому плані цілком справедливо підкреслюють О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, що загалом з приводу легалізації проституції (а отже, і сутенерства) існують дві протилежні точки зору, які необхідно знати і брати до уваги при вирішенні цього складного питання [77, с. 713]. Цими авторами дуже вдало систематизовані відповідні

аргументи *pro et contra* легалізації проституції. Видається, що необхідно стисло навести із цього приводу аргументацію зазначених та деяких інших авторів.

Серед аргументів групи *«pro»* О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк наводять, зокрема, легалізацію проституції у низці країн, як-от: Бельгія, Нідерланди, ФРН та ін.; тестування повій, що працюють у публічних будинках, на наявність венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; контроль за діяльністю власників публічних будинків і організованою злочинністю у цій сфері та за її тіньовими доходами; правовий захист повій від жорстокого поводження з ними; нерозв'язаність проблеми існування проституції у цілому через її заборону; заборону проституції як просте лицемірство з огляду на її популяризацію у ЗМІ; врешті-решт, аморальність (!?) самого факту заборони проституції, оскільки в умовах економічної незабезпеченості жінки з боку держави їй не можна відмовляти заробляти власною працею, та ін. [77, с. 714-715]. До цього А.Є. Шпаков додає, що легалізація проституції та створення офіційних будинків терпимості, що знаходяться під міліцейським, медичним і соціальним контролем, здійснюватиме визначальний вплив на скорочення тіньового бізнесу, заснованого на експлуатації проституції, так як клієнти віддаватиме перевагу послугам офіційних публічних домів, що гарантують безпеку; попереджатиме втягнення до заняття проституцією неповнолітніх [282, с. 20].

Проте ці аргументи, як видається, не дають прямої відповіді на запитання, що, власне, зміниться на краще, наприклад, у плані зниження рівня злочинності, зокрема, організованої (йдеться лише про контроль за нею без конкретних кроків до її скорочення), у плані оздоровлення морального клімату у суспільстві тощо. Навіть про поліпшення фізичного здоров'я нації можна говорити у цьому разі опосередковано. Адже коли хворіє душа, той фізичну оболонку навряд чи слід вважати здоровою. Видається, єдиним вагомим аргументом на користь дозволу проституції може стати унормування системи та порядку сплати податків від заняття нею як приватнопідприємницькою діяльністю. Разом із тим відомо, що немає таких інституційних механізмів, яких не можна було б «обійти». Нагадаємо, що про факти ухилення від сплати податків у тих державах, де проституція

легалізована, стверджується й у закордонній літературі. Наприклад, T. Mossman у своїй праці «International Approaches to Decriminalising or Legalising Prostitution» («Міжнародні підходи до декриміналізації або легалізації проституції», 2007) пише: «дуже небагато з тих, хто занятий у сексбізнесі, не бажає сплачувати податки та укладати контракти медичного страхування, що призводить до існування нелегальної проституції» [6, с. 24]. Крім того, завжди існуватиме такі категорії клієнтів, що не бажатимуть розголошення даних про себе під час звернення до повій внаслідок цілком зрозумілих причин (наприклад, належність особи до публічної сфери діяльності, бездоганна репутація сім'янина та ін.).

Проблематика легалізації проституції в Україні вже фактично стала на порядку денному. Народним депутатом А.В. Немировським 18 вересня 2015 р. до Верховної Ради України внесено законопроект під назвою «Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів» (реєстр. номер 3139) [202]. Як зазначається у Пояснювальній записці до представленого документа, цим проектом Закону передбачається встановити врегулювання сфери проституції та діяльності секс-закладів за нормами, які є загальновизнаними і такими, що застосовуються у більшості європейських розвинених держав, а саме: а) регулювання сфери проституції та діяльності секс-закладів здійснюється єдиним законом; б) установлення соціальних гарантій для повій; в) визначення правової діяльності секс-закладів [189]. Ми не ставимо перед собою завдання провести поглиблений аналіз поданого проекту нормативно-правового акта, проте наголосимо, що, м'яко кажучи, дивними уявляються деякі із цілей його реалізації. Серед таких позначається й забезпечення суспільних інтересів, пов'язаних із наданням сексуальних послуг, а так само зменшення рівня безробіття. Щодо першого аспекту – забезпечення суспільних інтересів у відповідній сфері – зауважимо, що держава у такий спосіб, по-перше, вторгається у сферу регуляції сексуального життя людини (нагадаємо, що законом забороняються лише протиправні вчинки у цій сфері, але не регулюються сексуальні відносини як такі), а, по-друге, особливості цієї сторони людського життя підносяться до рангу суспільних інтересів. Стосовно другого аспекту – регуляції рівня безробіття – відмітимо, що для реалізації такої мети

цілком логічним стане для органів Державної служби занятості населення пропонувати безробітним громадянам такий вид роботи, як проституція, причому незалежно від статі, оскільки у законопроекті ані слова не говориться, що повією може бути лише жінка. Залишаючи осторонь питання етичності таких пропозицій (попрання сімейних засад, ідеї морального виховання підростаючого покоління та ін.), держава фактично сприяє створенню та функціонуванню місць розпусти, нехай і під іншою назвою (за законопроектом – «секс-заклади»). Водночас автор законопроекту помилково стверджує, що прийняття законопроекту не потребує внесення змін до законодавчих актів [189]. Як у такому випадку бути з відповідними змінами до КпАП і КК, пов'язаними з відміною адміністративної відповідальності та декриміналізацією низки статей КК відповідно? Напевно, що ці та інші запитання послужили причиною відкликання 12 жовтня 2015 р. аналізованого законопроекту «Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів» із Верховної Ради України.

У продовження визначення відповіді на головне для стратегії запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, запитання необхідним видається й наведення аргументів, що належать до групи *«contra»* у розв'язанні цієї проблеми. Іншими словами, йдеться про погляди прихильників політики заперечення легалізації проституції. До заперечень, що висловлюються найчастіше, слід віднести, зокрема, такі: а) проституція є незаконною діяльністю у більшості країн світу; б) проститутки є основним джерелом поширення венеричних захворювань і ВІЛ-СНІДу; в) дотримання правил обов'язкової реєстрації і перевірки здоров'я осіб, які легально займаються проституцією, є нічим іншим, як формою дискримінації як проститутки, так і її клієнта; г) легалізація не лише не знизить рівень проституції, а, навпаки, призведе до значного її збільшення та криміналізації, а також до ускладнення можливості доведення фактів примушування і насильства над проституткми; д) відшукання численних способів, що дозволятимуть ухилятися від сплати податків як проститутками, так і сутенерами; е) несумісність проституції із православними традиціями та створення у суспільстві ілюзії допустимості гріха через її легалізацію, оскільки за православними канонами проституція – це гріх; є)

«захоплення» цією сферою бізнесу молодих дівчат внаслідок привабливості рівня можливих доходів, що одержуватимуться від цього бізнесу; ж) аморальність перетворення жіночого тіла й жіночої сексуальності в офіційно узаконений товар для продажу та здобуття прибутку [77, с. 713-714].

Свого часу цікаву аргументацію проти легалізації проституції висловила американський професор, голова міжнародної організації «Coalition against Trafficking in Women» (Коаліція по боротьбі з торгівлею людьми) Janice G. Raymond. Вона пише, що легалізація/ декриміналізація проституції – це подарунок сутенерам, торговцям людьми і секс-індустрії як такій; вона сприяє секс-торгівлі; не контролює секс-індустрію, а навпаки, розширює її; збільшує приховану, нелегальну та вуличну проституцію; призводить до зростання дитячої проституції; не захищає тих жінок, які займаються проституцією; збільшує попит на проституцію, а водночас посилює мотивацію чоловіків до купівлі жінок для сексу, причому значно частіше, ніж установлюють соціально прийнятні межі дозволеного; не сприяє жіночому здоров'ю та свободі вибору жінки; нарешті, жінки, залучені до проституції, не бажають, щоб секс-індустрія була легалізована або декриміналізована [7, с. 315-316]. До цього слід додати, що за справедливим зауваженням І.В. Бульби, легалізація проституції буде лише підтверджувати загальнодержавну моральну деградацію [40, с. 32].

Разом із тим, на наш погляд, обидві точки зору, як прихильників, так і тих, хто заперечує проти легалізації проституції, заслуговують на увагу, хоча б з позиції критики. Саме критична маса проти висунутих положень дозволяє остаточно визначитися з тією або іншою позицією щодо можливості або, навпаки, неможливості легалізації проституції в Україні у теперішній час.

У побудові стратегії запобігання аналізованим злочинам ми виходимо з того, що українське суспільство не готове до такого радикального кроку, як легалізація проституції. Адже це ще більше розколе його. Коли не вирішені інші соціально-економічні та морально-етичні проблеми, торкатися проблеми дозволу проституції видається небезпечною справою. Тому заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного характеру, які складають сутність стратегії, слід будувати з

урахування того факту, що питання про легалізацію проституції найближчим часом не може ставати на порядку денному та вважати пріоритетним завданням.

Традиційно у кримінології заходи запобігання злочинності поділяються на загальносоціальні та спеціально-кримінологічні. Водночас сполучення комплексу загальносоціальних та спеціально-кримінологічних за спрямованістю заходів у кінцевому підсумку має відбиватися на індивідуальному рівні [75, с. 168] та рівні віктимологічної профілактики як виду останнього [30, с. 101-116; 53, с. 157-181; 154, с. 119; 156]. Цю схему можна взяти за основу й при розробці стратегії запобігання злочинам, пов'язаним зі звідництвом або створенням (утриманням) місць розпусти. Конкретний набір запобіжних заходів, здатний якомога ефективніше вплинути на ті чи інші криміногенні чинники, створює стратегію подолання певного виду злочинності. У зв'язку із цим останніми роками все частіше говорять про стратегії розв'язання проблеми запобігання злочинам як про сукупність науково обґрунтованих способів руйнівного запобіжного впливу на криміногенні явища [60, с. 236]. Таким чином, стратегія видається більш предметним, конкретизованим шляхом досягнення певного результату, ніж констатація простого набору можливих заходів запобігання. Адже такі стратегії орієнтовані на досягнення конкретної мети та очікуваного результату – як найближчого, так і й перспективі з указівкою стратегічних індикаторів (критеріїв) покращення стану криміногенної ситуації. Отже, обов'язковими елементами процесу запобіжної діяльності стає держане програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні [60]. У колективній монографії «Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні», що підготовлена у 2012 р. колективом авторів-учених Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, наводяться типові стратегії запобігання злочинності. Серед таких авторами виокремлюються: втручання у кризові ситуації; зменшення можливостей вчинення злочинів і правопорушень; виховно-запобіжна та інформаційна робота з населенням; залучення громадськості до запобігання злочинності; надання допомоги жертвам злочинів [60, с. 32-38].

Як бачимо, чисельні заходи поєднуються в окремі сфокусовані групи, що безпосередньо спрямовані на обмеження тих чи інших криміногенних явищ. Вважаємо, такий підхід має рацію. Адже не можна намагатися охопити все, особливо в умовах фінансово-економічної кризи. Тому треба сфокусуватися на тих окремих ланках, що мають першорядне значення. До речі, такий підхід стратегічного мислення вже знаходить своє відбиття як на практиці, так й у наукових дослідженням. Прикладом такого підходу є Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [234]; Стратегія реформування системи звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. 608-р [240]; Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016 [233]; Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 [166]; Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 р. [196]; та ін.

Окрім спеціальних стратегій, тобто таких, що спрямовані на обмеження явищ, які мають прямий, або безпосередній, криміногенний потенціал, в Україні існують й стратегії загальносоціального плану (наприклад, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [239]; Стратегія подолання бідності, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р [236]; Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ [72]; Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015 [235]; Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532/2013 [241]; та ін.). Загалом сьогодні в Україні діє понад 100 (!) документів стратегічного

характеру. Їх завданням є модернізація суспільного життя з урахуванням європейських стандартів і викликів часу, удосконалення основних сфер життєдіяльності суспільства як такого, підвищення ефективності чисельних соціальних інституцій з тим, щоб кожна людина почувала себе у безпеці від внутрішніх і зовнішніх впливів негативного характеру. Проте для забезпечення стратегічного впливу на той чи інший вид злочинності відповідні заходи загальносоціального спрямування виявляються базовими, засадничими, стратегічними, на що нижче буде наголошено особливим чином.

У дослідженнях останнього часу так само є приклади, коли запобігання злочинності представлене як окремі стратегічні напрями. Так, наприклад, В.В. Голіна і М.Ю. Марченко стверджують, що узагальнення вітчизняного і світого досвіду запобігання злочинності свідчить, що досягти позитивних результатів у цій сфері можна, використовуючи ресурс, повторимося, таких відомих стратегій, як: стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів і правопорушень; стратегія втручання в кризові ситуації; стратегія виховно-запобіжної та інформаційної роботи з населенням; стратегія віктимологічного захисту населення; стратегія залучення громадськості до запобігання злочинності [69, с. 64]. У свою чергу, Р.Г. Григор'єв систему запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою побудував у вигляді загальносоціальних та спеціально-кримінологічних стратегій. Серед загальносоціальних стратегій автор виокремлює демократизацію політичної системи; сталий економічний розвиток; модернізацію системи державного управління; формування правової культури у суспільстві [64, с. 284-287; 65, с. 167]. До спеціально-кримінологічних, на думку Р.Г. Григор'єва, належать такі стратегії: оптимізація діяльності суб'єктів у сфері реалізації державної антикорупційної політики; жорсткий фінансовий контроль майнового стану державних службовців; участь громадськості в антикорупційній діяльності; формування суспільного несприйняття корупції та її проявів; розширення міжнародного співробітництва щодо запобігання корупційним злочинам [65, с. 178].

Дійсно, у загальній стратегії запобігання можна виділити окремі стратегічні напрями, що охоплюють низку запобіжних заходів чи то загальносоціального, чи то спеціально-кримінологічного характеру, об'єднаних, по-перше, спільним об'єктом запобіжного впливу; по-друге, одновекторною спрямованістю дії; по-третє, належністю до компетенції однорідних суб'єктів; по-четверте, єдиним сегментом суспільного життя; по-п'яте, загальною метою та орієнтовними результатами; тощо.

Саме такого концептуального підходу доцільно дотримуватися у побудові системи запобігання злочинам, пов'язаним з організацією протиправного надання сексуальних послуг в Україні. Знову ж нагадаємо, якщо приходиться жити в умовах жорсткої економії коштів, такий підхід є найдоцільнішим. Це сприяє раціональному розподілу суспільних зусиль – гранично конкретно визначається образна мішень і залежно від цього обираються засоби, якими її можна уразити.

Стратегія запобігання звідництву та створенню або утриманню місць розпусти поділяється на окремі групи стратегічних напрямів, які загалом традиційно належить до загальносоціальних або спеціально-кримінологічних заходів запобігання. На наш погляд, означена стратегія принаймні має охоплювати три великі стратегічні напрями: 1) удосконалення законодавства, насамперед кримінального, що спрямовується на запобігання проявам звідництва, створення або утримання місць розпусти; 2) рішучу боротьбу з корупцією у правоохоронних органах, завдяки яким відбувається «оплатне» приховування в країні фактів незаконного надання сексуальних послуг; 3) підвищення морального рівня населення [257, с. 338].

Як бачимо, два перші стратегічні напрями за характером поєднують в основному спеціально-кримінологічні заходи запобігання, а останній – загальносоціальні. На перший погляд здається, що тут нібито порушена ієрархія презентації та логіка їх вживання, оскільки спочатку йдеться про напрями, так би мовити, безпосередньої дії на злочинність і лише наприкінці про засоби загального спектру. Проте слід відмітити, що при одночасній реалізації заходів запропонованих стратегічних напрямів, тим не менше, строки досягнення кінцевого

результату, а відповідно завершення їх реалізації, будуть різними. Дійсно, вдосконалення чинного та прийняття нового законодавства є справою недалекого майбутнього, найближчою перспективою. Водночас досягнення високих стандартів морального рівня соціуму є, напевно, справою тривалою, справою навіть не одного покоління. На це за найскромнішими підрахунками потребується 20-25 років. Таким чином, подібна логіка міркувань вимагає від нас спочатку розглянути ті стратегічні напрями, які за часом їх можливої реалізації є здійснимими у більш стислі строки, а вже потім перейти до напряму, що відрізняється глобальністю завдань, які ставляться перед групою заходів певного стратегічного напряму.

Отже, стратегічним напрямом із найближчою перспективою його втілення є *удосконалення кримінального законодавства*, що спрямовується на запобігання звідництву, створенню або утриманню місць розпусти. Як відомо, одним із засобів удосконалення кримінально-правових норм є криміналізація та декриміналізація певного діяння. Останнім часом лунають пропозиції щодо криміналізації тих чи інших соціальних явищ. Проте значно рідше йдеться про декриміналізацію як скасування, виключення кримінальної відповідальності за ті чи інші діяння, що раніше визнавалися злочинами, у тому числі переведення цих діянь до категорії менш значних правопорушень (адміністративних, дисциплінарних та ін.) [176, с. 16].

На наш погляд, повинна відбутися часткова декриміналізація деяких положень ч. 1 ст. 302 КК, а саме декриміналізація звідництва для розпусти, якщо воно не переслідує мети наживи (нагадаємо, що у 35 % випадків звідництва за матеріалами слідчо-судової практики відсутня мета наживи). Так чи сягають подібні випадки значної суспільної небезпечності, щоб ставати кримінально караними? Напевно, у таких випадках може йтися про елементарне сприяння позашлюбним відносинам третіми особами за різних мотивів (наприклад, бажання допомогти незаміжній жінці знайти партнера для народження дитини). Про яке звідництво для розпусти тут може йтися та чи стають позашлюбні стосунки у цьому випадку розпустою? У будь-якому разі це залежить від конкретної життєвої ситуації та суспільної матриці оцінки таких дій. Адже позашлюбні стосунки у

різних аксіологічних вимірах оцінюються по-різному. Із позиції релігійних канонів християнства вони є розпустою та гріхом, із позиціє буття сучасної європейської людини – це майже норма, а з позиції природного інстинкту продовження роду людини як біологічного виду взагалі є нормою. Що може робити описаний факт діянням, суспільно небезпечним? У будь-якому разі – ані форма задоволення природних потреб людини (навіть і за допомогою звернення до сторонньої людини – звідника), ані місце зустрічі (готель, сауна, чуже житло та ін.) – не повинні підносити подібну дію до розряду кримінально караних. Тому виявляється, що така поведінка не потребує протидії кримінально-правовими засобами.

Разом із тим, як свідчать проаналізовані матеріали кримінальних проваджень, створення або утримання місць розпусти ніколи не відбувається без корисливого мотиву. Нам не зустрілося жодного випадку, коли функціонування подібних «закладів» відбувалося б без мети наживи – усі випадки кваліфікувалися за ч. 2 ст. 302 КК. Вважаємо, що свого часу ця кримінально-правова заборона стала наслідком ігнорування розроблених у кримінально-правовій теорії підстав криміналізації. Таким чином, ч. 1 ст. 302 КК щодо такої форми злочинної дії, як створення або утримання місць розпусти, фактично не працює.

Водночас цікаво навести й дані опитування співробітників Управління боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми, та дільничних інспекторів поліції Управління превентивної діяльності Національної поліції України. Так, понад 3/4 опитаних висловилися за збереження теперішньої редакції ч. 1 ст. 302 КК. Як бачимо, при всій очевидній необхідності внести зміни до цієї норми правоохоронці в основному наполягають на її збереженні у тому вигляді, в якому її викладено зараз у КК. Про дійсні причини збереження такої редакції не важко здогадатися. Як аргумент при цьому висловлювалося бажання неодмінно досягати на дільницях обслуговування позитивних показників розкриття правопорушень, у тому числі й за рахунок випадків викриття звідництва без мети наживи. А щодо викладеної в наших анкетах аргументації, то остання зводилася до шаблонної відповіді, на кшталт, сьогодні це злочин, тому його необхідно викривати.

Недивлячись на виявлену позицію представників Національної поліції, все одно вважаємо за доцільне виключити з частини першої ст. 302 КК звідництво без мети наживи. Замість цього, перенести до цієї частини таку форму відповідного діяння, як звідництво для розпусти, що вчиняється з метою наживи. Фактично текст закону «ті самі дії, вчинені в метою наживи» із частини другою ст. 302 КК переміщується до частини першою (зрозуміло, у відповідній редакції). Це, по-перше. По-друге, вважаємо, що вказівка у тексті закону на мету наживи при описі створення чи утримання місць розпусти з вищезазначених причин є зайвою. Тому у частині першій акцент на характерну мету достатньо робити лише стосовно звідництва. У частині викладення форм організації надання сексуальних послуг, про які йдеться, саме таким шляхом пішов, наприклад, законодавець Казахстану. Так, у ст. 309 КК цієї держави зазначено про організацію чи утримання притонів для заняття проституією, а так само про звідництво з корисливою метою [247].

Що стосується у такому разі частини другою ст. 302 КК України, то решта тексу, на наш погляд, має залишатися без змін, а саме: «ті самі дії, що вчиняються особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою».

Видається, що такі зміни до кримінального закону, по-перше, сприятимуть уніфікації практики кваліфікації відповідних діянь; по-друге перешкоджатимуть штучному підвищенню «за потребою» рівня розкриття «небезпечних» дій правоохоронними органами; по-третє, забезпечуватимуть у деяких випадках режим недоторканності особистого життя людини; по-четверте, сприятимуть дотриманню несуперечливості певних положень законодавства ідеям і принципам теорії криміналізації. Як зауважив М.О. Ісаєв, профілактика кримінальних форм сексуального характеру повинна мати комплексний характер та базуватися не лише на репресивних санкціях, а й на можливостях… декриміналізації окремих форм сексуальної поведінки [103, с. 17]. Ця думка є співзвучною із запропонованою частковою декриміналізацією дій у відповідній сфері людських стосунків, якщо до організації протиправного надання сексуальних послуг підходити не в такому широкому значенні цього слова, як це має місце зараз. На підставі викладеного вище як можна не погодитися з думкою, що декриміналізація необхідна у разі, коли

існування тих чи інших статей Кримінального кодексу викликає сумнів щодо їх необхідності, обґрунтованості та ефективності [47, с. 52].

Ще одним стратегічним напрямом запобігання (із середньостроковою перспективою його реалізації) є *подолання корупції у правоохоронних органах, покликаних вести рішучу боротьбу зі злочинами проти моральності*. Це не є проблемою виключно України. Напевно, подібне явище є системною проблемою для правоохоронної сфери будь-якої країни. Проте у контексті нашого дослідження зазначена проблема набуває неабиякого значення.

Запобігання злочинам, що посягають на засади моральності суспільства, у теперішній час покладається насамперед на Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та відповідні підрозділи територіальних органів Національної поліції України. Хоча у назві цього Департаменту та підрозділів згадується лише про торгівлю людьми, але до завдань цих підрозділів віднесено, зокрема, запобігання вчиненню, виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, сутенерством, утягненням особи в заняття проституцією, виготовленням, збутом і розповсюдженням продукції порнографічного характеру, дитячої порнографії, предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, у тому числі в інтернет-мережі [185]. Як бачимо, запобігання широкому спектру протиправних діянь, що так чи інакше посягають на моральність, входить до кола обов'язків цієї служби. Крім того, безпосереднє відношення до запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, мають структурні підрозділи Управління превентивної діяльності Національної поліції України (у минулому – служба дільничних інспекторів), карного розшуку, кримінальної міліція у справах дітей, відділи кримінальної розвідки та ін.

Отже, таким є суб'єктний склад структурних підрозділів Національної поліції, який покликаний запобігати подальшому поширенню проституції як фонового для злочинності явища та злочинам, що з нею пов'язані. Проте й низка інших соціальних інституцій можуть брати участь у викритті цих злочинів (наприклад,

громадські формування). Не можна не зазначити й про допомогу окремих громадян, що виступають як доброчесні інформатори поліції.

Але головним завданням запропонованого стратегічного напряму є принципова боротьба із фактами порушення законності з боку окремих співробітників правоохоронних органів у вигляді корупційних проявів за забезпечення «нормальних і безпечних умов» функціонування нелегальних будинків розпусти, «кришування» проституції, сутенерства та ін. «Оплатне» приховування в країні фактів незаконного надання сексуальних послуг («кришування») є нічим іншим, як різновидом корупції, специфічність якої зумовлюється своєрідністю людських відносин у певній сфері. Сьогодні це явище набуло неприпустимих обсягів. Тут знову нагадаємо, що про діяльність місць розпусти правоохоронцям відомо завжди (що і підтвердило проведене нами дослідження). Разом із тим вкрай розгалуженою стала система внутрішньої корупції, зокрема, впровадження так званих «тарифів», що охопила практично всі сфери діяльності працівників органів внутрішніх справ [237].

Компонентами успіху під час реалізації завдання цього стратегічного напряму є: 1) політична воля правлячих політичних сил як підтвердження намірів здолати корупцію загалом у масштабах країни; 2) продовження процесу реформування системи Національної поліції[1], презентованого такими державними документами, як Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ (далі – Концепція) [115], Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України [237], затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р, та Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року [238], затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р; 3) налагодження партнерського діалогу між населенням і правоохоронними органами з одночасним введенням практики контролю та підзвітності підрозділів Національної поліції громадам, на території яких вони діють.

[1] *Примітка*. Безумовно, серед правоохоронних органів основне навантаження щодо запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК України, покладається на органи Національної поліції України. Тому зміст запропонованого стратегічного напряму, метою якого є подолання корупції у правоохоронних органах, видається доречним розкривати насамперед стосовно органів поліції.

Одним із вагомих досягнень теперішнього Уряду країни, що свідчить про втілення політичної волі у царині подолання системної корупції у державі з метою якомога скорішої інтеграції до європейського простору, як раз і стало прийняття вищезазначених документів. Аналіз положень Концепції і двох Стратегій дає уявлення про ті заходи, що мають стати «дорожньою картою» не лише у справі реформування системи Національної поліції, а й під час подолання корупції у цих органах. Серед таких заходів запропоновано чимало новацій. Але їх можна поділити на: 1) заходи запобігання корупції, що мають організаційну природу (як-от: доступність інформації щодо планування роботи поліції, реалізації запланованих заходів і результатів роботи; єдина система електронного документообігу, що забезпечується сучасними механізмами її захисту, уніфікованими базами даних; дистанційний контроль за якістю роботи виконавців; наявність антикорупційного механізму у процедурах отримання додаткових надходжень до бюджету територіальних підрозділів поліції; логістика у кількісному співвідношенні різних служб поліції; диверсифікованість персоналу поліції всіма групами населення; поділ поліції на адміністративну та кримінальну; тощо); 2) заходи технічного характеру (внутрішній контроль, що включатиме відеоспостереження за персоналом протягом робочого часу, періодичні перевірки професійної непідкупності, а також перевірки щодо ризику споживання наркотичних речовин; та ін.); 3) заходи професійно-освітянської спрямованості (відбір кандидатів на службу у поліцію за рейтинговою системою; комплексне оцінювання знання професійних і етичних стандартів, комунікативних навичок, особистої мотивації, уміння приймати необхідні рішення; запровадження системи корпоративної етики та протидії професійній деформації; ступеневий принцип побудови системи освіти МВС, спрямований на надання початкового рівня знань з орієнтацією на набуття професійно важливих умінь та навичок дій у конкретних ситуаціях; та ін.); 4) заходи соціально-економічного характеру, що виключатимуть незаінтересованість особового складу органів Національної поліції в отриманні подарунків і винагород від приватних осіб (висока зарплата та соціальні пільги (безоплатне медичне страхування, безвідсоткові довгострокові кредити)); 5) заходи

запобігання нормативного характеру (наприклад, установлення максимально деталізованого переліку завдань, функцій та повноважень, що зменшить ризик довільних дій правоохоронців та мінімізує ризик порушення закону з боку працівників органів внутрішніх справ; прийняття в Україні за зразком європейських кодексів поведінки поліції власного Поліцейського кодексу поведінки (Police Code of Conduct); та ін.) [237; 238].

Усі ці заходи, окрім досягнення мети удосконалення діяльності органів Національної поліції, водночас мають потужний антикорупційний потенціал, спрямований на забезпечення системного підходу та ефективної організації діяльності щодо запобігання та протидії корупції [45, с. 40]. Запровадження запланованих новацій видається важливим з огляду на те, що із позиції корупційних ризиків запобіжна діяльність в розглядуваній сфері є вельми ураженою. Побічно такий висновок підтверджують результати опитування підрозділів Національної поліції. Так, на запитання «Чи можна вважати ефективною діяльність з профілактики правопорушень, передбачених ст. 302 КК, у такому вигляді, в якому вона є на теперішній час?», 63 % респондентів відповіди однозначно – «ні», а 16 % надали відповідь у більш обтічній формі – «скоріше ні, ніж так». Ефективність цієї діяльності напряму залежить від принциповості, яку з відомих причин самі правоохоронці не проявляють.

Крім того, у плані підвищення ефективності запобігання правопорушенням у сфері моральності видається важливою деяка переорієнтація діяльності Національної поліції. Мається на увазі той факт, що за службою Національної поліції буде закріплено функцію превенції та охорони громадського порядку. У зв’язку із цим служби дільничних інспекторів та патрульної поліції становитимуть 70 % від персоналу всієї чисельності служби, і лише 30 % складатиме персонал чергових частин, служби детективів із розкриття загальнокримінальних злочинів, служб інформаційного та логістичного забезпечення [237]. Тут йдеться не лише про нарощення потужностей відповідних служб поліції, перерозподіл коштів на їх утримання, а й про вдосконалення їх суто спеціально-кримінологічних можливостей, зокрема, про приділення більшої уваги до злочинів проти

громадського порядку і безпеки, моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та ін. Отже, перерозподіл кадрового потенціалу сприятиме, з одного боку, запобіганню вуличним правопорушенням, серед яких, звісно ж, є й вулична проституція, а з другого – викриттю місць розпусти, місць для незаконного вживання наркотичних засобів, підпільних гральних закладів тощо.

Червоною стрічкою стратегії запобігання злочинам проти моральності у цілому та злочинам, передбаченим ст. 302 КК, зокрема, має стати ідея взаємодії органів Національної поліції із населенням, іншими словами, ідея установлення партнерського діалогу між зазначеними соціальними інституціями. У цьому зв'язку, як справедливо підкреслює С.С. Шрамко, необхідною умовою успішної діяльності із запобігання злочинності є налагоджена співпраця між органами влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами та громадськістю [283, с. 325]. До речі, ця ідея останнім часом покладається у підґрунтя запобіжної діяльності щодо будь-якого виду злочинності. Отже, це третя з виокремлених нами компонент стратегічного напряму запобігання звідництву для розпусти, створенню або утриманню місць розпусти, що позначений нами, як боротьба з корупцією у правоохоронних органах. Під пильним наглядом громадськості окремим правоохоронцям набагато складніше приховати факти «кришування» незаконного надання сексуальних послуг. Тому недаремно у згаданих Стратегіях підкреслюється, що МВС сприятиме розвитку форм громадського (цивільного) контролю за діями правоохоронців та розглядатиме останній як один із дієвих механізмів запобігання корупції серед персоналу [237; 238].

Чільне місце участі громадськості у запобіганні корупції відводиться й у Законі України «Про запобігання корупції». Так, громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції, зокрема, мають право: повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції; запитувати та одержувати від відповідних органів інформацію

про діяльність щодо запобігання корупції; проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції; здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції та ін. [195].

Якщо звернутися до Стратегії розвитку органів внутрішніх справ, то серед принципів їх реформування зазначено, у тому числі, про підзвітність та прозорість їх роботи та тісну співпрацю з населенням і місцевими громадами. Тому, поміж іншого, цілями втілення цих принципів у повсякденну діяльність виступатимуть: побудова якісної багаторівневої системи звітності та відповідальності перед суспільством; підвищення ролі громадського контролю за діяльністю поліції та запровадження засад моделі «community policing» у сфері забезпечення громадського порядку [237]. У контексті нашого дослідження запровадження такої структурно-функціональної моделі взаємодії між поліцією та громадою сприятиме принаймні виконанню завдань подвійної превенції: з одного боку, викорененню корупції як такої, у тому числі й під час викриття та розслідування злочинів проти моральності, включаючи злочини, передбачені ст. 302 КК, а з другого – до запобіжної роботи у цьому напрямі активно залучатимуться громадяни, чимало з яких морально уже готові до такої співпраці. До речі, слід погодитися з М.Г. Колодяжним, який правильно відмітив, що стратегія «community policing» (політика орієнтації на місцеві громади) для України є вельми актуальною, оскільки в нашій державі втрачено великий профілактичний потенціал, що існував в Україні в радянський період [111, с. 205].

Із приводу першого аспекту подібної взаємодії слід підкреслити правильність думки, що стратегія участі громадськості в антикорупційній діяльності має пов’язуватися із: запровадженням в Україні інституту доброчесного інформаторства за прикладом таких країн, як США, Канада, Велика Британія; створенням фонду оплати викривачів корупціонерів; громадською антикорупційною експертизою нормативно-правових актів; громадським контролем за станом виконання положень чинного законодавства та витрачанням органами державної влади і місцевого самоврядування бюджетних коштів та ін. [64, с. 286]. Щодо другого аспекту зауважимо, що, як виявило наше дослідження, у

майже половині випадків інформація до правоохоронних органів про створення та функціонування у тому чи іншому приміщенні місця розпусти надходить від звичайних громадян (випадкових свідків, мешканців, просто людей з активною життєвою позицією, прикладом, батьків неповнолітніх або тих осіб, що входять до вуличних (домових) комітетів мешканців певного дому, району, тощо). Нерідко останні категорії дуже обурюються через бездіяльність правоохоронців у розв'язанні принципового для них питання. У свою чергу, так зване монографічне інтерв'ювання, що останнім часом усе активніше використовується у кримінологічних розвідках, одного з оперативних працівників із 35-річним досвідом роботи в органах карного розшуку виявило, що основним джерелом інформації про находження притонів на тому чи іншому так званому об'єкті (території) оперативного обслуговування завжди були і є громадяни, які перебувають на агентурній (негласній) роботі у правоохоронних органах. Напевно, можна сказати, що це є одним із різновидів декларованої в офіційному документі співпраці, хоча, безумовно, й особливої.

У зв'язку із цим кілька слів треба сказати про доброчесне інформаторство (так званих викривачів). Згідно зі ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), – це така особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою [195].

В Україні визначено, що проведення комплексного аналізу феномену інформаторства є актуальним, оскільки воно визнається одним з ефективних антикорупційних інструментів, не дивлячись на те, що у більшості європейських країн інформаторство залишається суперечливим і в правовому, і в соціальному аспектах [41, с. 32]. До речі, майже десять років тому, за результатами соціологічних досліджень, орієнтація на співробітництво з правоохоронними органами у виявленні корупції була характерна лише для 2-3 % населення, що свідчило про те, що в масовій свідомості населення України ставлення до тих, хто сповіщає про корупційні прояви, не було схвальним [116, с. 161, 180]. На наш погляд, до певної міри ці цифри можна екстраполювати на допомогу громадян у

вигляді інформаторства й під час викриття інших видів злочинів, особливо тих, що внаслідок існування корупційних проявів можуть залишитися неврахованими. Проте сьогодні, цей показник (напевно, після подій Революції гідності) значно збільшився, принаймні під час викриття злочинів проти моральності, що побічно й довело проведене дослідження. Тобто доброчесне інформаторство здатне виконати двоїсту функцію: а) у деяких випадках допомогти викрити злочини, передбачені статтями 302 і 303 КК; б) сприяти боротьбі з корупцією у правоохоронних органах під час викриття й розслідування аналізованих злочинів. Отже, видається, що доброчесне інформаторство слід розглядати дещо ширше, з одного боку, як повідомлення громадян про випадки проституції та організації протиправного надання сексуальних послуг, а з другого – як повідомлення про тих посадових осіб, які вже самі приховують інформацію про такі факти.

Таким чином, основним запитанням запропонованого стратегічного напряму запобігання із так званою середньостроковою перспективою є таке: як боротися і як знизити рівень корупції у правоохоронних органах, зокрема, під час викриття і розслідування випадків вчинення злочинів, передбачених ст. 302 КК. Зауважимо, що про те, як добитися бодай помітних результатів у боротьбі з корупцією, написано багато праць із кримінології, кримінального та адміністративного права, теорії управління тощо [15; 38; 44; 123; 154; 278]. У контексті нашого дослідження основний акцент у цій справі слід робити на запровадженні у практичну площину принципу максимального наближення поліції до потреб громади з тим, щоб громада, у свою чергу, мала б важелі дієвого контролю за діяльністю поліції. При цьому, безумовно, у запропонованих стратегічних напрямах запобігання так званої середньострокової перспективи поєднуються як заходи спеціально-кримінологічної спрямованості, так й заходи загальносоціального характеру.

Нарешті, третім стратегічним напрямом запобігання звідництву для розпусти, створенню чи триманню будинків розпусти із довгостроковою перспективою його реалізації є *підвищення морального рівня населення країни*. На наш погляд, це найтрудомістке завдання, реалізація якого, напевно, дорівнюватиметься за часом періоду соціалізації навіть не одного покоління. Складність реалізації цього

завдання зумовлюється ще й тим, що будь-хто навіть із пересічних громадян добре обізнаний із приводу комплексу тих заходів, що запобігатиме моральному падінню нації. Проте як досягнути ефекту від їх втілення, ідей, як правило, не так вже й багато. Усе той же прибічник легалізації проституції А.Є. Шпаков водночас зазначає, що до числа соціально-психологічних і культурних заходів зниження рівня проституції *(ця назва групи заходів охоплює заходи, що нами позначені як «підвищення морального рівня населення» – Т.У.)* слід віднести заходи із попередження статевої деморалізації і підвищення сексуальної грамотності населення; поетапну підготовку неповнолітніх у родині, дошкільних закладах, школах до майбутнього сімейного життя, виконання ними соціальних ролей чоловіка, дружини, матері, батька; формування системи соціальних стримувань, що регулюють статеву поведінку; роз'яснення підліткам і молоді небезпечних наслідків проституції, у тому числі й для осіб, що нею займаються; припинення пропаганди культу насильства, статевої розпусти і реклами проституції у ЗМІ та Інтернеті [282, с. 21].

Соціальними ланки стримування щодо подальшого поширення проституції, а відповідно й дій, пов'язаних з організацією незаконного надання сексуальних послуг, що здатні впоратися з реалізацією перелічених вище завдань у просвітницько-виховній сфері, на наш погляд, є: церква, медики, педагоги, психологи, правники, нарешті, родина. При цьому слід окремо наголосити на «знарядді» донесення відповідного знання – засобах масової інформації.

У теперішній час з усіх наведених ланок процесу підвищення морального рівня населення виконувати завдання духовного формування особи якомога повніше здатна хіба що релігія. Водночас зусиль цієї соціальної інституції явно замало для ефективного функціонування системи запобігання злочинам проти засад моральності. Неабияку роль у зв'язку із цим мають відігравати представники інших соціальних сфер – медицини, педагогіки, права тощо, на яких покладається завдання роз'яснення небезпечності як заняття проституцією, так і факту виявитися у буквальному смислі слова жертвою звідника або особи, що утримує місця розпусти (залучення до вживання наркотичних засобів, фізичне і психічне

насильство, у тому числі шантаж, фізичне виснаження та втрата здоров'я тощо). Тому є потреба, починаючи зі старшої школи, запроваджувати практику поширення відповідних пам'яток про те, як не стати жертвою цих злочинців[1]. Разом із тим є потреба паралельно заміщувати моделі негідного способу життя у молоді ідеями патріотизму, релігійності як впливового регулятору повсякденного життя, цінності освіти у сучасному світі, гуманного ставлення до оточуючих, зокрема, соціально незахищених груп населення, тварин та ін.

В умовах свободи слова, яка, на жаль, останніми роками перетворилася на необмежений ніякими моральними, а в деяких випадках навіть й правовими нормами, неконтрольований «викид» інформації, потребують суворої цензури матеріали, що розміщують ЗМІ (друковані, електронні, видовищні тощо). Йдеться насамперед про відверту рекламу сексуальної розпусти (рекламні оголошення, відеоігри, фото- та відеопродукція, сайти недвозначного змісту, що відверто пропонують ці послуги, та ін.). І це відбувається всупереч положенням ст. 2 Закону України «Про інформаційні агентства», в якій зазначається, що інформаційні агентства, зокрема, не мають права у своїх матеріалах розповсюджувати порнографію або іншу інформацію, яка підриває суспільну мораль або підбурює до правопорушень, принижує честь і гідність людини, а також інформацію, яка ущемляє законні права й інтереси громадян.

Недивлячись на те, що в державі діє низка законів [194; 199; 200; 201; 206], положення яких закликані піклуватися про якість матеріалів, що подаються за допомогою ЗМІ, інформаційний контент все одно наповнений низькопробними матеріалами відповідного змісту. Отже, законодавство не працює у повній мірі. До цього слід додати, що не у повній мірі працюють й положення ще одного нормативного акта – Закону України «Про захист суспільної моралі», в якому серед основних напрямів державного регулювання обігу інформаційної продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, зазначається про формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад, недопущення

[1] *Примітка*. Подібна практика виготовлення пам'яток, як не стати жертвою тих чи інших злочинів, уже багато років існує у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (творчим колективом розробників керує відомий в Україні кримінолог В.В. Голіна).

пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культу насильства, жорстокості, поширення порнографії, впровадження експертної оцінки відео-, аудіо-, друкованої інформації та інформації на електронних носіях [198]. У контексті зазначеного, на наш погляд, треба відновити роботу ліквідованої у 2015 р. Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі.

Як бачимо, сьогодні у державі створені теоретичні та правові засади забезпечення захисту моралі, але механізму реалізації конкретних, цілком визначених завдань остаточно не опрацьовано. Тому підвищення рівня моральності насамперед у молодіжному середовищі напряму залежатиме від чіткості й конкретики механізму запровадження заходів, спрямованих на втілення у життя цієї самої ідеї моральності у міжособистісних стосунках, зокрема, у сексуальній сфері (як-от: визначення відповідальних суб'єктів, пропозиції таких заходів, що реально здійснювалися б у практичній площині, системність їх запровадження, запозичення кращого зарубіжного досвіду із залученням іноземних фахівців та обміном досвідом тощо). Водночас слід додати, що й у групі можливих заходів підвищення морального рівня населення так само має діяти принцип перспективності, тобто визначення певних строків, що є мінімально потрібними для якомога повного їх втілення. Так, сформувати патріотично налаштовану людину, орієнтовану на наступництво поколінь, національних і родинних цінностей, сприйняття європейських стандартів, безконфліктне розв'язання проблем, існування без залежності від психоактивних речовин та ін., і тим самим піднятися на якісно новий щабель моральності та ціннісних ідеалів і моделей взаємин між людьми – це справа двох-трьох десятків років. Проте запровадити розумний контроль за інформаційним контентом, що заполоняє життя людини, є справою найближчого майбутнього.

Видається, що завданням найближчої перспективи має стати запровадження у країні практики широкої, а головне, спеціалізованої соціальної реклами стосовно шкоди неупорядкованого сексуального життя, насамперед серед підлітків і молоді. Завданням цієї реклами є не лише досягнення певних виховних цілей, адже до неї примикатиме й прищеплення правових знань щодо того, що визнається правопорушенням у сексуальній сфері та яка юридична відповідальність настає за

подібні дії. При цьому головною умовою ефективної реалізації таких кампаній є те, щоб цією справою займалися справжні фахівці високої кваліфікації, які були б здатні навчити батьків або осіб, що їх замінюють, правильно діяти у цьому напрямі – напрямі статевого виховання дитини, підлітка.

На наш погляд, таке уявлення про ключові моменти підвищення моральної відповідальності сучасної людини можна вважати стратегічним напрямом запобігання багатьом правопорушенням, у тому числі звідництву для розпусти, створенню чи утриманню будинків розпусти.

Наприкінці зазначимо, що забезпечення ефективного впливу будь-яких заходів із перелічених вище трьох стратегічних напрямів, безумовно, стає можливим тільки на базі системної реалізації у державі широкого спектру заходів загальносоціального спрямування. Видається, що ці заходи є навіть не окремим напрямом, про який традиційно стверджується у кримінологічній літературі, а константою всієї системи запобігання будь-яким правопорушенням у державі. Дійсно, жоден стратегічний напрям не спрацює, якщо не привертатиметься постійна увага удосконаленню суспільних відносин, на які, власне, й «націлюються» загальносоціальні заходи. Вважаємо, що у комплексі зазначених заходів пріоритетними мають залишатися заходи соціально-економічного характеру, серед яких: а) постійна турбота про досягнення такого рівня життя українських громадян у широкому смислі слова, що відповідав би принаймні основним європейським стандартам більш-менш розвинутих країн і що найближчою перспективою мав би забезпечити зайнятість та підвищення доходів населення; б) реальне виконання у державі всіх тих соціальних програм, що мають за мету підтримку і захист інституту материнства і дитинства, всебічний розвиток потенціалу жінки і дотримання гендерних принципів у всіх сферах суспільного життя; в) державна підтримка молодих і багатодітних сімей, а так само інших соціально незахищених категорій громадян України; г) ліквідація тяжких наслідків конфлікту на Сході країни, зокрема, підтримка та захист внутрішньо переміщених осіб; д) тощо. Отже, наполеглива реалізація визначених завдань, об’єднаних в окремі стратегічні напрями, з опорою на перелічені тут заходи загальносоціального

характеру здатні знизити у державі рівень злочинів проти моральності, у тому числі покращити кількісно-якісні показники таких кримінально караних правопорушень, як звідництво для розпусти, створення або утримання місць розпусти.

Висновки до розділу 4

За результатами вивчення сучасного зарубіжного досвіду ставлення до проституції у цілому та створення або утримання місць розпусти і звідництва, зокрема, а також за підсумками дослідження стану запобігання означеним явищам в Україні можна зробити такі висновки:

1. До умов підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо проституції та протиправної організації надання сексуальних послуг у національній площині слід віднести: а) аналіз зарубіжного досвіду з метою виявити регіони (країни) із найбільш вагомими успіхами у подоланні (обмеженні) цього явища; б) визначення шляхів запозичення або урахування у власній країні найкращих запобіжних стратегій і практик у цій сфері; в) дослідження відповідних міжнародно-правових документів, положення яких мають антикриміногенний потенціал для запобігання зазначеним явищам в Україні.

2. Залежно від ставлення держав до заняття проституцією та різних форм організації цієї діяльності їх можна поділити на такі групи: 1) держави із заборонною моделлю; 2) із ліберальною (регламентаційною) та 3) з анормативною. Заборонна модель є характерною для великої групи держав, в яких заняття проституцією є кримінальним або адміністративним правопорушенням. При цьому заборона може бути абсолютною: відповідальність установлено кримінальним законом. Відповідно кримінальним законом забороняється й будь-яка організація надання сексуальних послуг (Албанія, Іран, Ліхтенштейн, КНДР, Туркменістан та ін.). До моменту декриміналізації проституції у 2006 р. Україна теж належала до абсолютно заборонної моделі. До так званої відносної заборонної моделі (проституція визнається не злочином, а адміністративним правопорушенням) можна віднести чимало держав пострадянського простору, а так само КНР, Кубу,

Румунію, Таїланд, Хорватію, Південну Корею та ін. При цьому заборонено й всі форми організації надання сексуальних послуг.

У відповідності до ліберальної (регламентаційної) моделі заняття проституцією є цілком законною діяльністю. Водночас вона є предметом контролю з боку держави для забезпечення захисту громадського порядку і здоров'я населення. У цій групі країн є такі, в яких, окрім проституції як індивідуальної підприємницької діяльності, всі інші форми організації надання сексуальних послуг (звідництво, сутенерство та утримання борделів, прогулянки з метою зйому, екскорт-послуги, свінгер-клуби та ін.) заборонені (Аргентина, Австрія, Болівія, Бразилія, Велика Британія, Угорщина, Данія, Ізраїль, Ірландія, Італія, Кіпр, Латвія, Люксембург, Парагвай, Португалія, Сенегал, Франція, Чилі та ін.). Разом із тим у розглядуваній моделі так само можна виокремити країни, в яких, окрім проституції, дозволяються й деякі окремі форми організації надання сексуальних послуг (наприклад, звідництво та утримання борделів). Такий підхід є у Бельгії, ФРН, Панамі, Перу, Сальвадорі, Сінгапурі, Туреччині, Швейцарії та ін.). Проте у межах цієї моделі можна виокремити й такий підхід, при якому у державі дозволяється заняття проституцією та всіма видами організації надання сексуальних послуг (Бангладеш, Греція, Нідерланди, Нікарагуа, Нова Зеландія, Швейцарія та ін.).

Характерною рисою анормативної моделі є відсутність у державі законів, що визнають проституцію як незаконний вид діяльності, або ж закони проти проституції на теперішній час скасовано (Азербайджан, Болгарія, Грузія, Естонія, Індія, Мексика, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія та ін.).

3. Визначення головних напрямів стратегії запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК, залежить від того, як розв'язується в цілому проблема ставлення суспільства до проституції. У побудові стратегії запобігання аналізованим злочинам слід виходити з того, що українське суспільство ще не готове до такого радикального кроку, як легалізація проституції, коли не вирішені інші соціально-економічні та морально-етичні проблеми.

4. У межах стратегії, що є більш предметним, конкретизованим шляхом досягнення певного результату, ніж констатація простого набору можливих заходів

запобігання, чисельні запобіжні заходи (чи то загальносоціального, чи то спеціально-кримінологічного характеру) поєднуються в окремі напрями, що безпосередньо спрямовані на обмеження тих чи інших криміногенних явищ. Стратегія, що пропонується, має охоплювати три стратегічні напрями: 1) удосконалення законодавства, насамперед кримінального, що спрямовується на запобігання проявам звідництва, створення або утримання місць розпусти; 2) рішучу боротьбу з корупцією у правоохоронних органах, завдяки яким відбувається «оплатне» приховування в країні фактів незаконного надання сексуальних послуг; 3) підвищення морального рівня населення.

5. До першого стратегічного напряму із найближчою перспективою слід віднести декриміналізацію звідництва для розпусти, якщо воно не переслідує мети наживи. Замість цього, до ч. 1 ст. 302 КК треба перенести таку форму відповідного діяння, як звідництво для розпусти, що вчиняється з метою наживи. Крім того, пропонується виключити із тексту закону при описі створення чи утримання місць розпусти вказівку на мету наживи, оскільки ця мета однозначно випливає з характеру діяння. Це знайшло підтвердження у матеріалах слідчо-судової практики.

6. Другим стратегічним напрямом запобігання злочинам, передбаченим ст. 302 КК (із середньостроковою перспективою його реалізації), є подолання корупції у правоохоронних органах, покликаних запобігати злочинам проти моральності. Компонентами цього стратегічного напряму є: 1) політична воля правлячих політичних сил як підтвердження намірів здолати корупцію загалом у масштабах країни; 2) продовження процесу реформування системи Національної поліції, презентованого, зокрема, такими державними документами, як Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ та Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України; 3) налагодження партнерського діалогу між населенням і правоохоронними органами з одночасним введенням практики контролю та підзвітності підрозділів Національної поліції громадам, на території яких вони діють.

7. Третім стратегічним напрямом запобігання звідництву, створенню або триманню будинків розпусти із довгостроковою перспективою реалізації є

підвищення морального рівня населення країни. Конкретними заходами реалізації є: роз'яснення фахівцями у галузі психології, медицини, педагогіки, права та ін. небезпечності як заняття проституцією, так і факту стати жертвою звідника або особи, що утримує місця розпусти (залучення до вживання наркотичних засобів, фізичне і психічне насильство, у тому числі шантаж, фізичне виснаження та втрата здоров'я тощо); запровадження спеціалізованої соціальної реклами стосовно шкоди неупорядкованого сексуального життя, насамперед серед підлітків і молоді; починаючи зі старшої школи запровадження практики поширення спеціальних пам'яток про те, як не стати жертвою цих злочинців; витіснення моделі негідного способу життя у молоді ідеями патріотизму, цінності освіти, гуманного ставлення до оточуючих, релігійності та ін.; підготовка неповнолітніх різними соціальними інституціями (родина, школа, церква та ін.) до майбутнього сімейного життя; запровадження контролю за інформаційним контентом та сувора заборона пропаганди культу насильства, сексуальної розпусти і проституції у ЗМІ, зокрема, в мережі Інтернету, аж до ліквідації цих інформаційних джерел; прищеплення правових знань із приводу того, що визнається правопорушенням у сексуальній сфері та яка юридична відповідальність настає за подібні дії; тощо.

8. Забезпечення ефективного впливу будь-яких заходів трьох стратегічних напрямів є можливим тільки на базі системної реалізації у державі широкого спектру заходів загальносоціального спрямування. Пріоритетними серед них слід визнати: а) постійну турботу про досягнення такого рівня життя українських громадян, що відповідав би основним європейським стандартам розвинутих країн і що найближчою перспективою мав би забезпечити зайнятість та підвищення доходів населення; б) реальне виконання всіх соціальних програм, що мають за мету підтримку інституту материнства і дитинства, всебічний розвиток потенціалу жінки і дотримання гендерних принципів у всіх сферах суспільного життя; в) державну підтримку молодих і багатодітних сімей, а так само інших соціально незахищених категорій громадян; г) ліквідацію тяжких наслідків конфлікту на Сході країни, зокрема, підтримку внутрішньо переміщених осіб; д) тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішене наукове завдання, що полягає у поглибленому кримінологічному вивченні явища створення або утримання місць розпусти і звідництва як форм організації протиправного надання сексуальних послуг в Україні та практики запобігання цим злочинам, що дозволило сформулювати низку висновків, розробити пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення практики запобігання злочинам проти моральності та визначити деякі перспективні напрями розв'язання цієї проблеми. Висновки, пропозиції та рекомендації полягають у такому.

1. У підґрунтя оцінки ефективності кримінально-правової охорони суспільних відносин, пов'язаних із сексуальною сферою життя людини, від протиправних посягань покладено з'ясування співвідношення між явищем проституції та іншими формами організації надання сексуальних послуг за допомогою таких критеріїв, як «цінність», «нормативність» і «раціональність». Так, за допомогою критерію «цінність» розкривається ставлення суспільства до зазначеної сфери, яке зумовлюється домінуючою оцінкою з боку соціуму стосовно того, що є нормою сексуального спілкування, а що визнається відхиленням від цієї норми. Критерій «нормативність» відбиває стан правової рефлексії на відхилення сексуального характеру, які згідно із законом визнаються протиправними діяннями, а критерій «раціональність» – надлишковість або, навпаки, недостатність існуючих правових заборон щодо тих чи інших дій сексуального характеру.

2. Звідництво та створення або утримання місць розпусти – частина самостійного виду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, до якої, окрім діяння, передбаченого ст. 302 КК України, так само належить сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України). У кримінологічному плані цей вид злочинності характеризуються: а) спільністю мети вчинення цих злочинів (організоване налагодження сексуальних послуг на постійній основі); б) сферою прояву злочинної діяльності (сексуальні стосунки людей); в) конкретним видом цієї діяльності (організація, налагодження,

оптимізація сексуальних стосунків); г) суб'єктним складом злочинної події (злочинець(ці), отримувачі й надавачі відповідних послуг).

3. Звідництво та створення або утримання місць розпусти, у свою чергу, – одна зі складових злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, що може бути виділена за такими підставами: а) відносна масовість цього злочину у структурі зазначеної злочинності та в цілому серед злочинів проти громадського порядку та моральності; б) зв'язок із проституцією як фоновим для злочинності явищем; в) намагання перетворити вчинення правопорушень на організований протиправний бізнес із метою отримання стабільного прибутку; г) надзвичайно високий рівень латентності; д) тяжіння до тих місць, в яких забезпечуватиметься спілкування та зустрічі людей для задоволення сексуальних потреб; тощо.

4. Протягом останніх років в Україні на фоні помітного зниження загальної кількості злочинів проти громадського порядку і моральності спостерігається й тенденція до зниження злочинів, передбачених ст. 302 КК, за виключенням 2014 р., коли відбулося їх збільшення (у 2010 р.– 666; у 2011 р. – 655; у 2012 р. – 534; у 2013 р. – 420; у 2014 р. – 508; у 2015 р. – 476; у 2016 р. – 341; у 2017 р. – 233). Щодо кількості злочинців, діяння яких отримали кваліфікацію за відповідною статтею, у 2010 р. їх кількість склала 481; у 2011 р. – 468; на 20 листопада 2012 р. – 404 особи (після 2012 р. така статистика відсутня). За даними Державної судової адміністрації, у 2010 р. за вказаною статтею засуджено 338 осіб; у 2011 р. – 247; у 2012 р. – 341; у 2013 р. – 182; у 2014 р. – 189; у 2015 р. – 181; у 2016 р. – 87; у 2017 р. – 80. При цьому у структурі злочинів проти громадського порядку та моральності частка звідництва та створення або утримання місць стабільно посідає п'яту позицію (за виключенням 2012 р. – четверта позиція), що у відносних числах складає: у 2010 р. – 4,3%; у 2011 р. – 4,1%; у 2012 р. – 4,8%; у 2013 р. – 3,8%; у 2014 р. – 5,3%; у 2015 р. – 5,5%; у 2016 р. – 4,4%; у 2017 р. – 3%. Питома вага осіб, що вчинили злочин, передбачений ст. 302 КК, серед осіб усіх правопорушників громадського порядку і моральності складала: у 2010 р. – 4,6%; у 2011 р. – 4,4%; у 2012 р. – 4,7%; у 2013 р. – 5,1%; у 2014 р. – 7,5%; у 2015 р. – 8%; у 2016 р. – 6%; у 2017 р. – 5,2%. При цьому у динаміці аналізованих злочинів відмічаються різновекторні тенденції.

5. Особливістю діянь, передбачених ст. 302 КК, є те, що питома вага жінок дорівнюється 51,8%. Основна маса злочинців у віці вік 31-35 років (21,1%). Лише 10,7% злочини вчиняють у групі із двох-трьох осіб. У 68% випадків винним ставилося у провину вчинення лише звідництва; у 28% – створення або утримання місць розпусти і лише у 4% – як перша, так і друга форми організації надання таких послуг. У 50,2% випадків злочин, передбачений ч. 1 ст. 302 КК, учиняється з корисливих мотивів. Конкретними місцями, в яких відбувалися злочинні дії, є: квартири та приватні будинки (55,3%); сауни, лазні (19,4%); розважальні (нічні) клуби (9%); приміщення готелів (6,7%); масажні салони (7%); інші приміщення (2,6%). Тривалість дії місць розпусти – 1-3 місяці. «Міський» сегмент цих злочинів приблизно удвічі вище за аналогічний показник у структурі всієї злочинності. Кожен п’ятий випадок вчиняється у сукупності із сутенерством або втягненням особи у заняття проституцією. Латентність злочинності, пов’язаної з організацією надання сексуальних послуг, приблизно у 5 тис. разів перевищує обліковану її частину, що дозволяє віднести її до злочинів із надвисоким рівнем латентності. Найбільша кількість цих злочинів припадає на Дніпропетровську, Закарпатську, Харківську, Донецьку області та м. Київ. Достатньо велика їх кількість вчиняється у Львівській та Херсонській областях.

6. Під особою злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, слід розуміти людину, яка характеризується сукупністю певних соціально значущих властивостей та ознак, що проявляються в наполегливій умисній поведінці, спрямованій на порушення норм моралі і права у специфічній сфері сексуальних стосунків, як правило, у виді промислу за мотивами протиправного отримання наживи, а так само за мотивами влаштування власного особистого життя або особистого життя будь-кого, задоволення сексуальних потягів та ін. Отже, до визначальних моментів, що дозволяють виокремити особу подібного злочинця, належать такі з них: обрання особливої сфери – сфери сексуальних стосунків людей; умисел на вчинення не заохочуваних суспільством дій у зазначеній специфічній сфері; складний процес мотивації, що полягає в: усвідомленні відповідної потреби; формуванні інтересу, установки й мотиву;

зовнішньому об’єктивуванні потреби через певні дії; наявності посткримінальної поведінки, спрямованої на приховування цього злочину; складна форма дії злочинця (цілеспрямований пошук, установлення взаємодії (координація) між іншими учасниками злочинної події); розрахунок на тривалу злочинну діяльність; лицемірство як визначальна морально-психологічна характеристика особи та ін.

7. Кримінологічним вивченням соціально-демографічних та кримінально-правових характеристик особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом, виявлено, що серед звідників 52,6% жінок; серед створювачів або утримувачів місць розпусти їх 54,3%; серед тих, кому у провину ставилося обидві форми злочину, – 21,4%. Абсолютна кількість винних є громадянами України (97,9%). На момент викриття лише кожен п’ятий правопорушник мав офіційну роботу (21,1%). Серед засуджених за ст. 302 КК превалюють ті, що мали повну загальну (34,8%) та середню спеціальну освіту (30,7%). Переважна більшість осіб є неодруженими (незаміжніми) (64%). При цьому абсолютна більшість винних раніше не засуджувалися (86,3%). Найпоширенішим видом покарання за звідництво, створення або утримання місць розпусти є штраф (81,8%). Обмеження або позбавлення волі застосовується не часто (9,2% і 2,1% відповідно). При цьому понад 40% осіб звільнювалася від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК; ще 79,2% осіб укладали із прокуратурою угоду про визнання винуватості.

8. Домінуючою потребою в аналізованих злочинців є потреба у комфортному житті за рахунок порушення приписів кримінального закону; провідним інтересом – специфічний інтерес до сексуальної сфери і всього того, що із цією сферою пов’язано (підвищена увага до сексуальних стосунків, пошук осіб, зацікавлених у налагодженні таких стосунків, отримання стабільного прибутку від заняття протиправною діяльністю, створення умов, що сприяли б тривалому заняттю такою діяльністю, та ін.). Серед життєвих цілей таких осіб превалюють: отримання матеріальних благ, пошук постійного партнера, секс, допомога іншим особам у встановленні сексуальних стосунків. У будь-якому випадку створення або утримання місць розпусти і звідництва ознаки протиправності надає наявність

генеральної мети – обійти закон, що забороняє порушення засад моральності у міжособистісному сексуальному спілкуванні. Крім того, злочинців вирізняють такі якості, як елементарна розбещеність, зрадництво, цинізм, грубість, брутальність, глупство, що є наслідком морального занепаду особи, морально-правової та соціально-психологічної дезадаптації останньої.

9. Переважна більшість тих, хто звертається до звідників або тих, хто утримує будинки розпусти, є пересічними правослухняними громадянами. Близько трьох чвертей клієнтів – чоловіки (73,9%) у віці 26-35 років (40,3%), з яких 54,7% офіційно одружені або перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Що стосується жінок, то найчастіше звертаються за сексуальними послугами особи у віці 36-45 років (44,9 %), з яких 17,7% є заміжніми або такими, що перебувають у цивільному шлюбі. Серед чоловіків кожний десятий виявився громадянином іноземної держави (9,1%). Абсолютна більшість клієнтів офіційно працює або навчається (73,2%); більшість із них судимості не мають (94,6%). Переважна частина вивчених осіб (61,5%) звернулася до звідників або утримувачів місць розпусти за номерами контактних телефонів, розміщених у місцевій пресі.

10. Серед осіб, які надають сексуальні послуги, переважають жінки (88,3%) у віці 18-25 років (80%). Громадянами України є 91,73% осіб, громадянами інших держав – 8,3% (іноземні студенти і молоді фіхівці-вихідці з країн Азії та Африки). Серед аналізованих осіб більш за все неодружених або розлучених (79,7%). Лише 13,3% офіційно працювали чи навчалися. Морально-психологічний портрет осіб, які надають сексуальні послуги, в цілому є схожим із портретом злочинців, які вчинили правопорушення, передбачені ст. 302 КК, адже їх поєднує корислива мотивації, зневажливе ставлення до моральних засад суспільства і культури сексуальних відносин. Чимало з них займалися проституцією.

11. Критерієм, що дозволяє типологізувати особу злочинця, діяння якого пов’язані зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти, є мотивація злочинних дій, що пояснює спонукальні чинники поведінки та визначає спрямованість дій на конкретну сферу людських стосунків й особливості діяльності у цій сфері. Двома провідними мотивами дій розглядуваних злочинців є користь і

альтруїзм. У цьому зв'язку основними типами злочинців є корисливий і примітивно-альтруїстичний. Причому корисливість та альтруїзм розглядаються у поєднанні з особливою сферою свого прояву – сексуальною сферою людських стосунків.

12. Зовнішніми детермінантами звідництва та створення або утримання місць розпусти є масовий попит на сексуальні послуги, що є наслідком бажання інших осіб задовольнити статеву пристрасть, улаштувати особисте життя, запліднити, розширити уявлення про сексуальну сферу життя, знайти постійного сексуального партнера та ін.). До внутрішніх причин протиправної поведінки злочинця належить корисливість та хибно зрозумілий альтруїзм. Але роблять поведінку особи злочинною конкретна сфера людських стосунків та шляхи, в яких вмотивовані дії втілюються. Разом із тим чинники, внаслідок яких перелічені мотиви стають домінантними, набуваючи ознак особливої стійкості, мають цілком соціальний характер, оскільки зумовлені негативним впливом соціуму (загальна соціальна аномія українського суспільства внаслідок тривалої економічної і політичної кризи; низький рівень життя населення країни з одночасними процесами різкого розшарування соціуму та маргіналізації; безробіття, вимушена міграція населення; звільнення від традиційних моральних імперативів; невизначеність суспільства у ставленні до проституції; поширення в Україні алкоголізму і наркоманії; прорахунки й недоліки правового виховання молоді та деформація правосвідомості; існування традицій звідництва (сватання); негативна роль ЗМІ; незадовільна робота правоохоронних органів щодо запобігання існуванню місць розпусти та процвітанню проституції; незначний каральний ефект за вчинення злочинів проти моральності; тощо).

13. Залежно від ставлення зарубіжних держав до заняття проституцією та різних форм організації цієї діяльності їх можна поділити на такі групи: держави з абсолютно або відносно заборонною моделлю; із ліберальною (регламентаційною) та з анормативною. При цьому умовами підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо проституції та протиправної організації надання сексуальних послуг у національній площині є: аналіз зарубіжного досвіду з метою виявлення регіонів (країн) із найбільш вагомими успіхами у подоланні (обмеженні) цього явища; визначення шляхів запозичення або урахування у власній країні найкращих

запобіжних стратегій і практик у цій сфері; дослідження відповідних міжнародно-правових документів, положення яких мають антикриміногенний потенціал для запобігання зазначеним явищам в Україні.

14. Стратегія запобігання звідництву та створенню або утриманню місць розпусти має охоплювати три основні напрями: 1) удосконалення законодавства, насамперед кримінального, що спрямовується на запобігання зазначеним злочином; 2) боротьбу з корупцією у правоохоронних органах із метою не допустити приховування фактів незаконного надання сексуальних послуг; 3) підвищення морального рівня населення. До першого стратегічного напряму (найближча перспектива реалізації) доцільно віднести декриміналізацію звідництва для розпусти, якщо воно не переслідує мети наживи; виключення із тексту ст. 302 КК при описі створення чи утримання місць розпусти вказівки на мету наживи, оскільки ця мета однозначно випливає з характеру діяння. Компонентами другого стратегічного напряму (середньострокова перспектива реалізації) є: 1) політична державна воля щодо подолання корупції у масштабах країни; 2) продовження процесу реформування системи Національної поліції; 3) установлення партнерського діалогу між населенням і правоохоронними органами. Третім стратегічним напрямом запобігання (довгострокова перспектива реалізації) є підвищення морального рівня населення країни, що включає: роз'яснення фахівцями небезпечності як заняття проституцією, так і можливості стати жертвою звідника або особи, що утримує місця розпусти (фізичне і психічне насильство, залучення до вживання наркотиків, фізичне виснаження та втрата здоров'я тощо); соціальна реклама стосовно шкоди неупорядкованого сексуального життя, насамперед серед підлітків і молоді; практика поширення спеціальних пам'яток про те, як не стати жертвою цих злочинців; витіснення моделі негідного способу життя у молоді ідеями патріотизму, цінності освіти, гуманного ставлення до оточуючих, релігійності та ін.; запровадження контролю за інформаційним контентом та сувора заборона пропаганди культу насильства, сексуальної розпусти і проституції у ЗМІ, зокрема, в мережі Інтернету; прищеплення відповідних правових знань; тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Blumer H. Der methodologishe Standort des Symbolischen Interaktionismus. *Alltagswissen, Interaction und gesellschaftliche Wirklichkeit*. Band I: Arbeitsgruppe Bielefelder Soziologen (Hg.). Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1973. P. 80-101.

2. De Pommerau I. Rethinking a legal sex trade. *Christian Science Monitor*. 2005. May 11. P. 15.

3. Decriminalising sex work in South Africa: official position of the Commission for gender equality 2013. 12 p. URL: http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/Commission. (дата звернення: 18.05.2017).

4. Gesetz zur Regelung der Rechtsverhältnisse der Prostitution (Prostitutionsgesetz – ProstG). Nr. 87/2002. Vom 20. Dezember 2001. URL: http://www.hydra-ev.org/master/gesetz.html. (дата звернення: 20.05.2017).

5. Jeffreys S. The idea of prostitution. First ed. Melbourne: Spinifex Press, 1997. 394 p.

6. Mossman E. International Approaches to Decriminalising or Legalising Prostitution. Wellington: Ministry of Justice, 2007. 42 c.

7. Raymond J.G. Ten Reasons for Not Legalizing Prostitution And a Legal Response to the Demand for Prostitution. *Journal of Trauma Practice*. Vol. 2. 2003. P. 315-332.

8. Абакумова Ю. В. Кримінологія. Особлива частина: навч. посіб. / Ю. В. Абакумова, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. П. Рябчинська. Запоріжжя: КПУ, 2012. 688 с.

9. Абрамовская К. Интим предлагать. Украина – европейский центр секс-индустрии. URL: http://focus.ua/society/279942 (дата обращения: 09.09.2016).

10. Абызов Р.М. Типологические проблемы личностных деформаций несовершеннолетних преступников и их предупреждение: автореф. … д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Юрид. ин-т МВД РФ. Москва, 1998. 42 с.

11. Алихаджиева И.С. Преступления, сопряженные с проституцией: проблемы толкования законодательных конструкцій, квалификации и эффективного противодействия: монография. Москва: Юрлитинформ, 2010. 440 с.

12. Андерсон В. Особливості міграційних процесів в Україні. *Міграція і толерантність в Україні*: зб. ст. / за ред. Я. Полинського. Київ: Стилос, 2007. С. 39-48.

13. Андрушко А.В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. 248 с.

14. Андрушко А.В., Нестерова І.А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.

15. Антикорупційні засади діяльності органів влади: наук.-практ. посіб. / М. К. Вишневська, С. М. Клімова, Г. С. Крайник, С. В. Ніколайчук, А. В. Роздайбіда, І. М. Турбавіна / за заг. ред. А. В. Роздайбіди. Харків: ТОВ «Друкарня Мадрид», 2014. 384 с.

16. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. Москва: Логос, 2004. 448 с.

17. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Личность пре ступника. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 366 с.

18. Асмолов А.Г. Психология личности: учебник. Москва: изд-во МГУ, 1990. 367 с.

19. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВД, 2014. 416 с.

20. Бабенко А.М. Вплив кримінальної субкультури на злочинність в регіонах України. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту.* Серія Право. Вип. 22. Ч. ІІ. Т. 3. С. 12-15.

21. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.

22. Батиргареєва В.С. До аналізу криміногенної ситуації в Україні: у світлі подій останніх років. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Нац. авіац. ун-т, 26 лютого 2016 р.). Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 297-300.

23. Батиргареєва В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло. Харків: Одіссей, 2003. 256 с.

24. Батиргареєва В.С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 47 с.

25. Батиргареєва В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.

26. Батиргареєва В.С., Дубович О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності осіб без визначеного місця проживання: монографія. Харків: Право, 2015. 264 с.

27. Баулін Ю.В. Сучасне кримінальне право України: підсумки, тенденції, перспективи розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 29-42.

28. Баулін Ю.В. Тенденції розвитку сучасного кримінального права України. *Юрид. вісн. України*. 2007. № 15. 14-20 квіт. С. 1, 8-9.

29. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: підручник. Київ: Вид. Дім «Ін юре», 2003. 472 с.

30. Бедриківський В.В., Литвинов О.М. Бандитизм: соціально-правовий і керимінлогічний аналіз: монографія / за наук. ред. О.Н. Ярмиша. Харків: Вид-во ХНУВС, 2009. 162 с.

31. Білоус В.Т., Бірюкова Г.М. Особистість злочинця як об’єкт кримінологічного та психологічного дослідження. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологи*: сб. науч. ст. / под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. Одесса: Фенікс, 2007. С. 84-89.

32. Блага А.Б. Кримінологічні особливості жіночої злочинності в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2000. 16 с.

33. Блажівський С.М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 372 с.

34. Богомолов А. А. Вымогательство в системе преступлений против собственности: криминологический анализ и предупреждение: монография / под ред. С. Я. Лебедева. Москва: Моск. ун-т МВД России, 2007. 154 с.

35. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Науч. изд-во „Большая Рос. энцикл.”; Санкт-Петербург: Норинт, 2004. С. 1306.

36. Бордели Харькова, публичный дом в Харькове, интим… URL: http://inprostitute.com/prostitutki-kharkova/bordeli (дата звернення: 09.09.2016).

37. Борзенков Г.Н. Личная собственность под охраной закона. Москва: Знание, 1985. 64 с.

38. Борисов В.І., Зеленецький В.С., Киричко В.М. та ін. Актуальні проблеми протидії корупційним правопорушенням / за заг. ред. Борисова В.І.; НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2012. 221 с. Деп. у ДНТБ Укр. 13.02.2013, ДР № 1-Ук2013.

39. Бражников Д.А., Бычков В.В. Уголовно-правовое и криминологическое противодействие кражам, совершаемым с незаконным проникновением в жилища организованными преступными группами: монография. Москва: Юрлитинформ, 2014. 216 с.

40. Бульба І.В. Питання доцільності легалізації проституції: чи існують шляхи їх вирішення? *Кримінально-правові та адміністративні засади підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності підрозділами ОВС України*: зб. матеріалів «круглого столу» (21-22 листопада 2014 р., м. Харків) / Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоц. України. Харків: Золота миля, 2014. С. 29-32.

41. Бурменський М. В., Сердюк О. В. Доброчесне інформаторство (whistle-blowing) як інструмент протидії корупції. *Бюл. Мін-ва юстиції України*. 2013. № 11. С. 32-40.

42. Буряк М.Ю., Ерохина Л.Д. Торговля женщинами и детьми в целях сексуальной эксплуатации в социальной и криминологической перспективе. Москва: Профобразование, 2003. 432 с.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

44. Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні корупції: матеріали наук.-прак. семінару, 24 квіт. 2014 р. / НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса; редкол.: В.І.Борисов (голов. ред.) та ін. Харків: НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса, 2014. 116 с.

45. Вітик І. Боротьба з корупцією в Україні крізь призму реформування правоохоронних органів: окремі нотатки до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції». *Право України*. 2010. № 11. С. 39-43.

46. Волкова А. Один из клиентов подпольного борделя в течение трех дней оставил за «услуги» 16 тысяч гривен. *Факты (Полтава)*. 2011. 22 июля.

47. Галочка Г.В. Декриміналізація «товарної» контрабанди – одне з основних завдань реформування діяльності Митної служби України. *Митна безпека*. 2010. № 2. С. 51-55.

48. Ганницкий М., Грабовский Б., Онищенко В. В столице вовсю процветает секс-туризм. *Сегодня.ua.* 2007. 16 апр. 15:29. URL: http://kiyany.obozrevatel.com/news/2007/4/16/30232.htm (дата обращения: 09.09.2016).

49. Гапон Н. Киев – новая мекка секс-туризма. URL: http://turistua.com/ru/articles/kiev-novaya-mekka-seks-turizma (дата обращения: 09.09.2016).

50. Гарифуллин Р. Проституция: психологические основы. URL: http://psyfactor.org/lib/prostitution.htm (дата обращения: 09.09.2016).

51. Гилинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 520 с.

52. Гилинский Я.И. Социальное насилие: монография. Санкт-Петербург: ООО Издат. Дом «Алеф-Пресс», 2013. 185 с.

53. Гладкова Є.О. Запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ України: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2014. 208 с.

54. Глинська Н.В. Корупційні ризики при ухваленні кримінальних процесуальних рішень: окремі питання. *Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції*: матеріали наук.-прак. семінару у рамках VIII Всеукр. фестивалю науки. Харків: НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України, 2014. С. 43-46.

55. Глобализация и девиантность / науч. ред. Я. Гилинский. Санкт-Петербург: Юрид. Центр Пресс, 2006. 393 с.

56. Голик Ю. В., Карасев В. И. Коррупция как механизм социальной деградации. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2005. 329 с.

57. Голик Ю. В., Коробеев А. И. Преступность – планетарная проблема (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию): наук.-практ. изд. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2006. 215 с.

58. Голина В.В., Маршуба М.О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине: монографія. Харків: Право, 2014. 280 с.

59. Голіна В.В., Батиргареєва В.С. Торгівля людьми: правовий та кримінологічний аналіз. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2004. Вип. 8. С. 211-231.

60. Голіна В.В., Лукашевич С.Ю., Колодяжний М.Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.

61. Головкін Б. Типологія сімейно-побутових насильницьких злочинців. *Вісн. акад. прав. наук України*. 2004. № 1. С. 177-185.

62. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.

63. Головко І.А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2010. 20 с.

64. Григор'єв Р.Г. Запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2016. № 1. С. 284-287.

65. Григор'єв Р.Г. Кримінологічна характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та заходи запобігання їм в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Науч.-дослідн. ін-т вивч. пробл. злоч. ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2016. 248 с.

66. Гришаев П. И. Советская криминология : курс лекций для студентов ВЮЗИ (1-3 лекции). Москва: ВЮЗИ, 1975. 94 с.

67. Грищук В.К. Философско-правовая парадигма ответственности человека: монография. Хмельницкий: Хмельницк. ун-т управл. и права, 2015. 640 с.

68. Грищук В.К. Філософське-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. ун-т управл. та права, 2013. 768 с.

69. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

70. Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография. Харків: Право, 2005. 224 с.

71. Денисов С.Ф. Сучасні тенденції застосування санкцій за злочини проти моральності. *Соціальна функція кримінального права : проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12-13 жовт. 2016 р. Харків: Право, 2016. С. 265-269.

72. Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 18. Ст. 745.

73. Долгова А.И. Преступность, ее организованность и криминальное общество. Москва: Рос. криминолог. ассоц., 2003. 572 с.

74. Другова И. Безработица в Украине. Проблема становится массовой. URL: http://rian.com.ua/analytics/20160210/1004974324.html (дата звернення: 13.10.2016).

75. Дубович О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності осіб без визначеного місця проживання в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Науч.-дослідн. ін-т вивч. пробл. злоч. ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2014. 258 с.

76. Дубович О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності осіб без визначеного місця проживання в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.В. Дубович; Наук.-дослідн. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2014. – 20 с.

77. Дудоров О.О. Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

78. Дудоров О.О., Тертиченко Т.М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

79. Дюков В.В. Гримасы рынка «свободной» любви. *Проституция и преступность*. Москва: Юрид. лит., 1991. С. 148-162.

80. Дьяченко А.П. Вопросы, которые ждут решения. *Проституция и преступност*ь. Москва: Юрид. лит, 1991. С. 162-179.

81. Дьяченко А.П. Уголовно-правовая охрана граждан в сфере межсексуальных отношений: учеб. пособ. Москва: Изд-во Акад. МВД России, 1995. 68 с.

82. Дьяченко А.П., Игнатов А.Н. Сексбизнес в оценке уголовного права зарубежных государств. *Проституция и преступность*. Москва: Юрид. лит, 1991. С. 197-209.

83. Еникеев М.И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологи: учебник. Москва: Норма, 2005. 640 с.

84. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. 2-е изд., стереотип. Москва: Рус. яз., 2001. Т. 1: А-О. 1232 с.

85. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 р. / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2014. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html (дата звернення: 26.01.2016).

86. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2015. URL: : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html (дата звернення: 26.01.2016).

87. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2016. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html (дата звернення: 26.01.2016).

88. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2017. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html (дата звернення: 28.01.2018).

89. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2018. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html (дата звернення: 28.01.2018).

90. Єльченко С.Ю., Ємець Б. М. Кримінологічне дослідження стану латентності контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Кримінал. право*. 2006. № 7. С. 19-26.

91. Ємельянов В.П. Кваліфікація злочинів проти власності: навч. посіб. Харків: Рубікон, 1996. 112 с.

92. Житний О.О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі: монографія / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Одіссей, 2013. 376 с.

93. Журавель В.А. Вибрані твори. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2016. 704 с.

94. Журавель В.А. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія? *Правничий часопис Донецьк. ун-ту.* 2001. Вип. № 1 (6). С. 56-60.

95. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Вид. дім „Ін Юре", 2007. – 424 с.

96. Закалюк, А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.

97. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 320 с.

98. Закон об исламских уголовных наказаниях Исламской республики Иран / пер. с перс. М.С. Пелевина; науч. ред. А.И. Ахани; предисл. Ю.Н. Волкова. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2008. 343 с.

99. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекцій. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.

100. Иванов И.И. Насилие и криминальная культура. *Проблемы преступности: традиционные и нетрадиционные подходы*. Москва: Рос. криминолог. ассоц., 2003. С. 170-181.

101. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. Горький: Горьк. ВШ МВД СССР, 1974. 168 с.

102. Исаев Н.А. Сексуальные преступления как объект криминологии. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2007. 486 с.

103. Исаев Н.А. Системно-криминологическое исследование сексуальных преступлений: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2007. 384 с.

104. Іванов Ю.В., Джужа О.М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Вид. ПОЛИВОДА А.В., 2006. 264 с.

105. Ігнатов О.М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків: Диса Плюс, 2013. 650 с.

106. Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: затв. наказом МВС України від 19 грудня 2012 р. № 1176. *Офіц. вісн. України*. 2013. 8 лют. № 8. Ст. 288.

107. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.

108. Карпец И.И. Проблема преступности. Москва: Юрид. лит., 1969. 168 с.

109. Ковальчук З.Я. Особливості психології особистості неповнолітнього правопорушника. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. Сер. психологічна: зб. наук. пр. / гол. ред. В.Л. Ортинський. Львів: ЛьвДУВС, 2008. Вип. 1. С. 175-183.

110. Колодяжний М.Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія / за ред. В.В. Голіни. Харків: Кроссроуд, 2010. 288 с.

111. Колодяжний М.Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.

112. Кон И.С. Сексология. URL: http://psylib.myword.ru/index.php (дата обращения: 10.08.2015).

113. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. *Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та факультативний протокол до конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок*. Київ: Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, 2009. С. 7-21.

114. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога*: зб. документів (укр. і рос. мовами). Київ: Юрінком, 1996. Кн. 1. С. 144-154.

115. Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р. *Офіц. вісн. України*. 2014. № 96. Ст. 2767.

116. Корупція в Україні: 2004 рік (погляд з 2008 року) / за ред. М.В. Буроменського, А.В. Сердлюка. Харків: Яшма, 2008. 224 с.

117. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. Санкт-Петербург: Санкт-Петерб. гос. ун-т, 2003. 432 с.

118. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. Москва: Юристъ, 1997. 512 с.

119. Криминология: учебник / под. общ. ред. А.И. Долговой. Москва: Издат. группа ИНФРА*М-НОРМА. 1997. 784 с.

120. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.

121. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.

122. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-е вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

123. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (17 квітня 2014 р., м. Харків) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. Харків: Золота миля, 2014. 256 с.

124. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. Харків: Право, 2006. 292 с.

125. Кримінологія: Загальна частина: навч. посіб. / кол. авторів: Блага А.Б., Богатирьов І.Г., Давиденко Л.М. та ін. ; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. 240 с.

126. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

127. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид., перераб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

128. Кримінологія: питання та відповіді / кол. авторів: Авдєєв О.О., Васильєв А.А. та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2015. 324 с.

129. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Причины преступности в России: криминологический аналіз. Москва: НОРМА, 2006. 112 с.

130. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія. Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2012. 908 с.

131. Кузнецова Н.Ф. Избранные труды / предисл. В Н Кудрявцева. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2003. 834 с.

132. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / под ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.

133. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

134. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.

135. Кун Т. Структура научных революцій: пер. с англ. Налетова И.З. 2-е изд. Москва: Прогресс, 1977. 300 с.

136. Кунц Е.В. Криминологические и уголовно-правовые аспекты проституции. *Вестн. Челябинск. гос. ун-та*. Вып. 1. Т. 9. 2003. С.58-62.

137. Курилюк Ю.Б. Соціальна зумовленість злочинності в сучасному суспільстві. *Юрид. наука*. 2014. № 9. С. 53-64.

138. Курс кримінології: Загальна частина: підручник: у 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

139. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.

140. Курс лекций по криминологии / под ред. Даньшин И.Н. (Общая часть) и Голины В.В. (Особенная часть). Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.

141. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеськ. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. Одеса, 2007. 212 с.

142. Лагода К.О., Орлов Ю.В. Невиконання судового рішення: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова; Кримінолог. асоц. України. Харків: ТОВ «В деле», 2016. 240 с.

143. Лайне М. Криминология и социогия отклоненного поведения / пер. с фин. Хельсинки: Центр обучения тюремных служащих, 1994. 173 с.

144. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

145. Литвинов О.М., Васильєв А.А., Байлов А.В., Черевко К.О. Інформація (наукове роз'яснення) щодо наявності у вчинених діяннях складів злочинів, передбачених ст. 301 КК України (Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) та ст. 302 КК України (Створення або утримання місць розпуски і звідництво). *Актуальні питання діяльності органів внутрішніх справ України*: зб. наук. пр. фак-ту підготовки фахівців для підрозділів слідства ХНУВС за 2014 рік / за заг. ред. С.М. Гусарова. Харків: ХНУВС, НікаНова, 2015. С. 666-670.

146. Личность преступника / под ред. В.Н. Кудрявцева, Н.С. Лейкиной, Г.М. Миньковского и др. Москва: Юрид. лит., 1975. 272 с.

147. Ломброзо Ч. Женщина преступница и проститутка / пер. с итал. Г.И. Гордона. Москва: Астрель, 2012. 320 с.

148. Лукаш А.С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія. Харків: Право, 2008. 256 с.

149. Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения. Москва: Наука, 1991. 383 с.

150. Лунеев В.В. Юридическая статистика: учебник. Москва: Юристъ, 1999. 400 с.

151. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. 290 с.

152. Маныч Е.Г. Проституция: криминологические и уголовно-правовые аспекты противодействия: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ин-т междунар. права и экономики им. А.С. Грибоедова. Москва, 2006. 200 с.

153. Маныч Е.Г. Проституция: криминологические и уголовно-правовые аспекты противодействия: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ин-т междунар. права и экономики им. А.С. Грибоедова. Москва, 2006. 18 с.

154. Марченко М.Ю. Запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву: монографія / за ред. В.В. Голіни. Харків: Кроссроуд, 2014. 212 с.

155. Машлякевич Д.С. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання і протидії корупції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2015. 16 с.

156. Машлякевич Д.С., Литвинов О.М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: ТОВ «В деле», 2016. 260 с.

157. Международное уголовное право: учебник / А.В. Наумов, А.Г. Кибальник, В.Н. Орлов, П.В. Волосюк; под ред. А.В. Наумова, А.Г. Кибальника. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Изд-во Юрайт, 2014. 510 с.

158. Минская В.С. Безнравственность и сексуальне преступления. *Проституция и преступность*. Москва: Юрид. литю, 1991. С. 192-197.

159. Мірошниченко С.С. Судова влада в Україні: проблеми протидії злочинним посяганням на правосуддя: монографія. Київ: ПАТ «ПВК «Десна», 2013. 664 с.

160. Молодь в умовах становлення Незалежності України (1991-2011 роки): щоріч. доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / редкол.: О.В. Бєлишев (голова) та ін. Київ: М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. ін-т розвитку сімейної та молодіжної політики, 2011. 276 с.

161. На Одещині школяр-ґвалтівник напав на першокласницю. *Вип. «ТСН 1+1 Україна»*. 2016. 19 вересня. 20:16. URL: http://tsn.ua/ukrayina/na-odeschini-shkolyar-gvaltivnik-napav-na-pershoklasnicyu-749955.html (06.09.2017).

162. Навара-Себастьян И. Легализация проституции: германский опыт. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=7&aid=131186 (дата обращения: 07.09.2017).

163. Наден О.В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 288 с.

164. Назаренко Д. О. Протидія проституції як фоновому для злочинності явищу. *Наук. записки Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 254-258.

165. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Диса плюс, 2013. 524 с.

166. Національна стратегія у сфері прав людини: затв. Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015. *Офіц. вісн. України*. 2015. № 69. Ст. 2257.

167. Національний звіт за 2015 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2014 року) / уклад. Пінчук І.Я., Румянцева С.С. та ін. Київ: Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю МОЗ України», 2015. 194 с.

168. Немчинов В.С. Избранные произведения: в 6-ти т. Т. 1: Теория и практика статистики. Москва: Наука, 1967. 432 с.

169. Нетеса Н.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр: монографія. Харків: Право, 2013. 304 с.

170. Нєбитов А.А. Кримінальна відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво: актуальні проблеми теорії та практики. *Боротьба з організ. злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 1 (32). 2014. С. 95-98.

171. Нікітін А.В. Філософсько-правовий аналіз девіантної поведінки особистості: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.12 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 218 с.

172. Новий словник української мови. Т. 3: П-Я / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2008. 864 с.

173. Онойко П. Проституция в Греции. Статистическая справка. URL: http://rua.gr/help/17727-prostitutsiya-v-gretsii-statisticheskaya-spravka.html (дата обращения: 09.09.2017).

174. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін., за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Харків: Право, 2005. 256 с.

175. Орлеан А.М., Лизогуб Б.В. Вдосконалення кримінального законодавства у напрямку протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею явищам. *Право і безпека*. 2005. № 4/4. С. 101–104.

176. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса плюс, 2016. 656 с.

177. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, А.М. Яковлев. Москва: Наука, 1982. 304 с.

178. Остроумов С.С. Советская судебная статистика (часть общая и специальная) / С.С. Остроумов. Изд. доп. и перераб. Москва: Изд. Моск. ун-та, 1976. 416 с.

179. Панов С.Л. Легализация проституции: «за» и «против». *Науч. вестн. Омск. акад. МВД России*. 2007. № 1(25). С. 30-34.

180. Пересмотренный Уголовный кодекс в КНДР охватывает новые виды преступлений. URL: https://ria.ru/society/20041208/754871.html (дата обращения: 20.09.2017).

181. Петрянина О.А. Проституция как сфера теневой экономики: уголовно-правовой анализ, квалификация, причины и предупреждение: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нижегор. акад. МВД России. Нижний Новгород, 2013. 29 с.

182. Плотнікова А.В. Кримінальна відповідальність за організацією заняття проституцією: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2010. 20 с.

183. Плотнікова А.В. Кримінальна відповідальність за організацією заняття проституцією: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2010. 223 с.

184. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под ред. А.И. Коробеева. Т. IV: Преступления против общественной безопасности. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2008. 674 с.

185. Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 14 жовтня 2014 р. № 1074. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS545.html (дата звернення: 11.09.2017).

186. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 11 листопада 2010 р. № 550. *Офіц. вісн. України*. 2010. 20 груд. № 95. Ст. 3386.

187. Полтава К.О. Кримінологічна характеристика та запобігання автотранспортним злочинам, що пов'язані із загибеллю людей або тяжким тілесним ушкодженням, в Україні: монографія. Харків: Право, 2014. 284 с.

188. Попова Т.В., Ліпкан В.А. Стратегічні комунікації: словник / за ред. В. А. Ліпкана. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2016. 416 с.

189. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511 =56559 (дата звернення: 15.09.2017).

190. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

191. Правовая статистика: учеб. пособ. / Кальман А.Г., Христич И.А. Харьков: Асоц. укр. правників, 1998. 184 с.

192. Про внесення змін до Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх»: Закон України від 8 липня 1999 р. № 864-XIV. *Відом. Верхов. Ради.* 1999. № 36. Ст. 318.

193. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією: Закон України від 12 січня 2006 р. № 3316-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. № 17. Ст. 147.

194. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в України: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.

195. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

196. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699–VII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047.

197. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04 (дата звернення: 29.07.2017).

198. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

199. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 березня 1995 р. № 74/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83.

200. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

201. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 538-97-ВР (в ред. від 3 березня 2005 р. № 2461-IV). *Відом. Верхов. Радм України*. 2005. № 16. Ст. 265.

202. Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів: проект Закону України від 18 вересня 2015 р. № 3139. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511 =56559 (дата звернення: 18.09.2017).

203. Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні: Постанова Верховної Ради України від 9 січня 2007 р. № 536-V. *Відом. Верхов. Ради Украïн*. 2007. № 12. Ст. 126.

204. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02 (дата звернення: 29.07.2017).

205. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08 (дата звернення: 29.07.2017).

206. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII (в ред. від 12 січня 2006 р. № 3317-IV). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. № 18. Ст. 155.

207. Протидія організованій злочинності у сфері торгівлі людьми / за заг. ред. Борисова В.І. та Гуторової Н.О. Харків: Одіссей, 2005. 288 с.

208. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р. *Офіц. вісн. України*. 2006. № 14. Ст. 1057.

209. Рейнвальд Н.И. Личность как предмет психологического анализа. Харьков: Вища шк., 1974. 165 с.

210. Рекомендация № R (2000) 11, принятая Комитетом министров Совета Европы 19 мая 2000 г. на 710-м заседании. *Совет Европы и Россия*: сб. документов / сост. Л.И. Брычева и др.; под ред. Ю.Ю. Берестнева (отв. ред.). Москва: Юрид. лит., 2004. С. 450-480 (928 с.).

211. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Соціально-економічні проблеми ВІЛ/СНІДу, наркоманії та алкоголізму в Україні та шляхи їх розв'язання»: затв. постановою Верхов. Ради України від 3 лютого 2004 р. № 1426-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 16. Ст. 244.

212. Ремський В.В. Вплив етнічної злочинності на криміногенну ситуацію в Україні. *Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квітня 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 82-86.

213. Розподіл постійного населення України за статтю та віком: стат. зб. станом на 1 січня 2015 р. Київ: Державна служба статистики України, 2015. URL: http://ukrstat.org/druk/publicat/kat_r/publnasel_r.htm (дата звернення: 08.12.2015).

214. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.

215. Рущенко І.П. Соціологія злочинності: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 370 с.

216. Рябчук О.С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, пов'язаним із задоволенням статевої пристрасті неприродним способом: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 20 с.

217. Сводничество как способ знакомства. URL: http://www.justlady.ru/articles-153419 svodnichestvo-kak-sposob-znakomstva (дата обращения: 25.01.2017).

218. Секс-туризм в Украине. *Медиа Порт*. 2016. № 16. 22 дек. URL: http:// mediaport.net.ua/index.php/content/stati/5718-seks-turizm-v-ukraine (дата обращения: 09.09.2016).

219. Сердюк О.В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права: монографія. Харків: Яшма, 2007. 320 с.

220. Синєокий О.В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології. Вступ до криміноперверсології: монографія / передмова О.О. Дудорова / Запоріз. нац. ун-т; Запоріз. юрид. ін.-т ДДУВС; Запоріз. облбюро суд.-мед. експертизи. Харків: Право, 2009. 752 с.

221. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

222. Смирнов Ю.П. Уголовная ответственность за сексуальную эксплуатацию других лиц в форме занятия ими проституцией: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Моск. ун-т МВД РФ. Москва, 2010. 25 с.

223. Собольников В.В. Миграционные преступления. Некоторые вопросы определения правового статуса субъекта преступления. *Закон и право*. 2005. № 6. С. 15-16.

224. Солодовников С.А. Криминальная экономика и насильственные преступления против собственности граждан: монография. Москва: Юнити-Дана, Закон и право, 2003. 319 с.

225. Соціальний звіт за 2014 рік. Київ: Департамент стратегічного планування та аналізу Мін-ва соц. політики України, 2015. 61 с.

226. Соціальний звіт за 2015 рік. Київ: Департамент стратегічного планування та аналізу Мін-ва соц. політики України, 2016. 60 с.

227. Соціальні та правові проблеми попередження злочинів у сфері міграції / за ред. Сердюка О.В. Харків: Яшма, 2004. 195 с.

228. Сравнительное криминологическое исследование преступности в Москве в 1923 и 1968-1969 гг. / под ред., вступ. ст. и заключением Н.Ф. Кузнецовой. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1971. 196 с.

229. Стан та структура злочинності в Україні за 2009 р. URL: http://mvs.gov.ua (дата звернення: 10.03.2016).

230. Стан та структура злочинності в Україні за 2010 р. URL: http://mvs.gov.ua. (дата звернення: 10.03.2016).

231. Стан та структура злочинності в Україні за 2011 р. URL: http://mvs.gov.ua. (дата звернення: 10.03.2016).

232. Стан та структура злочинності в Україні станом на 20 листопада 2012 р. URL: http://mvs.gov.ua. (дата звернення: 10.03.2016).

233. Стратегія кібербезпеки України: затв. Указом Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 23. Ст. 899.

234. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. *Офіц. вісн. України*. 2015. № 43. Ст. 1353.

235. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки: затв. Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015. *Офіц. вісн. України.* 2015. № 83. Ст. 2749.

236. Стратегія подолання бідності: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 23. Ст. 923.

237. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р. *Уряд. кур'єр*. 2014. 10 груд. № 230.

238. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 23. Ст. 808.

239. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвал. Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіц. вісн. України*. 2015. № 4. Ст. 67.

240. Стратегія реформування системи звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. 608-р. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 69. Ст. 2334.

241. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: затв. Указом Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532/2013. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 76. Ст. 2815.

242. Тлумачний словник сучасної української мови: близько 50 000 сл. / уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арій, 2007. 512 с.

243. Тронева А.М. Основные детерминанты сексуальных преступлений против несовершеннолетних. *Общество и право*. 2012. № 1(23). С. 232-234.

244. Уголовний кодекс Украинской ССР: науч.-практ. коммент. / Н.Ф. Антонов, М.И. Бажанов, Ф.Г. Бурчак и др. Киев: Политиздат Украины, 1987. 880 с.

245. Уголовный кодекс Албании. URL: http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ ugolovnyj-kodeks-albanii/29 (дата обращения: 26.09.2017).

246. Уголовный кодекс Лихтенштейна / сост. Серебренникова А.В. Москва: МАКС Пресс, 2013. 192 с.

247. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22 декабря 2016 г.). URL: //http://online.zakon.kz/document/?doc (дата обращения: 26.09.2017).

248. Уголовный кодекс Туркменистана. *Ведом. Меджлиса Туркменистана*. 1997. № 2. Ст. 9.

249. Уголовный кодекс У.С.С.Р. Изд. 2-е, офиц. Харьков: Изд. Наркомюста У.С.С.Р., 1922. 100 с.

250. Усатова Т. Криминологическая характеристика сводничества и создания или содержания притонов разврата в Украине (ст. 302 УК Украины). *Legea și Viața.* 2016. June. С. 133-137.

251. Усатова Т.І. До аналізу кримінально-правових ознак злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосува*ння: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 544-547.

252. Усатова Т.І. Зарубіжний досвід оцінювання, протидії проституції та створенню або утриманню місць розпусти і звідництву. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівськ. наук.-практ. конф. (Київ, 24 березня 2017 р.). Ч. 2. Київ: НАВС, 2017. С. 117-119.

253. Усатова Т.І. Кримінологічна специфіка звідництва та створення або утримання місць розпусти як різновиду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. *Вісник Асоціації кримінального права.* 2015. № 2 (5). С. 313-328. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/22_Усатова.pdf.

254. Усатова Т.І. Кримінологічна характеристика особи злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. / редкол. О.М. Бандурка (голов. ред.). № 3 (14). 2016. Харків: ХНУВС, 2016. С. 202-216.

255. Усатова Т.І. Кримінологічний аналіз співвідношення деяких форм організації надання сексуальних послуг. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали

Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (11-13 березня 2015 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2015. С. 153-155.

256. Усатова Т.І. Латентність діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Молодіжний науковий юридичний форум*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки (м. Київ, Нац. авіац. ун-т, 26 травня 2016 р.). Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 236-240.

257. Усатова Т.І. Основні стратегічні напрями запобігання злочинам, пов'язаним зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Часопис Київського університпету права*. 2017/1. С. 337-342.

258. Усатова Т.І. Поняття та особливості кримінологічних рис особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)*: матеріали «круглого столу» (22 квітня 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. жерж. ун-т внутр. справ, 2016. С. 494-497.

259. Усатова Т.І. Співвідношення проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг: кримінологічний аналіз. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2015. Вип. 29. С. 243-256.

260. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 553-555.

261. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 33. С. 285-300.

262. Усатова Т.І. Щодо специфіки кримінологічних рис звідництва та створення або утримання місць розпусти. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнар.

наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 504-508.

263. Уханова Н. В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика преступлений способствующих проституции: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Моск. акад. МВД России. Москва, 2002. 24 с.

264. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадської організації «За реабілітацію „Першотравневої двійки“ щодо офіційного тлумачення положення першого речення частини першої статті 5 Закону України „Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у системному зв’язку з положеннями статті 56, частини четвертої статті 62 Конституції України, статті 23 Цивільного кодексу України від 6 листопада 2012 р. № 28-у/2012. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v028u710-12 (дата звернення: 29.07.2017).

265. Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісн. Кримінолог. асоц. України*: зб. наук. пр. / редкол. О.М. Бандурка (глов. ред.) та ін. № 1 (9). Харків: ХНУВС, 2015. С. 237-244.

266. Фокс В. Введение в криминологию / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1980. 312 с.

267. Харьковская милиция накрыла бордель (28 февраля 2013, 15:46). URL: http://izvestia.kharkov.ua/on-line/20/1132458.html (дата обращения: 07.09.2016).

268. Харьковские шестиклассники снимали порно. URL: http://ualife.org/post/ 4817 (дата обращения: 07.09.2016).

269. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 472 с.

270. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

271. Цукренко А. Киев как секс-столица: «Восточноевропейский Таиланд». *Наш Киев.ua.* URL: http://nashkiev.ua/zhurnal (дата обращения: 09.09.2016).

272. Шакун В.І. Кримінологічна доктрина у правовій системі України. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-

11 жовт. 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 64-70.

273. Шалыгин А.Е. О некоторых особенностях предупреждения преступлений, связанных с проституцией. *Вестн. Казан. юрид. ин-та МВД России*. 2010. № 2. С.44-49.

274. Шаргородский М., Козак Л. Новый Уголовный кодекс У.С.С.Р. Харьков: Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1927. 129 с.

275. Шевченко О.В. Проституція в Україні: легалізувати, криміналізувати, залишити декриміналізованою? *Кримінально-правові та адміністративні засади підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності підрозділами ОВС України*: зб. матеріалів «круглого столу» (21-22 листопада 2014 р., м. Харків) / Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоц. України. Харків: Золота миля, 2014. С. 168-170.

276. Шевчук Т.А. Кримінологічна характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Право і безпека*. 2011. № 2. С. 240-245.

277. Шевчук Т.А. Сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією: кримінологічна характеристика та запобігання: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 15 с.

278. Шепітько В.Ю., Журавель В.А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: наук.-практ. посіб. / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель. Харків: Харків юрид., 2013. 220 с.

279. Шлык С. В. Криминологическая характеристика и профилактика организованного посредничества в занятии проституцией: автореф. … дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Моск. юрид. ин- МВД РФ. Москва, 1997. 27 с.

280. Шляпочников А.С., Забрянский Г.И. Выявление латентной преступности. *Сов. государство и право*. 1973. № 5. С. 98-103.

281. Шнайдер Г. Й. Криминология: пер. с нем. / Г. Й. Шнайдер / под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. Москва: Изд. гр. „Прогресс-Универс”, 1994. 504 с.

282. Шпаков А.Е. Проституция как объект криминологического исследования : автореф. … дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ростов. юрид. ин-т МВД России. Ростов/н/Д, 2003. 23 с.

283. Шрамко С.С. Взаємодія правоохоронних органів із громадськістю у сфері запобігання злочинності. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2013. Вип. 26. С. 315-325.

284. Щербакова А.К., Литвинов О.М. Механізм індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє бандитизм: характеристика та протидія: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Панов А.М., 2015. 236 с.

285. Эминов В.Е. Причины преступности в России: криминологический и социально-психологический анализ. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. 128 с.

286. Ядов В.А. Социологическое исследование: Методология, программа, методы. Москва: Наука, 1972. 239 с.

287. Яковлев А.М. Преступность и социальная психология. Москва: Юрид. лит., 1971. 248 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Усатова Т.І. Співвідношення проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг: кримінологічний аналіз. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2015. Вип. 29. С. 243-256.

2. Усатова Т.І. Кримінологічна специфіка звідництва та створення або утримання місць розпусти як різновиду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг. *Вісник Асоціації кримінального права.* 2015. № 2 (5). С. 313-328. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/22_Усатова.pdf.

3.Усатова Т. Криминологическая характеристика сводничества и создания или содержания притонов разврата в Украине (ст. 302 УК Украины*). Legea şi Viaţa*. 2016. June. С. 133-137.

4. Усатова Т.І. Кримінологічна характеристика особи злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. / редкол. О.М. Бандурка (голов. ред.). № 3 (14). 2016. Харків: ХНУВС, 2016. С. 202-216.

5. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, повязаниз зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 33. С. 285-300.

6. Усатова Т.І. Основні стратегічні напрями запобігання злочинам, пов’язаним зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Часопис Київського університету права*. 2017/1. С. 337-342.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Усатова Т.І. Кримінологічний аналіз співвідношення деяких форм організації надання сексуальних послуг. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (11-13 берез. 2015 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2015. С. 153-155.

8. Усатова Т.І. Латентність діянь, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Молодіжний науковий юридичний форум*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки (м. Київ, Нац. авіац. ун-т, 26 травня 2016 р.). Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 236-240.

9. Усатова Т.І. Поняття та особливості кримінологічних рис особи злочинця, що створює або утримує місця розпусти та займається звідництвом. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)*: матеріали «круглого столу» (22 квітня 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 494-497.

10. Усатова Т.І. Зарубіжний досвід оцінювання, протидії проституції та створенню або утриманню місць розпусти і звідництву. *Кримінологіна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівськ. наук.-практ. конф. (Київ, 24 березня 2017 р.). Ч. 2. К.: НАВС, 2017. 117-119.

11. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2017 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 553-555.

12. Усатова Т.І. Щодо специфіки кримінологічних рис звідництва та створення або утримання місць розпусти. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 504-508.

13. Усатова Т.І. До аналізу кримінально-правових ознак злочинців, які створюють або утримують місця розпусти та займаються звідництвом. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 544-547.

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Політика в сфері боротьби зі злочинністю». 11-13 березня 2015 р. м. Івано-Франківськ. Форма участі: заочна; публікація тез доповіді.

2. Всеукраїнська науковіо-практична конференція до Дня науки «Молодіжний науковий юридичний форум». 26 травня 2016 р. м. Київ. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

3. «Кріглий стіл» «Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)». 22 квітня 2016 р. Дніпропетровськ. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

4. Міжвузівська науково-практична конференція «Кримінологіна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення». 24 березня 2017 р. Київ. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

5. Міжнародна науково-практична конференція «Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації». 12-13 жовтня 2017 р. Харків. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

6. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності». 8-9 жовтня 2015 р. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

7. Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування». 12-13 жовтня 2016 р. Форма участі: виступ з науковою доповіддю; участь в обговоренні; публікація тез доповіді.

Додаток В

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Перший проректор Одеського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник поліції
_____ С. В. Албул
(підпис)
«11» жовтня 2018 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи Тетяни а Ігоревни Усатової на тему: **«Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництва в Україні»,** виконаної у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

10 жовтня 2018 р. м. Одеса

Комісія у складі:

1) начальника навчально-методичного відділу ОДУВС, кандидата технічних наук, полковника поліції Сіфорова О.І.;

2) професора кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС, доктора юридичних наук наук, доцента Конопельського В.Я.;

3) професора кафедри криміналістики судової медицини та психіатрії ОДУВС, доктора юридичних наук, доцента Тарасенка Р.В. склали цей акт про те, що матеріали наукового дослідження *Т.І.Усатової за темою* : **«Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництва в Україні»**, здійсненого у Науково-дослідному інституті вивчення

проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, що представлені у виді Інформації про результати анкетування працівників правоохоронних органів за темою наукового дослідження «Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництва в Україні», використано в науковій та навчальній діяльності при викладенні дисциплін «Кримінологія».

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного
відділу ОДУВС, кандидат технічних наук,
полковник поліції О.І.Сіфоров

Професор кафедри кримінального
права та кримінології ОДУВС,
доктор юридичних наук наук, доцент
В.Я.Конопельський

Професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ОДУВС,
доктор юридичних наук, доцент Р.В.Тарасенко

Додаток Г

СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ПИТАЛЬНИК
для вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ) та вироків по злочинах, передбачених ст. 302 КК України («Створення або утримання місць розпусти і звідництво»)

Розділ 1. Загальні відомості про кримінальне провадження (справу)

1) кримінальне провадження (справа) № _____

2) суд, яким розглянуто кримінальне провадження (справу) (інстанція та його дислокація)_____

3) дата винесення вироку _____

4) засуджений (засуджені):

4.1. _____

4.2. _____

4.3. _____

4.4._____

5) неповнолітній потерпілий (потерпілі) (мається на увазі залучення неповнолітніх до вчинення дій, передбачених ст. 302 КК):

5.1._____

5.2._____

5.3._____

6) чи вступив вирок у законну силу:

- так

- ні

Розділ 2. Відомості про злочин

1) опис злочинних дій та кваліфікація злочину (злочинів)_____

_____

_____

_____

2.1. Звідництво[1]

1) обставини вчинення злочину:

[1] *Примітка*. Далі окремо заповнюються підрозділи стосовно: 1) звідництва та (або) 2) створення чи (і) утримання місць розпусти.

1.1) місце вчинення злочину: обласний центр, місто районного значення, селище міського типу, сіло тощо (*необхідне підкреслити або дати свій варіант відповіді)*_____

2) в чому конкретно виявлялося звідництво _____

_____

3) в який спосіб клієнти дізнавалися про заняття винного звідництвом

_____ _____

4) скільки часу минало після звернення до звідника певної особи, що бажала отримати сексуальні послуги, до моменту задоволення прохання останньої _____

5) скільки епізодів звідництва виявлено правоохоронними органів _____

6) мотив та мета вчинення злочину _____

7) в який спосіб особи, які бажали отримати сексуальні послуги, зв'язувалися зі звідником

_____

8) чи бачилися особи, які бажали отримати сексуальні послуги, зі звідником особисто _____

9) скільки часу винна особа займалася звідництвом _____

10) наявність співучасті:

10.1) Вчинення злочину у співучасті *(потрібне підкреслити)*:

- так
- ні
- причетність до злочину

10.2) форма співучасті за об'єктивною ознакою *(потрібне підкреслити):*

- проста
- складна

10.3) форма співучасті за суб'єктивною ознакою *(потрібне підкреслити):*

- група осіб без попередньої змови
- група осіб за попередньою змовою
- організована група
- злочинне співтовариство

10.4) характеристика злочинної групи:

- кількість осіб у групі _____
- кількість осіб, засуджених _____
- кількість осіб, звільнених від кримінальної відповідальності або покарання_____
- підстави звільнення від кримінальної відповідальності або покарання_____

11) чи доводилося віддавати «данину» будь-яким державним органам (посадовим особам) іншим структурам за можливість зайняття звідництвом і, якщо так, що в чому це відбивалося _____

12) загальні відомості про наявність потерпілих (якщо є):

12.1) кількість потерпілих _____

12.2) вид застосованого до потерпілого насильства *(потрібне підкреслити)*:

- фізичне
- психічне

12.3) характер (тяжкість) заподіяного потерпілому фізичного насильства _____

13) чи мала місце:

13.1) сукупність злочинів (якщо так, то яких) _____

13.2) повторність злочинів (якщо так, то яких) _____

13.3) рецидив злочинів (якщо так, то яких) _____

14) інші відомості _____

2.2. Створення або (та) утримання місць розпусти

1) обставини вчинення злочину:

1.1) місце вчинення злочину: обласний центр, місто районного значення, селище міського типу, село тощо (*необхідне підкреслити або дати свій варіант відповіді)*_____

2) в чому конкретно виявлялося створення або (та) утримання місць розпусти _____

_____

_____

3) скільки часу функціонувало місце розпусти_____

4) в якому приміщенні створено (функціонувало) місце розпусти:

- лазні
- приватні квартири (будинки)
- клуби (розваг, спортивні тощо)
- фотостудії
- інше_____

5) з яких джерел потенційні клієнти дізнавалися про існування місця розпусти _____

6) мотив та мета вчинення злочину _____

7) в який спосіб особи, які бажали отримати сексуальні послуги, зв'язувалися з особою, що утримує (доглядає) місце розпусти _____

8) наявність співучасті:

8.1) Вчинення злочину у співучасті *(потрібне підкреслити)*:

- так

- ні

- причетність до злочину

8.2) форма співучасті за об'єктивною ознакою *(потрібне підкреслити):*

- проста

- складна

8.3) форма співучасті за суб'єктивною ознакою *(потрібне підкреслити):*

- група осіб без попередньої змови

- група осіб за попередньою змовою

- організована група

- злочинне співтовариство

8.4) характеристика злочинної групи:

- кількість осіб у групі _____

- кількість осіб, засуджених _____

- кількість осіб, звільнених від кримінальної відповідальності або покарання_____

- підстави звільнення від кримінальної відповідальності або покарання_____

_____

9) чи доводилося віддавати «данину» будь-яким державним органам (посадовим особам) іншим структурам за можливість створення (утримання) місця розпусти і, якщо так, що в чому це відбивалося _____

10) загальні відомості про наявність потерпілих (якщо є):

10.1) кількість потерпілих _____

10.2) вид застосованого до потерпілого насильства *(потрібне підкреслити)*:

- фізичне

- психічне

10.3) характер (тяжкість) заподіяного потерпілому фізичного насильства _____

11) чи мала місце:

11.1) сукупність злочинів (якщо так, то яких) _____

11.2) повторність злочинів (якщо так, то яких) _____

11.3) рецидив злочинів (якщо так, то яких) _____

Розділ 3. Відомості про особу злочинця-звідника або такого, що створив чи утримує місце розпусти

1) прізвище, ім’я, по батькові_____

2) стать_____

3) вік _____

4) освіта

5) характеристика родини, в якій виховувався винний *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- повна (були обидва батька, включаючи вітчима і мачуху)

- неповна (був лише один із батьків)

- були батьки або один із батьків, проте вони позбавлені батьківських прав

- були батьки, але проживав з іншими родичами

- проживав з іншими особами

- вихованець інтернату, дитячого будинку

- інше _____

6) спеціальність (якщо є) _____

7) якщо офіційно не працював або не вчився, то указати як довго і чому_____

8) матеріальне становище винного _____

9) чи був дохід, отриманий від зайняття злочинною діяльністю, основним або істотним

_____

10) житлові умови винного (чи є власне житло або є житло на будь-яких інших підставах)

_____

11) що підштовхнуло до вчинення злочину *(необхідне підкреслити або дати свій варіант відповіді; можна зазначити одразу кілька позицій):*

- скрутне матеріальне становище

- зайняття у минулому або зараз винної особи проституцією

- будь-які альтруїстичні мотиви

- інше _____

12) стан здоров’я винного *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- хороший

- наявність соматичного захворювання

- наявність психічного захворювання (відхилення)

- алкоголізм

- наркоманія

- токсикоманія

- інше_____

13) наявність інвалідності:

- у зв’язку з психічним захворюванням

- у зв’язку з соматичним захворюванням

- немає

14) ставлення до вживання алкоголю, наркотиків, інших психотропних засобів

14.1) вживання алкогольних напоїв *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- так

- ні

- раніше вживав

- інше _____

14.2) вживання наркотичних засобів *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- так

- ні

- раніше вживав

- інше _____

14.3) вживання психотропних речовин *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- так

- ні

- раніше вживав

- інше _____

15) попередня судимість:

15.1) наявність судимості *(потрібне підкреслити)*:

- так

- ні

- знята або погашена

15.2) час попереднього засудження та за які злочини _____

15.3) скільки часу пройшло до вчинення нового злочину з моменту попереднього звільнення _____

16) роль винного в злочинній групі:

а) лідер, активний учасник, другорядна особа _____

б) організатор злочину, виконавець, підбурювач, пособник _____

17) характеристика винного в матеріалах кримінального провадження (справи):

- позитивна

-негативна

-нейтральна

-немає відомостей

- інше_____

18) період часу, впродовж якого винний займався вчиненням злочинів (до моменту засудження (нового засудження)) *(потрібне підкреслити)*:

- лише один епізод
- два епізоди
- до одного місяця
- до трьох місяців
- до шести місяців
- до одного року
- понад один рік

19) причини припинення вчинення злочину (або злочинної діяльності) *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- затримали під час вчинення злочину
- затримали по «гарячих слідах»
- затримали у результаті оперативно-розшукової діяльності через деякий час
- з'явився з повинною
- «зрада» осіб, з якими вчинив злочин
- інше_____

20) на що витрачалися кошти, здобуті злочинним шляхом:

- на продукти харчування
- на спиртні напої
- на наркотичні або психотропні речовини
- на розваги
- на придбання одягу
- на придбання мобільного телефону та іншої технічної апаратури
- віддав особам, з якими вчинив злочин
- інше _____

21) вид і розмір покарання _____

22) експертне дослідження особи винного:

22.1) чи проводилася психіатрична або психолого-психіатрична експертиза *(потрібне підкреслити)*:

- так
- ні

22.2) загальний висновок експертизи (стисло)_____

23.3) чи констатовано наявність будь-яких психічних відхилень (у тому числі будь-які акцентуації характеру) *(потрібне підкреслити)*:

- так
- ні
- інше _____

24) інші відомості _____

Розділ 4. Відомості про особу потерпілого (якщо є)

1) прізвище, ім'я, по батькові_____

2) стать_____

3) вік _____

4) освіта _____

5) національність _____

6) громадянство _____

7) сімейний стан потерпілого_____

8) наявність житла _____

9) матеріальне становище _____

10) місце роботи або (та) навчання_____

11) спеціальність (якщо є)_____

12) якщо не працював або не вчився, то указати як довго і чому; на які кошти існував _____

13) характеристика потерпілого в матеріалах кримінального провадження (справи):

- позитивна
-негативна
-нейтральна
-немає відомостей
- інше

14) чи зловживав спиртними напоями, наркотичними засобами або психотропними речовини _____

15) стан здоров'я, фізичні дані _____

16) наявність інвалідності _____

17) в чому виразилася віктимна поведінка і які застережні заходи вживав потерпілий _____

18) наявність судимості:

- так

- ні

- знята або погашена

19) стосунки потерпілого з особою, яка вчинила злочин:

19.1) чи був потерпілий раніше знайомий із винною особою *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- раніше не знайомі

- знайомі за місцем «мешкання»

- знайомі за сумісним проводженням часу

- малознайомі (лише візуально)

- колишнє подружжя

- співмешканці

- колишні співмешканці

- родичі

- винний знайом з будь-ким з родичів потерпілого

- інше _____

19.2) характер стосунків *(потрібне підкреслити або доповнити)*:

- немає ніяких стосунків

- добрі

- нейтральні (відсутність будь-яких стосунків, хоча візуально і могли бути знайомі)

- конфліктні

- ворожі

- інше _____

Розділ 5. Причини й умови вчинення злочину

1) причини і умови, що були виявлені в ході досудового розслідування _____

_____

2) причини і умови, що виявлені судом_____

_____

Додаток Д

АНКЕТА

для опитування співробітників Національної поліції України щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг

Шановний колега !

Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України проводиться кримінологічне дослідження кримінально караного явища створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК України), а також адміністративного правопорушення проституції (ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Ці відомості стануть підґрунтям для з'ясування ефективності нормативної заборони цих явищ та розробки рекомендацій щодо запобігання останнім. На погляд вчених, успіх в цій справі можливий лише за умови вивчення думки таких професіоналів своєї справи, як Ви.

Будь ласка, уділіть небагато часу для відповідей на наші запитання, які є безцінним матеріалом для теоретичних досліджень. Заздалегідь вдячні за допомогу !

1. Ваш стаж роботи в органах внутрішніх справ _____

2. В якій службі (підрозділі) внутрішніх справ Ви працюєте _____

3. Якими основними нормативними актами Ви керуєтесь у Вашій професійній діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг (назвіть, будь-ласка, 3-4) _____

_____

4. З якими підрозділами органів внутрішніх справ Ви співпрацюєте під час виконання службових обов'язків з охорони моральності _____

_____

5. З яких джерел надходить інформація про існування, наприклад, місць розпусти, фактів звідництва, заняття окремими особами проституцією ? _____

_____

6. Чи вважаєте Ви ефективною діяльність з профілактики зазначених вище правопорушень у такому вигляді, в якому вона є на теперішній час ? *(необхідне треба підкреслити):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

7. В яких саме приміщеннях найчастіше надаються сексуальні послуги на території, що є підконтрольна Вашій службі (наприклад, лазні, приватні квартири, будинки, клуби, фотостудії, масажні або косметологічні кабінети і т. ін.) ? *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій)* _____

8. Скільки часу, як правило, функціонують такі місця розпусти *(підкреслить, будь ласка, необхідне)*

- до 1місяця
- до 3-х місяців
- до 6-ти місяців
- до одного року
- до трьох років
- до п’яти років
- понад п’ять років
- інше

9. Чи завжди, коли стає відомою інформація про діяльність таких місць розпусти (факти надання сексуальних послуг, звідництво), наступає реакція з боку правоохоронних органів ? _____

10. Чи відомі Вам особисто випадки щодо функціонування таких місць розпусти на території, що є підконтрольна Вашій службі ? _____

_____

11. З яких причин створюються місця розпусти, існують факти звідництва, заняття окремими особами проституцією ? (*можна вказати одразу кілька причин)* _____

_____

12. З яких джерел потенційні клієнти сексуальних послуг узнають про існування місць розпусти та осіб, що займаються звідництвом або проституцією ? (*можна вказати одразу кілька джерел)*

_____

13. Створюють та утримують місця розпусти найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки

- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше

14. Займаються звідництвом найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше

15. Хто найчастіше є клієнтами подібних сексуальних послуг *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше

16. З яких причин звертаються за цими послугами клієнти (*можна вказати одразу кілька причин)*

_____

_____

17. Чи існує потреба нормативними засобами урегулювати позашлюбні сексуальні відносини між людьми (мається за увазі встановлення юридичної відповідальності за звідництво, створення або утримання місць розпусти, особливо у випадках, коли в цих діях ***не переслідується мета наживи***) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

18. Чи треба карати клієнтів, які звертаються за послугами до проституток, у місця розпусти, до звідників *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

19. Якщо Ви на попереднє запитання відповіли «так» або «скоріше так, ніж ні», то до якого саме виду юридичної відповідальності треба притягувати клієнта:

- адміністративної

- кримінальної

- інше _____

20. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати звідництво без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України)*(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

21. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати створення або (та) утримання місць розпусти без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

22. Яких повноважень треба додати органам внутрішніх справ, щоб підвищити ефективність діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій)*

_____

_____

23 Назвіть, будь-ласка, критерії, за якими сьогодні визначається ефективність Вашої роботи із викриття та запобігання проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій)*

_____

_____

24. Чи задоволені Ви рівнем забезпеченості засобами зв'язку, оргтехнікою та автотранспортом під час виконання своїх службових обов'язків:

а) цілком

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

25. Чи допомагає Вам громадськість у проведенні роботи із викриття та запобігання проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг *необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

26. Що із переліченого Ви вважаєте сьогодні нормою поведінки, у тому числі сексуальної *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій):*

- *цивільний шлюб*
- *позашлюбні стосунки, перебуваючи у шлюбі*
- *трансвестизм*
- *гомосексуалізм (чоловічий та жіночий)*

- *гетеросексуалізм*
- *мазохізм*
- *садизм*
- *садомазохізм*
- *свінгерство*
- *проституція*
- *інше* _____

27. Які групи осіб, що вчинили будь-які протиправні дії у сфері сексуальних стосунків або замічені у вчиненні аморальних дій, перебувають на профілактичному обліку на території, що є підконтрольна Вашій службі ? _____

_____

28. Чи схвалюєте Ви так звану практику доброчесного інформаторства громадян при викритті злочинів проти моральності (*необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

Дякуємо за співпрацю з ученими !

Додаток Е

АНКЕТА

для вивчення громадської думки щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг

Шановний респондент !

Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України проводиться кримінологічне дослідження кримінально караного на сьогодні явища створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК України), а також адміністративного правопорушення – заняття проституцією (ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення)[1].

Ці відомості стануть підґрунтям для з'ясування ефективності нормативної заборони цих явищ та розробки рекомендацій щодо запобігання останнім або, навпаки, легалізації деяких форм надання сексуальних послуг. На погляд учених, успіх в цій справі можливий лише за умови ретельного вивчення громадської думки.

Анкетування є анонімним і цілком добровільним. Якщо Ви згодні взяти участь у цьому анкетуванні, будь ласка, приділіть небагато часу для відповідей на наші запитання, які є безцінним матеріалом для теоретичних досліджень. Заздалегідь вдячні за допомогу !

1. Ваша стать (*необхідне слід підкреслити*):

- жіноча
- чоловіча

2. Ваш вік *(повні роки)*_____

3. Ваш сімейний стан *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- офіційно одружений (заміжня)
- неодружений (незаміжня)
- знаходжусь у цивільному шлюбі
- розлучений (розлучена)
- вдівець (вдова)
- інше _____

4. Чи працюєте Ви *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді; можна підкреслити кілька запропонованих варіантів відповідей):*

---

[1] *Примітка.* У додатку до анкети наводимо текст статті 302 Кримінального кодексу України та статті 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

- працюю офіційно, у тому числі займаюся бізнесом
- працює неофіційно
- не працюю
- не працюю, оскільки знаходжусь на утриманні іншої особи
- випадкові, у тому числі сезонні, заробітки
- отримую пенсію
- отримаю стипендію
- знаходжусь у декретній відпустці
- перебуваю на військовій службі
- інше _____

5. Як часто Ви користуєтеся сексуальними послугами, організація яких з боку інших осіб сьогодні підпадає під кримінальну відповідальність, а саме статтю 302 КК (Створення або утримання місць розпусти і звідництво) або статтю 303 (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією) *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- скористався один раз
- скористався кілька разів (один, два або три рази)
- користуюся час від часу, можна сказати, що періодично
- користуюся постійно
- інше _____

6. Чи надаєте Ви перевагу сексуальним послугам *постійних* партнерів, коли звертаєтеся у певні місця або до певних осіб з метою задоволення власних сексуальних потреб *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- так
- ні, час від часу змінюю сексуальних партнерів
- постійно змінюю сексуальних партнерів
- інше _____

7. З яких джерел Ви дізналися про інформацію щодо наявності конкретних місць або осіб, які можуть організувати клієнтам задоволення їх сексуальних послуг *(будь ласка, вкажіть)*_____

_____

8. Як, на Ваш погляд, чи є співрозмірною ціна, яку Ви сплачуєте за отримання сексуальних послуг, Вашим доходам, тобто чи відчувається це на Вашому бюджеті *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- дуже висока вартість сексуальних послуг, що відчувається на моєму бюджеті
- достатньо висока вартість сексуальних послуг, що може відбитися на моєму бюджеті

- скоріше не висока вартість послуг, що в цілому не впливає на мій бюджет
- невисока вартість сексуальних послуг, тому вона на впливає на мій бюджет
- послуги мені надають безкоштовно
- інше _____

9. В яких саме приміщеннях найчастіше надаються Вам сексуальні послуги *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу на кілька варіантів відповідей або надати свій варіант відповіді)*

- власне житло
- приватні чужі квартири
- лазня
- клуби
- фотостудії
- масажні або косметологічні кабінети
- транспорт
- інше _____

10. З яких причин Ви користуєтеся сексуальними послугами сторонніх осіб (поза шлюбом) (*можна вказати одразу на кілька причин):*

- для задоволення елементарних фізіологічних потреб
- з метою економії часу на пошук постійних партнерів
- тому що це доводить власну успішність у житті
- «за компанію» або з метою розслабитися
- не лише для задоволення сексуальних потреб, а й для людського звичайного спілкування
- для пошуку людини, з якою можна було б зв’язати подальше своє життя
- інше _____

11. Створюють та утримують місця, що за кримінальним законом визначаються як місця розпусти, найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

12. Займаються діяльністю, що за кримінальним законом визначається як звідництво, найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки

- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

13. Хто найчастіше є клієнтами, яким надають сексуальні послуги *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

14. Чи існує потреба нормативними засобами урегулювати позашлюбні сексуальні відносини між людьми (мається за увазі встановлення юридичної відповідальності за звідництво, створення або утримання місць розпусти, особливо у випадках, коли в цих діях *не переслідується мета наживи*) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- так
- скоріше так, ніж ні
- скоріше ні, ніж так
- ні
- затрудняюсь відповісти
- Ваш варіант відповіді_____

15. Чи треба притягувати до юридичної відповідальності клієнтів, які звертаються за послугами до проституток, у місця розпусти, до звідників *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- так
- скоріше так, ніж ні
- скоріше ні, ніж так
- ні
- затрудняюсь відповісти
- Ваш варіант відповіді_____

16. Якщо Ви на попереднє запитання відповіли «так» або «скоріше так, ніж ні», то до якого саме виду юридичної відповідальності треба притягувати клієнтів *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- адміністративної

- кримінальної

- інше _____

17. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати, тобто відмінити кримінальну відповідальність, за звідництво *без мети наживи* (ч. 1 ст. 302 КК України) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

18. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати, тобто відмінити кримінальну відповідальність, за створення або (та) утримання місць розпусти без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

19. Що із переліченого Ви вважаєте сьогодні нормою поведінки, у тому числі сексуальної *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій):*

- *цивільний шлюб*
- *позашлюбні стосунки, перебуваючи у шлюбі*
- *трансвестизм*
- *гомосексуалізм (чоловічий та жіночий)*
- *гетеросексуалізм*
- *мазохізм*
- *садизм*
- *садомазохізм*
- *свінгерство*
- *проституція*
- *інше* _____

Дякуємо за співпрацю з ученими !

Додаток

Витяг із Кримінального кодексу України

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти -

караються штрафом до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою, -

караються обмеженням волі на строк до п’яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, -

караються позбавленням волі на строк від двох до семи років.

Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 181-1. Заняття проституцією

Заняття проституцією -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п’яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Додаток Ж

АНКЕТА

для вивчення думки

осіб, що займаються наданням або організацією надання сексуальних послуг

Шановний респондент !

Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України проводиться кримінологічне дослідження кримінально караного на сьогодні явища – створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК України), а також адміністративного правопорушення – проституції (ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення).[1]

Ці відомості стануть підґрунтям для з'ясування ефективності нормативної заборони цих явищ та розробки рекомендацій щодо запобігання останнім або, навпаки, легалізації деяких форм надання сексуальних послуг. На погляд учених, успіх в цій справі можливий лише за умови ретельного вивчення громадської думки, у тому числі й осіб, які безпосередньо займаються наданням або організацією сексуальних послуг.

Анкетування є анонімним і цілком добровільним. Якщо Ви згодні взяти участь у цьому анкетуванні, будь ласка, уділіть небагато часу для відповідей на наші запитання, які є безцінним матеріалом для теоретичних досліджень. Заздалегідь вдячні за допомогу !

1. Ваша стать (*необхідне слід підкреслити*):

- жіноча
- чоловіча

2. Ваш вік *(повні роки)*_____

3. Ваше громадянство *(вкажіть, будь ласка, країну, громадянкою (громадянином) якої Ви є)*_____

4. Ваш сімейний стан *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- офіційно одружений (заміжня)
- неодружений (незаміжня)
- знаходжусь у цивільному шлюбі
- розлучений (розлучена)
- вдівець (вдова)
- інше _____

[1] *Примітка.* У додатку до анкети наводимо текст статті 302 Кримінального кодексу України та статті 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

4. Чи є у Вас діти *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- немає
- одна дитина
- дві дитини
- три дитини
- понад трьох дітей

5. Ваша освіта *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді):*

- взагалі не вчилася (вчився)
- 1-4 класи загальноосвітньої школи
- 5-9 класів загальноосвітньої школи
- 10-11 класів загальноосвітньої школи
- середня спеціальна освіта
- незакінчена вища освіта
- повна вища освіта
- ваш варіант відповіді_____

6. Ваша спеціальність або спеціальності (якщо є) _____

7. Чи працюєте Ви *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- працюю офіційно, у тому числі займаюся бізнесом
- працює неофіційно
- не працюю
- не працюю, оскільки знаходжусь на утриманні іншої особи
- випадкові, у тому числі сезонні заробітки
- отримую пенсію
- знаходжусь у декретній відпустці
- перебуваю на військовій службі
- інше _____

8. В якій місцевості Ви проживаєте *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- в обласному центрі
- у районному місті
- у селищі міського типу
- у сілі
- ваш варіант відповіді_____

9. Характеристика Вашої батьківської родини, в якій Ви виховувалися *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- повна родина (були обидва батька)
- один із батьків та вітчим або мачуха
- неповна родина (був лише один із батьків)
- були батьки або один із батьків, проте вони позбавлені батьківських прав
- були батьки, але я проживала (проживав) з іншими родичами
- проживала (проживав) з іншими особами (нерідними)
- вихованка (вихованець інтернату, дитячого будинку)
- свій варіант відповіді _____

10. У сексуальні сфері Ви особисто *слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді; можна підкреслити, якщо потрібно, кілька запропонованих варіантів відповідей):*

- надаєте лише сексуальні послуги клієнтам
- займаєтеся звідництвом
- створили та (або) утримуєте місце розпусти
- інше _____

11. Скільки часу Ви надаєте сексуальні послуги або займаєтеся організацією надання сексуальних послуг:

- до 1місяця
- до 3-х місяців
- до 6-ти місяців
- до одного року
- до трьох років
- до п’яти років
- понад п’ять років
- інше

12. Як Ви потрапили до сфери надання сексуальних послуг (запитання для осіб, які займаються проституцією) *(необхідне слід підкреслити або вказати свій варіант відповіді)*.:

- була (був) втягнута (ий) у заняття проституцією
- була (був) примушена (ий) до заняття проституцією
- самостійно прийняла (прийняв) рішення займатися проституцією
- інше _____

13. Ваше ставлення до алкогольних напоїв *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- ніколи не вживаю
- вживаю рідко
- вживаю періодично (по святах, у компаніях та ін.

- вживаю постійно (кожен день або майже кожного дня)

- свій варіант відповіді _____

14. Ваше ставлення до наркотичних засобів або одурманюючих (наприклад, деякі медичні препарати) речовин *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- ніколи не вживаю

- пробувала (пробував) один-два рази

- вживаю дуже рідко

- вживає систематично

- вживаю постійно (кожен день або майже кожного дня)

- свій варіант відповіді _____

15. В яких саме приміщеннях найчастіше надаються або організуються Вами сексуальні послуги *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді, можна надати одразу кілька відповідей):*

- у власному приміщенні (квартира, будинок)

- у приміщенні клієнтів (квартира, будинок)

- у приміщенні, яке орендується організаторами надання сексуальних послуг (сутенерами, звідниками, утримувачами місць розпусти)

- на вулиці

- у транспорті

- у лазнях

- у клубах

- у масажних (косметичних) салонах

- у фотостудіях

- свій варіант відповіді _____

16. Чи надаєте Ви перевагу у наданні або організації сексуальних послуг *постійним* партнерам (клієнтам) *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- так

- ні, час від часу змінюю (підшукую) сексуальних партнерів (клієнтів)

- постійно змінюю (підшукую) сексуальних партнерів (клієнтів)

- інше _____

17. Вкажіть, будь-ласка, причини, з яких Ви стали надавати сексуальні послуги або організовувати надання цих послуг_____

18. В який спосіб клієнти дізнаються про інформацію щодо надання або організації надання Вами сексуальних послуг *(будь ласка, вкажіть)*_____

19. Як, на Ваш погляд, чи є співрозмірною ціна, яку сплачують Вам клієнти за надані або організовані Вами сексуальні послуги *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- низка вартість моїх наданих або організованих за моєю участю сексуальних послуг
- скоріше невисока вартість моїх наданих або організованих за моєю участю сексуальних послуг, ніж висока
- скоріше висока вартість моїх наданих або організованих за моєю участю сексуальних послуг, ніж невисока
- висока вартість моїх наданих або організованих за моєю участю сексуальних послуг
- сексуальні послуги надаю або організовую їх надання безкоштовно
- інше _____

20. Чи вся сума, яку сплачують Вам клієнти за надання або організацію за Вашої участі сексуальних послуг, залишається Вам *(слід підкреслити необхідне або вказати свій варіант відповіді):*

- так
- ні
- інше _____

21. Чи траплялися з Вами випадки, коли клієнти застосували до Вас насильство (*запитання для тих, хто надає сексуальні послуги безпосередньо*) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- так, дуже часто
- так, але рідко
- так, один-два рази
- ніколи
- Ваш варіант відповіді_____

22. Створюють та утримують місця, які за кримінальним законом визначаються як місця розпусти, найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

23. Займаються діяльністю, яка за кримінальним законом визначається як звідництво, найчастіше *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

24. Хто найчастіше є клієнтами подібних сексуальних послуг *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- чоловіки
- жінки,
- скоріше жінки, ніж чоловіки
- скоріше чоловіки, ніж жінки
- приблизно порівну
- затрудняюсь відповісти
- інше _____

25. З яких причин, на Ваш погляд, клієнти звертаються для отримання сексуальних послуг (вкажіть, будь ласка, кілька причин) _____

_____

26. Чи існує потреба нормативними засобами урегулювати позашлюбні сексуальні відносини між людьми (мається за увазі встановлення юридичної відповідальності за звідництво, створення або утримання місць розпусти, особливо у випадках, коли в цих діях *не переслідується мета наживи*) *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так
б) скоріше так, ніж ні
в) скоріше ні, ніж так
г) ні
д) затрудняюсь відповісти
е) Ваш варіант відповіді_____

_____

27. Чи треба карати клієнтів, які звертаються за сексуальними послугами до проституток, у місця розпусти, до звідників *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

а) так
б) скоріше так, ніж ні
в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

_____

28. Якщо Ви на попереднє запитання відповіли «так» або «скоріше так, ніж ні», то до якого саме виду юридичної відповідальності треба притягувати клієнта:

- адміністративної
- кримінальної
- інше _____

29. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати, тобто відмінити кримінальну відповідальність, за звідництво без мети наживи[1] (ч. 1 ст. 302 КК України)*(необхідне, будь ласка, підкреслить або дайте свій варіант відповіді):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

30. Як, на Вашу думку, чи слід декриміналізувати, тобто відмінити кримінальну відповідальність, за створення або (та) утримання місць розпусти без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України) *(необхідне, будь ласка, підкреслить або дайте свій варіант відповіді):*

а) так

б) скоріше так, ніж ні

в) скоріше ні, ніж так

г) ні

д) затрудняюсь відповісти

е) Ваш варіант відповіді_____

31. Чи притягалися Ви до адміністративної або кримінальної відповідальності, у тому числі за заняття проституцією або організацію зайняття проституцією *(необхідне, будь ласка, підкреслить):*

- так, притягалася (притягався) до адміністративної відповідальності за заняття проституцією
- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за заняття проституцією *(нагадаємо, що до 2006 р. заняття проституцією каралося за ст. 302 КК України)*

---

[1] *Примітка.* У додатку до анкети наводимо текст статті 302 Кримінального кодексу України та статті 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за створення або (та) утримання місць розпусти (ст. 302 Кримінального кодексу України)

- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за звідництво (ст. 302 Кримінального кодексу України)

- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за сутенерство (ст. 303 Кримінального кодексу України)

- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за втягнення особи у заняття проституцією (ст. 303 Кримінального кодексу України)

- так, притягалася (притягався) до адміністративної відповідальності за вчинення інших правопорушень *(вкажіть, будь ласка, яких саме)* _____

_____

- так, притягалася (притягався) до кримінальної відповідальності за вчинення інших злочинів *(вкажіть, будь ласка, яких саме)*_____

- інше _____

32. Що із переліченого Ви вважаєте сьогодні нормою поведінки, у тому числі сексуальної *(підкреслить, будь ласка; можна вказати одразу кілька позицій):*

- цивільний шлюб
- позашлюбні стосунки, перебуваючи у шлюбі
- трансвестизм
- гомосексуалізм (чоловічий та жіночий)
- гетеросексуалізм
- мазохізм
- садизм
- садомазохізм
- свінгерство
- проституція
- інше _____

33. Що Ви особливо цінуєте в людях?_____

34. Що б Ви хотіли змінити у своєму житті?_____

35. Про що Ви мрієте?_____

Дякуємо за співпрацю з ученими !

Додаток

Витяг із Кримінального кодексу України

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти -

караються штрафом до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою, -

караються обмеженням волі на строк до п’яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, -

караються позбавленням волі на строк від двох до семи років.

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство -

караються позбавленням волі на строк від трьох до п’яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, -

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, -

караються позбавленням волі на строк від п’яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. Під сутенерством у цій статті слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

2. Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи

вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 181-1. Заняття проституцією

Заняття проституцією -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п’яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Додаток И

ПІДСУМКОВА ТАБЛИЦЯ
щодо узагальнення матеріалів кримінальних справ (проваджень) та судових вироків по злочинах, пов'язаних зі звідництвом, створенням або утриманням місць розпусти (ст. 302 Кримінального кодексу України)
І. Загальні відомості про кримінальне провадження (справу) та відомості про злочин

Пара-метри	Кількість вивчених кримінальних проваджень (справ) та вироків суду	Кількість вчинених злочинів	Чи вступило рішення у законну силу		Кількість осіб, стосовно яких винесено судове рішення	Співвідношення кримінальних справ (проваджень) залежно від форм злочинних дій, передбачених різними частинами ст. 302 КК України		
			так	ні		Звідництво	Створення або утримання місць розпусти	Звідництво у поєднанні зі створенням або утриманням місць розпусти
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Абсолютні показники	300	346	336	-	336	204	84	12
%	100	100	100	100	100	68,0	28,0	4,0

Продовження таблиці

Розподіл злочинів за частинами ст. 302 КК України			Наявність неповнолітнього потерпілого (ч. 3 ст. 302 КК України)		Місце вчинення злочину			
Частина 1	Частина 2	Частина 3	Так	Ні	Обласний центр	Місто районного значення	Селище	Інше
10	11	12	13	14	15	16	17	18
213	85	2	2	-	237	63	-	-
71,0	28,33	0,67	100	-	79,0	21,0	-	-

Продовження таблиці

У чому конкретно виявилося звідництво, передбачене ст. 302 КК України[1]					У чому конкретно виявлялося створення або утримання місць розпусти							
Пошуку осіб, які згодні займатися розпустою серед знайомих звіднику осіб	**Пошуку осіб, які згодні займатися розпустою серед незнайомих звіднику осіб**	**Знайом-ство або організація зустрічей осіб з метою розпусти**	**Схиляння осіб до розпусти (наприклад, групові статеві відносини між знайоми-ми та незнайомими особами)**	**Ін-ше**	**Пошук приміщення або іншого місця для створення (утримання) місця розпусти**	**Відкриття будь-якого закладу для маскуван-ня місця розпусти**	**Облашту-вання місця розпусти**	**Забез-печення засобами зв'язку, транс-портом тощо**	**Пошук осіб, які готові надавати сексуаль-ні послуги**	**Пошук клієн-тів**	**Оплата витрат, пов'язаних із функці-онуванням місця розпусти**	**Ін-ше**
19	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**
132	151	211	22	-	74	75	80	71	62	84	78	13
61,11	69,91	97,69	10,19	-	89,29	88,10	95,24	84,52	61,91	100	92,86	15,48

Продовження таблиці

Шляхи поінформованості зацікавлених осіб про звідників або функціонування місць розпусти				Час, що минає від моменту звернення до звідника (утримувача) місць розпусти до моменту зустрічі з особою, що надає сексуальні послуги		
Через оголошення у пресі	**Сервіси мережі Інтернету**	**Від знайомих або сторонніх людей**	**В інший спосіб**	**До одного дня**	**До тижня**	**Понад тиждень**
32	**33**	**34**	**35**	**36**	**37**	**38**
184	86	17	13	256	42	2
61,33	28,66	5,68	4,33	85,33	14,0	0,67

[1] *Примітка.* Відсоткові показники перевищують 100 %, оскільки звідництво, створення або утримання місць розпусти могло відбиватися в одразу кількох різновидах сприяння добровільним статевим стосункам.

Продовження таблиці

Кількість епізодів звідництва, виявлених правоохоронними органами за однією кримінальною справою (провадженням)				Мотив вчинення злочину, передбаченого ст. 302 КК України				
Один	**Два**	**Три**	**Понад трьох**	**Корисливий**	**Альтруїстичний**	**Збагатити власний сексуальний досвід**	**Улаштувати особисте життя**	**Інше**
39	**40**	**41**	**42**	**43**	**44**	**45**	**46**	**47**
172	18	12	2	291	63	37	44	8
84,31	8,83	5,88	0,98	86,61	18,75	11,01	13,10	2,38

Продовження таблиці

Спосіб зв'язку особи, яка бажала отримати сексуальні послуги, зі звідником або утримувачем місць розпусти				Період часу, протягом якого винна особа займалася звідництвом				
За телефоном	**За допомогою інтернет-зв'язку**	**Під час особистої зустрічі**	**Інше**	**Один епізод**	**До одного місяця**	**До трьох місяців**	**Від трьох до шести місяців до одного року**	**Понад один рік**
48	**49**	**50**	**51**	**52**	**53**	**54**	**55**	**56**
157	118	21	4	172	15	13	4	-
52,33	39,33	7,0	1,34	84,32	7,35	6,37	1,96	-

Продовження таблиці

Період часу, протягом якого винна особа утримувала місце розпусти					Чи бачилися особи, які бажали отримати сексуальні послуги, зі звідником або утримувачем місць розпусти		
До одного місяця	Від одного до трьох місяців	Від трьох до шести місяців	До одного року	Понад один рік	Так	Ні	Немає відомостей
57	**58**	**59**	**60**	**61**	**62**	**63**	**64**
12	61	15	5	3	262	38	-
12,50	63,54	15,63	5,21	3,12	87,33	12,67	-

Продовження таблиці

Наявність співучасті		Співучасть за об'єктивною ознакою		Співучасть за суб'єктивною ознакою			Кількість осіб у злочинній групі		
Так	Ні	Проста	Складна	За попередньою змовою групою осіб	Організо-вана група	Злочинна організація	Дві	Три	Понад трьох осіб
65	**66**	**67**	**68**	**69**	**70**	**71**	**72**	**73**	**74**
32	268	31	1	32	-	-	29	2	1
10,67	89,33	96,88	3,12	100	-	-	85,29	8,82	5,89

Продовження таблиці

Чи доводилося винному віддавати «данину» будь-яким посадовим особам державних органів, іншим структурам або особам за можливість займатися звідництвом або утримувати місце розпусти			Наявність потерпілих		Вид застосованого до потерпілих насильства			Конкретний прояв застосованого насильства			
Так	**Ні**	**Немає відомостей**	**Так**	**Ні**	**Фізичне**	**Психічне**	**Не застосовувалося**	**Тілесні ушкодження**	**Побої, мордування**	**Образи, погрози**	**Інше**
75	**76**	77	**78**	**79**	**69**	**70**	**71**	**72**	**73**	**74**	**75**
-	-	300	2	298	-	-	2	-	-	-	2
-	-	100	0,67	99,33	-	-	100	-	-	-	100

Продовження таблиці

Приміщення, в якому відбувалися сексуальні контакти зведених осіб або функціонувало місце розпусти						
Квартира (приватний будинок)	**Лазні (сауни)**	**Масажні салони або салони красоти**	**Розважальні клуби**	**Санаторії, будинки відпочинку, туристичні бази тощо**	**Готелі**	**Інше**
76	**77**	**78**	**79**	**80**	**81**	**82**
166	58	21	27	4	20	4
55,33	19,34	7,0	9,0	1,33	6,67	1,33

Продовження таблиці

ІІ. Загальні відомості про особу злочинця

Параметри	Стать		Вік							
	чоловіча	жіноча	18-20 років	21-25 років	26-30 років	31-35 років	36-40 років	41-45 років	46-50 років	Понад 50 років
83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
Абсолютні показники	162	174	4	61	66	71	60	39	23	12
%	48,21	51,79	1,19	18,16	19,64	21,13	17,86	11,61	6,84	3,57

Продовження таблиці

Освіта							Громадянство			
Немає освіти	Базова середня	Повна загальна середня	Середня спеціальна	Неза-кінчена вища	Вища і базова вища	Інше	України	Іноземної держави	Особа без громадянства	Немає відомостей
94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104
-	14	117	103	44	58	-	329	7	-	-
-	4,17	34,82	30,65	13,10	17,26	-	97,92	2,08	-	-

Продовження таблиці

Сімейний стан винного						Наявність неповнолітніх дітей	
Одружений (заміжня)	**Неодружений (незаміжня)**	**Розлучений (розлучена)**	**Фактичні шлюбні відносини**	**Удівець (удова)**	**Немає відомостей**	**Так**	**Ні**
105	**106**	**107**	**108**	**109**	**110**	**111**	**112**
31	215	73	14	3	-	46	290
9,23	63,99	21,73	4,16	0,89	-	13,69	86,31

Продовження таблиці

Відомості про трудову діяльність (навчання) винного							
Офіційно працює	**Не працює**	**Знаходження у декретній відпустці або інвалідність**	**Випадкові заробітки**	**Навчання у навчальному закладі**	**Пенсіонер за віком**	**Інше**	**Немає відомостей**
113	**114**	**115**	**116**	**117**	**118**	**119**	**120**
71	149	6	99	11	-	-	-
21,13	44,35	1,79	29,46	3,27	-	-	-

Продовження таблиці

Наявність житла у винного				Матеріальне становище винного					
Має власне житло	**Має житло на інших підставах (оренда, гуртожиток, проживає у друзів, інших родичів тощо)**	**Без визначеного місця мешкання**	**Немає відомостей про статус житла**	**Дуже добре**	**Нормальне**	**Скрутне**	**Дуже скрутне**	**Особа повністю незабезпе-чена**	**Немає відомостей**
121	**122**	**123**	**124**	**125**	**126**	**127**	**128**	**129**	**130**
134	104	2	96	-	32	69	3	2	230
39,88	30,95	0,60	28,57	-	9,52	20,54	0,89	0,60	68,45

Продовження таблиці

Чи був отриманий прибуток від вчинення злочину			Що підштовхнуло до вчинення злочину2							
Так	**Ні**	**Немає відомостей**	**Скрутне матеріальне становище**	**Жага розпусти**	**Альтруїзм**	**Бажання облашту-вати особисте життя**	**Бажання перетворит и це заняття на бізнес**	**Потреба у грошах на придбання алкогольних напоїв або наркотичних засобів**	**Немає відомосте й**	**Інше**
131	**132**	**133**	**134**	**135**	**136**	**137**	**138**	**139**	**140**	**141**
237	99	-	217	7	80	31	4	1	-	3
70,54	29,46	-	64,58	2,08	29,81	9,23	1,19	0,30	-	0,89

[2] *Примітка*. Внаслідок констатації за одним й тим самим випадком одразу кількох показників їх загальна сума перевищує 100 %.

Продовження таблиці

Розмір винагороди за звідництво або користування місцем розпусти								
До 500 грн.	**Від 501 до 1000 грн.**	**Від 1001 до 1500 грн.**	**Від 1501 до 2000 грн.**	**Від 2001 до 2500 грн.**	**Від 2501 до 3000 грн.**	**Понад 3001 грн.**	**Винагорода не отримувалася**	**Немає відомостей**
142	**143**	**144**	**145**	**146**	**147**	**148**	**149**	**150**
75	107	12	43	-	-	-	99	-
22,32	31,85	3,57	12,80	-	-	-	29,46	-

Продовження таблиці

Стан здоров'я винного								Інвалідність		
Задовіль-ний	**Хронічне соматичне захворю-вання**	**Хронічне психічне захворю-вання**	**Алкого-лізм**	**Нарко-манія**	**Токсико-манія**	**Інше**	**Немає відомостей**	**У зв'язку із психічним захворюва-нням**	**У зв'язку із соматичним захворюва-нням**	**Відсут-ня**
151	**152**	**153**	**154**	**155**	**156**	**157**	**158**	**159**	**160**	**161**
308	21	2	3	2	-	-	-	-	2	334
91,67	6,25	0,59	0,90	0,59	-	-	-	-	0,60	99,40

Продовження таблиці

Судимість			Скільки часу минуло після останнього засудження чи звільнення					
Не судимий	**Судимий**	**Судимість знята або погашена**	**До 3 міс.**	**До 6 міс.**	**До 1 року**	**До 3 років**	**До 5 років**	**Понад 5 років**
162	**163**	**164**	**165**	**166**	**167**	**168**	**169**	**170**
290	11	35	2	7	2	17	17	1
86,31	3,27	10,42	4,35	15,22	4,35	36,95	36,95	2,18

Продовження таблиці

Характер злочинів, що були раніше вчинялися винним[1]							
Проти життя та здоров'я особи	**Проти статевої свободи та статевої недоторканості особи**	**Проти власності**	**У сфері господарської діяльності**	**Проти безпеки руху та експлуатації транспорту безпеки**	**Проти громадського порядку і моральності**	**У сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів**	**Інші**
171	**172**	**173**	**174**	**175**	**176**	**177**	**178**
2	1	7	1	-	31	7	3
4,35	2,17	15,22	2,17	-	67,39	15,22	6,52

[1] *Примітка*. Однією особою могло бути вчинено більше, ніж один злочин. Тому сума відповідних показників перевищує 100 %.

Продовження таблиці

Наявність сукупності злочинів1										
Відсутня	**Проти життя та здоров'я особи**	**Проти волі, честі та гідності особи**	**Проти статевої свободи та статевої недоторканості особи**	**Проти власності**	**У сфері господарської діяльності**	**Проти безпеки руху та експлуата-ції транспорту безпеки**	**Проти громадського порядку і моральності**	**У сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів**	**Проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян**	**Інше**
179	**180**	**181**	**182**	**183**	**184**	**185**	**186**	**187**	**188**	**189**
242	-	-	-	2	1	-	75	9	5	7
72,02	-	-	-	0,60	0,30		22,32	2,68	1,49	2,08

Продовження таблиці

Активність винного в злочинній групі			Роль винного в злочинній групі						
лідер	**активний учасник**	**другорядний член злочинної групи**	**організатор**	**виконавець**	**підбурювач**	**пособник**	**поєднання функції організатора та виконавця**	**поєднання функції організатора, підбурювача та пособника**	**поєднання функції підбурювача або пособника і виконавця**
190	**191**	**192**	**193**	**194**	**195**	**196**	**197**	**198**	**199**
1	67	-	-	67	-	-	1	-	-
2,63	97,37	-	-	97,37	-	-	2,63	-	-

[1] *Примітка*. Однією особою могло бути вчинено більше, ніж один злочин. Тому сума відповідних показників перевищує 100 %.

Продовження таблиці

Характеристика винного в побуті				Характеристика винного за місцем роботи, навчання тощо			
позитивна	задовільна	негативна	немає відомостей	позитивна	задовільна	негативна	немає відомостей
200	201	202	203	204	205	206	207
59	-	-	277	-	-	-	-
17,56	-	-	82,44	-	-	-	-

Продовження таблиці

Причини припинення вчинення злочину							
затримали під час вчинення злочину	затримали по «гарячих слідах»	затримали у результаті оперативно-розшукової діяльності через деякий час	явка з повинною	«зрада» осіб, з якими вчинив злочин	за зверненням до правоохоронних органів осіб, які надавали або звертался по сексуальні послуги	немає відомостей	Інше
208	209	210	211	212	213	214	215
286	-	48	2	-	-	-	-
85,11	-	14,29	0,60	-	-	-	-

Продовження таблиці

На що витрачалися кошти, здобуті злочинним шляхом										
на продукти харчування	**на алкогольні напої**	**на наркотичні або психотропні речовини**	**на розваги**	**на придбання одягу**	**на придбання технічної апаратури**	**віддав особам, з якими вчинив злочин**	**на розвиток злочинного бізнесу**	**«данину» будь-яким посадовим особам державних органів, іншим структурам або особам за можливість займатися звідництвом або утримувати місце розпусти**	**не встиг розпорядитися, тому що був затриманий**	**Немає відомостей**
216	**217**	**218**	**219**	**220**	**221**	**222**	**223**	**224**	**225**	**226**
-	-	-	-	-	-	-	-	-	236	100
-	-	-	-	-	-	-	-	-	70,24	29,76

Продовження таблиці

Відомості про покарання						
Вид покарання			**Звільнення від відбування покарання з випробуванням**		**Угода про визнання винуватості**	
Позбавлення волі на певний строк	**Обмеження волі**	**Штраф**	**Так**	**Ні**	**Так**	**Ні**
227	**228**	**229**	**230**	**231**	**232**	**233**
139	12	185	139	197	266	70
41,37	3,57	55,06	41,37	58,63	79,17	20,83

Продовження таблиці

ІІІ. Загальні відомості про особу, яка звертається по сексуальні послуги

Параметри	Стать		Вік чоловіків					
	чоловіча	жіноча	До 18 років	18-25 років	26-35 років	36-45 років	46-55 років	понад 55 років
234	**235**	**236**	**237**	**238**	**239**	**240**	**241**	**242**
Абсолютні показники	221	78	1	36	89	63	24	8
%	73,91	26,09	0,45	16,29	40,27	28,51	10,86	3,62

Продовження таблиці

Вік жінок					
До 18 років	18-25 років	26-35 років	36-45 років	46-55 Років	понад 55 років
243	**244**	**245**	**246**	**247**	**248**
-	11	23	35	7	2
-	14,10	29,49	44,87	8,98	2,56

Продовження таблиці

Громадянство							
Чоловіків				Жінок			
України	Іноземної держави	Особа без громадянства	Немає відомостей	України	Іноземної держави	Особа без громадянства	Немає відомостей
249	**250**	**251**	**252**	**253**	**254**	**255**	**256**
78	-	-	-	201	20	-	-
100	-	-	-	90,95	9,05	-	-

Продовження таблиці

Сімейний стан чоловіків					
Одружений	Неодружений	Розлучений	Фактичні шлюбні відносини	Удівець (удова)	Немає відомостей
257	**258**	**259**	**260**	**261**	**262**
33	18	16	8	-	146
44,01	**24,0**	**21,33**	**10,67**	**-**	**66,06**

[1] *Примітка*. Відсоткові показники наводяться стосовно тих осіб, інформацію щодо яких вдалося отримати.

Продовження таблиці

Сімейний стан жінок					
Заміжня	**Незаміжня**	**Розлучена**	**Фактичні шлюбні відносини**	**Удова**	**Немає відомостей**
263	**264**	**265**	**266**	**267**	**268**
2	8	20	4	-	44
5,881	23,53	58,82	11,77	-	56,41

Продовження таблиці

Відомості про трудову діяльність (навчання) осіб, які звертаються по сексуальні послуги							
Офіційно працює, у т.ч. займається бізнесом	**Не працює**	**Знаходження у декретній відпустці або інвалідність**	**Випадкові заробітки**	**Навчання у навчальному закладі**	**Пенсіонер за віком**	**Інше**	**Немає відомостей**
269	**270**	**271**	**272**	**273**	**274**	**275**	**276**
92	45	4	-	10	2	-	146
60,13	29,41	2,61	-	6,54	1,31	-	

[1] *Примітка*. Відсоткові показники наводяться стосовно тих осіб, інформацію щодо яких вдалося отримати.

IV. Загальні відомості про особу, яка надає сексуальні послуги

Продовження таблиці

Параметри	Стать		Вік					
	чоловіча	жіноча	До 18 років	18-25 років	26-35 років	36-45 років	46-55 років	понад 55 років
277	278	279	280	281	282	283	284	285
Абсолютні показники	44	331	2	300	52	18	3	-
%	11,73	88,27	0,53	80,0	13,87	4,80	0,80	-

Продовження таблиці

Сімейний стан винного						Громадянство			
Одружений (заміжня)	Неодружений (незаміжня)	Розлучений (розлучена)	Фактичні шлюбні відносини	Удівець (удова)	Немає відомостей	України	Іноземної держави	Особа без громадянства	Немає відомостей
286	287	288	289	290	291	292	293	294	295
35	176	123	5	4	32	344	31	-	-
9,33	46,93	32,80	1,34	1,07	8,53	91,73	8,27	-	-

Продовження таблиці

Відомості про трудову діяльність (навчання) особи, що надає сексуальні послуги								Судимість		
Офіційно працює	**Не працює**	**Знаходження у декретній відпустці або інвалідність**	**Випадкові заробітки**	**Навчання у навчальному закладі**	**Пенсіонер за віком**	**Інше**	**Немає відомостей**	**Не судимий**	**Судимий**	**Судимість знята або погашена**
296	**297**	**298**	**299**	**300**	**301**	**302**	**303**	**304**	**305**	**306**
38	292	18	-	12	-	-	15	352	16	7
10,13	77,87	4,8	-	3,20	-	-	4,0	93,86	4,27	1,87

Додаток К

ПІДСУМКОВА ТАБЛИЦЯ
щодо узагальнення результатів анкетування співробітників Національної поліції України щодо проблем запобігання проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг

Параметри		Служба (підрозділ) Національної поліції, в якому працює фахівець					
		Управління превентивної діяльності (патрульна поліція)	Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми	Відділ ювенальної превенції	Управління (відділ) кримінального розшуку	Слідчий відділ	Інше
1	2	3	4	5	6	7	8
Назва області	Абсолютні показники	91	16	3	3	1	-
Харківська область							
	%	79,82	14,04	2,63	2,63	0,88	-
Чернівецька область	Абсолютні показники	49	5	1	-	-	-
	%	89,09	9,09	1,82	-	-	-
Одеська область	Абсолютні показники	10	13	-	-	-	-
	%	40,91	56,52	-	-	-	-
Узагальнені показники	**Абсолютні показники**	**150**	**34**	**4**	**3**	**1**	**-**
	%	**78,13**	**17,71**	**2,08**	**1,56**	**0,52**	**-**

Продовження таблиці

Стаж роботи в органах внутрішніх справ				
Менше 5 років	**Від 5 до 10 років**	**Від 10 до 15 років**	**Від 15 до 20 років**	**Понад 20 років**
9	**10**	**11**	**12**	**13**
23	42	28	17	4
20,18	36,84	24,56	14,91	3,51
15	21	12	6	1
27,27	38,18	21,82	10,91	1,82
3	7	3	7	3
13,04	30,44	13,04	30,44	13,04
41	**70**	**43**	**30**	**8**
21,35	**36,46**	**22,40**	**15,62**	**4,17**

Продовження таблиці

Якими основними нормативними актами керуються фахівці у своїй професійній діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг1					
Конституція України	**Кодекс України про адміністративні правопорушення**	**Кримінальний кодекс України**	**Кримінальний процесуальний кодекс України**	**Закон України «Про Національну поліцію»**	**Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»**
14	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**
54	94	84	29	27	4
47,37	82,46	73,68	25,44	23,68	3,51
12	49	39	10	13	-
21,88	89,09	70,91	18,18	23,64	-
13	16	20	10	18	5
56,52	69,57	86,96	43,48	78,26	21,74
79	**159**	**143**	**49**	**58**	**9**
41,15	**82,81**	**74,48**	**25,52**	**30,21**	**4,69**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами вказувалося одразу на кілька нормативно-правових актів.

Продовження таблиці

Якими основними нормативними актами керуються фахівці у своїй професійній діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та інших форм організації надання сексуальних послуг					
Закон України «Про захист суспільної моралі»	**Закон України «Про протидію торгівлі людьми»**	**Сімейний кодекс України**	**Відомчі накази**	**Міжнародно-правові документи**	**Інші нормативно-правові акти**
20	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**
3	2	2	9	-	-
2,63	1,75	1,75	7,90	-	-
2	1	-	4	2	-
3,64	1,82	-	7,27	3,64	-
5	-	-	-	-	-
21,74	-	-	-	-	-
10	**3**	**2**	**13**	**2**	**-**
5,21	**1,56**	**1,04**	**6,77**	**1,04**	**-**

З якими підрозділами (службами) Національної поліції та іншими правоохоронними органами відбувається співпраця під час виконання службових обов'язків з охорони моральності1						
Територіальні органи УБЗПТЛ	**Служба карного розшук**	**Слідче управління (відділ)**	**Патрульна поліція**	**Відділ ювенальної превенції**	**Відділ кримінальної розвідки**	**Управління (відділ) боротьби з кіберзлочинністю**
26	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**
10	46	29	36	12	4	3
8,77	40,35	25,44	31,58	10,53	3,51	2,63
33	30	13	15	8	24	4
60,0	54,55	23,64	27,27	14,55	43,64	7,27
4	7	16	7	-	5	6
17,39	30,44	69,57	30,43	-	21,74	26,09
47	**83**	**58**	**58**	**20**	**33**	**13**
24,48	**43,23**	**30,21**	**30,21**	**10,42**	**17,19**	**6,77**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося про взаємодію одразу з кількома службами Національної поліції або іншими правоохоронними органами.

Продовження таблиці

З якими підрозділами (службами) Національної поліції та іншими правоохоронними органами відбувається співпраця під час виконання службових обов'язків з охорони моральності							
Управління (відділ) оперативно-технічних заходів	**Управління (відділ) оперативної служби**	**Управління (відділ) інформаційної підтримки та координації поліції**	**Поліція охорони**	**Група швидкого реагування**	**Державна прикордонна служба**	**Прокуратура**	**Взаємодія відсутня**
33	**34**	**35**	**36**	**37**	**38**	**39**	**40**
15	15	3	1	1	-	-	16
13,16	13,16	2,63	0,88	0,88	-	-	14,04
24	25	2	1	-	-	-	8
43,64	45,45	3,64	1,82	-	-	-	14,55
2	2	1	-	-	2	2	2
8,70	8,70	4,35	-	-	8,70	8,70	8,70
41	**42**	**6**	**2**	**1**	**2**	**2**	**2**
21,35	**21,88**	**3,13**	**1,04**	**0,52**	**1,04**	**1,04**	**1,04**

Продовження таблиці

Джерела надходження інформації про існування місць розпусти, факти звідництва, заняття окремими особами проституцією1								
Оголошення у ЗМІ (преса, телебачення)	**Сервіси мережі Інтернету**	**Оперативна інформація від агентурної мережі**	**Від інших підрозділів поліції, державних органів та органів самоврядування**	**Звернення громадян**	**Рекламна продукція**	**Особисте спостереження**	**Патрулювання місцевості**	**Утруднення з відповіддю**
41	**42**	**43**	**44**	**45**	**46**	**47**	**48**	**49**
12	29	27	4	60	2	3	4	11
10,53	25,44	23,68	3,51	52,63	1,75	2,63	3,51	9,65
4	6	14	2	34	3	1	-	10
7,24	10,91	25,45	3,64	61,82	5,45	1,82	-	18,18
9	12	13	1	9	2	-	-	1
39,13	52,17	56,52	4,35	39,13	8,70	-	-	4,35
25	**47**	**54**	**7**	**103**	**7**	**4**	**4**	**22**
13,02	**24,48**	**28,13**	**3,65**	**53,65**	**3,65**	**2,08**	**2,08**	**11,46**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося одразу кілька джерел надходження відповідної інформації.

Продовження таблиці

Ступінь ефективності діяльності із профілактики проституції та інших формам організації надання сексуальних послуг у такому вигляді, в якому вона є на теперішній час					
Повністю ефективна	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Ні**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
50	**51**	**52**	**53**	**54**	**55**
39	25	40	9	1	-
34,21	21,93	35,09	7,89	0,88	-
19	14	20	1	1	-
34,55	25,45	36,36	1,82	1,82	-
8	7	7	1	-	-
34,78	30,44	30,44	4,34	-	-
66	**46**	**67**	**11**	**2**	**-**
34,38	**23,96**	**34,89**	**5,73**	**1,04**	

Продовження таблиці

Приміщення, в яких найчастіше надаються сексуальні послуги на території, що є підконтрольна службі1						
Квартира (приватний будинок)	**Лазні (сауни)**	**Масажні салони або салони красоти**	**Розважальні клуби**	**Санаторії, будинки відпочинку, туристичні бази тощо**	**Готелі**	**Фотостудії**
56	**57**	**58**	**59**	**60**	**61**	**62**
82	60	24	18	-	3	13
71,93	52,63	21,05	15,79	-	2,63	11,40
27	14	7	12	1	15	4
49,09	25,45	12,73	21,82	1,82	27,27	7,27
23	15	11	5	-	6	2
100,0	65,22	47,83	21,74	-	26,09	8,70
132	**89**	**42**	**35**	**1**	**24**	**19**
68,75	**46,35**	**21,88**	**18,23**	**0,52**	**12,50**	**9,90**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося одразу кілька приміщень, в яких є можливим надання сексуальних послуг.

Продовження таблиці

Приміщення, в яких найчастіше надаються сексуальні послуги на території, що є підконтрольна службі				
Приміщення АЗС	**Автомобілі**	**Інше**	**Утруднення з відповіддю**	**Відомості відсутні**
63	**64**	**65**	**66**	**67**
-	-	-	11	-
-	-	-	9,65	-
2	6	2	3	10
3,64	10,91	3,64	5,45	18,18
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
2	**6**	**2**	**14**	**10**
1,04	**3,13**	**1,04**	**7,81**	**6,25**

Продовження таблиці

Скільки часу функціонують місця розпусти							
До одного місяця	**До трьох місяців**	**Від трьох до шести місяців**	**Від шести місяців до одного року**	**Від одного до трьох років**	**Віл трьох до п'яти років**	**Понад п'ять років**	**Утруднення з відповіддю**
68	**69**	**70**	**71**	**72**	**73**	**74**	**75**
10	30	27	19	4	3	3	18
8,77	26,32	23,68	16,67	3,51	2,63	2,63	15,79
7	8	5	1	1	-	3	30
12,73	14,55	9,09	1,82	1,82	-	5,45	54,54
1	7	11	-	4	-	-	-
4,34	30,44	47,83	-	17,39	-	-	-
18	**45**	**43**	**20**	**9**	**3**	**6**	**48**
9,38	**23,44**	**22,39**	**10,42**	**4,69**	**1,56**	**3,12**	**25,0**

Продовження таблиці

Реакція з боку правоохоронних органів при отриманні інформації про діяльність місць розпусти або факти звідництва			**Особиста обізнаність про випадки функціонування місць розпусти на підконтрольній службі території**		
Відповідна реакція настає завжди	**Відповідна реакція настає не завжди**	**Утруднення з відповіддю**	**Так**	**Ні**	**Немає відомостей**
76	**77**	**78**	**79**	**80**	**81**
82	27	5	23	83	8
71,93	23,68	4,39	20,18	72,81	7,01
45	3	7	6	44	5
81,82	5,45	12,73	10,91	80,0	9,09
19	3	1	10	13	-
82,61	13,04	4,35	43,48	56,52	-
146	**33**	**13**	**39**	**140**	**13**
76,04	**17,19**	**6,77**	**20,31**	**72,92**	**6,77**

Продовження таблиці

Причини, з яких створюються місця розпусти, існують факти звідництва або заняття окремими особами проституцією1								
Скрутне матеріальне становище	**Низький стан морального виховання**	**Альтруїзм**	**Бажання облаштувати особисте життя**	**Нажива**	**Потреба у грошах на придбання алкогольних напоїв або наркотичних засобів**	**Наявність великого попиту на сексуальні послуги**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
82	**83**	**84**	**85**	**86**	**87**	**88**	**89**	**90**
34	3	-	-	36	-	17	35	1
21,05	2,63	-	-	31,58	-	14,91	30,70	0,88
13	1	-	-	20	-	8	14	1
23,64	1,82	-	-	36,36	-	14,55	25,45	1,82
15	1	-	-	11	-	-	1	-
65,22	4,35	-	-	47,83	-	-	4,35	-
62	**5**	**-**	**-**	**67**	**-**	**25**	**50**	**2**
32,29	**2,60**	**-**	**-**	**34,90**	**-**	**13,02**	**26,04**	**1,04**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося одразу кілька причин існування фактів звідництва або заняття окремими особами проституцією.

Продовження таблиці

Джерела, з яких потенційні клієнти дізнаються про існування місць розпусти та осіб, що займаються звідництвом або проституцією2					
Через оголошення у ЗМІ (преса, телебачення)	**Сервіси мережі Інтернету**	**Від знайомих або сторонніх людей**	**Рекламна продукція, що роздається на вулиці, у громадських місцях тощо**	**В інший спосіб**	**Немає відомостей**
91	**92**	**93**	**94**	**95**	**96**
7	90	27	2	-	15
6,14	78,95	23,68	1,75	-	13,16
1	18	31	-	-	14
1,82	32,73	56,36	-	-	25,45
5	20	4	4	-	1
21,74	86,96	17,39	17,39	-	4,35
13	**128**	**62**	**6**	**-**	**30**
6,77	**66,67**	**32,29**	**3,13**	**-**	**15,63**

[2] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося одразу кілька джерел, з яких потенційні клієнти дізнаються про існування місць розпусти та осіб, що займаються звідництвом або проституцією.

Продовження таблиці

Особи, які найчастіше утримують місця розпусти					
Жінки	**Чоловіки**	**Скоріше жінки, ніж чоловіки**	**Скоріше чоловіки, ніж жінки к**	**Приблизно порівну**	**Утруднення з відповіддю**
97	**98**	**99**	**100**	**101**	**102**
22	34	2	8	33	15
19,30	29,82	1,75	7,02	28,95	13,16
11	10	3	1	12	18
20,0	18,18	5,45	1,82	21,82	32,73
4	6	-	-	9	4
17,39	26,09	-	-	39,13	17,39
37	**50**	**5**	**9**	**54**	**37**
19,27	**26,04**	**2,60**	**4,69**	**28,13**	**19,27**

Продовження таблиці

Особи, які найчастіше займаються звідництвом					
Жінки	**Чоловіки**	**Скоріше жінки, ніж чоловіки**	**Скоріше чоловіки, ніж жінки**	**Приблизно порівну**	**Утруднення з відповіддю**
103	**104**	**105**	**106**	**107**	**108**
41	11	21	6	21	14
35,97	9,65	18,42	5,26	18,42	12,28
20	7	4	2	5	17
36,36	12,73	7,27	3,64	9,09	30,91
8	-	3	2	7	3
34,78	-	13,04	8,70	30,44	13,04
69	**18**	**28**	**10**	**33**	**34**
35,94	**9,38**	**14,58**	**5,21**	**17,18**	**17,71**

Продовження таблиці

Особи, які найчастіше є клієнтами отримання сексуальних послуг					
Жінки	**Чоловіки**	**Скоріше жінки, ніж чоловіки**	**Скоріше чоловіки, ніж жінки**	**Приблизно порівну**	**Утруднення з відповіддю**
109	**110**	**111**	**112**	**113**	**114**
-	82	2	14	8	8
-	71,93	1,75	12,28	7,02	7,02
2	34	1	4	7	7
3,63	61,82	1,82	7,27	12,73	12,73
-	19	-	2	-	2
-	92,60	-	8,70	-	8,70
2	**135**	**3**	**20**	**15**	**17**
1,04	**70,31**	**1,56**	**10,42**	**7,81**	**8,86**

Продовження таблиці

Причини, з яких клієнти звертаються за сексуальними послугами до звідників або місць розпусти[1]									
Спосіб проведення дозвілля, відпочинок	**Задоволення фізіологічної потреби у сексі**	**Економія часу на пошук сексуальних партнерів**	**Низький моральний рівень особи**	**Проблеми у родині**	**Сексуальні проблеми (наприклад, певні комплекси)**	**Широка пропозиція сексуальних послуг**	**Наявність сексуальних відхилень**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
115	**116**	**117**	**118**	**119**	**120**	**121**	**122**	**123**	**124**
14	52	3	2	11	3	-	4	42	3
12,28	45,61	2,63	1,75	9,65	2,63	-	3,51	36,84	2,63
8	27	5	2	7	-	6	-	15	1
14,55	49,09	9,09	3,64	12,73	-	10,91	-	27,27	1,82
4	16	1	1	-	-	-	-	4	1
17,39	69,57	4,35	4,35	-	-	-	-	17,39	4,35
26	**95**	**9**	**5**	**18**	**3**	**6**	**4**	**61**	**5**
13,54	**49,48**	**4,69**	**2,60**	**9,38**	**1,56**	**3,13**	**2,08**	**31,77**	**2,60**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося одразу на кілька причин, з яких клієнти звертаються за сексуальними послугами до звідників або місць розпусти.

Продовження таблиці

Потреба у нормативних засобах урегулювання позашлюбних сексуальних відносин між людьми					
Так	**Ні**	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
125	**126**	**127**	**128**	**129**	**130**
47	23	19	9	16	-
41,23	20,17	16,67	7,89	14,04	-
16	9	7	12	11	-
29,09	16,36	12,73	21,82	20,0	-
9	6	3	1	4	-
39,13	26,09	13,04	4,35	17,39	-
72	**38**	**29**	**22**	**31**	**-**
37,50	**19,79**	**15,10**	**11,46**	**16,15**	**-**

Продовження таблиці

Потреба у притягненні до відповідальності клієнтів, які звертаються за послугами до проституток, у місця розпусти, до звідників					
Так	**Ні**	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
131	132	133	134	135	136
24	49	16	16	9	-
21,05	42,98	14,04	14,04	7,89	-
17	13	11	9	5	-
30,91	23,64	20,0	16,36	9,09	-
8	12	1	1	1	-
34,78	52,17	4,35	4,35	4,35	-
49	**74**	**28**	**26**	**15**	**-**
25,52	**38,54**	**14,58**	**13,54**	**7,81**	**-**

Продовження таблиці

Вид юридичної відповідальності у випадку позитивного вирішення питання про установлення такої відповідальності1			**Необхідність декримінализації звідництва без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України)**					
Кримінальна	**Адміністративна**	**Немає необхідності застосовувати**	**Так**	**Ні**	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
137	**138**	**139**	**140**	**141**	**142**	**143**	**144**	**145**
10	47	60	24	41	18	18	13	-
8,77	41,23	52,63	21,05	35,97	15,79	15,79	11,40	-
4	25	29	9	20	13	4	9	-
7,27	45,45	52,73	16,36	36,36	23,64	7,27	16,37	-
4	7	14	6	10	2	2	3	-
17,39	30,44	60,87	26,08	43,48	8,70	8,70	13,04	-
18	**79**	**103**	**39**	**71**	**33**	**24**	**25**	**-**
9,38	**41,15**	**53,65**	**20,31**	**36,98**	**17,19**	**12,50**	**13,02**	**-**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респондентами зазначалося про можливість притягнення клієнтів, що звертаються по сексуальні послуги, як до кримінальної, так й адміністративної відповідальності.

Необхідність декриміналізації створення або (та) утримання місць розпусти без мети наживи (ч. 1 ст. 302 КК України)					
Так	**Ні**	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
146	**147**	**148**	**149**	**160**	**161**
27	48	11	14	14	-
23,68	42,11	9,65	12,28	12,28	-
8	27	10	2	8	-
14,55	49,09	18,18	3,63	14,55	-
6	12	-	2	3	-
26,09	52,17	-	8,70	13,04	-
41	**87**	**21**	**18**	**25**	**-**
21,35	**45,31**	**10,94**	**9,38**	**13,02**	**-**

Продовження таблиці

Повноваження, яких треба додати співробітникам правоохоронних органів, щоб підвищити ефективність діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг1							
Збільшення часу адміністративного затримання	**Розширення можливостей документування правопорушень, що посягають на засади моральності, у т.ч. таких, що не належать до кримінальних**	**Посилення адміністративної відповідальності, зокрема, шляхом введення адміністративного арешту**	**Спростити доступ до ймовірних місць розпусти у разі наявності відповідної інформації**	**Надання доступу до телефонних розмов**	**Урахування показань поліцейського на рівні свідка (цивільної особи) як вагомого доказу**	**Презумпція правоти поліцейського**	**Можливість здійснення оперативно-розшукових заходів**
162	**163**	**164**	**165**	**166**	**167**	**168**	**169**
1	2	4	14	1	-	-	7
0,88	1,75	3,51	12,28	0,88	-	-	6,14
-	2	4	9	-	3	2	-
-	3,64	7,27	16,36	-	5,45	3,64	-
6	2	2	1	1	1	-	-
26,09	8,70	8,70	4,35	4,35	4,35	-	-
7	**6**	**10**	**24**	**2**	**4**	**2**	**7**
3,65	**3,13**	**5,21**	**12,50**	**1,04**	**2,08**	**1,04**	**3,65**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респонденти могли зазначати про кілька видів повноважень, яких, на їх погляд, треба їм додати у зв'язку із викриттям правопорушень, що посягають на засади моральності.

Продовження таблиці

Повноваження, яких треба додати співробітникам правоохоронних органів, щоб підвищити ефективність діяльності, пов'язаної із викриттям та запобіганням проституції та іншим формам організації надання сексуальних послуг							
Процесуальна самостійність, зокрема, незалежність від органів прокуратури	**Поміщення повій до приймальника-розподільника на 30 діб**	**Розгляд адміністративних протоколів щодо заняття проституцією безпосередньо працівниками поліції**	**Доступ до баз оперативної інформації**	**Застосування примусових громадських робіт**	**Повноважень цілком достатньо**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
170	**171**	**172**	**173**	**174**	**175**	**176**	**177**
2	-	-	6	3	35	40	8
1,75	-	-	5,26	2,63	30,70	35,09	7,02
1	1	-	2	-	5	29	6
1,82	1,82	-	3,64	-	9,09	52,73	10,91
2	1	1	-	-	2	8	1
8,70	4,35	4,35	-	-	8,70	34,78	4,35
5	**2**	**1**	**8**	**3**	**42**	**77**	**15**
2,60	**1,04**	**0,52**	**4,17**	**1,56**	**21,88**	**40,10**	**7,81**

Продовження таблиці

Критерії, за якими сьогодні визначається ефективність роботи правоохоронних органів із викриття та запобігання проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг1					
Кількість виявлених місць розпусти та фактів звідництва	**Кількість порушених кримінальних проваджень**	**Кількість спрямованих до суду проваджень з обвинувальними актами**	**Кількість винесених обвинувальних вироків**	**Кількість проведених профілактичних та оперативно-розшукових заходів**	**Рівень довіри населення**
178	**179**	**180**	**181**	**182**	**183**
22	24	1	1	1	11
19,30	21,02	0,88	0,88	0,88	9,65
10	8	-	-	9	9
18,18	14,55	-	-	16,36	16,36
3	5	1	4	1	-
13,04	21,74	4,35	17,39	4,35	-
35	**37**	**2**	**5**	**11**	**20**
18,23	**19,27**	**1,04**	**2,60**	**5,73**	**10,62**

[1] *Примітка.* Сума показників перевищує 100 %, оскільки респонденти могли зазначати про кілька критеріїв, за якими визначається ефективність роботи правоохоронних органів.

Продовження таблиці

Критерії, за якими сьогодні визначається ефективність роботи правоохоронних органів із викриття та запобігання проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг						
Кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за заняття проституцією	**Кількість звернень громадян із приводу фактів існування місць розпусти та вжитих заходів на цими зверненнями з боку правоохоронних органів**	**Ступінь розвиненості агентурної роботи серед контингенту осіб, що займаються проституцією та організують надання сексуальних послуг**	**Зниження рівня проституції та випадків звідництва, створення та функціонування місць розпусти**	**Постановка осіб, які займаються проституцією, на профілактичний облік**	**Таких критеріїв немає**	**Утруднення з відповіддю**
184	**185**	**186**	**187**	**188**	**189**	**190**
7	-	-	1	-	29	35
6,14	-	-	0,88	-	25,44	30,70
16	-	1	7	5	3	15
29,09	-	1,82	12,73	9,09	5,45	27,27
2	1	1	-	-	1	6
8,70	4,35	4,35	-	-	4,35	30,44
25	**1**	**2**	**8**	**5**	**33**	**56**
13,02	**0,52**	**1,04**	**4,17**	**2,60**	**17,19**	**29,17**

Продовження таблиці

Ступінь задоволення співробітників правоохоронних органів рівнем забезпеченості засобами зв'язку, оргтехнікою та автотранспортом під час виконання службових обов'язків					
Цілком	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Ні**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
191	**192**	**193**	**194**	**195**	**196**
10	9	18	75	2	-
8,77	7,90	15,79	65,79	1,75	-
3	4	16	26	6	-
5,46	7,27	29,09	47,27	10,91	-
2	-	3	17	1	-
8,70	-	13,04	73,91	4,35	-
25	**13**	**37**	**118**	**9**	**-**
13,02	**6,77**	**19,27**	**61,46**	**4,69**	**-**

Продовження таблиці

Надання допомоги громадськістю правоохоронним органам у проведенні роботи із викриття та запобігання проституції, а також іншим формам організації надання сексуальних послуг					
Так	**Ні**	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Громадськість лише заважає**	**Утруднення з відповіддю**
197	**198**	**199**	**200**	**201**	**202**
41	34	15	22	-	2
35,97	29,82	13,16	19,30	-	1,75
10	16	14	12	-	3
18,18	29,09	25,45	21,82	-	5,46
7	7	3	4	1	1
30,44	30,44	13,04	17,38	4,35	4,35
58	**57**	**32**	**38**	**1**	**6**
30,21	**29,69**	**16,67**	**19,79**	**0,52**	**3,12**

Продовження таблиці

Види поведінки, у тому числі сексуальної, що сьогодні вважаються нормою[1]						
Цивільний шлюб	**Позашлюбні стосунки, перебуваючи у шлюбі**	**Трансвестизм**	**Гомосексуалізм (чоловічий та жіночий)**	**Гетеросексуалізм**	**Мазохізм**	**Садизм**
203	**204**	**205**	**206**	**207**	**208**	**209**
96	17	3	3	5	1	2
84,21	14,91	2,63	2,63	4,39	0,88	1,75
49	8	-	-	-	-	-
89,09	14,55	-	-	-	-	-
21	2	-	-	4	-	-
91,30	8,70	-	-	17,39	-	-
166	**27**	**3**	**3**	**9**	**1**	**2**
86,46	**14,06**	**1,56**	**1,56**	**4,69**	**0,52**	**1,04**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респонденти могли зазначати про кілька видів поведінки, у тому числі сексуальної, що сьогодні, з їх погляду. Вважається нормою.

Продовження таблиці

Види поведінки, у тому числі сексуальної, що сьогодні вважаються нормою[1]					
Садомазохізм	**Свінгерство**	**Проституція**	**Усе перелічене не є нормою**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
210	**211**	**212**	**213**	**214**	**215**
4	3	2	9	-	-
3,51	2,63	1,75	7,90	-	-
-	-	5	1	2	-
-	-	9,09	1,82	3,64	-
-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-
4	**3**	**7**	**10**	**2**	**-**
2,08	**1,56**	**3,65**	**5,21**	**1,04**	**-**

[1] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респонденти могли зазначати про кілька видів поведінки, у тому числі сексуальної, що сьогодні, з їх погляду. Вважається нормою.

Продовження таблиці

Групи осіб, що вчинили будь-які протиправні дії у сфері сексуальних стосунків або замічені у вчиненні аморальних дій та які перебувають на профілактичному обліку на території, підконтрольній відповідній службі правоохоронних органів2								
Повії	**Сімейні дебошири та особи, схильні до вчинення правопорушень**	**Звідники**	**Сутенери**	**Особи, які раніше засуджувалися за вчинення злочинів проти засад моральності або злочини проти статевої недоторканості**	**Особи із психічними відхиленнями, у т.ч. у сексуальній сфері**	**Таких груп немає**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
216	**217**	**218**	**219**	**220**	**221**	**222**	**223**	**224**
14	11	13	-	10	3	35	35	4
12,28	9,65	11,40	-	8,77	2,63	30,70	30,70	3,51
7	1	-	-	3	-	31	12	3
12,73	1,82	-	-	5,45	-	56,36	21,82	5,45
11	2	4	3	4	-	2	9	4
47,83	8,70	17,39	13,04	17,39	-	8,70	39,13	17,39
35	**14**	**17**	**3**	**17**	**3**	**68**	**56**	**11**
18,23	**7,29**	**8,85**	**1,56**	**8,85**	**1,56**	**35,41**	**29,17**	**5,73**

[3] *Примітка*. Сума показників перевищує 100 %, оскільки респонденти могли зазначати одразу про кілька груп осіб, які можуть перебувати на профілактичному обліку у зв'язку з учиненням будь-яких протиправних дій у сфері сексуальних стосунків або відомими фактами вчинення ними аморальних дій відповідної спрямованості.

Продовження таблиці

Ставлення до практики доброчесного інформаторства громадян при викритті злочинів проти моральності					
Так	**Скоріше так, ніж ні**	**Скоріше ні, ніж так**	**Ні**	**Утруднення з відповіддю**	**Інше**
225	**226**	**227**	**228**	**229**	**230**
89	17	1	3	4	-
78,07	14,91	0,88	2,63	3,51	-
43	7	-	1	4	-
78,18	12,73	-	1,82	7,27	-
21	1	-	-	1	-
91,30	4,35	-	-	4,35	-
153	**25**	**1**	**4**	**9**	**-**
79,69	**13,02**	**0,52**	**2,08**	**4,69**	**-**